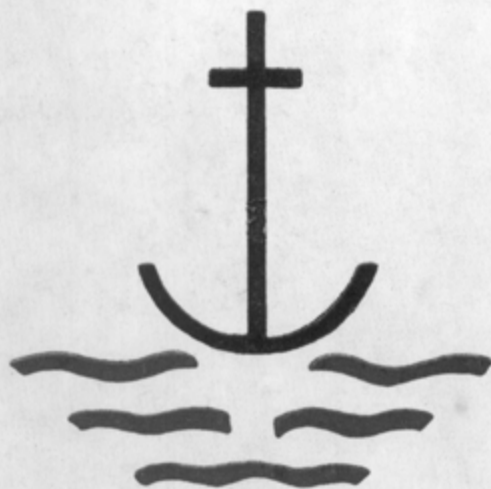

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

4-6

ANUL XXX — 1980

COMITETUL DE REDACȚIE :

- Președinți:** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului
P. S. VISARION, Episcopul Aradului
- Vicepreședinți:** P. S. Episcop-vicar TIMOTEI LUGOJANUL
P. S. Arhiepiscop-vicar GHERASIM HUNEDOREANUL
- Membri:** Preot ILIE MAIER vicar administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș
Preot DAN EMILIAN NICOLAU, ecleziarh la catedrala Episcopiei Aradului.

Redactor responsabil: Preot IOAN NEGRUȚIU

Redacția și Administrația: Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

MITROPOLIA BANATULUI

An XXX nr. 4—6

aprilie—iunie 1980

CUPRINSUL

* * *	Perspective actuale ale ecumenismului	215
-------	---	-----

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

* * *	Conștiința creștină și terorismul	219
-------	---	-----

STUDII

† VASILE, episcopul Oradiei:	Rugăciunile pentru căpeteniile și autoritățile statului în cultul creștin	225
Preot prof. dr. CONSTANTIN GALERIU:	Iconomia Sfântului Duh în slujba lumii	239
Preot prof. dr. IOAN COMAN:	Deceneu reformatorul religios și promovatorul culturii geto-dacice	248
ION RODEANU:	Considerații și ipoteze în legătură cu interpretarea calendarului dacic de la Sarmizegetusa (Grădiștea Muncelului)	265
Pr. ALEXANDRU STANCIULESCU:	Cronografele — elemente ale influenței bizantine la români	270

INDRUMARI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Pr. IEREMIA B. GHITA:	Virtuțile femeii creștine. Predică la Duminica Mironositelor	283
Preot prof. DUMITRU CALUGĂR:	Cateheză despre păcatul strămoșesc	285
Preot prof. DUMITRU CALUGĂR:	Cateheză la pilda talanților	288

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Preot IEREMIA B. GHITA:	Comportarea creștinului în biserică	291
Prot. dr. MARCU BĂNESCU:	Maslu de obște. Intrelăsări și abateri	296

ANIVERSARI

* * *	9 Mai	301
-------	-----------------	-----

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

Dr. VICTOR LAZARESCU:	Preotul revoluționar Dimitrie Teodori (1822—1865)	303
Prof. CONSTANTIN RUDNEANU:	Coriolan Brediceanu (1850—1909)	310
Prof. IOAN MIRCEA BOGDAN:	Personalitatea și activitatea lui Ion Russu Șirianu	314

URME DIN TRECUT

Preot GHEORGHE NAGHI:	Mișcarea memorandistă și clerul din Banat	323
Prot. ION B. MUREȘIANU și prof. IOAN MUREȘIANU:	Din trecutul parohiei Sintești	335
TEODOR N. TRĂPCEA:	O școală de slovenie la mănăstirea Sveti Giurge — Sfântul Gheorghe	340

DOCUMENTAR

VICTOR NEUMANN: Vasile Maniu — Corespondență inedită	352
HORIA MEDELEANU: Noi precizări în legătură cu Nedelcu Popovici și pictura murală de la Lipova	359

TREPTE ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Inaugurarea metroului bucureștean. Tractorul U-640 DTC. „Dacia 1300” în ipostază brașoveană. Portul Midia prinde contur. Premiere navale la Galați. Microcentrală eoliană pe Ceahlău. Noi tipuri de ascensoare. Edificii pe sea- ma studenților	365
--	-----

CRONICA BISERICESCĂ

Schimbări în ierarhia superioară a Bisericii Ortodoxe Române. Biserica Orto- doxă Română are un exarh pentru comunitățile din Europa centrală și occiden- tală. Conferință teologică interconfesională. A II-a Consultație academică între teologi ortodocși și reprezentanți ai Comitetului evreiesc internațional. Papa Ioan Paul al II-lea în Turcia și la Patriarhia Constantinopolului. Reuniunea Comisiei Interortodoxe pregătitoare a dialogului cu luteranii. Dificultăți în Bi- serica Anglicană privitor la hirotonirea femeilor. Apropiată publicare a unei noi enciclopedii ortodoxe	369
---	-----

NOTE ȘI COMENTARII

Eveniment editorial în Patriarhia Română. Diaspora ortodoxă. Alții despre libertatea religioasă din țara noastră	378
---	-----

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

Sesiunea Adunării Eparhiale. Praznicele Nașterii Domnului și Anului Nou. Datinele de Crăciun la Seminarul teologic din Caransebeș. Participarea cleru- lui și credincioșilor la activitatea Frontului Democrației și Unității Socialiste. Noi slujitori ai altarelor. Vizite arhieresti. Preocupări misionare. Impulsio- narea activității învățărești. Răsplătirea unor strădanii. Pentru întărirea dis- ciplinei în rindul preoților. Grijă pentru valorile patrimoniale. Biserici nou pic- tate sau în curs de pictare. Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc a Clerului. Consfătuire la Centrul eparhial. Hramul catedralei mitropolitane. Săr- bătorirea patronilor Seminarului teologic din Caransebeș. Parastas pentru mi- tropolitul Andrei Șaguna. Din activitatea coralei preoților. Decese	384
---	-----

EPISCOPIA ARADULUI, IENPOLEI ȘI HALMAGIULUI

Lucrările Adunării Eparhiale. Sărbătorirea Crăciunului și Anului Nou la Cen- trul eparhial. Slujiri arhieresti. Itinerar pastoral. Hirotoniri de preoți. Confe- rințe preoțești. Participarea la activitățile Frontului Democrației și Unității Socialiste. Plecat dintre noi	398
--	-----

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

† Nestor Vornicescu, Arhiepiscop și Mitropolit, <i>Despre viața și opera Sfintului Vasile cel Mare</i> , Craiova, 1979, 154 pp. (Prot. dr. Marcu Bănescu); I. I. Russu, <i>Elemente geto-dace în Imperiul bizantin</i> , București, 1976, 182 pp. (Prof. C. Rud- neanu); Karol Telbizov, <i>Esquisse historique de la Principauté de Rouma- nie, du Banat et de la Transilvanie dans une chronique bulgare du 1784</i> , So- fia, 1979, 10 pp. (Prof. Iosif E. Naghiu)	405
---	-----

POȘTA REDACȚIEI	413
---------------------------	-----

MITROPOLIA BANATULUI

Tome XXX, Nos 4—6

avril—juin 1980

SOMMAIRE

- * * * Perspectives actuelles de l'oecuménisme 215

L'ÉGLISE ET LES PROBLÈMES CONTEMPORAINS

- * * * La conscience chrétienne et le terrorisme 219

ÉTUDES

- † VASILE, *Evêque d'Oradea*: Les prières pour les dirigeants et les autorités de l'État dans le culte chrétien 225
Prêtre Prof. CONSTANTIN GALERIU: Le dessein du Saint Esprit dans le service du monde 239
Prêtre Prof. Dr. IOAN G. COMAN: Décénée, réformateur religieux et promoteur de la culture geto-dacique 248
 ION RODEANU: Considération et hypothèses au sujet de l'interprétation du calendrier dacique de Sarmizegetusa (Grădiștea Muncelului) 265
Prêtre ALEXANDRU STĂNCULESCU: Les „cronograf” éléments d'influence byzantine sur le développement de la science de l'histoire chez les Roumains 270

SERMONS ET CATÉCHÈSES

- Prêtre IEREMIA B. GHITA*: Les vertus de la femme chrétienne. Sermon pour le Dimanche des Femmes dévotes 283
Prêtre Prof. DUMITRU CALUGAR: Catéchèses sur le péché originel et sur la parabole des talents 285

PROBLÈMES PASTORAUX ET LITURGIQUES

- Prêtre IEREMIA B. GHITA*: Le comportement du chrétien dans l'église 291
Archiprêtre Dr. MARCU BĂNESCU: Pratiques erronées dans l'administration de l'Extrême Onction 296

ANNIVERSAIRE

- * * * 9 Mai 301

FIGURES D'ANCÊTRES

- Dr. VICTOR LAZĂRESCU*: Le prêtre révolutionnaire Dimitrie Teodori 303
Prof. CONSTANTIN RUDNEANU: Coriolan Bredniceanu (1850—1909) 310
Prof. IOAN MIRCEA BOGDAN: La personnalité et l'activité de Ion Russu Șirianu 314

VESTIGES DU PASSÉ

- Prêtre GHEORGHE NAGHI*: Les clercs du Banat et le mouvement „memorandiste” 323
Archiprêtre ION B. MUREȘIANU et Prof. IOAN MUREȘIANU: Du passé de la paroisse Sintești 335
 THEODOR N. TRAPCEA: Une école du slavons dans le monastère Sveti Giurge — Saint George 349

DOCUMENTAIRE

VICTOR NEUMANN: Vasile Maniu — Correspondance inédite 352

ÉTAPES DU DÉVELOPPEMENT DE LA PATRIE

L'inauguration du métro à București. Le tracteur U-640 DTC. „Dacia 1300“ refaite à Brașov. Le port Midia se dessine. Premières navales à Galați. Micro-centrale éolienne sur Ceahlău. Types nouveaux d'ascenseurs. Edifices pour les étudiants 365

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

Promotions dans le clergé supérieur de l'Église Orthodoxe Roumaine. L'Église Orthodoxe Roumaine a un exarque pour les communautés d'Europe centrale et occidentale. Conférence théologique interconfessionnelle. La II-ème Consultation académique entre théologiens orthodoxes et représentants du Comité juif, international. Le Pape Jean Paul II en Turquie et au Patriarcat de Constantinople. La réunion de la Commission interorthodoxe préparatoire du dialogue avec les luthériens. Difficultés suvernes dans l'Église Anglicane au sujet de l'ordination des femmes. Prochaine publication d'une Encyclopédie orthodoxe 369

NOTES ET COMMENTAIRES

Événement éditorial dans le Patriarcat Roumain. La diaspora orthodoxe. Notre liberté religieuse vue par les étrangers 378

LA VIE ECCLÉSIASTIQUE DANS LA METROPOLE DU BANAT

L'ARCHEVÊCHÉ DE TIMIȘOARA ET CARANSEBES

Les travaux de l'Assemblée Diocésaine. Les fêtes de Noël et du Jour de l'An. Festivité des traditions de Noël au Séminaire théologique de Caransebes. La participation du clergé et des croyants aux activités du Front de la Démocratie et de l'Unité Socialiste (F.D.U.S.). Récentes ordinations de prêtres. Visitations canoniques. Préoccupations pour les problèmes missionnaire. Stimulation des activités didactiques des prêtres. Récompenses bien méritées. Afin d'affermir la discipline des prêtres. La sollicitude pour les valeurs du patrimoine culturel. Églises récemment peintes, ou en train d'être peintes. Assemblée générale du C.A.R. Séance administrative. Fête patronale de la Cathédrale. Fête patronale du Séminaire. Requiem pour le métropolitain Andrei Șaguna. De l'activité du chœur des prêtres de Timișoara. Décèses 384

L'EVÊCHÉ D'ARAD, IENOPOLÉ ET HALMAGIU

Les travaux de l'Assemblée Diocésaine. Les fêtes de Noël et du Jour de l'An. Liturgies pontificales — Itinéraire pastoral. Ordinations de prêtres. Conférences cléricales. Participations aux activités du F.D.U.S. Parti d'entre nous 398

PRÉSENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

† Nestor Vornicescu — Archevêque et Métropolitain, *La vie et l'oeuvre du Saint Basile le Grand*, Craiova, 1979, 158 pp. (Archevêque Dr. Marcu Bănescu); Ion I. Russu, *Les éléments thraco-geétiques dans l'Empire romain et dans Byzantium — Siècles III—VII*, București, 1976, 182 pp. (Prof. C. Rudeanu); Karol Telbizov, *Esquisse historique de la Principauté de Roumaine, du Banat et de la Transylvanie dans une chronique bulgare du 1784*, dans: *Études Balkaniques*, Sofia, 1979, No. 2, pp. 83—93 — (Prof. Iosif E. Naghiu) 405

LE COURRIER DE LA RÉDACTION 413

PERSPECTIVE ACTUALE ALE ECUMENISMULUI

Rod al dorinței refacerii unității Bisericii și al nevoii resimțite de toți mărturisitorii lui Hristos de a se cunoaște mai bine întreolaltă, de a se apropia unii de alții, ecumenismul zilelor noastre și-a îndreptat cu precădere atenția pînă acum asupra confesiunilor creștine, lucru de altfel normal. Adepții săi au ajuns însă foarte repede la constatarea, nu mai puțin normală și aceasta, că inferiori numericește față de adepții altor religii, creștinii trebuie să-i ia în considerare, să trăiască împreună cu ei, să-și împărtășească reciproc valorile spirituale. Fenomenul la care ne referim a devenit evident cu osebire în deceniile din urmă cînd, deodată cu intrarea în arena internațională a popoarelor odinioară supuse colonialismului și jocului politic al marilor puteri, au început să se afirme puternic și în același timp tradițiile culturilor și religiilor lor. E de ajuns să ne gândim și numai la ceea ce a însemnat „trezirea” popoarelor Asiei, Orientului Mijlociu sau Africii pentru a înțelege tăria cu care s-au impus atenției creștinătății marile religii monoteiste cum sînt islamismul și mozaismul, de asemenea budismul, confucianismul etc.

Pretutindeni unde există azi creștini, au alături de ei credincioși musulmani, mozaici, budiști . . . Cum ar putea fi ignorați și, mai ales, cum ar putea fi nesocotiți? Astfel începerea dialogului cu ei a devenit o necesitate, fapt care a dus implicit la îmbogățirea ecumenismului și lărgirea preocupărilor sale.

Într-adevăr asistăm la considerabile mutații din acest punct de vedere, urmare întîlnirii creștinismului cu islamismul, cu mozaismul, cu budismul . . . Nu vom uita că întîlnirea aceasta s-a produs, istoric vorbind, încă demult. Sînt știute luările de poziție ale scriitorilor

patristici, bunăoară, față de mozaism ori ale teologilor bizantini față de islamism; sînt știute de asemenea numeroasele contacte ale gînditorilor creștini cu religiile asiatice. Ele aparțin însă unei perioade cînd predomina ori spiritul apologetic îngust, ori tendința stabilirii de paralelisme superficiale. Niciodată nu s-a pus ca azi problema unei apropieri reale pe temeiul respectului reciproc, descoperirii ace-lui patrimoniu comun în stare să genereze acțiuni concrete puse în slujba mai binelui obștesc.

Pe linia aceasta se situează cîteva acțiuni recente de genul întîlnirii de la București (29–31 octombrie 1979) dintre ortodocși și mozaici cînd s-a tratat tema „Tradiție și comunitate în iudaism și în Biserica ortodoxă”, sau conferința de la Mombasa – Kenia (1–7 decembrie 1979) unde, sub auspiciile Consiliului Ecumenic al Bisericilor, creștini și musulmani au discutat împreună despre raporturile dintre religiile cărora aparțin. Rod al aceleiași situații noi sînt declarațiile papei Ioan Paul al II-lea cu prilejul vizitei făcute în Turcia între 28–30 noiembrie 1979. Astfel adresîndu-se coreligionarilor săi din Ankara, conducătorul Bisericii Romano-Catolice a spus:

„... Soarta voastră este de a trăi... împreună cu cei care, în marea lor majoritate, deși nu împărtășesc credința creștină, se declară ascultători față de Dumnezeu, supuși lui Dumnezeu și chiar slujitori ai lui Dumnezeu, expresii asemănătoare celor folosite de Sf. Apostol Petru (I Petru 2, 16); ei au deci ca și voi, credința lui Avraam în Dumnezeu unic, atotputernic și milostiv... Noi cinstim deci pe musulmani care, ca și noi, adoră pe Dumnezeu unic, viu și subzistent, mult milostiv și atotputernic, creator al cerului și al pămîntului, care a vorbit oamenilor. Ei caută să se supună din tot sufletul poruncilor lui Dumnezeu, chiar dacă acestea sînt ascunse, precum s-a supus Avraam lui Dumnezeu, la care credința islamică se referă mereu. Deși nu recunosc pe Iisus ca Dumnezeu, ei îl venerază ca profet; ei cinstesc pe Maria, feciorelnica Sa maică și uneori o invocă chiar cu pietate. În plus, ei așteaptă ziua judecării cînd Dumnezeu va răsplăti pe toți care învie. De asemenea ei au respect

față de viața morală și aduc cinstire lui Dumnezeu, mai ales prin rugăciune, milostenie și post . . . Este deci urgent necesar . . . să recunoaștem și să dezvoltăm legăturile spirituale care ne unesc, pentru a proteja și promova împreună, spre folosul obștesc, dreptatea socială, valorile morale, pacea și libertatea . . .”.

Iată dar cum perspectivele ecumenismului se largesc înglobînd nu numai îmbunătățirea relațiilor dintre Biserici, confesiuni și denominațiuni, ci chiar dintre creștinism și celelalte religii. Astfel se intră într-o fază nouă care nu face decît să corespundă exigențelor contemporaneității, lumea de azi așteptînd din partea tuturor credincioșilor, indiferent de religia căreia aparțin, să-și aducă contribuția la promovarea marilor idealuri de dreptate, progres și pace.

În ce o privește, Biserica Ortodoxă Română susține această tendință actuală ca una ce i-a fost proprie de-a lungul îndelungatei sale existențe. Istoria este martoră modului cum ortodocșii români au conviețuit frățeste nu numai cu aparținătorii celorlalte confesiuni creștine, dar și cu credincioșii altor religii ca de exemplu mozaică și islamică. Pe temeiul unei asemenea tradiții și ținînd seama de exigențele contemporaneității a fost posibil ca încă în 1966, vizitînd Consiliul Ecumenic al Bisericilor, întîistătătorul Bisericii noastre să facă o propunere, pe atunci neobișnuită la aparență, dar azi pe deplin justificată. Adresîndu-se la 29 iunie din acel an reprezentantului Departamentului informațiilor spunea: „ . . . Noi credem că într-o etapă viitoare, Consiliul Ecumenic al Bisericilor ar trebui să găsească principiile și metodele care să permită închegarea, pe baze mult mai largi, a unui Consiliu mondial al tuturor religiilor. Un asemenea organism reprezentativ al tuturor religiilor, preocupat de slujirea celor mai nobile năzuințe ale omenirii contemporane, ar putea realiza, de pe poziția acelor elemente comune oricărei credințe religioase, o lucrare binecuvîntată de sprijinire a țărilor spre care tind toate popoarele și pe care le urmărește în activitatea ei Organizația Națiunilor Unite Propunerea pe care o facem izvorăște din preocuparea Bisericilor noastre de a împlini Testamentul lui Hristos, prin slujirea omului – a omului care, după învățătura

creștină este fratele tuturor oamenilor, indiferent de culoarea pielii sale sau de credințele sale. Ea izvorăște în același timp din exemplul viu pe care îl constituie viața religioasă din România. Sintem bucu-roși să amintim că în țara noastră, din inițiativa Bisericii Ortodoxe Române s-au realizat, încă din 1949, pacea, frățietatea și colaborarea strinsă între toate cultele religioase – creștini de orice confesiuni, mozaici, mahomedani – ajungându-se astfel la o lucrare comună pentru zidirea păcii în lume și pentru sprijinirea eforturilor creatoare ale poporului în mijlocul căruia își împlinesc misiunea lor...” (Patriarh Justinian, *Apostolatul social*, vol. IX, București, 1968, pp. 339–340).

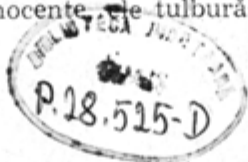
Propunerea de acum 14 ani în urmă a Bisericii Ortodoxe Române este azi mai actuală decât oricând ea reflectând necesitatea dialogului dintre marile religii ale lumii, conjugarea eforturilor aderenților lor în scopul sprijinirii năzuințelor de mai bine ale umanității.

CONȘTIINȚA CREȘTINĂ ȘI TERORISMUL

În destule părți ale lumii terorismul a devenit una din realitățile cu care indivizii și statele sînt confrunțați zi de zi. Practicat și odinioară pe scară limitată, la ora actuală a devenit metodă curentă utilizată acolo unde nici nu te-ai aștepta, cu motivări din cele mai variate și ținînd scopuri deseori absurde.

Pe cît de inacceptabil în esență și modalitățile sale, terorismul constituie o gravă problemă care interpelează societatea unde s-a născut și dăinuie, obligînd la găsirea soluțiilor pentru a fi înlăturat. Dată fiind extinderea fenomenului pînă la a deveni „internațional“, nu este mirare că a intrat în preocupările comunității mondiale de națiuni. Așa se face că printre temele înscrise pe agenda ultimei Adunări Generale a O.N.U. s-a aflat aceea formulată astfel: *Măsuri menite să prevină terorismul internațional care pune în pericol sau distruge vieți umane inocente sau compromite libertăți fundamentale, precum și studierea cauzelor profunde ale formelor de terorism și ale actelor de violență care își au originea în mizerie, decepții, nemulțumiri și disperare și care determină anumite persoane să sacrifice vieți omenești, inclusiv propria lor viață, pentru a încerca să introducă schimbări radicale.*

Ideea fundamentală de la care a pornit Adunarea Generală în examinarea acestui subiect a fost definită de însuși forul plenar al Națiunilor Unite, care s-a declarat profund neliniștit în fața actelor de terorism internațional care se produc din ce în ce mai frecvent și care provoacă pierderi de vieți omenești nevinovate. A fost recunoscută în același timp importanța cooperării internaționale pentru elaborarea unor măsuri de natură să împiedice efectiv producerea unor atari acte, precum și însemnătatea studierii cauzelor lor profunde, în vederea găsirii unor soluții juste și pașnice cît mai rapid cu putință. Realitățile vin să confirme valoarea și actualitatea acestei teze a Națiunilor Unite. Numai în anul 1978, aproximativ 300 de persoane au fost ucise în cursul unor incidente atribuite activităților teroriste, iar deturnarea mijloacelor de transport, răpirile, exploziile cu bombe, precum și asasinatele continuă să ducă la pierderea de vieți omenești nevinovate. Faptele adeveresc aprecierea dată în cadrul O.N.U. potrivit căreia terorismul se dovedește a fi unul dintre fenomenele cele mai tragice ale epocii actuale. Actele de violență și terorism prejudiciază viața, sănătatea, bunăstarea și securitatea unor persoane cu totul inocente, ele tulbură activitatea economică și

socială cotidiană, creează un climat de suspiciune și teamă între state și popoare, determină deseori reacții violente, care sporesc încordarea și ostilitatea. Este recunoscut, totodată, efectul nefast al unor asemenea acte pe planul raporturilor dintre state întrucât ele compromit rezultatele multor ani de strădanii pentru dezvoltarea unor relații de cooperare sau pentru reglementarea prin mijloace pașnice a diferendelor dintre state.

Două comitete speciale ale Adunării Generale a O.N.U., cărora le-a fost încredințată examinarea problemelor privind combaterea terorismului au ajuns la concluzia că, prin cultivarea forței și violenței, activitățile teroriste amenință însăși securitatea internațională. Negînd drepturile fundamentale, politice și economice, ale omului, primejdindu-i vieți umane, destabilizînd sistemele sociale interne ceea ce constituie un grav pericol pentru pacea și securitatea internațională, aceste acte sînt contrare principiilor coexistenței pașnice, raporturilor amicale dintre state, reglementării pe căi pașnice a diferendelor dintre state, precum și în totală incompatibilitate cu principiul neamestecului în treburile interne și cu celelalte norme și principii ale dreptului internațional public.

Analiza consecințelor actelor de terorism, faptul că acestea compromit activitățile diplomatice ale statelor, pun în pericol viața reprezentanților politici, creează obstacole în calea desfășurării normale a raporturilor internaționale, ceea ce este în detrimentul cooperării și înțelegerii între țări și popoare. Terorismul internațional constituind una din problemele complexe ale epocii noastre, se apreciază că el ar trebui să fie examinat în cadrul unor acțiuni mai vaste, menite să ducă la statornicirea unor relații internaționale democratice, de tip nou, precum și în contextul luptei pentru eliminarea forței și a amenințării cu forța din raporturile interstatuale.

Condamnarea actelor de terorism s-a făcut în cadrul comitetelor amintite în termeni lipsiți de echivoc, arătîndu-se că terorismul nu trebuie să-și găsească nici un loc în societate, deoarece el se materializează în acte barbare, antisociale și inumane care merită să fie stigmatizate de toate popoarele iubitoare de pace. Nimic nu ar putea îndreptăți o vărsare de sînge gratuită, sau distrugerea unor bunuri aparținînd unor victime nevinovate. Mobilul unor crime nu poate fi luat în considerare, chiar dacă el oferă uneori anumite circumstanțe atenuante pentru determinarea pedepsei cuvenite.

În același timp, reprezentanții unui mare număr de state au subliniat cu tărie inadmisibilitatea unei interpretări exagerate a noțiunii de terorism internațional prin aplicarea acesteia luptelor de eliberare națională, actelor de rezistență împotriva agresorului în teritoriile ocupate de acesta, ca și manifestărilor oamenilor muncii care se ridică la luptă împotriva oprîmării și exploatării. S-a arătat că asimilarea acestor activități cu terorismul internațional ar constitui o ofensă la adresa mișcărilor naționale și sociale care luptă pentru aplicarea principiilor nobile apărute de însăși Organizația Națiunilor Unite. S-a reamintit, cu acest

prilej, că organizația mondială a evidențiat în numeroase împrejurări legitimitatea morală și politică a luptei de eliberare națională dusă de popoarele asuprite, prin toate mijloacele de care dispun, această luptă fiind conformă cu principiile Cartei Națiunilor Unite. Așa fiind, trebuie să se facă o distincție foarte clară între lupta de eliberare națională și actele de terorism care nu au nimic în comun cu lupta de rezistență împotriva ocupației și colonialismului, această ultimă formă de luptă intrând în categoria conflictelor armate al căror regim juridic este clar definit de dreptul internațional public.

O dezbatere responsabilă nu se putea însă mărgini la definirea sau descrierea unui fenomen și la stigmatizarea efectelor sale. Reprezentanții statelor au făcut eforturi pentru identificarea cauzelor terorismului, pentru ca, acționând în scopul eliminării lor, să se poată ajunge la extirparea unui flagel care ofensează conștiința umană. Printre cauzele profunde ale practicării terorismului au fost menționate rasismul, politica de agresiune, ocupația străină și urmările acesteia. S-a reliefat, cu acest prilej, ideea că terorismul nu poate fi separat de situațiile care generează și tolerează nedreptățile, inegalitatea, aservirea, oprimarea și exploatarea, deoarece el este „corolarul ineluctabil” al unor atari stări de lucruri. Eliminarea unor asemenea situații și cu deosebire a colonialismului, a discriminării rasiale, a agresiunii directe sau indirecte, a amestecului în treburile interne, a diversiunii și a altor fenomene care tulbură dezvoltarea independentă a țărilor sau duc la destabilizarea guvernelor lor, precum și eradicarea altor forme de dominație și exploatare reprezintă o sarcină fundamentală a comunității internaționale. Aceasta presupune neapărat elaborarea unor principii și fixarea unor obiective care să faciliteze lichidarea cauzelor care generează actele de terorism.

Dorind să contribuie la progresul lucrărilor din cadrul O.N.U. în scopul combaterii terorismului, un grup de țări în curs de dezvoltare au încercat printr-un document de lucru să sistematizeze „inventarul” cauzelor profunde care „alimentează” dezvoltarea terorismului. În prima categorie de cauze sînt enumerate cele cu caracter preponderent politic printre care: colonialismul și menținerea dominației coloniale; rasismul, discriminarea rasială, politica de apartheid și genocidul; agresiunea, folosirea forței contrar Cartei Națiunilor Unite și violarea independenței politice, a suveranității naționale și a integrității teritoriale a statelor; ocuparea de teritorii străine și dominația străină asupra acestor teritorii și a popoarelor lor; amestecul în treburile interne ale altor state; teroarea în masă asupra unor popoare, în vederea impunerii unei dominații; fascismul și neofascismul; politica expansionistă și de hegemonie. O a doua categorie de cauze se referă la mizeria în care trăiesc numeroși inși, decepțiile, nemulțumirile și disperarea generate de societatea căreia aparțin bazată pe exploatare, imposibilitatea găsirii altor soluții pentru introducerea de schimbări menite să înlăture nedreptățile existente.

Dezbaterile asupra terorismului în cadrul O.N.U. sînt evident bine venite, dar ele nu trebuie să se limiteze aici. Se impun măsuri concrete

și energice din partea întregii societăți care să elimine definitiv terorismul în sine și cauzele care îl generează. Un punct de vedere clar și constructiv în această privință a exprimat Președintele țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, în expunerea ținută la 3 august 1978 în fața cadrelor de conducere ale statului: „... Apariția și amplificarea terorismului sînt un rezultat și o expresie a crizei și decadenței societății capitaliste, a incapacității statului burghez de a soluționa problemele complexe sociale și naționale care confruntă această orînduire, s-a arătat atunci... Noi am făcut și facem o deosebire netă între lupta armată pentru eliberarea națională și socială și actele teroriste individuale. Noi considerăm că terorismul nu poate constitui în nici o împrejurare o formă a luptei politice. Indiferent de problemele care trebuie soluționate într-o țară sau alta, calea terorismului nu poate decît să complice și, pînă la urmă, să împiedice rezolvarea problemelor. Trebuie, desigur, analizate cauzele acestui fenomen, pentru a se acționa în direcția înlăturării lor; dar indiferent de aceasta, acțiunile teroriste nu pot fi în nici un fel justificate și aprobate. Considerăm că actele teroriste, indiferent sub ce pretext ar fi săvîrșite, sînt contrare cauzei eliberării naționale a popoarelor, cauzei progresului și dreptății sociale...”

Pe cît de inacceptabil este terorismul internațional, tot pe atît este și cel care vizează scopuri personale, sociale sau justițiare. Exercitat în scopuri de răzbunare, de pedepsire, de obținere a unor revendicări, ba nu o dată spre a obține cîștiguri materiale și deseori pentru motive absolut gratuite, terorismul trebuie respins și combătut. În orice caz el nu poate rezolva nimic, dacă în totul vrea să rezolve ceva, nici soluționarea problemelor sociale, nici apărarea drepturilor și libertăților cetățenești, nici progresul, nici dreptatea, nici pacea. Toate acestea se obțin pe alte căi și cu alte mijloace.

Refuzul societății de a accepta terorismul, indiferent care i-ar fi scopurile și motivația, constituie în același timp și o datorie a Bisericilor ca unele ce se întemeiază pe negarea violenței, pe principiul dragostei de aproapele. Așa se face că acolo unde bîntuie flagelul terorismului, Bisericile au luat poziție fie spre a-l denunța ca fenomen în sine, fie spre a condamna una sau alta din acțiunile teroriste. Din numeroasele atitudini creștine față de terorism, ni se pare mai deosebită „Declarația Conferinței episcopale germane” publicată la 10 aprilie 1978 (vezi *La documentation catholique*, nr. 10 din 21 mai 1978, pp. 466—472). Ea vizează realități dintr-o singură țară, Republica Federală Germania, unde terorismul a luat amploare și a făcut numeroase victime, dar se poate aplica și la alte țări în care fenomenul cunoaște extindere asemănătoare.

„Nu este de ajuns — spune această Declarație — să ne înspăimîntăm în fața acestei stări de lucruri și să nu întreprindem nimic... Trebuie să ne întrebăm cum se poate prăbuși omul în atari abisuri.

„Noi creștinii nu putem evita această confruntare. Noi credem într-un Dumnezeu care a prevăzut și a măsurat aceste abisuri, dar care n-a dat înapoi în fața lor ci a devenit om pentru noi și pentru mîntuirea noastră. Noi credem în acest Dumnezeu care a scos pe Adam din locul

unde s-a ascuns de teama Lui. Astfel Dumnezeu l-a acceptat pe om în întreagă realitatea sa. L-a ajutat El însuși, l-a tămăduit și l-a transformat.

„Oare nu într-aceasta rezidă și azi datoria noastră? Nu este suficient să ne refugiem în conștiința noastră, în mărturisirea generală a greșelii noastre. Totodată nu este suficient să procedăm la o analiză rece și distantă, să procedăm astfel încît aceasta nu ne-ar privi personal. Dimpotrivă e necesar să privim realitatea în față, să luăm în considerare mizeria noastră, să căutăm căi care nu duc la impas...

„Este inutil să trecem în revistă încă o dată ceea ce alții au descoperit în cercetările lor ca motive și cauze ale terorismului. Totuși credem că merită să atragem atenția asupra următoarelor trei stări de lucruri:

„1. Există printre noi inși capabili să comită fapte care, înainte de cîțiva ani doar, nu am fi putut să le atribuim și de care ei înșiși nu s-ar fi crezut în stare. În gîndirea și sensibilitatea acestor inși s-a petrecut deci ceva ce noi trebuie să încercăm a desluși. Iar aceștia nu sînt oameni izolați. Ei acționează în colaborare cu alții care și dacă ezită, procedează indirect sau cu motivări din cele mai diverse — le-au susținut acțiunile sau le-au făcut posibile.

„2. Cei pe care îi numim teroriști, care sînt în legătură cu ei și activitatea lor, au ieșit din rîndul nostru. Ei s-au ridicat împotriva societății și au respins-o. Pe de altă parte însă, tocmai această societate le-a hrănit gîndurile și comportarea pînă la a se ridica contra ei și a felului ei de a trăi. Unde vom găsi cauza în această societate? La ce nivel noi înșine ne-am adus contribuția?

„3. Oamenii pe care îi numim teroriști și mediile care le sînt apropiate trăiesc într-o lume în care sînt prezente creștinismul și Biserica. Mulți dintre ei au primit o educație creștină și, într-o zi sau alta, toți s-au găsit confrunțați cu problema de a ști cum trebuie să se comporte față de mesajul și exigențele credinței creștine. Din ce cauză acest mesaj și aceste exigențe nu s-au transformat într-o forță vie? În ce am falimentat noi creștinii? Unde Biserica nu și-a împlinit datoria? La ce nivel se impune o reorientare?

„... Terorismul aruncă o lumină piezișă asupra acestei societăți a noastre. Refuzul de a accepta societatea actuală, critica care o îndreaptă împotriva ei nu sînt aproximative; căci tipurile de comportare ale terorismului nu sînt fără legătură cu tipurile de comportare întîlnite în societatea noastră...”

Oprim aici reproducerea textului Declarației și observăm, nu fără stupoare, în ciuda aprecierii pe care o dăm modului sincer de a prezenta lucrurile, cît de gravă apare problema terorismului în societatea de consum și în zonele ei de influență! Tocmai de aceea nu ne mai miră de ce Bisericile din țările confruntate cu racii de genul celor denunțate în declarația episcopatului romano-catolic vest-german iau poziție tot mai hotărîtă contra terorismului și a cauzelor care îl provoacă. Astfel s-a ajuns ca terorismul să devină obiect de preocupare al Consiliului Ecumenic al Bisericilor pus în legătură atît cu situația actuală interna-

țională cît și cu apărarea drepturilor omului (cf. Erich & Marilyn Weingärtner, *Human rights is more than human rights*, Roma, 1977, pp. 82, 83). Întrunită între 17—19 august 1978 la Geneva „sub-comisia pentru drepturile omului“ a recomandat Comisiei pentru afacerile internaționale din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ceea ce Comitetul central a ratificat cu unanimitate de voturi (Kingston — Jamaica, 1—11 ianuarie 1979) să includă în preocupările de viitor „consecințele terorismului asupra respectului drepturilor omului și măsurile de luat contra lui la nivel național și internațional“.

Simptom al unor dereglări de ordin social proprii lumii capitaliste și al unor anomalii din viața internațională, terorismul constituie un plin de gravitate semnal de alarmă care trebuie să atragă atenția tuturor și să ducă la măsuri menite a înlătura atît fenomenul în sine, cît și cauzele care îl generează.

RUGĂCIUNILE PENTRU CĂPETENIILE ȘI AUTORITĂȚILE STATULUI ÎN CULTUL CREȘTIN*

de: † VASILE Episcopul Oradiei

RUGĂCIUNILE PENTRU AUTORITAȚI ÎN MISSA ROMANO-CATOLICĂ

Studiind rugăciunile pentru autoritățile statului în cultul ortodox observăm că ele au primit forme din ce în ce mai dezvoltate în fiecare unitate (celulă) a cultului public. Nu tot așa stă cazul cu existența lor în missa romano-catolică. Aici lupta între cele două puteri, a papilor și a împăraților, a fost atât de accentuată, încât se resimte și în cult. Dacă cineva ar cerceta problema numai pe baza cărților de cult astăzi în uz în Biserica romano-catolică, ar fi obligat să creadă că reprezentantul puterii lumești nu a fost pomenit în missă decât într-o singură zi pe an, și anume în Vinerea Mare, la liturghia celor mai înainte sfințite.¹ Deși, în decursul timpului, missa avea rugăciuni pentru autoritățile statului, astăzi în cuprinsul ei nu se mai face mențiune decât de papă și de episcop. Cele două rugăciuni pentru conducătorii lumești (oratio și secreta) din partea primă a missei, precum și rugăciunea cu același cuprins de la sfârșitul ei au ieșit din missa zilnică din aceleași motive. În locul lor s-au dezvoltat mai tirziu așa numitele misse „pro regibus“, sau „missa pro tempore belli“. Missalele actuale, mai ales cele de după sinodul tridentin, nu mai cuprind nici pe acestea. Vestita teorie după care autoritatea luminească are puterea direct de la papă și indirect de la Dumnezeu, s-a manifestat și în cult, iar rugăciunile pentru autoritățile temporare au ajuns un bun propriu și la discreția papalității. Temeiul lor dogmatic a fost substituit cu unul de drept canonic, propriu Bisericii romano-catolice.

* Vezi „Mitropolia Banatului“ nr. 10—12/1970, pp. 659—681; nr. 7—9/1973, pp. 393—414; nr. 7—9/1979, pp. 441—460.

¹ Liturghia Celor mai înainte sfințite se săvârșește în Apus o singură dată pe an și anume în Vinerea Mare.

Ca și în liturgiile bizantine și orientale, cea mai veche rugăciune pentru autorități se află în partea centrală a missei, adică în anafora, numită în apus „canon”. Anumite forme ale rugăciunii pentru autorități au suferit modificări sau au fost eliminate din canonul missei de către papa Damasus (366—384) și Grigore cel Mare (604).² Totuși ele au continuat să existe în forma inițială în liturgia galicană și mozarabă până în ziua de astăzi, ca o mărturie prețioasă despre unitatea cultului creștin.

a) RUGĂCIUNI PENTRU CĂPETENIA STATULUI
IN „MISSA QUOTIDIANA”

În cercetarea rugăciunilor pentru autoritățile temporare în missa romano-catolică, ne vom opri întâi la forma ei comună, numită „missa quotidiana”.

Între altele, missa se deosebește de liturghie și prin aceea că nu are proscomidia, ca un act bogat și de sine stătător. Normele pentru „praeparatio calicis et hostiae”, din ritualul missei apusene, sînt departe de a se asemana cu proscomidia. Totuși, unele rugăciuni din evul mediu pentru pregătirea darurilor lasă să se întrevadă posibilitatea cererilor pentru anumite persoane.

În tratatul său: „*De praeparatione ad Missam*”, Bonaventura (+1270) dînd îndrumare preotului pentru pregătirea missei, stăruie asupra credinței, iubirii și ținutei preotului înainte de missă, precum și asupra întrebării: pentru ce și pentru cine se săvîrșește missa? La aceasta răspunde că missa se face spre mărirea lui Dumnezeu, întru pomenirea morții lui Hristos, pentru ajutorul Bisericii, rugîndu-se pentru credincioși și pentru căpeteniile lumești, indicîndu-se funcția lor.³

În acest sens, un Sacramentar din sec. XVI păstrează o „*Oratio generalis ante missam*” din care nu lipsesc cuvintele: „*pro pace et sanitate totius Ecclesiae catholicae, domini apostolici, Caesaris, Regis, Episcopi et abbatis nostri*...”.⁴

E îndoielnic că această rugăciune ar fi avut un caracter general pentru apus, chiar și numai în sec. XVI. Pare a fi mai degrabă o excepție locală și de scurtă durată, pentru că nici dovezi și nici practica de mai tîrziu nu o confirmă.

Cea dintîi rugăciune a missei catolice în care sînt amintite autoritățile lumești, este „*Oratio fidelium*” de la sfîrșitul missei catehumenilor. Dr. Ferd. Probst o găsește în structura missei din veacul al IV-lea.⁵

² Dr. Ferd. Probst, *die abendländische Messe vom fünften bis zum achtem Jahrhundert*, Münster 1897; Adrien Fortescue, *La Messe*, Paris 1921, pp. 225 sq.

³ Bonaventura, *Opera*, VIII, 99, apud Ludwig Biehl, *Das liturgische Gebet für Kaiser und Reich. Ein Beitrag zur Geschichte des Verhältnisses von Kirche und Staat*, Paderborn 1937, p. 44.

⁴ L. Biehl, *op. cit.* p. 44.

⁵ Dr. Ferd. Probst, *Liturgie des 4. Jahrhunderts und deren Reform*, Münster 1893, pp. 226 sq.

Deși Grigore cel Mare o înlătură, împreună cu rolul diaconului în liturghie, totuși continuă să supraviețuiască sub forma unei litanii, la care poporul răspunde: *Kyrie eleison*⁶ sau „miserere“. I s-a dat acestei litanii numele de „*Litania missalis*“ și are o vădită asemănare cu ectenia din liturghiile bizantine.⁷

Ludwig Biehl⁸ socotește „*Oratio fidelium*“ drept pe cea mai veche și însemnată rugăciune pentru autorități din cuprinsul missei. Chiar pomenirea din cuprinsul canonului din rugăciunea „Te igitur“ sau „*Memento vivorum*“, nu sînt, după el, decît o mutare a rugăciunii „*Oratio fidelium*“ spre canon. Este deci un proces direct opus celui pe care l-au urmat dipticele în liturghiile bizantine. Mărturia cea mai veche despre rugăciunea pentru autorități în această parte a missei datează din secolul al VII-lea. Un missale irlandez din acest secol (Stowe-Missale; cca. 630)⁹ are o rugăciune intitulată: „*Deprecatio (Sancti Martini) pro populo*“. Ea se rostește între citirea Apostolului și a Evangheliei, spre deosebire de liturghia galicană, în care se zice după Evanghelie și omilie.¹⁰ După cererea generală pentru Biserica, episcop, preoți și țară, urmează cererea pentru autoritățile lumesti: „... *pro piissimis imperatoribus et omni exercitu Romano, oramus te, Domine, exaudi et miserere. Pro omnibus, qui in sublimitate constituti sunt, oramus.*“¹¹

O confirmare a acestei rugăciuni în care sînt pomenite autoritățile statului aflăm în regula Sf. Columban, care prescrie după citirea psalmilor versificați (antifoanele) rugăciuni pentru iertarea păcatelor poporului, apoi pentru episcopi și la urmă „pro pace Regum“.¹²

Din aceeași sursă este și „*Deprecatio pro universali Ecclesia*“ a papii Gelasiu I (+496) a cărei rugăciune pentru autorități o avem, după un text, astfel: *Pro religiosis principibus, omnique militia eorum qui iudicium et iustitia diligunt, Domine, potentiam obsecramus*¹³.

Încă o mărturie veche despre pomenirea autorității lumesti în acest moment liturgic, o aflăm în missa galicană, sau milaneză.¹⁴

La Probst¹⁵ e și a doua cerere în care sînt pomenite autoritățile lumesti. Din sec. XI, această rugăciune a dispărut din missa romană, ră-

⁶ Vezi A. Fortescue, *op. cit.* p. 308.

⁷ L. Duchesne, *Origines du culte chrétien*, Paris 1925, p. 212.

⁸ L. Biehl, *op. cit.* p. 53.

⁹ Stowe-Missale este, scurt zis, un document care cuprinde o „missa quotidiana“ irlandeză. Textul este publicat de dr. Ferd. Probst în *Die abendländische Messe*, pp. 43—55.

¹⁰ L. Duchesne, *op. cit.* p. 210.

¹¹ Dr. Ferd. Probst, *op. cit.* p. 47; L. Duchesne, *op. cit.* p. 211.

¹² Migne, P.L. tom. LXXX, col. 210—224. Vezi și Johannes Bona, *Rerum liturgicarum libri duo*, Lutetiae Parisiorum 1676, I., 2. C. 4, 338.

¹³ Migne, P.L. tom. CI, col. 494; L. Biehl, *op. cit.* pp. 45—46.

¹⁴ Reprodus la Duchesne, *op. cit.* p. 210, după Sacramentarul de Biasca, sec. X.

¹⁵ Dr. Ferd. Probst, *Die abendländische Messe*, ..., p. 21, nota 1, redat după cod. Pamelius de la 1571. Probst observă că această a doua pomenire se făcea în vremea cînd erau stăpîni longobarzii. În acest caz e îndoieinică existența unui introitus la începutul missei milaneze.

mînind puține urme în missa milaneză la unele sărbători, ca de pildă în duminicile Postului Mare.¹⁶

Ca și în liturgiile răsăritene și bizantine, tot astfel și în missa romană se afla în trecut un moment liturgic consacrat în care credincioșii aduceau daruri pentru jertfă. După așezarea și pregătirea elementelor, preotul rostește o rugăciune în care cere lui Dumnezeu să primească aceste daruri. Odată cu aceasta, au fost timpuri în care se pomeneau și numele celor ce aduceau daruri (diptice). Cînd comunitatea celor ce aduceau daruri a crescut mult, s-a părăsit pomenirea numelor aci și s-a restrîns la rugăciunea pentru papa, episcop, autorități și alții, care aduceau daruri deosebite. Stowe-Missale a adăugat la rugăciunea pentru aducerea darurilor un fel de litanie, ca și „litania missalis“ din missa catechumenorum, pentru toate categoriile.¹⁷

După un Sacramentar milanez din sec. IX—X, preotul aducînd daruri rostea: „*Oratio ad manus offerendum pro se ipso, pro familiaribus, pro infirmis, pro defunctis, pro imperatore et pro omni populo christiano*“¹⁸.

În missa veac. XI-lea descrisă de Mathias Flacius Illyricus (1575)¹⁹ se află încă o rugăciune în care preotul expune cererile celor ce aduc darurile la altar.²⁰ Rugăciunea din urmă se află și într-un Sacramentar francez din sec. IX-lea, sub următoarea formulă: „*pro statu regni Francorum*“²¹. Dar rugăciunea pentru autorități din momentul aducerii darurilor a încetat a se mai rosti în missa romano-catolică. Ea a continuat să existe, cum vom vedea, în liturgia anglicană.

Cu acestea, am ajuns la partea principală și invariabilă a missei, numită canon. Despre canonul missei s-a scris un număr impresionant de lucrări și totuși originea, structura și evoluția lui nu sînt destul de lămurite și la fel dezlegate.²² El rămîne și acum ca o insulă izolată și enigmatică în întinsul cultului creștin. Liturghiștii apuseni stau în fața fizionomiei unice și nenaturale a canonului și toate explicările de pînă în prezent nu sînt decît prezumții.²³

¹⁶ J. Bona, *op. cit.* p. 398; L. Biehl, *op. cit.* p. 46; L. Duchesne, *op. cit.* p. 211; S. Salaville, *Liturgies Orientales, la messe*, Paris 1942, tom. II, p. 62.

¹⁷ Stowe-Missale, p. 9, apud L. Biehl, *op. cit.* p. 46.

¹⁸ A. Ebner, *Quellen zur Geschichte und Kunstgeschichte des Missale romanum*, Freiburg im Breisgau 1896, p. 79, apud L. Biehl, *op. cit.* p. 46.

¹⁹ Mertene, *De antiquis Ecclesiae ritibus*, lib. I, cap. IV, p. 183, citat după L. Biehl, *op. cit.*, p. 47.

²⁰ Missa acestui veac e reprodusă în Apendice, la J. Bona, *op. cit.* pp. 520—558, iar rugăciunea la p. 544.

²¹ Ludwig Biehl, *op. cit.*, p. 47.

²² Despre originea canonului missei romane părerile liturghiștilor apuseni diferă. Baumstark și dr. Buchwald îl deduc cu mici deosebiri din ritul familiei alexandrine. După Drews, missa romană aparține familiei antiohiene, iar în sec. V se apropie de ritul alexandrin, sub influența lui Ioan Talaia, patriarhul ortodox al Alexandriei, prieten al lui Gelasiu, care a stat mulți ani la Roma. Cf. Adrien Fortescue, *op. cit.* pp. 216 și urm.

²³ Așa se exprimă însuși Adr. Fortescue în cartea citată, p. 148. Vezi și: Pr. P. Vintilescu, *Istoria liturghiei în primele 3 secole*, București 1940, pp. 297—301.

Dintre modificările pe care le-a suferit canonul missei — în directă legătură cu problema noastră — amintim împrăștierea pomenirilor de vii și morți (diptice) în diferite părți ale lui. O parte din ele, „memento vivorum“, se află înainte de „consecratio“, la începutul canonului; a doua, „memento defunctorum“, după prefacerea darurilor. Acest fapt a influențat și asupra momentului în care era pomenită autoritatea lumescă în canon.

Existența rugăciunilor pentru autoritățile statului în canonul missei romane este mărturisită înainte ca el să sufere modificări mari. Cartea „Liber de sacramentis“ atribuită lui Ambrozie, amintește de rugăciunea pentru popor, împărat și alții, în decursul canonului.²⁴ Unii liturgiști socotesc ca pe cel mai vechi document, canonul papei Gelasiu I (492—496)²⁵, în care se arată cum rugăciunea de mijlocire s-a mutat spre începutul canonului.²⁶ Rugăciunile pentru autoritățile statului au suferit modificări în canonul missei concomitent și paralel cu reformele pe care le-a primit missa. Cea mai însemnată este atribuită papii Grigore cel Mare. A doua se face în urma luptei pentru investitură, inaugurată de Grigore al VII Hildebrand, iar a treia reducere a pomenirilor de autorități temporare în canon se datorește lui Pius al V (1570) și urmașilor săi: Clement al VIII-lea (1604), Urban al VIII-lea (1634) și Leon al XIII-lea (1884). Cu fiecare din aceste reforme, rugăciunile pentru autoritățile lumesti au suferit câte o reducere, pînă la completa eliminare din canon, iar acolo unde se mai găsesc, stau ca un privilegiu dat de papa, cum e cazul regelui Filip al II-lea al Spaniei care obținuse cu greu această învoire de la Papa Pius al V-lea²⁷, sau al împărătesei Maria Terezia care obținuse același privilegiu de la Clemens al XIII-lea la 1761.²⁸

E drept că uneori regii Franței și-au cucerit cu forța rugăciunea pentru ei în canonul missei.²⁹ În missa milaneză și mozarabă se află și astăzi astfel de rugăciuni în canon.

²⁴ De sacramentis IV. c. 4 Migne, P.L.t. XVI, col. 459: „laudes Deo deferentur, oratione petitur pro populo, pro regibus“.

²⁵ Reprodus de Fernand Cabrol, în: Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie, tom. IX, p. 2, col. 1566.

²⁶ L. Biehl: op. cit. p. 53.

²⁷ Guéranger: *Institutions liturgiques I*, p. 435, citat după L. Biehl: op. cit. p. 62 nota 3. Deși J. Binterim în „Über das Gebet für Könige und Fürsten in der katholischen Liturgie, Mainz 1827, vol. 4 p. 183, socotește că aici nu e o tendință de supremație ci numai o „nerușinată născocire“ a necatolicilor, totuși nu se poate nega faptul că împotriva acestei înlăturări a autorităților temporare din rugăciunile missei, s-au făcut repetate plîngeri și că s-au aflat și răspunsuri ca acestea: „Noi n-avem rege ci numai papă“, sau cum s-a răspuns la 1673 magistratului de ceremonii din catedrala Cordovei: „Ultra Archiepiscopum et Episcopum nec Regem in Hispania, nullus illius Princeps nominandus est in Missa“. Vezi L. Biehl. op. cit. pp. 6162.

²⁸ Eisenhofer: *Handbuch der Liturgie* 2 Bd. Freiburg im Breisgau, 1932—1933, vol. II, p. 166; L. Biehl: op. cit. p. 63 nota 1. Acest privilegiu dat regilor austro-ungari s-a dat nu pentru a respecta un principiu, care nu era de altfel, ci ca un contra-dar pentru serviciile aduse scaunului papal de acești regi „apostolici“.

²⁹ Parlamentul francez a luat hotărîrea la 1580 să fie pomeniți mai departe în canon regii creștini, cf. Guéranger: op. cit. I, p. 451.

Înainte de a păși la arătarea acestor rugăciuni e necesar să remarcăm că, în timp ce oficialitatea supremă a Bisericii romane se silea să facă din ele o armă pentru exercitarea de către ea a puterii lumești, comentatorii missei din evul mediu pe care Ludwig Biehl³⁰ îi înșiră după tratatul lui A. Franz: „Die Messe in deutschen Mittelalter“ (Br. 1909) recunosc unanim existența acestor rugăciuni în canonul missei până la începutul mileniului II, când o poruncă papală interzice a se mai pomeni alt nume în canon afară de al papei.³¹

După cum în vremea întemeierii statelor naționale, în apus, rugăciunile pentru autorități au primit o îmbogățire în cuprinsul missei, tot așa în urma luptei pentru investitură, care se termină cu biruința papilor, aceste rugăciuni încep a dispărea din cărțile de cult oficiale. De aceea, în afară de câmpul istoriei, nicăieri nu se poate urmări mai cu succes lupta dintre cele două puteri — cea lumească a împăraților și cea spirituală a papilor — decât în evoluția rugăciunilor pentru autorități temporare în canonul missei romane, care, din acest punct de vedere, este asemenea unui seismograf, al stăpînirilor și raportului real dintre cele două împărății: spirituală și lumească.³²

După aceste considerațiuni de ordin istoric, necesare pentru înțelegerea stării de fapt a rugăciunilor pentru autorități în canonul missei, să revenim la însăși aceste rugăciuni așa cum se aflau ele din timp în timp.

Canonul missei cuprinde rugăciuni pentru papa, episcop și rege, în trei părți ale lui, și anume, în rugăciunile: „*Te igitur*“, „*Memento vivorum*“ și „*Hanc igitur*“.

Missa gregoriană nu are în canon, în nici una din cele trei rugăciuni, pomenirea autorităților temporare. Anumite missale din evul mediu adaugă, în a doua parte a rugăciunii *Te igitur*,³³ mențiunea: „*et pro rege nostro N*“. Această mențiune a fost suprimată la anul 1570 prin reforma papei Pius al V-lea³⁴.

În canonul missei galicane se află după imnul „*Sanctus*“ o rugăciune pentru căpeteniile statului și pentru credincioși³⁵.

³⁰ Ludwig Biehl: *op. cit.* pp. 48—53.

³¹ Dictatus Papae X: „*Quod illius solius nomen in ecclesiis recitetur*“. După Hofmann, „*Dictatus Papae*“ privește numai excluderea patriarhilor bizantini din missa romana. Vezi L. Biehl: *op. cit.*, p. 57.

³² E. Hirsch: *Der mittelalterliche Kaisergedanke in den liturgischen Gebeten*, Innsbruck 1930, p. 9, citat după L. Biehl: *op. cit.* p. 43.

³³ Despre rugăciunea „*Te igitur*“ vezi J. Bona *op. cit.* II, cap. XI, pp. 423—425.

³⁴ Adrian Fortescue: *op. cit.* p. 434.

³⁵ A se vedea textul la Dr. Ferd. Probst: *Die abendländische Messe*, care redă missa milaneză după codicele Pamelius. Probst observă că mențiunea papei și a episcopului e pusă în paranteză, fiind un adaos ulterior făcut de Pamelius, deoarece în canonul Muratori al aceleiași misse cererea pentru episcop și cler e în rugăciunea „*Hanc igitur*“ p. 17.

În afară de această deosebire, canonul Pamelius se deosebește de Muratori și cu privire la formula de numire a autorității lumești. În timp ce canonul pa-

În afară de menționarea autorității lumești în rugăciunea „Te igitur”, căpetenia statului a mai fost amintită în „Memento vivorum”³⁶ sau diptice, cum se numesc în liturghiile bizantine. Citirea, numelor cu glas tare a fost în missa catolică o tradiție veche. Între aceste nume figurau și numele împăraților romani. Chiar după căderea imperiului roman de apus a continuat să existe ideea unui imperiu unic și universal. Împărații bizantini erau socotiți stăpînitori ai apusului, iar regii statelor naționale înființate în apus erau măguliți cu titlul de coregenți sau „al doilea împărat”.

Două scrisori din această vreme sînt deosebit de convingătoare pentru dovedirea pomenirii autorităților în „memento”. Papa Nicolae, scrie la anul 867, către Mihail al III-lea, că pomeneste „inter sacra mysteria” pe împărații Constantin, Teodosie cel Mare, Valentinian și alții. Deosebit de aceasta, Ludovic al II-lea scrie împăratului bizantin Vasile I, că recunoaște existența unui singur imperiu, dar socotește drept și creștinesc să fie pomenit și numele lui în Biserica greacă.³⁷

Mărturiile despre pomenirea autorităților lumești în „memento” nu sînt numai externe și indirecte. Sacramentarii de la sfîrșitul veacului al VIII-lea, în uz în Franța, pe care paleograful Delisle³⁸ le socotește din epoca merovingiană, au în „memento” și propoziția „*Memento, Deus, rege nostro cum omni populo*”. Un alt sacramentar ambrozian din sec. IX—X cuprinde în „memento” cuvintele: „... *cum famulo tuo et sacerdote tuo pontifice nostro illo, et famulo tuo imperatore illo, regibusque nostris cum (quo)ingibus) coningibus et probe*”.³⁹ Cu timpul rugăciunea pentru autoritățile temporare e înlăturată și din această parte a canonului. Astăzi, în afară de papa, nu mai poate fi pomenit nimeni în acest moment al missei. În sfîrșit, o nouă mențiune a unei cereri pentru căpetenia statului în canonul missei s-a aflat cîndva în rugăciunea de mijlocire: „*Hanc igitur*”. E o rugăciune proprie missei. Se schimbă, după sărbători. Cuprinsul ei se împarte în două: cereri pentru primirea jertfei și cereri pentru persoanele care au adus elementele pentru jertfă.⁴⁰ Baumstark și Drews socotesc această rugăciune un fragment din ecte-

melian pomeneste pe împărat și rege, în canonul Muratori e amintit numai împăratul.

Canonul pamelian, avînd alături de numirea „pro imperatore nostro” și pe aceea de „sed et regibus” denotă că e scris în vremea în care Italia și Milanul țineau de imperiul roman de răsărit — probabil sub Iustinian — dar erau supuși longobarzilor, care aveau și ei stăpînitori. Carol cel Mare desființă împărăția longobarzilor (774) și milanezii aveau căpetenie numai pe împărat, de aceea canonul Muratori vorbește în rugăciunea sa numai despre împărat. F. Probst, *op. cit.*, pp. 23—24; L. Biehl, *op. cit.*, p. 57. Totuși un asemenea criteriu în stabilirea vechimii unui codex nu este totdeauna sigur și nici suficient.

³⁶ Despre rugăciunea „Memento” vezi la J. Bona: *op. cit.* pp. 426 sq., p. 426 și urm.

³⁷ *Epistola 86*, la J. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio* LIX, Paris — Arnheim 1759—1798.

³⁸ Delisle, *Album paléographique*, Paris 1887, p. 238, citat după L. Biehl *op. cit.* p. 56.

³⁹ A. Ebner, *op. cit.* p. 77, apud L. Biehl: *op. cit.*, p. 57.

⁴⁰ Dr. Ferd. Probst: *Die Abendländische Messe*, p. 147.

nia de mijlocire, zisă odinioară de diacon.⁴¹ Urmele rugăciunii pentru autorități în acest moment al missei se află numai în ritul galican. Un Sacramentar de Brescia, scris în jurul anului 850, are aceste cuvinte în rugăciunea „Hanc igitur”: „*pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt constituti*“.⁴² Missalele noi nu fac nici o mențiune despre o asemenea cerere.

Precum liturgiile orientale au după rugăciunea Tatăl nostru o binecuvîntare, ca pregătire pentru împărtășire, tot astfel și missa apuseană prezintă urmele unei asemenea binecuvîntări.⁴³ Pontificalele lui Leon al X-lea (1520) cunosc acest obicei, care s-a pierdut însă curînd. S-a păstrat numai în liturgia mozarabă din Spania și în Biserica din Autum, unde, într-o congregație din 1856, e socotită această rugăciune ca un „*ritus immemorabilis antiquitatis*“. Ea s-a mai numit și „*Benedictio episcopalis*“.⁴⁴ Între diferite binecuvîntări se găsesc unele și pentru stăpînitori. Un Sacramentar francez din sec. VIII-lea conține o întreită *Benedictio regalis*: „*Benedic hunc principem nostrum; in praesentem insignem regem*“ și „*Benedic hunc Clementissime, regem illum*“.⁴⁵

O binecuvîntare asupra autorității lumești ne dă un manuscris din sec. al IX-lea (824—827), într-o rînduială a încoronării. Rugăciunea de binecuvîntare asupra căpeteniei și poporului se află și în alte sacramentarii,⁴⁶ dar ea a trecut sin missă în serviciul încoronării.⁴⁷

Cea din urmă mențiune a căpeteniei statului în rînduiala missei comune, avea forma unei aclamațiuni, pe care o primeau papii, episcopii și stăpînitorii lumești, după cuminecare.⁴⁸

Existența ei o aflăm într-un manuscris din mănăstirea sf. Emmaram din Regensburg (sec. IX) sub forma unei scurte laude. „*Multos annos*“ ... *Deus conservet, Dominum illumunicum imperatorem* ... Amen“.⁴⁹

În Roma și Italia, unde asemenea laude se adresau la sfîrșitul missei numai papilor, pentru împărați se rosteau numai dacă erau prezenți. Astfel Frederic al III-lea (1468), petrecînd Crăciunul în Roma și asistînd la serviciul divin, la sfîrșit, cînd s-a rostit rugăciunea pentru papa, a urmat și lauda pentru autoritatea lumească.⁵⁰

⁴¹ Adr. Fortescue: *op. cit.* p. 434.

⁴² Ebner, *op. cit.* 415, Delisle, *op. cit.* p. 294, citat după L. Biehl, *op. cit.* p. 59.

⁴³ L. Biehl: *op. cit.* p. 63; Eisenhofer: *op. cit.* II, 385; F. Probst, *op. cit.* pp. 265, 303.

⁴⁴ L. Biehl: *op. cit.* p. 64; P.L. t. LXXII, 130. „Post orationem dominicam benedictionem in populo dant“.

⁴⁵ Delisle, *op. cit.* p. 80, citat după L. Biehl, *op. cit.* p. 64.

⁴⁶ Sacramentarul de Angoulême din sec. 9; Sacramentarul mănăstirii St. Thierry din Reims din sec. X. Vezi la L. Biehl, *op. cit.* pp. 64—65.

⁴⁷ Cf. E. Eichmann, *Quellensammlung zur Kirchlichen Rechtsgeschichte und zum Kirchenrecht*. Bd. I și II, Paderbon 1912—1914, vol. I. p. 75. *Benedictionale aus Bogenberg* (sec. XIII—XIV); *Ordo ad coronandum et consecrandum regem Franciae; Martene, De antiquae ecclesiae ritibus*, Antwerpiae 1763, cf. Ludwig Biehl *op. cit.* p. 65.

⁴⁸ L. Biehl, *op. cit.* p. 65.

⁴⁹ Vezi forma completă a laudei la L. Biehl, *op. cit.* p. 66.

⁵⁰ L. Biehl, *op. cit.* p. 66.

Începînd cu veacul al XIX-lea, de cînd Statul bisericesc papal a început să-și exercite puterea politică și luminească asupra altor state prin concordate, rugăciunea de la sfîrșitul missei a căpătat o nuanță politică, intrînd ca o clauză în concordate.⁵¹ Cel mai nou dintre concordate, încheiat cu Germania în 1933, prevede în Art. 30 o rugăciune publică obligatorie pentru prosperitatea Reichului și a poporului la sfîrșitul slujbei de duminică și sărbătoare.⁵² Ca urmare a acestui articol, episcopii germani romano-catolici au compus următoarea rugăciune de la sfîrșitul missei: „*Salvum fac populum tuum, Domine et benedic haereditatem tuam. Oremus. Patriam nostram, quae sumus, Domine, continua pietate custodi eiusque rectores lumine tuae claritatis illustra, ut videre possint quae agenda sunt, et quae recta sunt, valent perspicere*“.⁵³ Chiar cînd căpetenia statului este de aceeași confesiune — recte romano-catolică —, o pomenire nominală nu se poate face în cultul romano-catolic fără aprobarea scaunului papal. Cînd episcopii francezi au voit să-l pomenească pe Ludovic Filip (1830—1845), papa Pius al VIII-lea și-a dat consimțămîntul, dar fără să admită pomenirea nominală.⁵⁴

Cu această rugăciune pentru autorități de la sfîrșitul missei — care corespunde rugăciunii amvonului — din liturghiile bizantine — am încheiat capitolul rugăciunilor pentru autorități din cuprinsul „missei quotidiana“ sau regulată. Din numărul mare al celorlalte misse⁵⁵ săvîrșite în apus nu ne vom opri decît la două, pentru că numai în ele se află rugăciuni pentru autoritățile temporare. Acestea sînt: *missa praesantificatorum* din Vinerea Mare și *missa votiva pro regibus*.

b) RUGĂCIUNI PENTRU CĂPETENIA STATULUI IN MISSA PRAESANTIFICATORUM

Încercările scaunului papal de a înlătura definitiv rugăciunile pentru deținătorii puterii lumești din cuprinsul missei nu au reușit definitiv. Porunca Sfîntului Apostol Pavel de la I Timotei 2,1—3, atît de mult împlinită în cultul Bisericii ecumenice, a rămas în vigoare în *missa praesantificatorum*, care se săvîrșește numai o dată pe an, în Vinerea Mare. Deși nu se numește solemnă, totuși această missă are atîtea rugăciuni importante și specifice în rînduiala ei. În timp ce canonul missei quotidiana nu cuprindea decît mențiunea papei și a episcopului, în *missa* din Vinerea Mare sînt rugăciuni pentru toți oamenii, păgîni, iudei eretici,

⁵¹ L. Biehl, enumeră tîpate concordatele dintre care nu lipsește cel cu România, din 1927, prin care Statul papal dă voie românilor uniți cu Roma să pomenească la slujbe pe căpetenia țării.

⁵² *Acta Apostolici Sedis* 25 (1933) p. 406, citat din L. Biehl: *op. cit.* p. 67.

⁵³ L. Biehl, *op. cit.* p. 67, nota 2.

⁵⁴ Guéranger: *Institutions liturgiques*, tom. II. p. 603 citat din L. Biehl: *op. cit.* p. 67 nota 2.

⁵⁵ Vezi numărul lor la J. Bona, *op. cit.* lib. II, pp. 10, 11, 12, 105, 143, 114, 116.

închiși, în suferință sau sărăcie, bolnavi, etc. Între aceste rugăciuni speciale se află, confirmată încă din veacul al VII-lea, rugăciunea pentru autoritate.⁵⁶ După mărturia lui Stapper⁵⁷, pe vremea lui Carol cel Mare se rostea următoarea rugăciune pentru împărat în missa praesantificationum:

„Oremus et pro christianissimo Imperatore nostro. N. ut Deus et Dominus noster subditas illi faciat omnes barbaras nationes, ad nostram perpetuam pacem. Omnipotens sempiterne Deus, in cuius manu sunt omnium potestates et omnium iura regnorum: respice ad Romanum Imperium: ut gentes, quae in sua fertilitate confidunt, potentiae tuae dextera comprimantur!“

Din formula acestei rugăciuni aflăm că împăratul și imperiul purtau două atribute, „*Romanum et Christianum*“. Aceasta este una din particularitățile missei praesantificationum. În rugăciunea ei pentru căpetenia statului s-a perpetuat pînă în zilele noastre ideea puternică a unui imperiu roman unic,⁵⁸ chiar dacă pe ruinele acestui imperiu s-au întemeiat state naționale. Nici în imperiul franc, întemeiat de Carol cel Mare, n-a încetat să fie pomenit împăratul roman în missa din Vinerea Mare, precum și în Anglia cărțile de cult continuau pînă în sec. XV să amintească de același „*imperator romanus*“ sau de „*imperium Christianorum*“. Prin formarea statelor naționale în apus nu s-a înlăturat din cult ideea imperiului unic roman și creștin, ci s-a adăugat la formula veche a rugăciunilor cereri pentru căpetenia statului respectiv, de pildă „*et rege nostro*“ sau alte autorități „*principe*“, „*duce*“, „*magistrat*“, etc. Papii au încercat să înlăture pomenirea suveranilor chiar și din rînduiala missei praesantificationum. O astfel de poruncă dă Grigore al VII-lea la 1093, împotriva lui Henric al IV-lea.⁵⁹ Porunca papilor nu a fost ascultată însă totdeauna și peste tot. Dintr-o scrisoare a arhiepiscopului Hugo de Lyon din anul 1094, către ducesa Matilda de Burgundia aflăm că anumite mănăstiri continuă să pomenească în canonul missei pe împăratul anatemitat. Între acestea este amintită mănăstirea Cluny al cărei abate continuă să pomenească în Vinerea Mare pe Henric al IV-lea împotriva dispozițiilor date de papa. La învinuirea ce i s-a făcut, abatele a răspuns că el e dator să se roage și pentru cei păcătoși și răi.⁶⁰

⁵⁶ Se dă cel mai vechi document pentru această missă. Sacramentarul gelasian, editat de Wilson și datat din sec. VII, cf. L. Biehl, *op. cit.* p. 84.

⁵⁷ Stapper: *Karls der Grosse römisches Messbuch*. 43, citat din L. Biehl, *op. cit.* p. 84, nota 3.

⁵⁸ Vezi: *Officium maioris hebdomadae et octavae paschae*, Ratisbonae 1923, în care se află exact aceeași rugăciune ca și pe vremea lui Carol cel Mare: „*Respice ad Romanum benignum Imperium*“ și în *Missale Romanum*, ed. XII din 1928, Ratisbonae, la slujba din Vinerea Mare.

⁵⁹ Cf. Ludwig Biehl, *op. cit.* p. 87.

⁶⁰ D. Achéry I; *Spicilegium veterum scriptorum*, Paris 1657, 1672, vol. II 405, citat după Ludwig Biehl, *op. cit.* p. 87. Același refuz l-a întîmpinat pe alocuri și papa Paul al IV-lea (1557) cînd a interzis să fie pomeniți în Vinerea Mare împărații Carol al V-lea și urmașul său Ferdinand.

În missalele contemporane și în cărțile de cult întocmite pe baza lor, rugăciunea pentru autorități are următoarea formă în missa praesantificatorum:

„Oremus et pro Christianissimo (si non est coronatus, dictatur: electo Imperatore) Imperatore nostro N.. ut deus et Dominus noster subditas illi facit omnes barbaras nationes, ad nostram perpetuam pacem...”

„Omnipotens sempiterne Deus, in cuius manu sunt omnium potestates et omnium jura regnorum: respice ad Romanum benignus Imperium: ut gentes, quae in sua feritate confidunt, potentiae tuae dextera comprimantur“.⁶¹

Observăm deci că, în missa generală romano-catolică rugăciunea pentru căpetenia statului s-a menținut numai în missa praesantificatorum din Vinerea Mare. Rugăciunile pentru autorități în missa romano-catolică urmează un proces de desfășurare diametral opus rugăciunilor de acest fel din liturgiile bizantine și orientale. În timp ce în aceste liturghii rugăciunile pentru căpetenia statului devin tot mai numeroase și au primit în decursul timpului forme tot mai amplificate, în missa romano-catolică asistăm la un proces de reducere și înlăturare a lor din cult. Cauza acestui proces de eliminare a rugăciunilor pentru autorități din serviciul missei este, fără îndoială, lupta accentuată dintre cele două puteri, a papilor și împăraților. În serviciul aceleiași tendințe de supremație a papilor asupra stăpînitorilor lumesci au fost rinduite și rugăciunile speciale pentru autorități din așa numitele misse votive.

c) POMENIREA AUTORITĂȚILOR TEMPORARE ȘI RUGĂCIUNILE PENTRU ELE ÎN „MISSA VOTIVA”

În timp ce liturgiile bizantine și orientale au rămas în structura lor generală aceleași, în missa catolică caracterul special al unei sărbători sau al unei cereri speciale au pătruns în missă, și au schimbat fizionomia ei. Astfel de misse, în care rugăciunile speciale cad pe primul

⁶¹ *Officium majoris hebdomadae et octavae paschae*, Ratisbonae 1923, p. 324; *Missale Romano-seraphicum* ca și *Missale Romanum* au aceleași rugăciuni pentru autorități în Vinerea Mare. În decursul timpului s-au mai făcut rugăciuni pentru autorități și în alte zile din Săptămîna Patimilor. Cea mai importantă este aceea care se făcea în dimineața Simbetei Mari la sfințirea luminilor la Paști, ca un simbol al învierii, legată de imnul „Exultat” atribuit Fericitului Augustin. La sfîrșitul imnului era următoarea rugăciune pentru împărat: „Respice etiam ad devotissimum Imperatorem nostrum (N), cuius tu, Dēus, desiderii vota praenoscens, ineffabilis pietatis et missericordiae tuae munere, tranquillum perpetuae pacis accomoda et coelestem victoriam cum omni populo suo”. Probabil că în Roma s-a săvîrșit rugăciunea pentru împărat în Simbăta Paștilor, mai întîi în anul 774, cînd pentru prima dată a intrat în „Cetatea eternă” Carol cel Mare, după ce a învins pe longobarzi. Atunci clerul și poporul s-a rugat pentru împărat și armată. Ludwig Biehl stăruie mult asupra acestei rugăciuni, ale cărei diferite forme le indică după cărțile de cult ale vremii sau din evul mediu (op. cit. pp. 88—91).

plan, fie că se fac la ziua și în amintirea unui sfânt, fie că sînt pentru anumite împrejurări: boală, război, moarte, fie că sînt pentru anumite persoane: căpetenii ale statului, etc. au căpătat un nume general de misse votive.⁶² Rugăciunile vechi pentru autoritățile temporare, de la începutul missei generale, au dat cu timpul „missa pro rege, imperatore, principe“, după cum rugăciunile din timp de război au dat: „missa pro tempore, belli“, sau „missa contra paganos“⁶³.

Cele mai vechi documente în care se întîlnește „missa pro regibus“ sînt Sacramentarul Gelazian,⁶⁴ Sacramentarul Gregorian⁶⁵ și Ordo Romano II⁶⁶. În urma relațiilor bune dintre papa Adrian I și împărații francezi Pipin și Carol cel Mare, apar mai multe „missae pro regibus“. De altfel în evul mediu cele mai multe misse speciale pentru căpetenia statului s-au dezvoltat în Franța⁶⁷. Liturgia mozarabă are și ea în multe misse rugăciuni pentru rege. Într-un manuscris din Madrid, reproduș de M. Ferotin, se află un „ordo pro solo rege“ identic cu „ordo missae votivae de messe“, după care s-a reconstituit de către Ferotin missa mozarabă „pro regibus“.⁶⁸

Din expunerea sumară a celor mai vechi misse pentru autoritățile temporare se desprinde constatarea că ele au servit ca un instrument cultural în mina papilor pentru susținerea pretențiilor de supremație asupra căpeteniilor statului. Într-adevăr cele mai multe misse pentru autoritățile temporare se cunosc în țările și epocile unde căpetenia respectivă a stat în raporturi bune sau de docilitate față de papa. Constatarea noastră se bazează și pe dispozițiunile de mai tîrziu ale papilor Pius al V-lea și Benedict al XIV-lea⁶⁹, prin care missele speciale pentru căpetenia statului se săvîrșeau numai dacă papa da circulară în acest sens.⁷⁰

⁶² Vezi mai pe larg despre ele la J. Bona, *op. cit.* lib. I. cap. XV.

⁶³ Ludwig Biehl, *op. cit.* p. 72.

⁶⁴ În el se află „Missa pro regibus“ (nr. 62), vezi L. Biehl, *op. cit.* p. 73.

⁶⁵ În „missa pro regibus“ a acestui sacramentar, epitetul „romanum“ e înlocuit cu „christianum“. Vezi L. Biehl, *op. cit.* p. 74. Tot aci se află o „missa quotidiana“ pro rege (nr. 64) și „missa tempore synodi pro rege dicenda“ (nr. 65).

⁶⁶ În *Ordo romanus II* se află și rînduiala încoronării împăraților împreună cu missa specială pentru ei. Uneori „missa pro regibus“ a devenit missa specială cu prilejul încoronării împăraților. E. Eichmann *op. cit.* I. p. 76.

⁶⁷ L. Biehl, le împarte în mai multe categorii, indicînd și manuscritele în care se află, *op. cit.* p. 77.

⁶⁸ *Liber Ordinum* 294, citat după L. Biehl, *op. cit.* p. 76.

⁶⁹ Benedict al XIV-lea (1746—1758) dă o enciclică referitoare la rugăciunile pentru autorități.

⁷⁰ Este grăitor și semnificativ faptul că întrebînd pe un protoiereu rom. catolic (maghiar) despre existența rugăciunilor pentru căpetenia statelor în missale, nu a știut că există decît rugăciunea din missa praesantificationum. Cînd i le-am arătat la sfîrșitul unui missal, a spus că acelea se rostesc numai cînd dă ordin papa.

Missalele⁷¹ mai noi nici nu mai au missa pro regibus decât în trei rugăciuni: Oratio (Collecta), Sacreta și Postcomunio, care, în cele mai multe cazuri au ajuns rugăciuni uitate.

Asemănătoare cu „missa pro regibus“ este și „missa pro tempore belli“.

În rânduiala unei „missa pro regibus“ se află trei rugăciuni bine definite pentru căpetenia statului: „Collecta“, „Sacreta“ și „Postcomunio“. În sacramentariile vechi sînt chiar două rugăciuni numite Collecta și unele mențiuni ale autorității într-o parte sau alta a canonului. Noi le vom prezenta după sacramentul gelazian și cel gregorian.⁷² Rugăciunile se află și în edițiile mai noi ale missalelor⁷³. Îndată după Introitur (Psalm 119), urmează următoarea rugăciune, numită „Collecta“.

„Deus, regnorum omnium et Romani⁷⁴ maxime protector imperii, da servis tuis regibus nostris illis⁷⁵ triumphum virtutis tuae scienter excolere; ut cuius constitutione sunt principes, eius semper numere sint potentes.⁷⁶“

A doua rugăciune „Collecta“:

„Deus in cuius manu corda sunt regum, inclina ad preces humilitatis nostrae aures misericordiae tuae, et principibus nostris famulis tuis illis regiem tuae appone sapientiae; ut haustis de tuo fonte consiliis, et tibi placent, et super omnia regna praecellant.“

Urmează apoi prima lectură biblică din Levitic (12,6—9), Graduale (Psalmii 86,48 și 21,1), a doua lectură biblică Evanghelia de la Matei 22,15—22 cu banul de dajdie, Offertorium (Psalm 55) și *Sacreta* (pentru autoritate).

„Suscipe, Domine, preces et hostias ecclesiae tuae, pro salute famuli tui Illius supplicantis, et protectione fidelium populorum antiqua brachii tui operare miracula; ut superatis pacis inimicis, secura tibi serviat Romana (Christiana) libertas.“

În „Praefatio“ sacramentaliile vechi au următoarea formulă:

„Vere dignum... aeternae Deus, qui providentia tua coelestia simul et terrena moderaris, propitiare regi nostro. N. et rebus nostris; ut omnis hostium fortitudo, te pro nobis pugnante frangatur.“⁷⁷

Și *Hanc igitur* are mențiunea autorității astfel: „Hanc igitur, oblationem, Domine, famuli tui illius, quam tibi ministerior officii sacerdotalis offerimus, pro eo quod in ipsum potestatem imperii conferre dig-

⁷¹ Vezi: *Missale romano seraphicum pro tribus ordinibus Sancti Francisci*, Romae; 1886, și celelalte missale amintite.

⁷² *Missa pro regibus*, după Sacramentarul Gelasian, ed. Wilson 276 și cel Gregorian ed. Wilson, reproduse de L. Biehl în cap. *Gebets-texte und Urkunde* din lucrarea sa, pp. 149—150.

⁷³ Dintre missalele mai noi am folosit: *Missala romanum* din 1886 (Roma), din 1931 (Mehliniae) reformat de papa Pius al VI-lea, și cel din 1928 (Ratisbonae).

⁷⁴ În missale în loc de „romani“ e atributul „christiani“.

⁷⁵ Sacramentariile vechi întrebuintează pluralul, missalele în uz singularul.

⁷⁶ În *Missale romano-seraphicum* 1886, 1931 nu sînt două rugăciuni „Collecta“.

⁷⁷ În missalele de Angoulême e Praefatio mai lungă; în cele de acum nu e nici o mențiune.

natus es, propitius et benignus assume; et exoratus nostra obsecratione, concede ut maiestatis tuae protectionae confidens et aevo augeatur et regno⁷⁸

După împărtaşire, urmează rugăciunea intitulată: „Postcommunio“. Deus, qui praedicando aeterni regni evangelio, Romanum⁷⁹ imperium praeparati, praetende famulis tuis Illis principibus nostris⁸⁰ arma caelestia; ut pax ecclesiarum nulla turbetur tempestate bellorum⁸¹.

Cercetarea rugăciunilor pentru autorități în missa romano-catolică ne impun câteva constatări: Rugăciunile pentru autorități au ocupat la început un loc însemnat în cele două rituri surse ale apusului: galican și roman. Pe măsură ce au fost tot mai mult înlăturate în missa romană au continuat să existe și să se îmbogățească în missa milaneză și mezarabă, iar în locul acestor rugăciuni din canonul missei generale apar missele speciale „pro regibus“ mai ales în imperiul franc întemeiat de Carol cel Mare. Sacramentariile și cărțile de cult din evul mediu continuă să facă mențiuni de missa pro regibus. Dar începând cu veacul al XI-lea și în chip definitiv prin hotărârea Papei Pius al V-lea (1570) rugăciunea pentru căpetenia statului este înlăturată din canonul missei generale. Excepții se fac pentru regii Spaniei și împărații Austro-Ungari, care, pentru legăturile de prietenie și prin serviciile aduse scaunului papal, au căpătat privilegiul de a fi pomeniți în canonul missei. Papii s-au servit adeseori de rugăciunile pentru autorități ca de o armă în lupta lor cu căpeteniile statelor naționale din apus. Cu toată prohibirea și reducerea acestor rugăciuni, în missa romano-catolică ele au continuat să existe permanent în missa praesantificatorum din Vinerea Mare.

⁷⁸ În missalele actuale nu e această mențiune a autorității. În missalele vechi franceze se află adăosul: „Oblationem, quam tibi offerimus pro... statu regni Francorum, pro quibus Domine tibi supplices fundimus preces, te in omnibus ducem“... cit. la dr. Fred. Probst, *op. cit.*, p. 359, nota 1.

⁷⁹ Atributul „romanum“ se păstrează în missalele noi.

⁸⁰ Missalele din 1886 și 1931 au termenii: „famulo tuo imperatori nostro“.

⁸¹ „Missa pro regibus“ din Sacramentarul gregorian nr. 64 — are alte trei rugăciuni: „Oratio, Secreta și Postcommunio“ reproduse și ele în Missale romano 1931 (79) și la L. Biehl, *Gebetstexte und Urkunde*, p. 150.

ICONOMIA SFÎNTULUI DUH ÎN SLUJIREA LUMII

de: preot prof. dr. CONSTANTIN GALERIU

În iconomia Duhului Sfînt Biserica mărturisește pe „Domnul de viață făcătorul” prin care „izvorăsc izvoarele harului care adapă toată făptura”, cum doxologește o cîntare liturgică. Mărturisește pe Mîngietorul și sfînțitorul, căci și tainele și ierurgiile și rugăciunile, toate cîntorii ale Duhului, în alcătuirea lor, mai întîi învață, pregătesc și mîngie prin harul cuvîntului și culminează apoi în epicleză, în chemarea puterii care sfințește, transformă, înnoiește: „Trimite-vei duhul Tău... și vei înnoi fața pămîntului” (Psalm 103, 31), și împărtășește cu această putere pe credincioși.

Dar, în chip cu totul firesc, ținînd de însăși ființa credinței, de integritatea ei, Ortodoxia vede permanent iconomia Duhului Sfînt, dimensiunea pnevmatologică, în unitatea și plenitudinea iconomiei divine a Preasfintei Treimi. Sfîntul Duh e principiu și revelație a unității. Prin El, cum glăsuiește o cîntare liturgică, „tot sufletul viază, în curăție se înalță și se luminează în unimea Treimii”. El e „chipul unimii”. Iconomia Fiului și a Duhului, Intruparea și Cincizecimea, nu pot fi privite și înțelese decît în unitate. Împreună constituie ființa Bisericii, relevînd unitatea de nedesfăcut dintre Cap și trup. Iar în Biserică vedem chipul și viața Preasfintei Treimi; ca și în făpturi, în același timp, pe care credinciosul le evocă în cult: „Oglinzi ale frumuseții Tale, Treime!”.

Se înțelege că în acest orizont divin însoțit al Treimii vom privi noi lucrarea, sinergia Duhului cu credinciosul în slujirea lumii.

Cuvîntul „duh” revelează în Sfînta Scriptură trei realități fundamentale: Dumnezeu, Una din Persoanele divine, făptura umană. — Dumnezeu, întrucît „Duh este Dumnezeu” (Ioan 4,20), cum descoperă Mintuitorul, Samarinencei, ceea ce arată spiritualitatea lui Dumnezeu și caracterul de persoană al ipostasurilor divine. — A treia Persoană a Dumnezeirii: Preasfîntul Duh. În sfîrșit, făptura umană în ceea ce are ea mai reprezentativ: duhul, conștiința, spiritul; pentru care zice Domnul: „Duhul este osîrditor.” (Matei 26, 41). Iar Sfîntul Pavel învoca: „Dumnezeul păcii să vă sfințească pe voi desăvîrșit și duhul și sufletul și trupul vostru” (I Tesaloniceni 5, 23).

Tocmai pentru că noi sintem și „duh“ ne putem închina și putem sluji lui Dumnezeu, ca și semenilor totodată, în „duh și adevăr“. Iar sub o altă nuanță și mai profundă aceasta e calea comunicării însăși a lui Dumnezeu către noi: a zidit în trupul nostru vas de „duh“ din harul Duhului, spre a ne face receptacole divine, „vase alese pentru a purta numele Lui“ (Fapte 9, 15), pentru a deveni „temple ale Duhului Sfânt“, „locașuri înfrumusețate Treimii celei dumnezeiești“, cum învață Biserica.

Dar care este lucrarea proprie Duhului Sfânt în viața Preasfintei Treimi, în iconomia creației și a Bisericii? Potrivit învățăturii Sfintei Scripturi, Sfinților Părinți, ca și unor sinteze teologice ale Tradiției Ortodoxe, „Sfântul Duh purcede de la Tatăl și strălucește din Fiul“. Purcede de la Tatăl și odihnește peste Fiul. În sensul perihorezei divine, „învăluie“ pe Fiul ca un „sîn al Tatălui“ (Ioan 1, 18), ca iubire a Lui, și luminează, strălucește în și *din El* ca unul care „cercetează adîncurile lui Dumnezeu“ (I Corinteni 2, 10). Iar Fiul strălucește Tatălui prin Duhul, cu iubire și în lumina Duhului, și descoperă deodată plenitudinea Dumnezeirii, ca plenitudine și de ființă și de relație: de iubire paternă, filială și în Duhul, „în forma Duhului“¹.

Adîncind în acest sens al reciprocității viziunea trinitară, Iosif Vrie-nie, teolog bizantin din prima jumătate a secolului XV, reliefează astfel modul prezenței și al lucrării Fiului în Duhul și a Duhului în Fiul: „Nu numai Duhul trece prin Fiul, zice el, ci și Fiul trece oarecum prin Duhul, arătîndu-se ca un Cuvînt al Duhului... Dacă Duhul strălucește din Fiul, Cuvîntul răsună din Duhul. Conținutul grăirii Duhului este Hristos, dar Hristos grăiește din Duhul, face să se manifeste Duhul ca Duh grăitor.² Ca Duh care vestește, comunică, împărtășește pe Hristos. Astfel încît, potrivit Sfîntului Atanasie cel Mare, „adăpați de Duhul îl bem pe Hristos“. Căci Duhul, după spusa însăși a Mintuitorului, este asemenea „vîntului“, puterii care aduce „sămînța“, pe Dumnezeu-Cuvîntul, e ploaia, roua și căldura care-I dă viață în noi. „Roua ta e rouă de lumină“ zice proorocul (Isaia 26, 19); e lumina care face să strălucească în inimile noastre cunoștința mării lui Dumnezeu pe fața lui Hristos (II Corinteni 4, 6). E, în sfîrșit, puterea care duce pînă la capăt lucrarea divină, „împlinirea Celui ce plinește toate întru toți“ (Efeseni 1, 23); puterea desăvîrșitoare, așa cum și rostesc pisanile de pe frontonul unor biserici ale noastre: „Cu voia Tatălui, cu ajutorul (lucrarea) Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh...“

În aceste însușiri ființiale, și totodată manifestări, stă tăria Duhului: în a fi iubire și lumină a Treimii, putere și apă vie a zidirii și nașterii din nou; tindere nesfîrșită către desăvîrșire prin credință, nădejde, dragoste și toate virtuțile; principiu de comuniune, pace, frumusețe, bucurie. Sau cu cîntarea Bisericii: Sfîntului Duh teologhisind să-i zicem: „Tu ești Dumnezeu, viața, dorirea, lumina, mintea, bogăția cunoștinței, a

¹ Cf. preot prof. D. Stăniloae, *Criteriile prezenței Sfîntului Duh*, în *Studii Teologice* nr. 3—4/1967, p. 105.

² La preot prof. D. Stăniloae, *Relațiile treimice și viața Bisericii*, în *Ortodoxia* nr. 4/1964, pp. 520—521.

măririi; Tu ești Bunătatea, Tu împărățești în veci“ (din Antifoanele glas. II, III, IV, V). Dar totul săvârșit în unitatea de ființă și viață a Preasfintei Treimi, pentru că Duhul este „Chip al Unimii Celei întreit sfinte“. Și această vistierie de daruri revelându-se cu forța celui ce zidește, se împărtășește cel mai adesea, blind, tainic, ca de la Mîngietorul, ca o „ungere sfintă cu bună mireasmă, ca blîndețe a Porumbelului, ca o „lumină lină“; ca dragoste a „Părintelui luminilor“ pentru Fiul și pentru fii. — Astfel, puterea, lucrarea Duhului nu se impune fără voia noastră. Ne stimulează proniator și ne deșteaptă spiritul, conștiința, dar fără să forțeze; atrage fără să constrîngă. Dumnezeu S-a arătat proorocului Ilie nu în „vijelie năpraznică“, înfricoșătoare, ci în „adiere de vînt lin“ (III Regi 19, 11—12). — Cu un cuvînt, tăria Duhului este tărie care liberează, face liber.

Și e tărie a libertății pentru că: pe de o parte înalță făptura noastră la calitatea ei duhovnicească, la calitatea de persoană, spirit, conștiință în cel mai înalt grad de înțelegere și opțiune; iar pe de altă parte, ne dă putere să vedem prin duhul, Adevărul, și să-I slujim. Ne face Adevărul transparent, luminos, și ne face transparent, sensibili pentru Adevăr. „Veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi“ (Ioan 8, 32) spune Mîntuitorul. — Adevărul este conținutul, este sensul libertății, iar Duhul e puterea ei. Astfel, liber întru tăria Duhului devii prin adevăr și pentru adevăr.

Pentru creștin, adevărul, Adevărul-Persoană, este Hristos: „Cuvîntul Tău este adevărul“ (Ioan 17, 17) zice Domnul. Dar în Hristos se descoperă totodată prezentă lucrarea Duhului și cu maximă evidentă, pentru că Dumnezeu-Cuvîntul se face trup, se face viață prin Duhul, Dătătorul de viață. Domnul se întrupează de la Duhul Sfînt, crește și se întărește cu Duhul (Luca 2, 40); se botează de la Duhul Sfînt, care rămîne peste EL“ (Ioan 1, 32); deci sălășluiește ipostatic în EL, strălucește din EL. „Duhul Domnului este peste Mine“ zice Iisus, așa cum vestise și proorocul: „Și se va odihni peste EL Duhul lui Dumnezeu, duhul înțelepciunii, duhul sfatului și al tăriei, duhul cunoștinței și al bune credințe“ (Isaia 11, 2). Fiul este Persoana-Logos, rațiune, sens al existenței noastre; Duhul Sfînt este Persoana-Viață, plinire, slujire. Așa cum în viața Preasfintei Treimi, pe planul ființei (ontologiei) Persoanele divine conlocuiesc în cel mai profund înțeles, în interioritate reciprocă. La fel în întrupare, ca și în planul etic al existenței în Hristos, Fiul cu Duhul conlocuiesc în aceeași interioritate reciprocă. Lucrează Unul prin Celălalt; ce se face de Fiul se face și de Duhul. Întreaga ființă a lui Hristos este plină de prezența și împreună-lucrarea Duhului. „Toată lucrarea o săvîrșea Domnul fiind împreună prezent Duhul“³, observă Sf. Vasile cel Mare. Cînd vindeca, „putere ieșea din EL“ (Luca 6, 19); cînd scotea demoni: — „Cu Duhul lui Dumnezeu, spune, scot pe demoni“ (Matei 12, 28). Și în În-

³ Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfîntul Duh*, Cap. XVI (Migne P.G. XXXII, 140).

viere: „Căci Hristos omorât fiind cu trupul, învață Sf. Petru „a fost viu făcut cu Duhul“ (I Petru 3, 18). Domnul afirmă că „este una cu Tatăl“ (Ioan 10, 30), dar în Duhul Sfânt.

Și tocmai prin aceasta Hristos descoperă în El libertatea deplină, exemplară: „Unde este Duhul Domnului, Duhul Adevărului, acolo e libertate (II Corinteni 3, 17). El este liber absolut, liber de păcat (Ioan 8, 45). Dar fiind desăvârșit liber de orice servitute, de păcat, e desăvârșit liber pentru slujire. Căci singur păcatul e opus slujirii; păcatul e stricăciune.

Puterea Duhului în Hristos se manifestă îndeosebi în slujirea Lui. Duhul dă viață cuvântului Său, Duhul dă putere faptelor Sale, Duhul ne dă înțelegere să le primim ca atare.

Întru Duhul toată viața Domnului a fost slujire; slujire a tot cuprinzătoare în atâtea variabile ale vieții. Sf. Ioan Gură de Aur evocă această slujire, gândind ca prin însăși gura Domnului: „Eu îți sînt tată, Eu frate, Eu mire, Eu casă, Eu îți sînt hrănitor, Eu haină, Eu rădăcină, Eu temelie. Tot ce vrei aceea îți sînt, ca să nu ai lipsă de nimic. Voi fi în servirea ta. Căci am venit să slujesc, nu să fiu slujit. Eu îți sînt și prieten și oaspe, și cap și frate, și soră și mamă. Îți sînt toate. Numai poartă-te curat la inimă cu Mine. Sărac făcutu-M-am pentru tine, pribeag; răstignitu-M-am pentru tine pe cruce și am fost pus în mormînt. Sus, intervin pe lingă Tatăl pentru tine; jos, rugător făcutu-M-am la Tatăl, pentru tine. Tu ești pentru Mine totul: și frate și împreună moștenitor și prieten și mădular (al trupului Meu). Ce mai vrei încă?“⁴

Și trebuie observat că în strălucirea Duhului totul e strălucitor în Hristos. Și slujirea Lui se face strălucire. Fiul, în Chipul lui Dumnezeu fiind, ia chipul robului (Filipeni 2, 7), dar pentru a sluji, pentru „a vesti robilor dezrobirea“ (Luca 4, 18). Slujirea Lui este astfel eliberare și mărție, pentru că Domnul e liber în Duhul și cine e liber cu duhul, e liber în toată lucrarea lui. În Hristos, mare nu e cel servit, ci cel ce servește, „cel ce slujește tuturor“ (Marcu 9, 35). A fi mare echivalează cu a sluji și aceasta pentru că a sluji înseamnă: a face, a crea. Slujirea ține de ordinea creației. Creația însăși e slujire, e actul prin care Fiul împlinește în Duhul voia Tatălui. Iar în Întrupare Fiul vine și re-crează creația. Vine să desăvârșască, tot prin slujire, iconomia Ziditorului. — „Fiul Omului a venit să slujească și să-și dea viața răscumpărare pentru mulți“ (Matei 20, 28). De aceea, chiar dacă ar părea un paradox, slujirea e libertate, pentru că e creație și mîntuire, răscumpărare; fundamental, creația, mîntuirea în toate sensurile, sînt roade ale puterii duhului și libertății.

Toată slujirea Domnului s-a săvîrșit în lume și pentru lume. El a fost trimis de Tatăl în lume și a iubit lumea atît de mult, încît s-a dăruit ei pînă la jertfă (Ioan 3, 16). S-a întrupat în lume, a recapitulat-o în Sine, în umanitatea Sa, „recapitulînd astfel în Sine, cum observă Sf. Irineu, lungul șir al oamenilor“. Și de orice condiție, drepti sau păcătoși, zămislîți chiar și din Tamar, Rahav sau Batșeba; deci asumînd întreaga

⁴ La Matei (Migne, P.G. LVII, 700).

noastră condiție umană. A muncit în lume, a învățat, a vindecat, s-a rugat în ea, a luptat împotriva răului din ea, a suferit, a luat crucea și moartea ei, a înviat în ea și s-a înălțat înălțînd în Sine arvuna însăși a înălțării ei, rugîndu-se: „Părinte voiesc ca unde sînt Eu să fie împreună cu Mine și aceia pe care Mi i-ai dat“ (Ioan, 17, 24).

Iisus Hristos este, după cuvîntul inspirat al Sf. Pavel, „Capul Bisericii“. El este Modelul, este sursă, purtînd în Sine plinătatea Dumnezeirii și revărsînd de la Tatăl pe Duhul ca viață în tot trupul Său. Sf. Părinți vād sensul adînc al întrupării tocmai în această împărtășire a Duhului. Sf. Atanasie cel Mare învață: „Cuvîntul a asumat trupul pentru ca noi să primim pe Duhul Sfînt. Dumnezeu S-a făcut purtător de trup pentru ca noi să ne facem purtători de duh“.⁵ Așa cum puterea slujirii lui Hristos se săvîrșește în Duhul, și slujirea credinciosului se săvîrșește în puterea Duhului lui Hristos și a libertății în Hristos. Căderea lui Adam a fost o cădere „din Duhul“ în simțulalitate pervertită, cel mai adesea goală de sens, de har; o slăbire a luminii curate a Duhului, și o pierdere a libertății: „Păcatul, cum sesizează profund Sf. Grigore de Nyssa, înseamnă deodată și afirmarea și pierderea libertății“.⁶

În Hristos însă se revelează trupul purtător de Duh, de libertate, cu putere de slujire maximă. Și El este un „trup eclezial“, e Capul trupului Lui, care e Biserica. El este vița noi, mlădițele. El se înalță de-a-dreapta Tatălui dar și rămîne cu noi; „Eu cu voi sînt în toate zilele“ (Matei 28, 20). Mai profund, de aci înainte Hristos este în noi (Ioan 14, 20)). Ia chip și viață în noi, în Biserică și aceasta prin Duhul, prin Cincizecime.

Întruparea deschide cale Cincizecimii. Și evenimentul revelează în plinătate puterea Duhului și comunicarea Lui. — Ucenicii erau „toți împreună la un loc“ descriu Faptele Apostolilor. Și deodată „o putere tainică intră în lucru“. Ceea ce se petrece e exprimat în imagini luate din elementele firii: foc, flăcări, vuiet ca o suflare de vînt. Dar evenimentul nu e simplu, firesc. De îndată se spune că flăcările au formă de limbi omenești, iar vuietul produce cuvinte. E vorba deci de spirit, de viață, de semnificație. — „Prin taina aceasta, zice N. Cabasila ni se dă puterea de a mări pe Domnul cu limbi de foc, iar slujba unei limbi este tilcuirea mișcărilor tainice dinlăuntru „cugetului“; graiul este interpretul evenimentului.

Această taină a Duhului lucrează de acum în Apostoli, în Biserică. Duhul, „zidind întruparea Cuvîntului“ din Fecioara, zidește și Biserica pe El, care e temelia, piatra ei unghiulară. O zidește ca pe un trup al Lui, asemenea Lui, dumnezeesc-omenesc. De aceea precum la Botez, Duhul

⁵ *Despre întrupare* (Migne, P.G. XXVI, 996).

⁶ La J. Gaît, *La conception de la liberté chez Gregoire de Nysse*, Paris 1953, p. 103.

⁷ N. Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. pr. prof. dr. T. Bodogae, Sibiu, 1964, p. 68.

Sfânt rămâne peste Domnul, acum rămân limbile de foc peste Apostoli, peste Biserică. Căci Duhul este sufletul Bisericii. Și în ea, din Hristos — Modelul îndumnezeit, pnevmatizat total, din cuvintele Lui care sînt „duh și viață” (Ioan 6, 63), din trupul Lui euharistic, sacramental, din toate darurile și harismele, de aici, se va comunica în Duhul, viața Lui, puterea Lui, mesajul Lui spre a se continua slujirea Lui în lume, în tăria aceluiasi Duh.

Rugîndu-se Tatălui pentru ucenici, înainte de jertfa Sa, Domnul rostea: „Precum M-ai trimis pe Mine în lume și Eu i-am trimis pe ei în lume” (Ioan 17, 18). În opera divină de mîntuire „slujirea lumii” ocupă un loc esențial. Se poate spune: „Rațiunea de a fi în lume a Bisericii, e slujirea”.⁸ Trebuie definită însă mai precis noțiunea de lume, în sensul Sf. Scripturi. Vom lăsa la o parte aici aspectul etic pe care-l evocă Sf. Ioan în Epistola I, cap. 2, 16, cînd are în vedere păcatul „pofa trupului, pofa ochilor, trufia vieții” (ca și Sf. Pavel în: I Corinteni 5, 9—10). Noi ne referim la aspectul ontologic. În acest sens, Evanghelia înțelege prin lume ansamblul creației, al cosmosului, toate făpturile, care, cum spune același evanghelist, „prin El s-au făcut”, adică prin Logosul ziditor. Înțelegem deci lumea în ființa și totalitatea ei.

Și nu ca o categorie abstractă, ci ca o realitate vie, concretă și în plinirea ei istorică. — Așa cum Mîntuitorul asumînd lumea în întreaga ei condiție se adresează însă permanent situațiilor din lume, din timpul „patriei”, „cetatea Sa”, raportînd mereu realitățile de „aici și acum” la adevărul cel veșnic, la fel Apostolii, creștinii asumă responsabilitatea lor în lume, concret, în condițiile date de timpul, specificul local, de tradiții și contextul cultural, de structuri sociale, tehnică, civilizație, mentalitate, necesități, aspirații. — Astăzi, de pildă, nu mai pot fi folosite identic aceleași metode, mijloace din timpul Sf. Apostoli sau Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Hrisostom. Căile, cel puțin în parte, vor fi altele. „Darurile”, „slujirile” sînt multe, felurite; dar Duhul este Același. Aceeași e și puterea și menirea pe care o insufflă Bisericii — de a sluji.

Înainte de a trece la forme concrete de slujire, considerăm necesară prezentarea unor premise ale relației Biserica-lume. — Încercînd să definim această relație, plecăm de la date reale. Cum observa un teolog român (D. Stăniloae): „Creștinii mănîncă aceiași piine cu ceilalți oameni și deci muncesc împreună pentru pregătirea ei; folosesc aceleași cuvinte, și prin ele exprimă și trezesc același fond de sentimente și de aspirații umane spre mai bine. Există un teren comun, mai precis un dinamism comun între ei și ceilalți oameni”⁹, am spune, între lumea oamenilor care aparține Bisericii și lumea de din afara „limitelor ei”.

⁸ Episcop Antonie Plămădeală, *Biserica Slujitoare*, în *Studii Teologice* nr. 5—8/1972, pp. 608, 621.

⁹ Pr. prof. D. Stăniloae, *Dinamica creației în Biserică*, în *Ortodoxia* nr. 3—4/1977, p. 281.

Acest dinamism comun are la bază, din punctul nostru de vedere, o solidaritate comună: de origine, de parcurs și de țel. Aparținem aceleiași origini, și Dumnezeu este „Tatăl nostru“, al tuturor. — Creația, după învățătura Părinților răsăriteni, e rod al voinței, al energiilor divine necreate, e purtată deci de un „fundament dinamic“. Făpturile sînt mișcate de aceste energii-potențe, un fel de „suspine“, cum spune Sf. Pavel, de mesaje care tind să se actualizeze, să devină acte, lucruri, ființe. Și dinamismul lor se manifestă desigur în direcția, în sensul ziditor al binelui, e progres spre bine; acesta e dinamismul firesc, fundamental caracteristic lumii. Încît raportîndu-l, de pildă, la actualitate, cum sesiza Prea Fericitul Patriarh Justin într-un cuvînt ținut în catedrala reformată „Oratoire du Louvre“ din Paris (în 1962), „Durerile lumii în epoca noastră nu sînt toate consecințe ale unei boale; ele sînt mai mult dureri de naștere ale unei lumi noi care se zidește acum din voința lui Dumnezeu și cu lucrarea Sfintului Duh. În virtutea principiului biblic al împreună-lucrării omului cu Dumnezeu, lumea însăși colaborează la transfigurarea sa“. ¹⁰ — Se înțelege că solidaritatea noastră cu lumea, mai ales în acest dinamism, e constantă în istorie.

Desigur, Biserica se definește ca trup și Chip al lui Hristos. Dar în același timp noi vedem în toți oamenii Chipul lui Dumnezeu. Și Hristos, Protochipul nostru divin, prin întrupare se adresează tuturor „seminilor“ Lui... — „Pentru ce Doamne ai coborît pe pămînt, exclama Sf. Alexandru al Alexandriei (sec. IV), dacă nu pentru omul răspîndit pe tot pămîntul. Acum înalță-Ți omul, primește pe cel dus departe, redobîndește-Ți Chipul, pe Adam al Tău“. ¹¹

Iar prin revelația în Hristos creștinul vede, odată mai mult, și o solidaritate de țel cu lumea. Noi sîntem angajați toți într-un progres care tinde la o viață de tot mai multă iubire, conștiință, unitate, dreptăți sociale, prin înlăturarea structurilor nedreptății și divizării, spre pace. Ori, această viziune a lumii, în final, se întrepătrunde cu ceea ce Evanghelia numește înfăptuirea împărăției lui Dumnezeu, împărăție a lumii, a iubirii.

Mai trebuie observată de asemenea, în relația Biserică-lume interacțiunea, reciprocitatea lor. Și lumea dă impuls Bisericii prin dinamismul, prin înaintarea ei, prin moduri și forme de organizare și acțiune. E de ajuns să amintim aici în context ecumenist b.o. că Enciclica Patriarhiei de Constantinopole, din 1920, se inspira din dinamica lumii spre unitate, cînd propunea „O Ligă a Bisericilor, după chipul Ligii Națiunilor“. Pot fi date și alte exemple. Dar în același timp și Biserica este în mijlocul lumii ca o realitate divin-umană, cum spune Mintuitorul, ca o sămîntă a împărăției, ca un aluat haric, cu Revelația, cu învățătura, cu puterea ei sfințitoare.

Care sînt acum căile ei de slujire „prin lucrarea Duhului“ în viața atît de vie a lumii de azi?

¹⁰ În Mitropolia Moldovei și Sucevei, nr. 1—2/1963, p. 38.

¹¹ Cuvînt despre suflet, (Migne, P.G. XVIII, 602).

Biserica e trupul lui Hristos, trupul Lui duhovnicesc. Duhul prin care se întrupează Fiul din Fecioară, naște și „fiii“ duhovnicești ai Bisericii. Duhul Sfânt este duhul rodirii. El înmulțește mădularele Bisericii. El este și izvorul harismelor, al darurilor (I Corinteni 12, 1—7). Este deci puterea creatoare de viață, adevăr, bine, frumusețe a lui Dumnezeu în toate sensurile; și această spiritualitate creatoare e o dimensiune a Bisericii din totdeauna. Mintuitorul spune că după roade vor fi cunoscuți „ucenicii“ Lui (Matei 7, 16). Și iarăși: „Întru aceasta este preamărit Tatăl Meu, ca să aduceți roadă multă (Ioan 15, 8). În puterea Duhului, creștinul trăiește permanent în această conștiință a rodirii, a actului creator; nu a „faptelor fără roadă, ale întunericii“ (Efeseni 5, 11). Într-o lume a creației, fapta ziditoare, constructivă, ne justifică înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. — Privită în sfera mai largă a Bisericii, această înțelegere a Revelației trebuie să conducă la o tot mai profundă simbioză, întrepătrundere a celor două dimensiuni cunoscute: progresul duhovnicesc și sprijinul eficient acordat problemelor sociale ale lumii de azi.

Duhul Sfânt este duh al comuniunii, al unității. „Unde este Duhul lui Dumnezeu, acolo este Biserica și tot harul“ zice Sf. Irineu.¹² Iar Sf. Vasile cel Mare întărește viziunea sobornicității, a unității în același Duh și Adevăr a Bisericii, învățând inspirat că „Duhul este întreg în fiecare, și este întreg pretutindeni“¹³. El este principiul și Revelația unității Preasfintei Treimi în Biserică, și prin aceasta, tărie a unității. În Biserică, așa cum s-a spus de atâtea ori, toți ne recunoaștem prin Duhul fii ai aceluiași Părinte și frați în Hristos. Duhul Sfânt zidește tot mai puternic în noi conștiința filiației divine și a fraternității generale, conștiința unei unități pan-umane.

Evidența și lucrarea Duhului se arată și din alte roade pe care le numește Apostolul când zice: „Iar rodul duhului este: dragostea, bucuria, pacea, îndelungă răbdarea, bunătatea, facerea de bine, blindețea, înfrinarea, curăția“ (Galateni 5, 22).

Duhul este puterea dragostei în noi. El luminează sensul existenței noastre și transfigurează simțurile trupului în lumina sensului autentic ziditor și jertfelnic al vieții, făcând din întreaga noastră făptură „un transparent al bunătății eliberate de orice egoism, de orice tendință a omului de a se rezerva pentru sine însuși“, de a se deschide, în schimb, permanent „luminii neînserate a iubirii divine, pentru a o transmite altora“¹⁴, pentru a vedea în orice semen un frate, o față a lui Hristos, și a iubi ca atare. — Un sfânt ca Nil Sinaitul, se spune că „socotea, după Dumnezeu, pe toți oamenii, ca pe Însuși Dumnezeu“.

Și credința este de asemenea darul Duhului. Împreună cu iubirea și nădejdea constituie rădăcina, inima virtuților. Pe tăria credinței se zidește Biserica. Dar trebuie adăugat: adevărul credinței este esențial puterii ei. O ferește de lucrarea într-un entuziasm subiectiv, uneori fanatic,

¹² *Împotriva ereziilor*, (Migne, P.G., VII, col. 996).

¹³ *Despre Sfântul Duh*, (Migne, P.G., XXXII, 141).

¹⁴ Pr. prof. D. Stăniloae, *Dinamica creației în Biserică*, Ortodoxia nr. 3—4/1977, p. 288.

sau o emoție instabilă, trecătoare, aparent harismatică. „Știu cui am crezut...” zice Sf. Pavel (II Timotei 1, 12). Credința trebuie să fie totdeauna plină de conținutul Revelației, de mărturisirea ei: a Preasfintei Treimi, a lui Hristos — revelația ei, a Bisericii cu Tainele și Preoția ei sacramentală, a rodirii, slujirii în lume. Acestea toate, în plinătatea lor dau girul prezenței și lucrării credinței în puterea Duhului.

În același sens și bucuria, rod al Duhului, e reală când este bucurie a adevărului; după cum au și spus Sf. Părinți: „Bucuria i-a venit din adevăr”. Și totodată, bucurie a roadelor; de aceea Sf. Pavel numește între alte roade ale Duhului: bunătatea, facerea de bine.

Duhul este de asemenea pace și putere a păcii. El revelează pacea și armonia divină din sinul Preasfintei Treimi, în pacea adusă de Hristos pentru împăcarea cu Dumnezeu, și întărește conștiințele în lupta noastră „pentru pacea întregii lumi”, așa cum ne rugăm în mai toate ierurgiile și Tainele Bisericii.

Duhul este tăria îndelungii răbdări, a statorniciei în virtute. „Cu duh stăpînitor-statornic mă întărește”, se roagă creștinul împreună cu psalmistul (Psalm 50). El este înfrinare, putere care ridică din patimi și face liber. — „Liber și fericit este sufletul fără prihană”, zice Sf. Antonie. Este Mingiietorul trimis de la Tatăl care însoțește Biserica în menirea și ostenele ei; în itinerarul ei către plinirea eshatologică. Cu un cuvînt, Duhul este tăria și „casa tuturor virtuților”, sinul și leagănul lor; întărirea, paza și creșterea lor în cel credincios în așa măsură, încît după un Părinte al Bisericii — Petru Damaschin — acesta ajunge „să aibă în loc de suflet pe Duhul Sfînt”, în sensul că toate faptele lui duhovnicești, prin împreună lucrare, se înțelege, sînt de la Duhul Sfînt¹⁵.

Pentru a conclud: Lucrarea Duhului înseamnă pentru creștin aceea stare duhovnicească în care el devine cu trupul și sufletul lui, după chipul și porunca Mintuitorului: conștiință și adevăr (Ioan 4, 23—24). Așa luminează și se manifestă prin gînd, cuvînt și faptă, oricînd, oriunde. Și prin aceasta dobîndind acea libertate în care după un cuvînt patristic (Sf. Maxim) el este deodată: nepătîmitor (neîmpătîmit) față de tot și împreună pătîmitor cu tot. Viața lui, a celui credincios se face rod, ofrandă, bună mireasmă tuturor. — Brațele lui, găsim de cuviință a spune, sînt întinse către lume, în slujirea ei, asemenea brațelor Ziditorului, Fiul și Duhul Sfînt (Psalm 118, 73), prin care lumea s-a zidit și se zidește; cu Care el e zidit pentru a zidi.

¹⁵ În *Filocalia*, trad. pr. prof. D. Stăniloae, vol. V, București, 1976, p. 239.

DECENEU REFORMATORUL RELIGIOS ȘI PROMOVATORUL CULTURII GETO-DACICE*

de: preot prof. IOAN G. COMAN

Marele preot Deceneu, prietenul și colaboratorul fidel al regelui Burebista a contribuit fundamental la unirea triburilor geto-dacice în jurul conducătorului statului, la victoriile militare asupra dușmanilor țării, la organizarea vieții morale, prin disciplină și supunere față de legi și la crearea unei atmosfere de încredere prin reforme variate atinând aproape toate sectoarele vieții. Era o reformă complexă, de la credință și etică pînă la agricultură, din care o bună parte am discutat-o în alt studiu.

Reforma lui Deceneu n-ar fi fost completă și n-ar fi avut, poate, rezultatele cunoscute, dacă ea s-ar fi mărginit la frumoasele precepte morale și sociale predicate maselor poporului. Pe om nu-l îndrepti decît rareori prin sfat. O transformare radicală nu-i posibilă decît printr-un om cu o pregătire și cu un devotament desăvîrșit pentru opera aceasta care este educația. Mai precis, prin anumite categorii de oameni dedicați acestei opere. Mai înainte sau poate paralel cu acțiunea de renaștere morală a poporului get, Deceneu a întreprins reforma pe baze largi a instituției preoției naționale. Nu a religiei zalmoxeene a cărei tărie și frumusețe multiseculară rămîneau neclintite, nu a diferitelor și numeroaselor superstiții populare pe care măsurile cele mai ingenioase nu le pot extirpa milenii de-a rîndul. Deceneu era o minte prea luminată ca să încerce a schimba neschimbabilul. Nu atît ideile, dogmele sau preceptele — așa de puține în lume — trebuiesc înnoite, cît oamenii, căci toate rezultatele — bune sau rele — numai de ei atîrnă. O instituție ca aceea a preoției era, la geți, de o importanță prea esențială, pentru ca aparatul și efectele ei să nu atragă atenția regelui spiritual. Deceneu cunoștea frumusețea și idealismul clerului get, dar cunoștea tot așa de bine și lipsurile grave care se strecuraseră cu vremea nu numai în organizația propriu zisă a corpului preoțesc, dar și în valența sufletească a membrilor acestui corp. Preotul fiind un factor decisiv nu numai sub raportul religios și moral, dar și sub cel național, omul din preot soli-

* Ediție revizuită și adăugită a studiului *Deceneu, Sfetnicul și Reformatorul*, publicat în „Gîndirea”, an. XX, nr. 10, 1941, pp. 550—559.

cita un maximum de grijă din partea conducătorilor. Apoi o seamă de adaptări culturale și poate chiar dogmatice deveniseră necesare. „Deceneu“ — ne spune Iordanes — „a ales dintre aceștia¹ pe bărbații cei mai nobili și cei mai înțelepți, pe care i-a învățat teologia, i-a sfătuit să adore anumite puteri divine și anumite altare sacre² și i-a făcut preoți. Le-a dat numele de pileati³, cum cred, fiindcă în timpul rugăciunii aveau capetele acoperite cu tiare, pe care, noi, cu alt nume, le numim căciuli de pislă⁴; pentru restul poporului a poruncit să fie numit pletoșii, nume pe care geții îl prețuiesc și-l pomenesc pînă astăzi în cîntecele lor⁵. Din relatarea lui Iordanes reies trei lucruri: 1) recrutarea preoților; 2) pregătirea lor în științele sacre; 3) îndemnul la adorarea unor puteri divine și sanctuare⁶.

Deceneu nu înființează, așa cum s-a pretins că răsare din textul lui Iordanes⁷, ci renovează cadrele clerului get. Cuvintele „fecitque sacerdotes“⁸ nu înseamnă „a creat preoți“, fiindcă nu existau înainte, ci „a sacrat, a făcut preoți“ pe nobilii de care e vorba în prima parte a frazei. Iordanes pune totuși accentul nu atît pe actul sacrării, cît pe acela al modalității recrutării preoților. Această modalitate consta în alegerea viitorilor clerici din mijlocul celei mai înalte nobilimi. A acelei nobilimi din care ieșeau atît preoții cît și regii geți⁹. Nobilii din această clasă se numeau tarabostes=„domnii nobili“¹⁰ și au primit, apoi, prin reforma lui Deceneu, titlul de pileati¹¹. Tarabostes erau, cu siguranță, recrutați dintre nobili și înainte de Deceneu. Dar, probabil, din pricini care ne rămîn necunoscute, fie că în rîndul nobililor s-au putut strecura elemente dubioase și ca moralitate și ca dragoste de țară, fie că acești nobili nu

¹ Adică din ansamblul poporului get; în fraza anterioară e vorba de „geți“, „mediocres“ și „reges“. „Eis“ din fraza noastră exprimă pe toți aceștia.

² „Sacella“, derivat de la „sacer“, nu are un sens bine determinat în latina clasică. După Festus 422, 15, „sacellum“ este un „mic sanctuar, consacrat unui zeu, avînd un altar, dar lipsit de acoperiș“; cf. A. Ernout et A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1932, pp. 842—843.

³ Adică cei „acoperiți cu căciuli de pislă“, așa cum se vede pe Columna lui Traian și pe alte monumente psaltice reprezentînd pe geto-daci. Acest „pileus“ pe care cei mai mulți latiniști moderni îl traduc prin „bonet frigian“, n-are la daci aspectul acestui „bonet frigian“, dar nici pe acela al căciulii de oaie a țăranilor noștri, ci mai de grabă pe acela al comanacului călugărilor ortodocși.

⁴ Asupra acestor „pilei“ la geți, cf. și Criton, *Getica*; Dio Cassius LXVIII, 14; Dio Chrysost. Orat. 71, p. 658; Paulin de Nola, în poezia despre Niceta de Remesiana, la C. Müller, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV, p. 374, 3.

⁵ Iordanes, *op. cit.*, XI, 71, 72.

⁶ Pentru aceste detalii, Iordanes reproduce, de fapt, textul lui Dio Chrysostom; cf. Radu Vulpe, *Décénée, conseiller intime de Burébista*, în „*Studia Thracologica*“, București, 1976, pp. 64—65.

⁷ Brandis, Art. *Decaeneus*, în Pauly-Wissowa, *Real-Encyclopaedie der klassischen Altertumswissenschaft*, vierter Band, 1901, col. 2 245.

⁸ Iordanes, *op. cit.*, XI, 71.

⁹ Iordanes, *Ibidem*, V, 40: „Qui (Dio Chrysostomus) dicit i primum Tarabostes, deinde vocatos Pileatos hos, qui inter eos generosi extabant, ex quibus eis et reges et sacerdot es ordinabantur“.

¹⁰ După etimologia lui V. Părvan, *Getica*, p. 148.

¹¹ Iordanes, *op. cit.*, XI, 71: „noman illis Pileatorum contradens“.

mai erau „înțelepți“ ca acei dinainte, de pe vremea lui Zalmoxis, Deceneu s-a văzut obligat să introducă criterii severe de selecție. Mai ales că Burebista și Deceneu apar într-o vreme de mari lupte interne. Deceneu a reușit totuși să-și găsească oamenii de care avea nevoie. Tarabostes-Pileati sînt preoții din rangul superior, corespunzător, poate, pînă la un anumit punct, episcopatului nostru, rang superior din care se alegea, în mod sigur, marele preot. Acești tarabostes-pileati din textele lui Iordanes sînt probabil, identici cu ktistii=„fondatorii“ și „sărăcii“ din cartea a VII-a a Geografiei lui Strabon¹². „Domnii nobili“ și „Fondatorii“ sînt două titluri și două noțiuni care sînt aproape identice sub raportul sensului pe care-l au cînd se aplică conducătorilor politici și religioși ai unui popor. Am arătat într-un studiu dedicat lui Zalmoxis că apelativul de ktistai=„fondatorii“, dat membrilor celei mai înalte ierarhii gete precizează că, la început, regele și marele preot erau una și aceeași persoană și că, mai tîrziu, clerul superior era expresia aceleiași clase conducătoare a nobilimii al cărei șef — un primus inter pares — era regele¹³. Înaltul cler get, „fondatorii“ — „domnii nobili“¹⁴ — „pileati“, trăiau fără femei, erau înconjurați de cînte și duceau o viață fără teamă¹⁵. S-a spus că preoțimea getică era o „corporație sacră“, analoagă ordinului druizilor celți, magilor iranieni, brahmanilor hinduși, flaminilor, augurilor, fraților arvali și altor vechi colegii romane, reprezentînd o instituție religioasă indo-europeană, caracteristică, ce menținea coeziunea populației diferitelor popoare și exercita influență asupra lor, mai ales cînd această preoțime, ca la geto-daci, știa să-și păstreze sus și tare prestigiul asupra poporului pe care-l dirijau^{16a}. Observația e sugestivă, deși asemenea corporație nu e atestată documentar la geto-daci. Prezența la Strabon a patru clase de preoți-monahi: două superioare („ktistii“ și „sărăcii“) și două inferioare („cuvioșii“ și „kapno-

¹² Strabon, VII, 3, 3, C 296. Flavios Josephos, *Antichități Iudaice*, XVIII, 1, 9, 22, îi numește „polistai“=fondatori de orașe.

¹³ Jean Coman, *Zalmoxis*, pag. 14, V. Pârvan, *op. cit.*, p. 148.

¹⁴ Mă întreb dacă termenul grec „ktistai“ nu este o traducere a geticului „tarabostes“. Diferitele sensuri, traduceri sau interpretări ale termenilor *tarabostes*, *pileati*, *capillati*, *polistai*, *pleistoi*, *comati*, *ktistai*, *skistai*, *kapnobatai* și *theosebeis* de la V. Pârvan, la Russu, Lozovan, Gagé, Altheim, Dumézil, Dečev, Bodor etc., înregistrate de Mircea Eliade (*De Zalmoxis à Gengis Khan*, Paris, 1970, pp. 67—69) și de I. H. Crișan (*op. cit.*, p. 460—461), n-au dus, cu toată erudiția și sagacitatea acestor savanți, timp de circa 40 de ani, la rezultate vrednice de reținut și care să constituie un pas înainte în domeniul cunoașterii mai depline a situației clerului get. Nu se știe despre mulți din acești termeni dacă ei sînt de origine getică dar transmiși în traducere ori forme greacă și latină, sau dacă sînt denumiri oficiale date de geto-daci sau expresii populare intrate în istoriografia greco-latină. Ar fi fost prețios pentru noi să știm, de exemplu, care era termenul grec al lui Dio Chrysostomul, pe care Iordanes l-a tradus prin *pileati*. Derivarea cuvîntului românesc „plisc“ și a unor termeni ca *pleiskoi*, *pleistoi* și *pileati* dintr-o rădăcină i-e *plius*, propusă de Lozovan, ni se pare hazardată și neconcludentă. În stadiul actual al cercetărilor e bine să reținem doar că la geto-daci existau mai multe clase de „specialiști ai sacralului“, caracterizați printr-o viață oarecum monahală, întrucît erau celibatari, vegetarieni și trăiau în singurătate (Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 69).

¹⁵ Strabon, VII, 3, 3, C 296.

^{16a} Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 66.

bații“) îndreptățește însă o asemenea presupunere. Autoritatea de care se bucura nu numai marele preot, ci, în general, preoțimea geto-dacică, exprima o putere morală, dar, probabil, și forța unui corp organizat.

Celibatul și deosebita venerațiune de care se bucurau înalți asceți în ochii poporului ne determină să credem că „episcopatul“ get era de natură ascetică. Cu atât mai mult cu cât, dacă reușim să desprindem o lumină din confuzia lui Strabon, acești „episcopi“ geți, sau o parte din ei, erau numiți „săracii“, abioi¹⁶. Acești „abioi“ duc, până la un punct, o existență absolut asemănătoare cu ktiștii; ca și aceștia, ei au o viață fără femei și fără cămin.¹⁷ Asemenea ktiștilor, ei cred că izvorul nedreptăților stă în contracte și în prețuirea excesivă a bogăției¹⁸. „Pe drept cuvânt“ — reflectează Strabon — „niște oameni care trăiesc cu puțin și simplu pot fi numiți foarte dreپți“¹⁹. Deși adjectivul „foarte dreپți“ revine stereotip la Strabon, ori de câte ori e vorba de abioi²⁰, nu trebuie să vedem în aceasta o simplă formulă poetică sau retorică. Cu patru sute de ani înaintea geografului din Amaseea, Herodot numise pe geți „cei mai dreپți“ dintre traci²¹. Calificativul e dat aci generalității poporului get, dar el privește mai ales pe preoții-judecători geți, al căror spirit exemplar de dreptate era cunoscut. Spre deosebire de ktiști, abioii nu erau, poate, sacrați și nu aveau decît un contact rar cu poporul. Ei erau marii asceți și poate anahoreți ai clerului get. Aceste detalii ne sugerează să admitem că la geți erau două clase ale clerului superior: cea dintîi și cea mai veche, clasa ktiștilor, a preoților oficiali, aleși din nobilime, sacrați de către marele preot și ridicîndu-se, în istoria neamului, pînă la Zalmoxis însuși; acești preoți, elita „episcopatului“ și a nobilimii gete, făceau, probabil, parte din sfatul regelui; Jordanes ne spune — am vâ-

¹⁶ Idem, *Ibidem*, loc. cit. Ca de atîtea ori, Strabon amestecă realități istorice cu închipuirii legendare și noțiuni poetice, utilizînd în deosebi pe Homer. După ce a vorbit de „ktiști“, continuă: „Pe toți aceștia (afară de „ktiști“ fusese mai înainte vorba și de theosebeis și capnobatae), Homer îi numește într-un cuvînt nobilii Hippemolgi, Galactophagi și Abioi, oameni foarte dreپți“. (Idem, loc. cit.). Formula aceasta: „Nobilii Hippemolgi, Galactophagi și Abioi, oameni foarte dreپți“ e aplicată de Homer popoarelor scite, iar de Poseidonios și Strabon d-ea-valma neamurilor myso-geto-traco-scite, în care vîd deseori exemplare de elită; alteori Strabon afirmă că nici nu există oameni putînd intra în formula de mai sus (Geogr. VII, 3, 7, C 300); citeodată, el critică pe Homer (*Ibid.*, loc. cit.). Cu toate acestea, contextul și perspectiva în care Strabon prezintă lămuririle asupra acestor Abioi, ne invită să-i încadrăm în categoria ktiștilor geți, cu atît mai mult, cu cît felul lor de viață coincide pînă în amănunte. Asupra interpretărilor fanteziste ale lui Poseidonios și asupra lui Strabon care oscilează la remorca lui Poseidonios, cf. Karl Reinhardt, *Poseidonios*, München, C. H. Beck'sche Verlags-Buchhandlung Oskar Beck, 1921, p. 77.

¹⁷ Strabon VII, 3, 4, C 296.

¹⁸ Idem, *Ibidem*, loc. cit. Strabon (VII, 3, 4, C 296), zice textual: „Deoarece nedreptățile răsar din contracte și din prețuirea excesivă a bogăției, pe drept cuvînt niște oameni cari trăiesc din puțin și simplu pot fi numiți foarte dreپți“. Principiul enunțat în prima parte a frazei aparține lui Strabon, dar argumentarea arată că el e luat din catehismul „săracilor“.

¹⁹ Strabon, *Ibidem*, loc. cit.

²⁰ Idem, VII, 3, 3, C 296; VII, 3, 7, C 300.

²¹ Herodot, IV, 93.

zut — că regele și preoții se recrutau din aceeași clasă socială, ktiști erau colaboratorii marelui preot și judecătorii poporului; tot ei, probabil, instruiu și sacrau pe preoții din clasele inferioare, despre care va fi vorba imediat; a doua clasă a clerului superior o formau abioi-săraccii, poate colaboratorii și egali în multe privinți ai ktiștilor, dar, probabil, neinvestiți cu o activitate oficială, ei mai mult retrași de lume, concentrați în ei înșiși și predicând — când ieșeau din munții ori din pădurile lor — acea așa de prețuită lepădare de sine pe care o practicau ei înșiși.

În afară de ktiști și abioi, clerul get avea încă două clase, acestea inferioare: theosebeis și kapnobatai=„curioșii“ și „capnobații“²². Nici un autor anterior lui Strabon nu pomeneste despre ei. Menționați pentru prima dată de geograful grec, curioșii-preoți și capnobații apar în vremea lui Deceneu. E greu de admis însă că ei își datorează existența reformei marelui preot al lui Burebista. Ceea ce datorează ei lui Deceneu e, probabil, o renovare a cadrelor, sint. criterii noi de selecție — ca în cazul reformei clerului superior — și, poate, denumirea lor de „cuvioși“ și „capnobați“. Desigur, în limba getă au existat de la început termeni speciali pentru denumirea claselor preotești inferioare. Termenul de *kapnobati* apare prima dată la Strabon (VII, 296, 3 = I. I. Russu, *op. cit.*, p. 93). Dar, cum reforma lui Deceneu era o operă considerabilă, pornind de sus în jos și mergând pînă în cele mai mici amănunte, iar pe de altă parte cum poporul nu știa decît, poate, rareori, să facă deosebire între clerul inferior și cel superior, marele preot a reinnoit și a precizat, în oarecare sens, poate a creat numele deosebitoare și poate unele funcții noi ale celor patru clase de preoți. Așa se explică cum Strabon — în cursul unuia și aceluiași paragraf — ține să noteze numele categoriilor de preoți geți: *cuvioșii*, *capnobații*, *ktiștii* și *săraccii*²³. Termenii grecești theosebeis și kapnobatai, „pioșii“ — „cuvioșii“ și „mergătorii prin fum“ nu indica limpede prin ei înșiși că ar fi vorba de preoți. Mai mult decît atît: contextul lui Strabon afirmă că aceste calificative — titluri se dădeau întregului popor al mysienilor: „Poseidonios spune că mysienii se abțin — pentru motive de pietate — de la mîncăruri de carne și, prin aceasta, de la orice alimente animale. Se hrănesc cu miere, cu lapte, cu brînză și duc o viață liniștită. Din această pricină sînt numiți „cuvioși“ și „mergători prin fum“²⁴. E greu de admis că un întreg popor — fie el chiar al mysienilor — să nu mănînce deloc carne, să se hrănească exclusiv cu vegetale și lapte, iar pe deasupra să aibă și calificativele de „cuvioși“ și „mergători prin fum“. Sau Strabon citează greșit pe Poseidonios, sau acesta din urmă idealizează pînă la sanctificare un popor cu reale și înalte însușiri sufletești. „Cuvioșii“ și „mergătorii prin fum“ în chestiune sînt preoții de țară ai geților. Un text din Jordanes precizează că preoții geți „se numeau pioși“²⁵, termen care traduce exact pe grecescul theosebeis. E mai greu de lămurit înțelesul celui de-al doilea ter-

²² Strabon VII, 3, 3, 4, C 296, C 297.

²³ Idem, VII, 3, 3, C 296.

²⁴ Strabon VII, 3, 3, C 296.

²⁵ Jordanes, *op. cit.*, X, 65: „sacerdotes..., qui pii vocabantur...“.

men: „capnobați“. Am dezbătut aiurea ipotezele emise în legătură cu sensul acestui cuvânt²⁶. Oricare ar fi fost expresia getică pe care el o redă, trebuie să recunoaștem că alegerea cuvintului grecesc kapnobatai n-a fost fericită. În tot cazul „mergătorii prin fum“ sau „călătorii prin nouri“²⁷, par a desemna pe asceții rustici, retrași de lume în munți și codri, unde se dedau la anumite practici magice sau la rugăciuni prelungite. „Capnobații“ erau, în clerul inferior, probabil ceea ce erau „săraccii“ — „abioi“ în clerul superior. Cuvioșii și capnobații duceau o viață liniștită, erau vegetarieni și nu se căsătoreau²⁸. Ei erau în permanență — îndeosebi cuvioșii — în mijlocul poporului pe care-l învățau doctrina lui Zalmoxis și-l exercitau în virtute, mai ales prin propriul lor exemplu. „Cuvioșii“ și „capnobații“ făceau, probabil, legătura dintre popor și „episcopatul“ get. Clerul superior era și el aproape continuu în mijlocul poporului, dar, făcând parte din consiliul regal și avînd a răspunde și altor oficii sociale sau politice, era obligat uneori să se absenteze. Clerul inferior era însă fără întrerupere în mijlocul țăranilor și de-a-valma cu ei. Acesta este, probabil, motivul pentru care Poseidonios nu face distincție între norod și cler, ci-i cuprinde pe toți laolaltă, sub termenul de „pioși și capnobați“.

Deceneu — ne spune Jordanes — a instruit pe preoții săi în științele sacre²⁹. Desigur, în general, clerul superior era capabil să înțeleagă și să interpreteze convenabil teologia lui Zalmoxis și derivatele ei, ca: morala, medicina, astrologia, magia și elemente de educație socială. Clerul superior instruia, apoi, la rîndul lui, pe cel inferior, care catehiza poporul. Teologia zalmoxeeană populară a rămas neschimbată, așa cum se cuvenea și așa cum o cunoaștem încă de la bătrînul Herodot și de la filozoful Platon: este un quasi singur Dumnezeu locuind pe culmile azurului, făcător a tot ce se vede și țintă spre care toți oamenii se îndreaptă după moarte. Sufletul este nemuritor și tinde neconținut spre Părintele Zalmoxis. După moartea corpului, sufletul urcă în locașul de lumină al zeului suprem, unde, împreună cu acesta, se bucură de toate bunurile. În principiu, toate sufletele merg la zeul Zalmoxis, în fapt numai ale celor drepți. Corpul și toate ale lui trebuiesc tratate sever, pentru că, altfel, acestea stingheresc zborul sufletului spre înălțimi. De aci recomandă insistentă pentru cumpătare: abținere cît mai îndelungată de la alimente de carne, de la vin, de la raporturile cu femeia. Teologia ktiștilor și a săracilor era probabil ceva mai complicată, grație culturii mai întinse și mai profunde a „episcopatului“ și grație necesității de a coordona cu zalmoxismul primitiv credințele variate ale diferitelor triburi, cari intrau sub sceptrul regelui get. Nu sînt excluse anumite influențe din afară, în deosebi din partea celților cu care geții au fost în contact

²⁶ Jean Coman, *Zalmoxis*, pp. 29, 30, 31.

²⁷ V. Părvan, *Getica*, p. 162.

²⁸ Strabon, VII, 3, 3, C 296; VII, 3, 4, C 297.

²⁹ Jordanes, *op. cit.*, XI, 71: „theologiam instruens“.

incă din sec. IV î.d.Hr.³⁰. Mai ales că organizarea clerului celtic, a druizilor, părea în genere asemănătoare aceleia a ktiștilor geți. Ca și la aceștia din urmă, clerul druid se găsea sub autoritatea unui mare preot³¹. Asemenea preoților geți, druizii se ocupau cu sacrificiile publice și private, cu interpretarea faptelor religioase, judecau pricinile publice și particulare, dăd pedepse și sancțiuni grave, printre care interzicerea de la sacrificiu era cea mai mare, în fine, predau teologia unui număr considerabil de tineri³². Aceleași privilegii sociale și același prestigiu moral se aflau la preoții geți și la druizi: scutire de impozite, de serviciul militar și de alte obligații³³, imunitate absolută,³⁴ autoritate supremă în materie de justiție³⁵, și câteodată și în materie politică³⁶, instanță superlativă în domeniul religios-oracular și moral³⁷. Semnalăm analogiile de doctrină dintre cele două teologii getă și druidă: nemurirea sufletului, bravura în fața morții, cercetarea astrelor și a mișcărilor lor, puterea zeilor nemuritori³⁸. Asemănarea unora dintre aceste elemente merge până la identitate. Această identitate nu e, desigur, întâmplătoare. Ea se poate explica, într-o oarecare măsură, prin originea comună indo-europeană a celor două popoare, getic și celtic. Dar marele grad de asemănare necesită prezența unor interferențe culturale și religioase între cele două popoare. Contactul între geți și celți s-a făcut — am văzut — cu mult înainte de Burebista și Deceneu. Acest contact a putut genera influența nu numai din partea celților asupra geților, dar și vice-versa: din partea geților asupra celților. În tot cazul, în sec. I î.d.Hr., atunci când Burebista nimicește sau izgonește popoarele celtice de la sud-vestul și vestul regatului său, frământările religioase și, în genere, spirituale erau în toi la geți. Precizarea și sistematizarea teologiei gete erau necesare. Deceneu intervine și face școală teologică, unde zalmoxisismul era verificat, întărit, amplificat. Teologii, geți, alcătuiți probabil numai din preoții asceți ktiști, vor fi cunoscut ideile și curentele religioase ale lumii greco-romane a secolului I î.d.Hr., cel puțin prin contactul întâmplător cu o seamă de italici și greci, cari străbăteau Getia încă din vremuri vechi, pentru interese de ordin mai ales material. Cu atât mai mult se vor fi simțit ei obligați să-și definească și să-i precizeze doctrina, cu cât își vor fi dat seama de primejdia sincretismului orientalo-elenistico-italiot.

³⁰ V. Pârvan, *Dacia — Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, București, 1937, p. 114.

³¹ Caesar, *De bello gallico*. VI, XIII, 8: „His autem omnibus Druidibus praeest unus qui summam inter eos habet auctoritatem“.

³² Idem, *Ibidem*, VI, XIII, 4, 5, 6.

³³ Idem, *Ibidem*, VI, XIV, 1.

³⁴ Strabon, VII, 3, 3, C 296.

³⁵ Caesar, *op. cit.*, VI, 13, 5, 10; Jordanes, *op. cit.*, XI, 73.

³⁶ Strabon, VII, 3, 5, C 298; Caesar, *op. cit.*, VII, XXXIII, 4; Rev. Canon Dr. J. A. Mac Culloch (Bridge of Allan, Schottland), *Die Kelten*, in Chantepie de la Saussaye — A. Bertholet und Ed. Lehmann, *Lehrbuch der Religionsgeschichte*, Tübingen, J. C. B. Mohr, 1925, zweiter Band, p. 626; A. Nour, *Credințe, rituri și superstiții geto-dace*, București, 1941, p. 37.

³⁷ Strabon, VII, 3, 3, 4, C 296; VII, 3, 5, C 297; Caesar, *op. cit.*, VI, XIV, 4, 6, 7; VI, XIV, 5, 6.

³⁸ Caesar, *op. cit.*, VI, XIV, 5, 6.

Deceneu, ne spune Jordanes, a îndemnat pe preoți să adore anumite puteri divine și sanctuare³⁹. Afirmatia este de o importanță covârșitoare pentru rostul și orientarea religiei gete. Din nefericire relatarea este prea laconică, pentru a îngădui concluzii sigure. Două ipoteze sînt posibile. Prezența atîtor triburi trace politeiste în cuprinsul regatului lui Burebista constituia o problemă gravă pentru unificarea morală și religioasă a țării în marea ei majoritate de rit și credință zalmoxeeană. Și atunci, marele preot, în viziunea lui genială, a recurs probabil la un compromis, adică la o soluție care să nu vexeze nici pe politeiști, dar care să respecte, în linii generale, și esența zalmoxismului. Pentru a atinge acest scop, Deceneu sau a condensat numeroasele divinități ale acestor triburi în cîteva numina pe care le-a spiritualizat la maximum dîndu-le caracter, doctrină și etică zalmoxeeană, sau a impus pe Zalmoxis ca zeu suprem adorat în sanctuare — ca pe vîrful muntelui Kogaionon și a altor munți — alături de divinitățile importante ale fiecărui trib, cu iluzia că încetul cu încetul zeul suprem va absorbi divinitățile tribale. Deși credința ortodoxă getă tolera, în afară de Zalmoxis, și alte divinități⁴⁰, e greu de crezut că mentalitatea și orizontul politeist au cedat largului și luminosului spiritualism predicat de preoții lui Deceneu. Mai ales că, la moartea lui Burebista, regatul împărțindu-se în patru părți, triburile politeiste n-au mai putut fi supravegheate și dirijate unitar în sensul reformei marelui preot. În orice caz, reforma religioasă a lui Deceneu e una din cele mai îndrăznețe și originale din cîte se cunosc în istoria religiilor.

În fine, Deceneu e prezentat de Jordanes și ca un creator și vulgarizator al științelor morale și exacte la geți. Marele preot se înfățișează ca un savant și un civilizator al poporului get. Iată textul episcopului ravenat: „Acesta (Deceneu) văzînd că spiritele geților i se supun în toate și că, din fire ei sînt inteligenți, i-a învățat aproape toată filozofia; Deceneu era maestru neîntrecut în această privință. Prin morală, a înfrînat temperamentul lor barbar, prin fizică i-a determinat să trăiască potrivit legilor lor firești, legi pe care le au scris pînă azi și pe care le numesc *belagines*. Prin logică i-a înzestrat cu o putere de judecată superioară celorlalte neamuri. Prin practică i-a îndemnat să se dedea la fapte bune. Prin teorie⁴¹ i-a învățat să privească mersul celor douăsprezece semne ale zodiacului și prin acestea cursul planetelor și toată astronomia, le-a arătat cum crește și descrește fața lunii, le-a explicat cu cît globul de foc al soarelui depășește în măsură suprafața pămîntului, le-a documentat, în fine, sub ce nume și sub ce înfățișare se învîrtesc într-un sens și în celălalt în jurul polului ceresc cele trei sute patru zeci și șase de stele în drumul lor de la răsărit la apus. Ce plăcere era — vă întreb — ca, atunci cînd cariera armelor le îngăduia puțin timp, bărbații viteji să se

³⁹ Jordanes, *op. cit.*, XI, 71: „numina quaedam et sacella venerari suasit“.

⁴⁰ V. Pârvan, *Dacia*, p. 145; Constantin Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité* Bucarest, 1938, pp. 31, 66 și nota 2.

⁴¹ Termenul „teorie“ are aci sensul de știință a cerului, de cercetare a lumii cerești.

pătrundă de învățături filozofice!? Vedeai pe unul cercetînd așezările cerului, pe altul particularitățile ierburilor și ale arbuștilor, pe acesta așteptînd fazele de creștere și de descreștere ale lunii, pe acela eclipsele de soare și chipul în care marele astru, dus de revoluția cerească, după ce s-a grăbit să ajungă la zona orientală, e adus din nou la apus. Getul se liniștește de îndată ce primește explicația acestor lucruri. Acestea și multe altele învățînd Deceneu pe geți prin știința sa, a strălucit în mijlocul lor ca odevărată minune, încît el porunceă nu numai celor de jos, dar chiar și regilor⁴². E greu de precizat ce este istorie și ce este pură invenție în acest ditiramb al lui Jordanes. Deceneu e înfățișat și numărat printre marii civilizatori și la Strabon⁴³. Dacă marele preot get a fost în măsură să facă pentru poporul său toate cele arătate mai sus, nimic nu s-ar opune — se pare — să admitem că el este și ctitorul filozofiei și științelor în țara lui Burebista. Totuși, Jordanes ne prezintă getizarea filozofiei și a științelor prea după un șablon bine cunoscut, pentru a lua drept fapte istorice toate spusese lui. Filozofia, împămîntenită de Deceneu, cuprindea, ca în toate școlile grecești, morala, fizica și logica. Subtilitatea școlilor epigone de filozofie antică și scolastică începîndă introducea o nouă împărțire a filozofiei: în practică și teorie⁴⁴. Și această împărțire e prezentă în filozofia predată de Deceneu geților. Numai că, la el teoria în loc să fie sistematizarea disciplinelor abstracte, este... astronomia! De aceea, din Jordanes nu vom considera ca istorice decît o seamă de elemente care, pentru autenticitatea lor, pot fi sprijinite și cu alte temeuri.

Era firesc ca reforma lui Deceneu să nu se oprească la educația morală, socială și religioasă a poporului get. Întîi pentru motivul elementar că un popor care e încadrat într-un ritm de civilizație tinde să ajungă pînă la cele mai înalte culmi ale acelei civilizații. Iubitori de lumină și progres — două principii de bază ale înseși religiei lui Zalmoxis — geții iubeau cu pasiune cuceririle minții și promovau aceste cuceriri cît le sta în putință. În al doilea rînd, lumea geto-dacă din vremea lui Burebista se resimțea puternic de lentă dar continua influență grecească, care începuse cu mai bine de șase veacuri înainte⁴⁵. Această influență nu s-a oprit la industria ceramicii și a altor instrumente casnice, la baterea monezilor și la anumite construcții arhitectonice, ci a mers pînă la pătrunderea agenților diplomatici eleni la curtea lui Burebista. E cunoscut cazul vestitului Acornion din Dionysopolis⁴⁶, pe care Burebista l-a folosit într-o seamă de misiuni politice în Balcani. Inscriptia pe care locuitorii orașului Dionysopolis i-au pus-o în semn de recunoștință precizează: „Iar pe vremea iernării lui Caius Antonius la noi (la Dionysopolis) luînd (Akornion) iară asupra sa preoția zeului eponim Dionysos a împlinit

⁴² Jordanes, *op. cit.*, XI, 69, 70. Sublinierile ne aparțin.

⁴³ Strabon, XVI, 2, 39, C 762.

⁴⁴ Anicii Manlii Severini Boethii, *Philosophiae consolationis libri quinque*, I, 1, ed. W. Weinberger, Viena, Leipzig, 1934. Jordanes este contemporanul lui Boethius.

⁴⁵ V. Pârvan, *Dacia*, pp. 79 sq.

⁴⁶ Dionysopolis e Balricul de azi; cf. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 53.

după cuviință și mărinimie procesiunile și sacrificiile pentru zeu ... Și, în timpul din urmă, regele Burebista, ajungând cel dintii și cel mai mare dintre regii din Tracia, și stăpînitor al tuturor ținuturilor de dincolo și de dincoace de Dunăre, Akornion a fost și pe lângă acesta în cea dintii și cea mai mare apropiere și a obținut cele mai bune rezultate pentru patria sa, inspirînd și colaborînd la cele mai eficace măsuri și nu mai puțin cîștigînd bunăvoința regelui pentru mîntuirea cetății sale și de asemenea și în toate celelalte ocazii, oferindu-se fără rezervă pentru împlinirea soliilor orașului și luîndu-și asupra sa fără întîrziere înfruntarea primejdiilor, numai spre a izbuti în toate chipurile la cîștigarea unui folos pentru patria sa⁴⁷. Akornion nu era însă nici primul și nici singurul grec care reușise să se strecoare în anturajul regelui și al sfinților lui. Trebuie să fi fost numeroși grecii cari mișunau în toate părțile regatului, din cîmpiile Dunării pînă în creerii Carpaților și încă mai departe. „Grecii“, zice Pârvan, „circulă pretutindeni în Dacia cu mărfurile lor; monete din Histria se găsesc numeroase în munții Sebeșului; Burebista însuși stăpînește toată coasta mării de la Olbia pînă la Apollonia; el cunoaște personal viața greacă din cetățile de la Pont. Puterea și bogăția lui sînt imense. Prada din războaiele contra celților, romanilor și grecilor, incalculabilă. El poate mîna destui robi cari să-i care pietre pe vîrfurile munților și poate avea toți meșterii greci zidari și cioplitori pe care și i-ar dori: căci ei sînt supușii lui“⁴⁸.

În asemenea condiții e ușor de bănuît că cultura greacă își deschisese drum larg pe tot întinsul Daciei. Această cultură pornea în primul rînd din înfloritoarele cetăți elenice de pe malul Pontului stîng⁴⁹. Supuse de Burebista politicește și militarește⁵⁰, ele își cucureau, la rîndul lor, stăpînul, pe calea culturii, repetînd povestea patriei mame, *Graecia capta victrix*, față de Roma. Dacă geții de pe vremea lui Herodot fuseseră capabili să uimească și să îmbogățească pe istoricii greci cu acea minune spirituală care era credința în nemurirea sufletului și întreaga poveste a lui Zalmoxis, nici grecii, cu siguranță, n-au rămas mai prejos, împărțînd, atît cît era cu putință, cuceririle geniului lor populațiilor gete, în deosebi nobilimii și preoților, accesibili și interesați, prin însăși formațiunea lor, pentru probleme de înaltă spiritualitate. În anturajul marelui preot și acela al ktiștilor se vor fi găsit greci cari, fie pentru a atrage atenția și simpatia lui Burebista asupra cetăților lor pontice — ca Akornion —, fie pentru a aureola cultura Greciei clasice, vor fi povestit mai pe scurt sau mai pe larg cuceririle filozofiei și științei elene.

⁴⁷ Vasile Pârvan, *Getica*, pp. 78—79. Traducerea inscripției aparține lui Pârvan.

⁴⁸ Vasile Pârvan, *Getica*, p. 481.

⁴⁹ Constantin Daicoviciu, *Problema continuității în Dacia, I, Dacii și Dacia în preajma cuceririi romane*, în *Anuarul Institutului de Studii Clasice al Universității din Cluj „Regele Ferdinand I“*, vol. III (1936—1940), Sibiu 1941, p. 209.

⁵⁰ Radu Vulpe, *La Dobroudja à travers les siècles. Evolution historique et considérations géopolitiques*, Bucarest, Éditions „Dacia“ 1939, p. 12.

Deceneu, cu mintea sa genială, va fi văzut ce era folositor din toate acestea pentru poporul său.

El și ai lui nu aveau, desigur, nevoie de etica și de practica filozofică greacă, în mare parte sceptice și specioase; frumoasa și puternica morală getică sacerdotală, renovată de Deceneu, se putea lipsi cu prisosință de orice colaborare. La fel în privința logicei — aristotelică, etoică etc. — întrucât geții, după propria mărturisire a lui Jordanes erau înzestrați cu o remarcabilă inteligență naturală⁵¹, iar, după spusa lui Dio Chrysostomus, erau cei mai înțelepți dintre toți „barbarii“ și aproape întru totul asemenea grecilor.⁵² Spiritul practic al lui Deceneu se va fi oprit asupra anumitor descoperiri utile ale științei elene, fie în legătură cu medicina, ori astronomia, fie în legătură cu anumite instrumente sau posibilități de construcție, descoperiri desemnate cu numele de fizică. Marele preot, ajutat la început de specialiști eleni sau romani, va fi încercat să împămîntenească aceste descoperiri. Ele au putut juca un rol considerabil într-o țară care renăștea într-un spirit nou și care trebuia reclădită din temelie, nu numai sufletește, ci și sub raportul înfloririi materiale. Adoptarea de către Deceneu a anumitor rezultate ale fizicii eleno-latine se impune ca realitate istorică prin faptul că ni s-a păstrat numele getic al așa-numitelor legi ale acestei fizici. Aceste legi sînt scrise și se numesc Belagines, precizează Jordanes⁵³. Acest singur detaliu atestă istoricitatea indiscutabilă a reformei lui Deceneu în legătură cu fizica⁵⁴.

Dar detaliul lui Jordanes ne mai spune un lucru nou și extraordinar prin urmările lui: anume că geții cunoșteau și utilizau scrisul în limba lor. Informația lui Jordanes nu este izolată; ea este confirmată de Ovidiu, a cărui mărturie e cu atât mai prețioasă, cu cît ea venind de pe pămînt getic e distanțată numai cu 50—60 de ani de Deceneu și Burebista. Într-o scrisoare adresată prietenului său Carus, marele poet exilat de clară din Tomis: „Am scris o cârtică în limba getică! Cuvintele „barbare“ sînt așezate în metrul nostru latin. Am avut succes — felicită-mă, te rog! — și am început să port nume de poet printre geții cei aspri.

⁵¹ Cu condiția ca Jordanes să nu fi compilat aci realități și nume care n-au omnibus obedire et naturale eos habere ingenium, omnem paene philosophiam eos instruxit“.

⁵² Idem, op. cit., V, 40: „Unde et paene omnibus barbaris Geti sapientiores semper extiterunt Graecisque paene consimiles, ut refert Dio, qui historias eorum annalesque greco stilo composuit“.

⁵³ Idem, op. cit., XI, 69: „quas (leges) usque nunc conscriptas Belagines nuncupant“.

⁵⁴ Cu condiția ca Jordanes să nu fi compilat aci realități și nume care n-au nici o legătură unele cu altele. Lucrul acesta se întîmplă adesea istoricului ravenat. În problema noastră chiar el dă un alt conținut noțiunii de fizică: „physicam tradens, naturaliter propriis legibus vivere fecit“. A trăi în chip firesc după legi proprii, intra atunci, ca și azi, nu atîta în domeniul fizicii, cît în acela al medicinei.

Mă întrebi de subiect? Am cîntat mărirea lui Caesar!⁵⁵ Dacă un om ca Ovidiu, cu marile lui exigențe în arta versului, a putut mlădia limba getă pe hexametrul latin⁵⁶, aceasta înseamnă că geto-dacii minuiiau cu ușurință nu numai vorba, dar și scrisul lor. Dacă tînărul și cultul prinț Cotys, fiul regelui Rhoemetalcus, vorbea și scria latinește și poate și grecește⁵⁷, cu atît mai ușor trebuia să scrie acest prinț în limba lui maternă⁵⁸. O literatură getă cultivată în anturajul curții regale și poate și în cercurile clerului superior a existat, dar se pare că „barbarele cuvinte” („barbara verba”=Ovidiu) erau scrise cu litere grecești sau latinești, cum reiese din diferitele inscripții de la Grădiștea Muncelului, Ocnița, Agighiol etc. și pe care arheologi și lingviști ca C. Daicoviciu, A. Bodor, D. Berciu, I. I. Russu, I. H. Crișan etc. le-au analizat cu grijă, ajungînd la concluzia că „chiar dacă nu este absolut sigur, scrierea este evident adusă de meșterii constructori greci, de prin cetățile-orașe elenice de pe țărmul vestic al Mării Negre; oricum ar fi fost, — adică orice ar fi însemnat literele — scrierea era desigur importată din sfera culturii grecești a Pontului Stîng. Nu pot fi nicidecum texte în limbă dacică”⁵⁹.

Doctrina lui Zalmoxis nu avea poate nevoie să fie consemnată în scris, căci ea se transmitea, probabil, oral, ca la druizi⁶⁰. Dar achizițiile de ordin științific, medicina, astronomia, opere de construcție etc., trebuiau neapărat consemnate în scris. Este ceea ce poate, Deceneu a și făcut prin edictarea faimoaselor Belagines.

Astrologia și fiica ei astronomia de care Jordanes face atîta caz erau cultivate și prețuite de geți. Cea dintîi de către marii preoți — lucru menționat expres și pentru Zalmoxis și pentru Deceneu — ca una care mijloacea hotărîrile divine, cea de a doua și de către popor, ca una care era de mare trebuință unui neam de țărani care se ocupau cu agricultura și cu păstoritul. O sistematizare a cunoștințelor generale pe care geții le aveau despre corpurile și mișcările cerești va fi făcut Deceneu

⁵⁵ Ovidiu, *Ex Ponton*, IV, 13, vv. 19 sqq:

„... Et Getico scripsi sermone libellum:
Structaque sunt nostris barbara verba modis.
Et placui (gratare mihi), coepique poetae
Inter inhumanos nomen habere Getas.
Materiam quaeris? laudes de Caesare dixi”.
Cf. și *Tristia*, III, 14, vv. 48 sq. etc.

⁵⁶ Numai în acest metru consacrat a putut scrie Ovidiu poemul în cinstea lui Octavian.

⁵⁷ V. Părvan, *Getica*, pp. 166—167; N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. I, partea II, p. 77.

⁵⁸ Ovidiu, *Tristia*, III, 14, v. 48 („Et videor Geticis scribere posse modis”), ne spune că geții au „meritul lor național” în poezie.

⁵⁹ I. I. Russu, *Scrierea grecească și latină în Dacia preromană*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, Cluj Napoca, 1976, ap. I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, p. 441, 477.

⁶⁰ Caesar, *De Bello gallico*, VI, XIV, 3, „Magnum ibi numerum versum ediscere dicuntur; itaque annos nonnulli vicanos in disciplina permanent. Neque fas esse existimant ea litteris mandare, cum in reliquis fere rebus publicis privatisque rationibus Graecis litteris utantur”.

în cadrul operei de renaștere națională. O dovadă practică în acest sens o oferă Calendarele de la Sarmizegetusa, a căror importanță științifică e semnalată continuu de mai bine de zece ani, de istorici și specialiști ca prof. H. Daicoviciu de la Universitatea din Cluj-Napoca, și prof. E. Poenaru, C. Samoilă și S. Bobancu de la Universitatea din Brașov. Într-un studiu dens acesta din urmă constată că afirmațiile lui Jordanes în legătură cu cunoștințele astronomice ale dacilor sînt probate, credem, de sanctuarele Sarmizegetusei, după cum alte știri ale aceluiași autor despre cunoștințele medicale ale dacilor sînt confirmate atît de alți autori, cît și de o serie de descoperiri arheologice. Cei ce au creat, după cum se pare, cel mai exact și mai valoros model de cuantificare a timpului, aveau, desigur, cunoștințe la cel mai înalt nivel atins în antichitate și în alte ramuri ale științelor de atunci. ... Întocmirea unor asemenea calendare a presupus cu siguranță mii de ani în care s-au acumulat observațiile, s-au elaborat modele, oricînd vechile modele nu au corespuns au fost înlocuite cu altele noi — s-au elaborat reforme, ca aceea ce poate fi identificată în construcția de la Sarmizegetusa“... »Niciunul dintre calendarele create de om nu a dovedit o asemenea calitate în concepția reformei, încît fără să afecteze mecanismul propriu-zis al calendarului, să asigure doar prin modificarea numărului de ani ai secolului, o precizare extremă“ (*Calendarul de la Sarmizegetusa* (II), în „Magazin istoric“, anul XI Nr. 7 (124) iulie 1977, p. 28, col. 1 și p. 27, col. 1).

În același cadru trebuie să așezăm și măsura de a cerceta particularitățile ierburilor și ale arbuștilor. Ierburile și plantele de tot felul, cu proprietățile lor, alcătuiau un important capitol de medicină practică de preoții geți.

Aceste cunoștințe de astronomie și de medicină populară, vechi cît neamul get însuși, Deceneu le-a îmbogățit cu noile achiziții ale științei grecești și, poate, „cu colaborarea unor specialiști străini“, le-a reorganizat pe baze noi și le-a făcut mai eficace, răspîndindu-le cît mai mult în popor. Primatul sufletului nu excludea, la un om ca Deceneu, preocuparea asiduă pentru sănătatea și bună starea poporului său.

Deceneu e una din acele remarcabile personalități din istoria lumii care fac epocă. Variata și covârșitoarea lui activitate, geniul lui vizionar și puterea lui de orientare în toate domeniile de viață ale poporului său, fac din el un capitol strălucit al lumii vechi. Înălțimea ideilor și valoarea operelor sale îl încunună cu glorie, nu numai pe frontispiciul vremii sale, dar îl impun tuturor timpurilor, ca pe un profet și ziditor de țară nouă. Un factor de primă importanță care a ajutat lui Deceneu să se realizeze pe sine însuși a fost prezența și prietenia regelui Burebista.

Preotul, profetul, sfetnicul și reformatorul Deceneu n-a stînjinit întru nimic personalitatea lui Burebista. Fiecare din ei, „barbarul de

geniu⁶¹, care a fost Burebista și regele spiritual, care a fost Deceneu, s-au dezvoltat ca personalități libere și puternice. Dar, lucru rar în istorie, ei s-au înțeles și au colaborat atât de armonios și de roditor, încât în puțini ani au izbutit să zidească un regat tare ca piatra și mare, aproape cît imperiul roman. Nu prin mitul teocrației sau al unui califat spiritual — așa cum s-a zis⁶² —, ci prin conlucrarea armonioasă a geniului militar și politic al regelui laic cu geniul religios și spiritual al marelui preot — ambele ieșind din puterile și lumina neamului — s-a putut manifesta fenomenul istoric get din secolul I î.d.Hr.

Reforma morală și socială realizată de Deceneu a fost una din acele performanțe care nu se întilnesc des în istorie. Departe de biiguilele unui sincretism dezorientat, de care suferea în sec. I î.d.Hr., cea mai mare parte a Europei sud-estice și bazat puternic și stăruitor pe pîrghiile sănătoase ale credinței zalmoxeene, Deceneu a schimbat fața țării. Operă a credinței, această stăruință a început să dea o altă față țării, făcînd din zalmoxism și din conștiința puterii date de unirea tuturor triburilor geto-dacice un factor serios de civilizație. Dacă este adevărat că „religia și preoțimea reprezentau elementul de coeziune între diferitele seminții și formațiuni sociale daco-getice... este logic ca în opera de unificare întreprinsă de Burebista, să fi jucat un mare rol preoțimea și educația religioasă“. Este tot așa de adevărat că „existența preocupărilor și a cunoștințelor științifice, în materie de astronomie, botanică, farmaceutică și medicină în rîndul unei pătri superioare a preoțimii constituie o altă caracteristică a culturii daco-getice din timpul lui Burebista“ (I. H. Crișan, *op. cit.* pp. 447, 467). Era o cultură științifică unită cu morala, cu cultul „faptelor bune“, de care vorbește Deceneu.

Cultul dragostei și al înțelegerii între toți fiii țării, cultul cumpătării, cultul renunțării pînă la ascetism, cultul dreptății, cultul muncii, iată secretele miracolului getic. Dar mai este unul, poate cel mai important: aceste virtuți nu erau numai predicate, ci trăite aievea de Deceneu, de conducători și de preoții care lucrau în mijlocul poporului. Niciodată o reformă nu are roade dacă ea nu e aplicată întîi pe seama acelorora de la care emană. O reformă similară a încercat aproape în același timp împăratul Octavian la Roma. Dacă succesul a fost nul, sau aproape nul, este pentru că aristocrația Romei, de unde trebuia să pornească exemplul cel bun, a continuat, în general, să rămînă refractară față de îndemnul cel bun. Dacă, după cuvîntul lui Camille Jullian, „timp de trei-zeci de ani, dăcii delirară de entuziasm și de încredere în jurul lui Burebista și Deceneu“⁶³, este pentru că conducătorii înșiși se identificau cu opera lor și dădeau cel dintîi exemplu poporului.

⁶¹ Jérôme Carcopino, *Histoire romaine*, tome II, *La république romaine de 133 à 44 av. J. Chr.*, César (*Histoire Générale*, publiée sous la direction de Gustave Glotz, *Histoire ancienne*, troisième partie), Paris, Les Presses universitaires de France, 1936, p. 699.

⁶² Theodor Mommsen, *Römische Geschichte*, dritter Band, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1857, p. 285; Dr. E. Roessler, *Das vorrömische Dacien*, p. 50.

⁶³ Camille Jullian, *Histoire de la Gaule*, vol. III, troisième éd. Paris, Librairie Hachette, 1923, p. 152.

Reforma religioasă, în deosebi reorganizarea clerului și anumite acomodări ale politeismului trac la premonoteismul getic⁶⁴, s-au făcut cu un tact, cu o discreție și cu o siguranță cum rar s-au întâlnit aiurea.

Deceneu a încercat să familiarizeze poporul get cu cuceririle științifice ale lumii greco-latine. El a reușit în bună măsură. Rezultatele ar fi fost poate mai întinse și mai durabile, dacă țara ar fi continuat să-și păstreze unitatea și ritmul imprimat de el.

Merită însă să reținem că încercarea lui Deceneu de a-și civiliza poporul reflectă un stadiu evoluat al conștiinței istorice a geto-dacilor din sec. I î.d.Hr. Marele preot își da seama că neamul lui trebuia să se integreze în istoria generală a lumii contemporane, dînd altora ce avea de dat, și primind ceea ce era necesar, obținînd astfel relieful unei personalități etnice proprii, asemenea romanilor, celților, persilor, indienilor etc. Unitatea realizată prin nemurirea zalmoxeeană putea și trebuia consolidată prin știință, civilizație și cultură care apropiiau și înfrăteau pe fiii aceluiași neam, creîndu-le sentimentul mîndriei de independență, dar și de egalitate cu popoarele evolute, nebarbare. Mircea Eliade observă, cu dreptate, că dacă Jordanes „prezintă pe Deceneu ca pe un civilizator al întregi națiuni, în pofida clișeului de „erou civilizator“, care domină această biografie romantică, este totuși posibil ca izvoarele compilate de acest autor, să fi înregistrat progrese surprinzătoare realizate în Dacia de la Burebista și Deceneu pînă în vremea lui Decebal. E permis să descifrăm în învățămîntul enciclopedic al lui Deceneu, descris așa de entuziast de către Jordanes, avîntul cultural al dacilor în urma unificării politice înfăptuită de Burebista și apogeul acestui avînt în timpul domniei lui Decebal⁶⁵. Dacă grecul Criton, medicul împăratului Traian, aprecia persiflînd pe regii geto-daci, că „împun prin înșelătorie și magie teama de zei și buna înțelegere și dobîndesc lucruri mari“⁶⁶, alt grec, de data aceasta creștin, Clement Alexandrinul, la mai puțin de un secol după Traian și Criton (spre 200 d.Hr.) știe să vorbească admirativ despre „geți, un popor barbar, căruia nu-i lipsește gustul filozofiei“⁶⁷, laudă care se referă nu numai la credința în nemurirea getică, ci, probabil, și la elemente de cultură superioară: logică, legile naturii, astronomie etc.

Patriotismul lui Deceneu nu e de vorbe și de profit personal, ci de muncă încordată unită cu renunțare și cu năzuința continuă spre progres. Acest patriotism are la bază principiile luminoasei credințe zalmoxeene. El stă ca pildă vrednică de urmat.

Deceneu reprezintă prin planul și realizările reformei sale, unul dintre cele mai splendide capitole de cultură și de civilizație în Europa secolului I î.d.Hr. Dio Chrysostomus, așa de gelos pe geniul neamului său, nu se sfiește să așeze pe geți pe aceeași treaptă de cultură cu elenii

⁶⁴ Jean Coman, *Zalmoxis*, p. 9.

⁶⁵ Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 71.

⁶⁶ *Geticele*, în *Izvoare privind Istoria României*, I, București, 1965, p. 509.

⁶⁷ *Stromata*, IV, 8, 57, 2, 58, 1—2, G.C.S. O. Stählin, III, Aufl. von L. Früchtel, Akademie-Verlag, Berlin, 1960, pp. 274—275.

epocii de aur. Numele lui Deceneu a continuat să fie rostit cu venerație și după moartea lui, prin scriitori creștini ca Jordanes, Isidor de Sevilla, Rodrigo Rimenez de Rada și regele Alfonso el Sabio, după ce goții, identificați cu geții, mai ales de către Jordanes, cum am relevat mai sus⁶⁸ au plecat în Apusul Europei, unde au dus cu ei și pe Deceneu, care strălucea ca strămoș al spaniolilor, danezilor și germanilor, alături de Zenta, Zalmoxis și cîțiva alții. Într-un studiu dens și interesant, intitulat *Utopia gotică*, Alexandru Busuioceanu a relevat că opera *Cronica generală* a lui Alfonso el Sabio din sec. XIII, inspirată din Jordanes, stabilea, alături de *Historia Gothica*, a lui Rodrigo, că geții erau strămoșii spaniolilor. Goții erau acum departe. Paginile acestor cărți vorbeau, zice Al. Busuioceanu, „despre strămoșii din îndepărtata Dacia sau Goția, despre Dunăre și despre acel enigmatic Zalmoxen...”, despre marele rege Boruista, „care a luat pămînturile germanilor“, despre învățatul Dicine, sfetnic al lui Boruista și aproape sfînt. Pe acesta mai ales îl adora regele Don Alfonso și, explicîndu-i meritele, se străduia el însuși să le imite⁶⁹. Era o simplă iluzie, hrănită de o substituție ciudată, dar, mai ales, de celebritatea unor oameni ca Deceneu.

După moartea lui Burebista, Deceneu a fost rege al uneia din cele patru părți în care se împărțise regatul. Dacă istorici străini ca Strabon și Dio Chrysostomul elogiază pe Deceneu pentru merite care-l așezau aproape la egalitate cu grecii, iar goții s-au substituit intenționat geților celor „prea bravi și prea drepți“, pentru a se încununa cu meritele unui Zalmoxis, Burebista și Deceneu, lăsîndu-se duși simbolic de acești goto-geți migratori, pînă în Apusul și Nordul Europei, este pentru că marele preot get, sfetnicul, colaboratorul și locțiitorul lui Burebista, a fost o personalitate istorică excepțională a vremii sale. Această valoare subliniată de străini, mai ales de grecii cei invidioși și recunoscută pînă în Apusul și Nordul Europei, era relevată mai ales în lăuntru Geto-Daciei, pînă într-atît, încît, asemenea lui Zalmoxis, Deceneu a fost divinizat. Nu știm cum s-a realizat și s-a proclamat realmente această divinizare, care devenise o tradiție în istoria marilor preoți geți, după relatarea lui Strabon, care precizează că Zalmoxis a fost întîi preot al zeului cel mai cîstit la geți și apoi adorat el însuși ca zeu, sălășluind într-o peșteră inaccesibilă, în muntele Cogaionom, unde nu era vizitat decît de rege și de slujitorii săi. Poporul numea zeu pe marele-preot, sfetnic sacru. Muntele însuși Cogaionon, aflător probabil lingă Sarmizegetusa Regia — era considerat sacru⁷⁰. Sub Burebista, Deceneu, care ar fi călătorit și el în Egipt, locuind apoi în același munte sfînt și practicînd atributele bătrînului Zalmoxis, a fost și el divinizat⁷¹, lucru întîmplat apoi, probabil și marilor preoți de după el: Comosicus, Vezina etc.

⁶⁸ Vezi cap. Izvoare în studiul nostru *Marele preot Deceneu, colaboratorul lui Burebista*.

⁶⁹ Alexandru Busuioceanu, *Utopia getică*, Magazin Istoric, an. XII, Nr. 12/141/decembrie 1978, p. 39, col. 1; Mircea Eliade, *op. cit.*, pp. 75—80; I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 467.

⁷⁰ Strabon, VII, 3, 5.

⁷¹ Idem, VII, 3, 11.

La 2 050 de ani de la întemeierea primului stat geto-dac centralizat și independent sub Burebista ne aducem aminte cu respect și dragoste de marele său sfetnic și colaborator la realizarea unității poporului său, a disciplinării vieții acestuia și a marelui opere de cultură, pe care, într-un răstimp scurt cei doi au împlinit-o pentru neamul lor. Opera lui Burebista — Deceneu a creat pe de o parte un stat geto-dac embrionar prea rapid și prematur spre a putea fi consolidat la nivelul monarhiilor eleniste sau al statului roman, dar un stat cu centrul de greutate în spațiul geografic al uniunii tribale dacice⁷² și bazându-se pe spiritul de coeziune, independență și bravură al neamului; pe de altă parte, această operă a restaurat, reorganizat, reinnoit și îmbogățit o cultură originală, zidită pe credință în nemurire, forța morală și un număr de științe ca logica, astronomia, medicina, farmacia, botanica, toate militând pentru supremația sufletului și pentru armonia dintre acesta din urmă și trup. Deși până acum numele lui Deceneu n-a apărut nici în folklorul român, nici în acela al popoarelor vecine și nici în vreo inscripție de pe teritoriul fostei Dacii, noi credem că totuși, într-o bună zi, săpăturile arheologice sau o simplă întâmplare ne vor indica acest nume pe o amforă, un fragment de ceramică, o lespede de piatră, sau într-un manuscris la Sarmizegetusa sau la unul din numeroasele sanctuare (sacella), ridicate pe pământul țării din porunca lui. Perechea Burebista-Deceneu ne-au lăsat ca moștenire: unirea tuturor în jurul conducerii statului, independența, ridicarea poporului prin cultură și toată știința timpului, contribuția substanțială a marelui preot la ridicarea și îmbogățirea spiritualității neamului său, credința în nemurirea sufletului.

București, 3. I. 1980

⁷² R. Vulpe, *Le gète Burébista, chef de tous les géto-daces*, în „*Studia Thracologica*“, pp. 60—61.

CONSIDERAȚII ȘI IPOTEZE ÎN LEGĂTURĂ CU INTERPRETAREA CALENDARULUI DACIC DE LA SARMIZEGETUSA (GRĂDIȘTEA MUNCELULUI)

de: IOAN GH. RODEANU

Vizitînd complexul arheologic Sarmizegetusa dacică de la Grădiștea Muncelului, și cunoscînd actuala ipoteză de interpretare a calendarului dacic oglindit în construcția marelui sanctuar rotund, am ajuns la concluzia că este posibilă și altă ipoteză de interpretare a semnificației elementelor constructive ale sanctuarului.

În primul rînd este însă necesar să precizăm care este structura constructivă a marelui sanctuar rotund, și anume:

Primul cerc (care foarte probabil are un simplu rol de delimitare și protejare a cercului al doilea) precum și cel de al doilea cerc al cărui 180 stîlpi înguști sînt împărțiți din 6 în 6 de către cei 30 de stîlpi mai scunzi și mai lați (ceea ce a dus la ideea de calendar), sînt din piatră, deci dintr-un material menit să reziste intemperiilor și timpului, iar cercul al treilea cu cei 68 de stîlpi și îngrăditura centrală în formă de potcoavă cu cei 34 de stîlpi, sînt din lemn, deci dintr-un material incomparabil mai supus distrugerii în timp, datorită intemperiilor.

Dacă ne gîndim la structura celui de al treilea cerc al sanctuarului, constatăm că cei 68 stîlpi de lemn, înalți și acoperiți cu plăci subțiri de teracotă, avea fiecare înfipte în el 9—13 piroane de fier cu capul gros terminat într-un inel. Aceasta ne duce mai repede la concluzia că rostul lor era de natură religioasă decît că ar avea un rost calendaristic. Într-adevăr, la ce ar putea servi inelele prinse în stîlpi cu piroane de fier, dacă nu la legarea animalelor pentru jertfă? De altfel același lucru pare a-l indica și existența vetrei de foc pavată cu pietre, din interiorul acestui cerc, iar îngrăditura centrală în formă de potcoavă reprezenta probabil locul unde oficiau preoții în frunte cu marele preot. Că, în această incintă sacră, se oficiau jertfe de animale, o demonstrează în mod deosebit existența în imediata apropiere a marelui sanctuar rotund, a altarului de jertfă denumit „soarele de piatră“.

Consider însă că cel de al doilea cerc de piatră al incintei sacre cu împărțirile sale reprezentînd calendarul, conține în sine însuși explicațiile necesare pentru înțelegerea calendarului dacic folosit în acel timp, precum și a rectificărilor ce trebuiau să-i fie aduse periodic.

Îmi pare astfel judicios ca marele sanctuar rotund să fie considerat ca un sanctuar de cult a cărui structură exterioară reprezenta calendarul civil (ca să-i spunem așa), adecvat necesităților practice la nivelul cunoștințelor astronomice și științifice din epoca respectivă în Dacia, iar structura interioară (cele două împrejurări din lemn), sanctuarul de cult propriu-zis. Nu este însă exclus ca și structura interioară să aibe anumite semnificații în legătură cu ritmicitatea sărbătorilor religioase legate poate de cultul soarelui sau și de anumite alte fenomene astronomice, deci cu calendarul specific de cult, fapt ce ar putea rezulta și din poziția interesantă a îngrădirii interioare sub formă de potcoavă, ale cărei colțuri sînt orientate unul spre răsărit iar altul spre miază-zi iar baza potcoavei spre sud-est. Aceasta cu atît mai mult cu cît este istoricește cunoscut că preoții continuau să folosească vechile lor calendare pentru necesitățile de cult, mult timp după adoptarea pe plan civil a unor calendare mai perfecționate. Astfel, preoții egipteni au continuat să folosească vechiul calendar lunar la stabilirea sărbătorilor și practicarea ritualurilor de cult, mult timp după introducerea pe plan civil a calendarului solar. Chiar și în epoca modernă, unele Biserici au continuat să folosească vechiul calendar iulian (stilul vechi) și după adoptarea de către statele respective a noului calendar.

De altfel, monumentele arheologice reprezentînd sanctuare de cult, interpretate de către arheologi ca reprezentînd un sistem sau altul de calendar, nu cuprind în structura lor numai date privind calendarul propriu-zis, ci și diverse alte date astronomice și semnificații specifice de cult.

În această ordine de idei aș vrea să atrag atenția și asupra ipotezei publicată în numărul 53/1976 al revistei „România pitorească” (de către un omonim al meu pe care personal nu-l cunosc) în care se presupune că între alte semnificații, marele sanctuar rotund, ar avea și pe aceea de a arăta mersul prin zodiac al celor cinci planete (Saturn, Jupiter, Marte, Mercur și Venus), cei 180 stâlpi reprezentînd simbolic pozițiile celor cinci planete în mersul lor prin zodiac și că deci din acest punct de vedere semnificația stîlpilor este de natură spațială simbolizînd totalitatea stațiilor cosmice a celor cinci planete prin decanii zodiacului, dar că, prin sistemul de amplasare 6+1, semnificația lor se schimbă imprimînd arhitecturii sanctuarului funcția de calendar.

Prin această ipoteză se ajunge la concluzia că în structura arhitecturală a marelui sanctuar rotund, ne întîmpină o formulă calendaristică bazată pe sistemul sexagesimal, cu o periodicitate de 5 ani, ceea ce corespunde cu periodicitatea jertfelor umane practicate de geto-daci și menționată de Herodot care spune că: „la fiecare cinci ani, ei trimit cîte unul dintre dînșii, ales prin sorți, ca sol către Zamolxis și îl însărcinează cu toate cîte le cer ei fiecare de la divinitate”.

Noi ne vom limita însă aci numai la încercarea de interpretare a presupusului calendar civil, deoarece socotim că cunoștințele existente asupra religiei dacilor, și mai ales a riturilor și sărbătorilor lor, sînt insuficiente deocamdată pentru abordarea calendarului specific de cult.

Este cazul că ne întrebăm în primul rînd care sînt rosturile practice ale calendarului în genere.

Fără îndoială că orice calendar din orice perioadă istorică are menirea de a răspunde — și el răspundea, în măsura dată de gradul de dezvoltare culturală, științifică și social-economică, a societății respective — unor elementare necesități practice ca:

— stabilirea anului calendaristic și a subdiviziunilor sale cît mai apropiat de scurgerea reală a timpului;

— posibilitatea stabilirii unor date certe în relațiile comerciale dintre diferitele popoare, state sau regiuni economice, fie prin utilizarea aceluiași calendar, fie prin utilizarea unor calendare diferite dar ale căror date să poată fi relativ ușor puse în concordanță;

— posibilitatea utilizării datelor calendarului respectiv, an de an, pentru determinarea timpului potrivit al diverselor lucrări agricole, a datelor de stringerea impozitelor etc.;

— stabilirea datei sărbătorilor religioase în funcție de cultul practicat în societatea respectivă.

Înainte însă de a emite noua ipoteză, consider potrivit să ne reamintim ca în dorința de a găsi un calendar care să răspundă realității anului solar și al ciclurilor lunare, popoarele antice au făcut continue eforturi de determinare a duratei anului solar oprindu-se în cele din urmă la cel de 365 zile, precum și diverse încercări de subîmpărțire a anului pe luni ținînd cont de ciclurile lunare ca și de necesitatea corelării lor cu durata anului, încercări dintre care la unele ne vom referi în continuare și anume:

— egiptenii au adoptat anul de 365 zile, după calculele bazate pe unele date din scrierile lui Herodot, încă din 4260 î.Hr., iar pe timpul lui Ptolomeu au corectat greșala de $1/4$ zi prin adăugirea unei zile în plus, din 4 în 4 ani;

— romanii au adoptat și ei în timpul lui Cezar, contemporan cu Burebista (sec. I în Hr.), calendarul de 365 zile cu adaosul de o zi din 4 în 4 ani;

— grecii foloseau în secolul al VII-lea î.Hr. un octaeteris de 8 ani solari, dar considerați de 374 de zile, cu 12 și 13 luni, totalizînd 99 de luni lunare. Cum greșala anului de 374 zile a devenit în curînd evidentă, marele legiuitor Solon, în anul 594 î.Hr. reduce octaeterisul la 8 ani a câte 365 zile, care păstrînd o eroare de 4 ore (după calculele de atunci) ducea în 180 de ani la diferența de o lună. Mai tîrziu, în anul 423 î.Hr., Meton face o nouă încercare de îmbunătățire a calendarului, de data aceasta la ciclul considerat de 19 ani (perioadă după care anul solar și lunar coincideau din nou), iar în anul 330 î.Hr. Kalippos impune scăderea a câte o zi la fiecare 4 astfel de cicluri. Abia Hiparh, în secolul al II-lea î.Hr. reușește să determine durata anului la $365 + 1/4$ zile minus $1/300$ dintr-o zi, adică la 365 zile 5 ore, 55 minute și 12 secunde, deci foarte aproape de determinarea actuală a anului.

De altfel practica de a considera unii ani de 12 iar alții de 13 luni, era folosită și de chinezi care, se pare că ar fi cunoscut ciclul lui Meton

cu mult înaintea acestuia și astfel foloseau un calendar cu 12 ani a câte 12 luni, urmați de 7 ani a câte 13 luni.

De asemenea pentru corectarea erorilor calendarelor, s-a practicat de către popoarele antice, fie introducerea arbitrară a câte unei luni la un anumit număr de ani, fie introducerea anuală a 5 zile în plus, fie în sfârșit a câte 1 zi la 4 ani (epogomena lui Ptolomeu de exemplu), sau în minus la fiecare 4 cicluri de câte 19 ani ca în cazul lui Kalippos.

Merită precizat faptul că dacă în prezent s-a adoptat ideea fixării subîmpărțirii anului în mod permanent în câte 12 luni, s-a renunțat în schimb la ideea egalității tuturor lunilor la câte 30 de zile, făcând ca acestea să penduleze între 28—31 zile, plus adaosul de 1 zi la 4 ani (anii bisecți).

Important de reținut îmi pare faptul că asemenea procedee și încercări au fost multe și diferite.

Ținând seama de existența unor asemenea încercări de găsim a unui calendar care să corespundă anului real, de legăturile comerciale, demonstrate istoricește, dintre geto-daci pe de o parte și greci și romani pe de altă parte, ca și de cunoștințele astronomice ce se afirmă că le câștigase Deceneu marele preot din timpul lui Burebista și mai târziu urmaș al său, precum și de către numeroasa tagmă a preoților daci, putem presupune o încercare de adoptare a calendarului de 365 zile specific geto-dacic.

După toate acestea propun următoarea ipoteză de interpretare a structurii calendarului dacic pe care îl reprezintă cel de al doilea cerc al marelui sanctuar rotund:

Să admitem că acesta reprezintă, după modelul octaetirisului grec, un sistem specific al dacilor, cu un ciclu de 6 ani a câte 365 zile (sistemul sexagesimal), dintre care 5 ani cu câte 12 luni a 30 de zile fiecare (deci periodicitate de 5 ani) și un an cu 13 luni a 30 de zile. În felul acesta, corectarea erorii rezultate din considerarea anului de 12 luni a câte 30 zile timp de 5 ani, era făcută prin adăugirea unei luni în plus în cel de al 6-lea an, care avea astfel 13 luni, ceea ce duce la o suficientă utilitate practică a calendarului.

Ar urma deci să considerăm că stâlpii înguști de piatră, grupați câte 6, reprezintă ani încât repetarea de 30 de ori a grupelor de câte 6 stâlpi în cadrul celui de al doilea cerc al sanctuarului rotund (care reprezintă singurul calendarul) își găsește explicarea în faptul că înainte de Hiparh, potrivit calculelor pe care se bazează calendarul lui Solon, se consideră că anul de 365 zile ar reprezenta o eroare de numai 4 ore față de anul real, fapt care duce la o diferență de o lună după trecerea a 180 de ani, ceea ce este oglindit în numărul de 180 stâlpi înguști reprezentând anii. Cei 30 de stâlpi de piatră despărțitori, mai înguști și mai lați, reprezintă zilele unei luni, luna care trebuia adăugată în plus după trecerea a 180 de ani.

Împrejurarea că prin construcția calendarului dacic se corectează eroarea de numai 4 ore anual, așa cum se consideră înainte de calculele mai precise ale lui Hiparh și nu de cca 6 ore, este justificată de faptul că acesta a făcut calculele nu cu mult timp înainte de data probabilă a

construirii marelui sanctuar rotund de la Grădiștea-Muncelului și că deci este posibil ca construcția să corespundă calculelor pe care se baza calendarul lui Solon.

Nu este totuși exclus ca eroarea să fi fost sesizată și de către daci și să se fi procedat la corectarea ei prin adăugirea unei zile în plus (ziua lui Zamolxis) din 4 în ani, ceea ce ar putea explica afirmația lor că Zamolxis sau marele preot apare pe pământ între oameni o dată la 4 ani. Aceasta însă nu mai apare în structura de piatră a calendarului.

În consecință și pentru a rezuma, propun următoarea ipoteză:

- a) dacii considerau anul de 365 zile;
- b) împărțirea acestor stilpi din 6 în 6 reprezintă un calendar specific dacic, după modelul octaeterisului grec, cu cicluri de câte 6 ani din care 5 ani cu câte 12 luni fiecare, iar al 6-lea an cu 13 luni, ceea ce face ca întregul ciclu să totalizeze 6 ani de câte 365 zile;
- c) totalitatea celor 180 de stilpi înguști din piatră, reprezintă cei 180 ani după care eroarea de 4 ore anual rezultată din calculele calendarului lui Solon, totaliza 30 de zile, adică o lună, care trebuia din nou adăugată după trecerea a 180 de ani;
- d) cei 30 de stilpi de piatră, mai scunzi și mai lați, reprezintă cele 30 de zile ale fiecărei luni atât din anii cu câte 12 luni cât și din cel cu 13 luni și în sfârșit, după cum am arătat mai sus, reprezintă cele 30 zile (1 lună) care trebuiau adăugate după trecerea a 180 de ani, pentru corectarea erorii de 4 ore anual stabilită conform calculelor calendarului lui Solon.

În ce privește subîmpărțirea lunii de 30 de zile la daci, este greu să ne pronunțăm. Nu ar fi exclus ca dacii să fi folosit ca și romanii, decada, dar în acest caz ar trebui să presupunem că fiecare al 10-lea stilpi dintre cei 30 mai scunzi și mai lați ar fi purtat câte un semn distinctiv care azi nu mai poate fi observat, datorită distrugerii marelui sanctuar rotund și a fiecărei pietre în parte, de către romani și de scurgerea timpului.

Fără îndoială că problema subîmpărțirii lunii la daci, rămâne încă o problemă deschisă ca și diferitele semnificații și simboluri pe care le poate cuprinde în sine marele sanctuar rotund din munții Orăștiei.

CRONOGRAFELE — ELEMENTE ALE INFLUENȚEI BIZANTINE LA ROMÂNI

de: preot ALEXANDRU STĂNCIULESCU

Istoriografia a jucat permanent un rol foarte important în cadrul culturii bizantine. Plantată pe trunchiul solid al spiritualității clasice greco-romane, lumea bizantină a trăit în conștiința eternității și a universalității în timp și spațiu. Disputându-și catolicitatea cu scaunul papal, stăvilind veacuri de-a rîndul puhoaielor Orientului și ale „barbarilor” septentrionali, sfidînd luxul și cuceririle spiritului occidental, Bizanțul s-a individualizat cu vremea în contextul istoriei și culturii universale. Istoriografia i-a fost o slujnică credincioasă în autojustificarea pretențiilor de împărăție ecumenică. Oameni de înaltă ținută intelectuală de talia unui Mihail Psellos, Mihail Ataliates, Nichifor Vrienios și alții, împărați ca Ioan Cantacuzino, Ana Comnena, sau mărunții, știuții și neștiuții croniciari, au fixat în decursul timpului pagini de glorie și de umilință, de nădejdi și de înfrîngeri ale Bizanțului și ale împăraților săi. Chiar dacă de multe ori subiectivitatea și partinitatea au avut rol de frunte în relatările istorice, „înțelegerea evenimentelor, povestirea lor, însuflețită de episoade dramatice, expusă într-un stil format după modelul istoriografiei clasice grecești, au smuls accente de prețuire celor mai de seamă bizantinologi ai vremurilor noastre”¹. Cum era și firesc însă, operele acelea, care așezau pe bizantini, după expresia lui Charles Diehl „la un nivel intelectual cu mult superior prin priceperea politică, prin finețea psihologică, prin simțul compoziției, prin talentul stilului”², nu puteau fi înțelese decît de un număr restrîns de cititori. Și aceștia aparțineau curții imperiale, claselor aristocrate și păturii intelectualității. Rămînea însă marea masă a populației, mulțimea nesfîrșită de robi ai pămîntului, care prin jertfa anonimă a muncii lor zilnice ghiftuiau pe alții. Aceste mulțimi trebuiau pregătite în spiritul cultului față de „unsul lui Dumnezeu”, împăratul, trebuiau să urască dezbinările interne și să iubească pacea, trebuiau să învețe a se jertfi în războaie pentru a-și apăra stăpîinii și

¹ Nicolae Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. II., București, Editura Enciclopedică, 1974, p. 34.

² Charles Diehl, *Byzance*, Paris, Flammarion, 1926, p. 271.

proprietățile acestora, trebuiau să fie convinși că însăși voința divină este diriguitorul orînduirilor sociale. Și pentru aceasta, spiritul bizantin cu proverbiala sa abilitate, a inventat literatura de popularizare. Au rezultat adeseori mari compilații și florilegii tematice care erau multiplicare de copiiști și răspindite în lumea satelor. Literatura istorică a excelat în această privință alături de cea apocrifă, hagiografică și moralizatoare. Un Melalas în secolul al VI-lea iar mai târziu un Dorotei, episcop de Monembasia sau Matei Cigalas și mulți alții elaborează adevărate comedii de povestiri istorice care se răspindesc cu vremea, trecînd de timpurii granițele imperiului.

După cucerirea Constantinopolului, acest mare bastion al lumii bizantine, începe o nouă epocă în istoria sud-estului european. Nu numai configurația granițelor politice se schimbă, nu numai centrele de greutate ale forțelor militare se clatină ci și direcțiile de orientare ale spiritualității și suprastructurii sud-estului european în special și a celui european în general se transformă. Au loc mutații fundamentale în conștiința umanității din această zonă geografică. Deși politic Bizanțul nu mai poate supraviețui, deși porțile Europei cad în fața gigantului turcesc, cultura bizantină nu poate fi distrusă. Năzuințele înfrînturilor coincideau cu ale lumii încă necucerite. Alături de interesele politice rămîneau cele religioase. Bizanțul nu putea să-și înfrîngă mîndria de a îngenunchea în fața Romei. Îi trebuiau aliați și ocrotitori din lumea ortodoxă, încă neînvinsă. Sudul Dunării însă pînă dincolo de Balcani, era deja în mîna turcilor. Rămîneau doar cele două Principate Române care abia se conturaseră pe harta politică a Europei și Imperiul țarist din nordul Mării Negre. O adevărată emigrație are loc în aceste părți; un adevărat transfer de valori umane, materiale și spirituale. Voievozii români care pînă atunci abia reușiseră să-și stabilească centralizarea de stat și să înfrunte pericolele ce veneau de la sudul Dunării sau de la nord-vestul Carpaților se situează în postura de „încununăți ai lui Dumnezeu“, cu menirea sacră de apărători ai Bisericii Ortodoxe amenințate cu pieirea. Alături de țarii și patriarhii ruși, voievozii și mitropoliții români nu întîrzie să-și arate mîrinimia față de emigranții și față de supușii creștini ai Porții Otomane. O dată cu aceste atitudini se transferă, după cum spunea Nicolae Iorga însăși ideea imperială bizantină în nordul Dunării.³ Muntele Athos și Locurile Sfinte sînt dăruite cu averi însemnate multă vreme din parte Principatelor Române. Voievozi români se căsătoresc cu femei descendente ale dinastiilor bizantine iar unii dintre ei își caută genealogii și rudenii în rîndurile vestitelor familii conducătoare ale Bizanțului. Puțin mai târziu, înșiși domnii fanarioți își abrogă menirea „sacră“ de coborî-

³ Nicolae Iorga, *Bizanț după Bizanț*, București, Editura Enciclopedică, 1972, p. 124 ș.u.

tori din scaunul imperial, vrînd prin aceasta să-și întărească nu numai autoritatea față de supuși ci și iluzia de „eliberatori”.⁴

Luîndu-și în serios condiția de ocrotitori ai bisericii și civilizației bizantine, voievozii români inițiază și favorizează răspîndirea unei literaturi bogate, fie în original, fie în traduceri românești și slavone, care aparțineau culturii bizantine. De acum în societatea românească gusturile se împart, moravurile bizantine, grecești, luînd treptat locul celor slavone. La curțile domnești se înmulțesc cîrturarii greci refugiați din Bizanțul cucerit. Apar școli de limbă și cultură greacă iar odraslele claselor de elită sînt instruite în conformitate cu noile influențe⁵. Începînd apoi cu Brîncoveanu în Țara Românească și cu Cantemireștii în Moldova forma superioară a culturii românești este cea elinească. Se împărtășeau din astfel de izvoare publicul aristocrat al societății românești și toți acei refugiați ai lumii bizantine. Pentru satisfacerea unor astfel de gusturi din ce în ce mai rafinate era nevoie de o literatură adecvată. Din această cauză asistăm la o adevărată inundație de manuscrise și tipărituri grecești și în traduceri românești și slavonești după lucrări importante din sud. Cronici grecești, versuri, satirepoeme, cărți de slujbă de tot felul, lucrări cu conținut filozofic și moral, alături de traduceri din Sfinții Părinți și scriitori bisericești completează imaginea bibliografică a sec. XVI—XVIII. Culmea influenței grecești are loc în timpul domniilor fanariote.⁶ Trebuie să precizăm însă că societatea românească nu aștepta pasivă desfășurarea acestui fenomen. Numeroși tineri erau trimiși să studieze la Constantinopol sau să facă practică monahală athonită, prilej cu care intrau în contact direct cu luminile culturii bizantine. Aceasta se continuă și după cucerirea ultimelor rezistențe ale bătrînului imperiu. Dimitrie Cantemir, Nicolae Milescu, Radu Mihnea, Constantin Duca, Constantin Cantacuzino și alții își fac ucenicia la Constantinopol. Vremea domniilor lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu înseamnă declinul influenței slave⁷ alimentată vreme îndelungată din spațiul sud-dunărean.

Alături de operele de certă probitate științifică pentru vremea aceea, au fost create o serie de repertorii de istorie universală, care povesteau evenimentele „cele mai de seamă” din viața omenirii. Erau reluate diferite momente din istoria evreilor, asirienilor, egiptenilor, perșilor, greci-

⁴ *Ibidem*, 154 ș.u. Voievozii români începură a fi considerați în lumea greacă, în lumea de limbă greacă, drept succesori legitimi ai împăraților constantinopolitani, și-i găsim pomeniți lingă patriarhul bizantin, la locul rezervat din vechime împăratului, în notele unui arhieru contemporan. Sub dinșii întii Bucureștii și Iașii ajunseră luminile Răsăritului, cari-și afla aici conducătorii și binefăcătorii (Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secotul al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. I, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969, p. 27.

⁵ Idem, *Bizanț după Bizanț*, p. 205 ș.u.

⁶ Idem, *Istoria literaturii*..., p. 4.

⁷ *Ibidem*, p. 27.

lor, romanilor și bizantinilor. Alte repertorii de dată mai târzie includeau și istoria turcilor. Adeseori traducătorii sau copiştii își permiteau să adauge, fie după diferite cronici și letopisețe, fie din propriile lor amintiri, diferite momente din istoria popoarelor de care aparțineau, după cum se va vedea în cele ce urmează. În literatura noastră s-au înregistrat un număr impresionant de cronografe care au circulat sub forma unor manuscrise.⁸ Aceste cronografe își au originea în cele bizantine târzii.

⁸ Cităm pe cele mai cunoscute: Biblioteca Academiei Române, secția mss. rom., 48 (1785), 53 (1766), 86 (1689), 108 (1707), 116 (1799), 143 (1729), 166 (1803), 254 (1766), 344 (1837), 402 (sec. XVIII), 505 (1815—1816), 587 (sec. XIX), 763 (sec. XVII—XVIII), 722 (sec. XVIII), 722 (sec. XVIII), 938 (1810), 1070 (1757), 1073 (1783), 1126 (1792), 1182 (sec. XIX), 1238—1241 (1853—1858), 1264 (1778) 1265 (sec. XVIII—XIX), 1358 (1770), 1385 (sec. XVIII), 1389 (sec. XVIII), 1412 (1827), 1469 (1732), 1470 (1811), 1536 (1776), 1578 (sec. XVIII), 1296 (1781), 1470 (sec. XIX), 1536 (sec. XVIII), 1578 (sec. XIX), 1766 (sec. XVIII), 1921 (sec. XVIII), 1926 (sec. XVIII), 2102 (sec. XIX), 2410 (1814), 2443 (sec. XVIII—XIX), 2572 (1820), 2583 (sec. XVIII), 2599 (sec. XVIII), 2609 (sec. XVIII), 2757 (sec. XVIII), 3190 (sec. XVIII), 3391 (sec. XVIII), 3399 (sec. XVIII), 3403 (sec. XIX), 3450 (sec. XVIII), 3456 (sec. XVIII), 3517 (sec. XVII), 3527 (sec. XVIII), 3537 (1814), 3556 (sec. XVII), 3671 (sec. XIX), 3797 (sec. XVIII), 4161 (1838), 4241 (1766—1767), 4243 (sec. XVIII), 4248 (1762), 4478 (1822), 4621 (1824), 4622 (1824), 4625 (sec. XVIII—XIX), 4698 (1806), 4793 (sec. XVIII), 4802 (1805), 5055 (sec. XVIII), 6025 (1769), 6065 (sec. XVIII), 3372 (1781), 3049 (1818), 1417 (1775), 3514 (1787); Biblioteca „Astra”, Sibiu (Cf. Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a cărților populare laice*, part. II, București, Editura Academiei, 1978, p. 374; Biblioteca Muzeului Olteniei, Craiova, mss. 81 (cca. 1750). Alte referiri privitoare la răspîndirea cronografelor manuscrise la noi în țară vezi M. Gaster, *Războiul Troadei*, în „Byzantinische Zeitschrift”, III, 1894, pp. 528—552; N. Carojan, *Legende de Troadei în literatura veche românească*, în „Analele Academiei Române”, secția literară, seria III, t. III, 1925—1927, pp. 57—129; M. Ștefănescu, *Cronica lui Manasses în literatura româno-slavă veche*, Iași, 1927, 37 pp; id., *Influența cronicii lui Manasses asupra poeziei românești vechi*, în „Arhiva”, XXXVII, 1930, pp. 121—123; V. Grecu, *Cronograful lui Dorotei al Monembasiei*, în „Codrul Cosminului”, II—III, 1925—1926, pp. 537—556; de Russo, *Cronograful lui Dorotei al Monembasiei*, în „Studii istorice greco-romane”, București, 1939, pp. 68—86; idem, *Cronograful lui Cigala*, în idem, pp. 87—91; idem, *Cronografele românești*, în idem, pp. 91—100; D. Strugaru, *Cel mai vechi cronograf românesc de proveniență rusă*, în „Romano-slavica”, X, 1964, pp. 89—98; idem, *Cronografele românești de proveniență rusă*, în „Omăgiu lui Petre Constantinescu-Iași”, București, 1965, pp. 363—368; Paul Cernovodeanu, *Cronograful mitropolitului Dimitrie al Rostovului*, în „Mitropolia Olteniei”, XXII (1970), 5—8, pp. 692—704; idem, *Préoccupations en matière d'histoire universelle dans l'historiographie roumaine aux XVII-e et XVIII-e siècles*, în „Revue Roumaine d'histoire”, IX, 1970, 4, pp. 677—799; X, 1971, 4, pp. 705—728. Cu privire la pătrunderea cronografelor bizantine la români vezi A. Cioreanu, *Jérémie Cavalea et ses relations avec les Principautés Roumaines*, în „Rev. des Études Sud-Est Européennes”, III (1965) 1—2, p. 177—179; Corneliu Dima-Drăgan, M. Caratașu, *Les ouvrages d'histoire byzantine de la bibliothèque du prince Constantin Brancovan*, în idem, V (1967), 3—4, p. 435—445; Olga Cicanci, *Literatura în limba greacă în Moldova și Țara Românească în veacul al XVII-lea*, în „Studii”, XXIII (1970), 1, p. 40—41; C. Erbiceanu, *Manuscripte grecești existente în Biblioteca Universității din Iași*, în „Revista Teologică”, Iași, III (1885) 30, (13. oct. p. 237; Ion Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche (1508—1830)*, vol. I—IV, București, 1903—1944; Stelian Brezeanu, *Preocupări în bizantinistica românească după 23 august 1944*, în „Analele Universității București, Istorie”, 1970, 19, nr. 1, p. 17—26; *Actes du XIV-e Congrès international des Études Byzantines*, București 1971, vol. I, București, Editura Academiei, 1974; Rodica Ciocan-Ivănescu, *Contribution du genre biographique à la connaissance du monde byzantin au siècle dernier*, în „Nouvelles

a) Primele cronografe bizantine care au pătruns la noi au fost în versiuni slave, datorate filierei medio-bulgare și sirbești prin care treceau.⁹ Această influență a fost încununată în 1620 de traducerea călugărului Mihail Moxa¹⁰ care, luînd cunoștință de cronică lui Manasses, dintr-o versiune medio-bulgară, foarte răspîdită în Peninsula Balcanică în sec. XIV—XV, o traduce.¹¹ Traducerea lui Moxa însă este mai mult o prelu-

études d'histoire", vol. IV, București, Editura Academiei, 1970, p. 63—70; N. Șerban Tanașoca, *Cărți despre un imperiu*, în „Lumea Bizanțului”, București, 1972, p. 190—194.

⁹ Nicolae Iorga spunea: „În momentul chiar în care Bizanțul era pe punctul de a dispărea, literatura sa a aflat la slavii vecini o nouă creștere a popularității sale”. Astfel în 1332 se traducea în limba bulgară din scriitorul bizantin Zonara, în 1331—1340 din Manasses, puțin mai târziu din Simion Logothetel. În limba sîrbă s-a tradus din Zonara de către călugărul Grigore de la Chilandarion în 1408. Alți intelectuali ca Euthimie de Tirnovo, Teodor, Grigore Tamblac și Constantin Filozoful „sînt în lucrările lor niște bizantini ca suflet, fără alt amestec” (Nicolae Iorga, *Istoria vieții bizantine*, București, Editura Enciclopedică, 1974, p. 531). La noi pătrund de timpuriu aceste traduceri. La sfîrșitul secolului al XVI-lea se poate vorbi chiar de o colecție de cronici slavone la noi în cadrul căreia este inclusă, în mediobulgară și „*Povestire pe scurt despre domni moldoveni, de cînd s-a început țara moldovenească*”. (Vezi Alexandru Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 19). Cu privire la influența cronografelor slavone la români, a se vedea Emil Turdeanu, *Din vechile schimburi culturale dintre români și jugoslavi*, în „Cercetări literare”, III (1939), p. 141—206; Idem, *La littérature bulgare du XVI-e siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris, 1947; Damian P. Bogdan, *Textele slavo-române în lumina cercetărilor rusești*, în „Relații româno-ruse în trecut”, București, 1957, p. 248—291; Anton Bălotă, *La littérature slavo-roumaine à l'époque d'Étienne le Grand*, în „Romanoslavica”, I (1958), p. 210—236; P. P. Panaitescu, *Les chroniques slaves de la Moldavie au XV-e siècle*, în „Romanoslavica”, I (1958), p. 146—168; Idem, *Inceputurile istoriografiei în Țara Românească*, în „Studii și materiale de istorie medie”, V (1962), p. 195—255; Idem, *Inceputurile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, 230 pag.; A.V. Boldur, *Cronica slavo-română din cuprinsul Letopisei ruse Voskresenski*, în „Studii”, XVI (1963), 5, p. 1099—1121; Ion Radu Mircea, *Relation culturelles romano-serbes au XVI-e siècle*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes”, I (1963), nr. 3—4, p. 379—419; G. Mihăilă, *L'historiographie roumaine ancienne (XV-e siècle-début du XVII-e siècle) par rapport à l'historiographie byzantine et slave*, în „Actes du premier Congrès international des études balkaniques et sud-est européennes”, Sofia, 1966, Sofia, 1969, p. 507—535; N. Stoicescu, *La politique de Neagoe Basarab et ses Préceptes pour son fils Teodosie*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, IX (1970), 1, p. 19—42; Nicolae Iorga, *Inceputurile istoriei universale la români*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secției Istorice”, seria a III-a, t. XX (1938), p. 83—114; Idem, *Cea dintîi istorie universală tipărită în Transilvania*, în Idem, t. IV (1925), p. 381—383; Idem, *Paralelisme și inițiative de istorie universală la români*, în Idem, t. XX (1938), p. 375—395. Intreaga bibliografie a problemei vezi la Paul Cernoveanu, art. cit., p. 677—678.

¹⁰ Cronograful lui Manasses a fost unul din izvoarele principale ale compilației lui Mihail Moxa (Vezi Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a cărților populare laice*, p. 47).

¹¹ Vezi Ion Bogdan, *Cronica lui Constantin Manasses*, București, 1922; Margareta Ștefănescu, *Influența traducerii medio-bulgare a cronicii lui Manasses asupra literaturii româno-slave și române-vechi*, în „Arhiva istorică și literară”, Iași, XXXIV (1927), 3—4, p. 150—186; Idem, *Influența cronicii lui Manasses asupra poeziei românești vechi*, în Idem, XXXVI (1930), p. 121—123; Alexandru Piru, op. cit., p. 74.

crare originală.¹² Cu toate acestea cronograful lui a avut o circulație aproape inexistentă la români.¹³ Ea are meritul însă de a fi deschis calea traducerilor de cronografe bizantine din slavonă, acțiune continuată destul de greu¹⁴, pînă pe la începutul secolului al XIX-lea. Cităm în acest sens traducerile făcute după cronograful lui Dimitrie al Rostovului¹⁵ prin Nicodim Dobrușanul¹⁶, precedate de alte citeva.¹⁷

b) Cel mai vechi cronograf după care s-au făcut traduceri directe în limba română este a lui Dorotei, mitropolitul Monembasiei, care de fapt era o parafrază în proză a lui Manasses. Titlul a fost copiat pentru prima dată în Moldova în 1631 cu cheltuiala lui Apostol Tzigara, ginerele lui Petru Șchiopul și a fost publicat în 1631 la Veneția, cu titlul *Biblion istorikon periehon en synopsi dioforus ke exohus istorias*, (*Carte istorică cuprinzînd în rezumat diferite și importante istorii*). Tipărirea a fost închinată mitropolitului Xenakis (1617—1623) al Filadelfiei și domnului Țării Românești, Alexandru Coconul (1623—1627), descendent al lui Petru Șchiopul.¹⁸ Acest cronograf cuprinde, parțial, Vechiul Testament, momente din istoria persană, macedoniană, egipteană, romană, bizantină și turcă (pînă la Murad III), precum și ale patriarhilor de Constantinopol. Lucrarea mai conține o serie de legende, *Neorînduirile bisericesti* ale lui Ierotei al Monembasiei, o cronică a Moreii, istoria împăraților bizantini de la Niceia, sinodul de la Ferrara-Florența, ocuparea Brusei de Orkham și o listă a dogilor Veneției pînă la 1629. Trebuie să mai adăugăm o scurtă istorioară privitoare la moaștele împăratului Constantin cel Mare, și o înșirare a funcțiilor de la curtea bizantină. Acest cronograf bizantin a cunoscut numeroase ediții tipărite, pe lângă manuscrise. Menționăm astfel edițiile 1637, 1654, 1676, 1681, 1684, 1686, 1691, 1743, 1750, 1761, 1763, 1781, 1786, 1792, 1798, 1806, 1814, 1818.^{18 bis} Cronograful lui

¹² Dan Zamfirescu, *O permanență a istoriei și culturii românești*, în „Gazeta literară”, XIV (1967), nr. 18 (757), 4 mai, p. 5.

¹³ Cu privire la cronograful lui Mihail Moxa a se vedea Bogdan Petriceicu-Hașdeu, *Cronica lui Mihail Moxa-Oltenia 1620*, în „Cuvente den bătrîni”, București, I (1878), pp. 337—443; *Cronograful lui Mihail Moxa* (ediția N. Simache și T. Cristescu), Buzău, 1942, 200 pag.; C. Nicolaescu — Plopșor, *Hronograful lui Moxa*, în „Oltenia”, IV (1943), p. 12—28; L. Predescu, *Mihail Moxa și opera sa*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXVIII (1960), 9—10; p. 905—918; *Istoria literaturii române*, vol. I, București, Editura Academiei, 1964, p. 355—357.

¹⁴ Iulian Ștefănescu, *Opere istorice*, București, 1942, p. 115.

¹⁵ D. Strugaru, *Cronografele românești de proveniență rusă* p. 364.

¹⁶ Biblioteca Academiei R. S. Române, mss. rom., 1470 (1811) și 2410 (1814).

¹⁷ În 1776 la Putna era tradus un Hronograf rusesc al lui Nicodim Grigorovici (Ibidem. mss. rom. 1536). În 1756, la Huși, din porunca episcopului Inochentie și a lui Constantin Mihail Racoviță, domnul Moldovei, s-a tradus un cronograf rusesc de către Gavril ierodiaconul cu titlul *Viața marelui Petru Samoderjeț a toată Rusia*. În 1767 a fost tradus de asemenea de un Rafail cronograful intitulat *Istoria slovenilor*, care era „adunat den feliuri de Leatopisețe” (Ibid. mss. rom., 249).

¹⁸ Vezi Nicolae Cartojan, *Op. cit.*, II, p. 25; D. Russo, *Cronica de la 1570*, în „Studii istorice greco-române”, I, 1926, p. 57—58. Cronograful lui Manasses a fost prelucrat mereu de alți cronicari bizantini ca Theofan, Gheorghe Monahul, Cedren, Zonaras ș.a. Aceste prelucrări stau la baza cronografului lui Dorotei al Monembasiei (Vezi Alexandru Piru, *Op. cit.*, p. 195).

Dorotei al Monembasiei a fost tradus destul de curînd în limba română¹⁹. Ni s-au păstrat cinci manuscrise din această primă traducere, dintre care unul provine din Transilvania²⁰. Aceste copii s-au datorat unor copişti cu mai puțină reputație din satele Bezdead (Dimbovița), Strachiojd (Bihor), Turkeș (Brașov) sau București și mănăstirea Cernica. Cronograful lui Dorotei s-a bucurat însă de aprecierea unor remarcabile personalități ale culturii vechi românești. Astfel, Antim Ivireanul îl folosea în limba originală sau traduceri ca izvor de inspirație pentru omiliile sale,²¹ după cum făcea și cronicarul Macarie²² în timp ce mitropolitul Dosoftei se număra la loc de cinste printre traducători.^{22 bis} După aceeași variantă a lui Dorotei s-au făcut și numeroase traduceri slavone în Rusia.²³

c) O acțiune mai organizată pentru traducerea cronografelor bizantine în românește a fost inițiată de familia Cantacuzinilor.²⁴ Aceștia o făceau din interes, pentru a-și dovedi descendența imperială argumentîndu-și prin aceasta, indirect, drepturile la tronul muntean și cel moldovean, în pofida altor partide și familii boierești autohtone. Un manuscris care cuprinde una din astfel de traduceri îl datorăm lui Pătrașcu Danovici, tretii logofăt.²⁵ Fără a mărunsi decît sumar în prefață,²⁶ Dano-

^{18 bis.} D. Russo, *Cronica de la 1570*, p. 57—58; Despre Dorotei a se vedea, Idem, *Istoriografia greco-romană*, București, 1923—1924.

¹⁹ Vezi Paul Cernovodeanu, *Cronografele de tipul Dorotei*, în „Studia bibliologica”, vol. III, 1969, p. 136 ș.u. Cu privire la marele vornic Scarlat Grădișteanu, unul dintre traducători, vezi Ioan C. Filitti, *Catagrafia oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, București, 1947, p. 5; Ilie Corfus, *Insemnările Androneștilor*, București, 1947, p. 84; *Documente privind istoria României. Răscoale din 1821*, București, Editura Academiei, vol. I, 1959, p. 186, 313, 381, 396, 404; vol. II, 1959, p. 27, 306; vol. III, 1960, p. 107, 195, 202, 256, 313, 330, 349; *Documente privind Istoria României, Țara Românească*, București, Editura Academiei vol. III, 1967, p. 268.

²⁰ Paul Cernovodeanu, *Cronografele de tipul Dorotei*, p. 136.

²¹ Vezi G. Strempel, *Un cronograf ilustrat, atribuit mitropolitului Antim Ivireanul*, în „Romanoslavica”, VIII (1963), p. 481—487.

²² George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 19.

^{22 bis.} Vezi Alexandru Elian, *Doroftei, poet laic*, în „Contemporanul”, 1967, 21 (1071), 26 mai, p. 3. De asemenea Alexandru Piru, *Op. cit.*, p. 195.

²³ Iulian Ștefănescu, *Opere istorice*, p. 125.

²⁴ Cu privire la familia Cantacuzinilor a se vedea Nicolae Iorga, *Despre Cantacuzini*, București, 1902, CLXIII pag.; Idem, *Genealogia Cantacuzinilor*, București, 1902, 566 pag.; Idem, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, București, 1902, 360 pag.

²⁵ Biblioteca Academiei Române, mss. rom., 86.

²⁶ „Stringere noaă să chiamă cartia aciasta, intru care sîntu scrisă multe istorii luate și adunate de intru multe cărți ce spune intru (d)însă, de la zădirea lumii pînă intru anii acești ai de apoi de pre acum și pentru împărății creștinești și blagocestivi cum au împărățit și pentru patriiarșii Țarigradului pre rînd care cum s-au cumpatat viața și scaunul și împărății și patriiarșii; așijderea spune și pentru cum au luat turcii Țarigradul de la împărății creștinești și cită robie și stricare au făcut Turcei în Țarigrad și apoi citi împărății turci au împărățit pînă precum anume scriși și izvoditi de într-o carte ce să chiamă *Turcogreția*, care carte iaste scrisă în limbă arăpască și turciască cu slovele grecești...” (*Ibidem*, f. 16 r).

vici folosește în cea mai mare parte varianta lui Dorotei de Monembasia, la care adaugă noi compilații. Pe filele unor astfel de traduceri, Cantacuzinii nu ezitau să-și pună stema sau versuri cu vădită tendință politică. După traducerea lui Pătrașcu Danovici s-au făcut numeroase copii și ediții până pe la jumătatea secolului al XIX-lea, când se încheie de fapt epoca cronografelor. Copiile n-au păstrat însă forma autentică. Adeseori copiii și-au permis să adauge noi informații culese de ei din diferite cronică. Astfel mss. 3456 de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România reprezintă o interesantă compilație. Pe lângă traducerea grecească propriu-zisă, scriptorul adaugă informații culese din alte surse, probabil, — luând în considerație terminologia, — slavone. Aceste date, — cele mai mult privesc realități din Moldova. E posibil de asemenea să fi folosit și letopisește interne acte de cancelarie, o cronică grecească, separată de original,²⁷ cât și lucrarea lui Matei Cigala.²⁸

Cronografele bizantine au avut o largă răspîndire la români.²⁹ Alături de aceste grupe de cronografe s-ar mai putea cita o alta, formată din compilații cu proveniență mai puțin cunoscută.³⁰ Unele par a fi chiar variante inedite.³¹

²⁷ De la f. 312 r folosește o cronică grecească pe care o intitulează: *Pentru prada Țarigradului când dobîndi turcii, scrisă de Mateteiu Krisie* (Biblioteca Academiei Române, mss. rom., 3456, f. 312 r—312 v.).

²⁸ Alexandru Piru, *Op. cit.*, p. 195.

²⁹ Vezi în acest sens Demostene Russo, *Cronografe românești*, în „Studii istorice greco-române”, vol. I, București, 1939, p. 91—100; Iulian Ștefănescu, *Cronografele românești — tipul Danovici*. Partea I, în „Revista istorică”, IX (1939), p. 1—77; St. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, București, 1947, p. 30—31; *Istoria României*, vol. III, București, Editura Academiei, 1964, p. 292—293, 553; *Istoria literaturii române* vol. I, București, Editura Academiei, 1964, p. 503—511; Nicolae Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, vol. I, București, 1942, p. 135—138. Alexandru Piru, *Literatura română veche*, ediția a II-a, București, 1962, p. 242—250; I. C. Chițimia și Dăn Simonescu, *Cărțile populare în literatura română*, vol. I, București, 1963, p. 87—88, vol. II, 1963, p. 237—240.

³⁰ Constantin Săldăcariul cel Bătrîn copiază la 1757 un cronograf (Bibl. Acad. Rom., mss. rom., 1070). În 1783 copiază și logofătul Nicolaie un hronograf „șezîndu fără treabă” (Ibidem, 1073). Un cronograf în 1792 este scris după cel tradus de „Neculae sin Mialache cluceru” în 1778 în timpul lui Ioan Alexandru Ipsilanti (Ibidem, 1126). În 1778 este scoasă de către Samoil Dascăl o traducere după Constantin (Manasses?) (Ibidem, 1264). În 1770 apare un cronograf scurt cuprinzînd „Istoriile pentru mulți împărați, carii stăpînia multe țări și ostroave și pentru mulți prințipii cei ungurești și pentru cnejii sîrbilor cei viteji slovenești și pentru fericirii domni ai Țării Românești, precum scrie un letopiseț și pentru împărații Romii cei vechi precum se află în istorii...” (Ibidem, 1358, f. 19—57). Un alt cronograf al lui Iosif Lamsca circulă în secolul al XVIII-lea la noi în traducere. Pe lângă istorisirile biblice obișnuite cuprinde mențiuni cu privire la ruși, sîrbi și bulgari (Ibidem, 1385). În 1850—1858 Andronic de la Neamtu scrie un Cronograf în 4 volume cuprinzînd „Istoria lumii de la Hristos” pînă la anul 1700 (Ibidem, 1238—1240). Fără îndoială că toate aceste manuscrise sînt niște compilații, dar ele prezintă interes pentru varietatea și ineditul izvoarelor folosite.

³¹ Manuscrisul 3456 de la Biblioteca Academiei R. S. Române se pare că este o variantă nouă în contextul cronografelor traduse la români. La f. 333 r. este introdus un fragment din „Letopisețul părintelui Nectarie, patriarhul de Ierusalim, pre scurt de nașterea și viața lui Mah(o)met”.

Cronografele sînt importante pentru istoriografia română nu numai pentru semnificația pe care au avut-o, sau numai ca elemente ale schimbărilor culturale în cadrul sud-estului european ci și pentru mențiunile pe care le fac cu privire la poporul român. O parte din aceste mențiuni sînt culese din surse bizantine sau turcești, adeseori rămase necunoscute pînă azi, altă parte este alcătuită de către traducători sau copişti pe baza propriilor lor cunoștințe, ei înșiși fiind contemporanii unora dintre evenimentele descrise. Uneori cronografele traduse vin să completeze fundalul de epocă despre care vorbesc letopisețele românești. Este cazul mss. 49 de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România scris în epoca lui Petru cel Mare, contemporanul lui Dimitrie Cantemir. Trebuie remarcat și marele rol moralizator pe care îl aveau pentru cititori, autorii fiind pe deplin convinși de principiul istoriografiei antice: *historia magistra vitae*.³²

Dacă analizăm mai bine problema, vom observa că adeseori prin „cronograf” nu s-au înțeles numai acele compilații bizantine, ci uneori

³² În manuscrisele unor cronografe sînt strecurate o serie de traduceri din *Charactères* (Theofrast) (Bibl. Acad. Rom., mss. rom., 27, f. 1—13), sau din dialogurile purtate de împăratul Hadrian cu filozoful Epictet (Ibidem, f. 14—120). Spicuim alte cîteva citate în acest sens „Stăpînitorul norodului arătându-să purure către cele dumnezeiești răvnitoriu, sau să zicem, cînd are frica lui Dumnezeu, atunci supușii nu sã tem cã vor pãtimi vreo pediapsã afarã de pravilã și fãrã dreptate, așijdere de vor cunoaște cã ieste el credincios și temãtoriu de Dumnezeu, atunci supușii nu vor pute(a) îndrãzni a fi cu viclesug asupra lui, avînd el și pe Dumnezeu într-ajutoriu” (Bibl. Acad. Rom., mss. rom., 49, f. 221); „Istoria aciasta fiind foarte ithiceascã și alcãtuitã cu multã istețãmi, au suflat întru inima me(a) rivna a o tãlmãci în limba patrii noastre. Din ia iubitul meu cetitoriu va lua povățuiri, un pãrinte, ce alegire sã cuvine a face la dascãlul ce va lua pentru fiii sãi va alege o crestere bunã și feritã de adunãrile cele rãle în cãtã nevinovãție pãzește sufletul unui tãnãr... Întru cursul istorii aceștia sã vor vede un lanțu de nenorociri ce una dupã alta nãvălesc asupra celui muritoriu, din minutul ce sã aruncã pe sine în noianul cel înviforat a lumii aceștie și în sfîrșit sã va cunoaște cã un suflet îmbunãtățit, cu toatã nãvãlire(a) lumeștilor nenorociri, dupã toate ispitile, la ce de pe urmã fãrã de indoialã vine întru fericiri” (Bibl. Acad. Rom., mss. rom., 31, f. 1—3); „Ceea ce face dulciață și frumusețile istorii unei împãrãții, sînt urmãrile generoazi și iroicești pe ceri le aduc întru mãrturie adeseori cu plãceri, sînt în feliuritele haractiruri a oamenilor mari, cari au ocãrmuit aciastã împãrãție și cari fãcu aceștii faceri icoana cea mai adevãratã și mai interesetoare la care sã poate cineva a sã indeletnici” (Bibl. Acad. Rom., mss. rom., 150, f. 22); „Pentru aceea, iubite cetitoriule, cetind sã socotești și cu mintea cã cetania de istorii mare folos și cunoștință și învãțaturã dã celor urmãtori și iubitori de ostenialã cã din cetitul sfintelor scripturi cunoaștem pre D(u)mnezeu și pre n(e)rugãm pentru ertarea greșalelor noastre. Cu cititul sfintelor scripturi cunoaștem lucrãrile ceale de mu(l)ți ani trecute ca cum le-am vedea înaintea ochilor. Cã mulți o(a)meni învãțați au trudit și au ostenit de au scris istorii a prea măriților împãrați i domni și mag(h)istani cari cum și cum pãtimirã, viața și cinstea arãtînd celor de pre urmã și lãsînd învãțatura ca fietecine sã-s poatã cumpãta viața, adicã de ceale reale și de hulã sã fereascã și celor bune și de laudã sã urmeazã cu multã nevoință sã-s(i) aconiseascã nemuritoriu nime cum vei ceti într-acești carte. Cine cum și pãtimît și cinstea dã și nemuritoriu nime i rãlul celor buni și temãtori de D(u)mnezeu și ce hulã celor tirani și neînfricați în fricile sale spre care lucru rog pre dînsul sã-ț dea cuget bun sã plinești desãv(î)rșit lucrul cestui cetit” (Bibl. Acad. Rom., mss. rom., 2599, f. 315 v).

chiar și letopisețele locale din Principate.³³ În acest caz se poate afirma că, din punct de vedere al istoriografiei noastre, însuși conținutul cronografelor este de o inestimabilă valoare. Autentice fresce de epocă sînt zugrăvite cu multă dibăcie. Autorul se alătură adeseori celor mulți și oprimați, deplingîndu-le starea.³⁴ Momente cruciale din istoria poporului român sînt puse în contextul istoriei universale. Luptele românilor cu turcii³⁵ sînt descrise cu un patriotism vibrant. Se resimte printre rînduri intenția nobilă a traducătorului sau copistului de a trezi în conștiința cititorului mîndria față de trecutul glorios și avîntul în luptele ce trebuiau să vină.³⁶ Figuri de voievozi ca Mircea cel Bătrîn,³⁷ Iancu de Hu-

³³ Adeseori prin „cronograf” nu se înțelege numai istoria universală ci și culegere de letopisețe interne, iar uneori chiar un singur letopiseț. La Biblioteca Academiei Române, pe f. 1 a manuscrisului românesc 53 este scris: „Hronografu care să chiamă moldovenește scrisoarea anilor” (1766). În acest „Hronograf” este cuprins Letopisețul lui Miron Costin, al lui Neculce și Nicolae Costin. Vezi și *mss. rom.*, 103—104, 125, 239. O altă nuanță a noțiunii de „cronograf” este și culegerea de cronici și letopisețe, uneori fragmentar, privitoare la o anumită perioadă, domnie sau eveniment. A se vedea în acest sens Bibl. Acad. Rom., *mss. rom.*, 58, unde sînt colecționate cronici privitoare la Nicolae Mavrocordat, ca și cea a lui Nicolae Costin sau Radu Popescu. Compilația este făcută de popa Stanciul în 1722. A se vedea și *mss. rom.*, 100. Cu puțin în urmă am descoperit la mînăstirea Căldărușani o variantă inedită a Letopisețului Cantacuzinesc, care avea drept titlu „Viața domnului Mateiu Basarab Vo(i)evod după honografu cel de obște ce să află aicea și scriere pentru domnia lui până la sfîrșit” (Vezi Alexandru Stănculescu, *O nouă variantă a Letopisețului Cantacuzinesc*, în „Mehedinți — istorie și cultură”, Drobeta Tr. Severin, 1979, pp. 55—60).

³⁴ „Și numai avea o prihană rea că era prea drag banii și pentru ca să poată strînge avuție multă punea greutăți și dări pre oameni peste fire de să vâeta și țipa oamenii în toate părțile ca din gura șarpelui” (Bibl. Acad. Rom., *mss. rom.*, 1926, f. 571 v).

³⁵ „În al doilea anu al împărăției lui sultan Baiazid făcu cale cu oști grele către Moldova și să lovi cu moldovenii și-ș(i) deateră foarte război tare și (in-)descifrabil) și numai putu străbate-mai adînc în țară că să sprijinia foarte tare moldovenii fără numai ce au apucat de au robît pre margine de la Cetatea Albă satele și de la Chilia dar mai mult nu putură. Și pricina au fost așa căci domnul Moldovei și cu to(ți) moldovenii lui s-au fost bătut cu sultanul Mehmet împărat, cu tatăl acestui împărat, al lui sultan Baiazid, și l-au înfrînt moldovenii foarte rău și i-au tăiat oastea cît abia au scăpat împăratul cu o seamă de oaste în vase pre Dunăre. Deci sultanul Mehmet au lăsat cuvînt la moarte să să facă răsplătire despre moldoveni despre singelui ce au vărsat turcilor și rușinii ce i-au făcut. Pentru acesta au venit fiu-său sultanul Baiazid și a(l)t n-au putut face nimic că au lovit la margine de au luat o seamă de robi precum (m)ai sus scrie iar a(l)t nimic nu putu face. Iar peste zece ani să duse împăratul acest spre țara arbănașilor să o dobîndească și nimic nu putu face fiind locuri pietroase și munți și stînci căreale (cărări-n-n) tăiate cu ciocanul de nu era de-a trece om pedestru dar încă călare ci au apucat mueri și copii robi ce au putut și să lăsară și iarăși să învîrtejiră la Tarigrad” (Bibl. Acad. Rom., *mss. rom.*, 1926, f. 503—504; 1921, f. 430 v-431; 2599, f. 304 v-305 r).

³⁶ Bibl. Acad. Rom., *mss. rom.*, 1921, f. 430 v.

³⁷ Iată cum este descrisă bătălia de la Rovine: „Se ridică Baiazid cu turcii spre români, deci să lovără cu Mircea voievod, și fu război mare cît se întuneca de nu se vedea văzduhul de mulțimea săgeților, și mai pierdu Baiazid oastea lui cu totul, iară pașii și voievozii periră toți. Atunci peri Constantin Dragovici și Marco Cralevici așa de se vărsa sînge mult cît era vâile crunte” (Cf. Alexandru Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, p. 75) Dan Zamfirescu, *O permanență*

nedoara,³⁸ Ștefan cel Mare³⁹ și Mihai Viteazul cu oștile lor prind viață. Țările Române sînt în legături permanente cu cele din jur, nefiind cu nimic mai prejos. Aceasta cu atît mai mult cu cît „ori Chiprosul, ori

a istoriei și culturii românești, p. 5). „Pe după moartea acestuia (a sultanului Murad — n.n.), stătu împărat fiu-său, sultan Baiazid, și pre poreclă Ilitirim (Ildirim să chîmă turcește Fulgerul) și numai cît stătu pre împărăție că-și găti de mearse asupra bulgarilor și le deate război mare și iaste ca fulgerul precum îl și chema și dobîndi Bulgaria toată. Cu toate cetățile și orașele și satele și pre Marco, domnul bulgarilor, l-au prins viu și pre toți boierii lui și tuturor le tăie capetele și pre lângă bulgari mai luă și Sărbia cu totu și supuse pre aceștia pre toți. Iar în cursul anilor de la Hristos (indescifrabil) au luat Bosn(ia) și de acolo au lovit Tara Ungurească ce le zic Orta(?) Mag(h)iar, adică unguri (indescifrabil) și de acolo au luat cetăț(i) și orașe și sate și robi de ajuns. Mai luat-au Albania, adecă arbănașii și au lovit și Tara Getovlahilor, de o au luat cît au putut presupt, munți“ (Bibl. Acad. Rom., mss. rom., 1926, f. 478).

³⁸ „Iară Ioan, împăratul grecilor, nici o nădejde de ajutoare de nicăierea nu avea de la nimeni, ci au chîmat pre Vladislav, craiul ungarilor. Și pre Iancul, domnul Țării Ungurești, al ungarilor celor din mijloc, într-ajutoare. Iară viziriul ce-l lăsasă sultanul Murat lîngă sultanul Mohamet au scris de au venit sultanul Murat să povățuiască pre fiul său. Iară craiul unguresc împreună cu domnul Iancul s-au gătit cu oști asupra turcilor și trecînd Dunărea au prădat sate și orașe bulgărești și ajunsă pîn(ă) la Varna și au tot luat prădînd și robînd. Iară turcii de aciasta nimic nu grijiia. Că umbla plimbîndu-să(?) cu sultanul lor. Deci sultan Murat au venit pîn drept Tarigrad pre la pasul mării, la Scutari, și vinînd întrîu întîmpinare despre Tarigrad Halim pașa cu oști au poruncit împăratului Ioan de i-au dat catarge de au trecut sultan Murat drept pre la (indescifrabil) în cea parte să nu să facă zăbavă cu trecerea pre la Calinom(?) că apoi s-or strica pace(a) dintre dinșii. Iară împăratul grecesc, ori din nepricepere, ori de frică, l-au agiunsu mintea că îndată l-au trecut. Turcul îndată au și purces spre Varna la oastea ungurescă. Și nu socotiră grecii că ungurii pentru dinșii venisă asupra turcilor ca să să fi zăbovit a trece. (pe) sultan Murat l-ar fi lovit ungurii și ar fi prins și pre sultan Murat. Și încă să vădea împăratului grecesc să i fi dat și oaste (în) ajutorul u(n) gurilor cu niscaiva căpeteniei. Iară el au văzut de l-au trecut pre sultan(ul) Murat că să petreacă bine țărîngrădenii și împăratul grecesc. Și dacă au ajunsu la Varna era acolo sultan(ul) Mohamet cu oștile ce avea despre apus și cu sultan(ul) Murat cităva somă de oaste de la răsărit. Și dîndu-și război, de odată biruiră u(n)guri pre turci tîndu-i și znopindu-i și mulți di(n) căpeteniile turcilor au căzut în război. Iară pre urmă au rămas izbînda la turci tot din sfatul cel amețit de vin al craiului unguresc, Vladislav. Că n-au ascultat cum învăța Iancul, domnul ungarilor, ci au dat năvală asupra corturilor lui sultan Murat fără de nici un temei ca un om tînări și pre loc au perit craiul și-l luară capul în virful sulii, purtîndu-și strigînd că au perit craiul unguresc, dînd știre tuturor oștilor să știe. Deci, dacă văzură oștile ungurești că au perdut craiul lor, au început a fugi. Iară turcii prinsă(ră) a-i goni și a-i tăia și mai mulți s-au înecat într-o baltă ce iaste lîngă Varna. Iară Iancul, domnul, încă (înainte) a nu cădea craiul în război au cunoscut că va cădea precum au și căzut, că el au sfătuit pre craiul după războiul ce au avut cu turcii l(n)ții și i-au înfrînt pre turci vra să mai dea război turcilor fiind obosiți și numai pedestrii era scăpată. Iară craiul ca u(n) om tînăr, zburdalnic, n-au ascultat sfatul cel sănătos al Iancului să-l lasă pre Iancul să dea năvală turcilor obosiți fiind. Și de n-ar fi putut birul ar fi mereu și craiul. Ci el ascultînd sfatul celor tineri ce au fost prin prejurul lui au mersu cu năvală oarbă și au perit. Și un ieniceri i-au tăiat picioarele calului de denainte amîndouă și au perit craiul cum s-au agonisit. Iară Iancul s-au luat oastea și s-au dus cu bună pace dîncotro au venit. Așa au fost războiul lui Vladislav, craiul unguresc, chemat de împăratul grecilor întrîu agiutoriu. După aceste sultanul Murat au murit la Ndrii(?) și au venit feciorul său, sultan(ul) Mohamet de al doilea rînd împărat“ (Bibl. Acad. Rom., mss. rom., 2572, f. 175r—175v).

³⁹ Bibl. Acad. Rom., mss. rom., 2599, f. 304 s.u.

Krămul, ori țara noastră, Moldova, tot într-o potrivă sint de mari⁴⁰. Istoria lor alcătuiește un tot unitar, indestructibil. Chiar dacă uneori cronografele au „un stil anecdotic”⁴¹, nu ezită de multe ori să strecoare printre evenimentele istorice legende și simple povestiri, ceea ce oferă textului o deosebită savoare,⁴² ciștigînd, în timp, și o anumită valoare literară.⁴³ Multe dintre povestirile acelea au intrat în circuitul culturii populare orale.⁴⁴ Nu trebuie exclus și faptul că se întîlnesc și numeroase greșeli și erori în relatarea fenomenelor istorice, dintre care unele, din interese politice imediate, în mod intenționat au fost denaturate. Din cronografe se poate desprinde însă ideea de unitate, continuitate și permanență umană dintru începuturi. Ele își propuneau să fie istorii exhaustive ale lumii întregi, compilînd tot ce se putea găsi la vremea respectivă cu privire la evoluția istorică a omenirii, în cadrul căreia este prezent propriul popor. Prin aceasta românii nu rămîneau izolați, ci intrau în contextul istoric internațional⁴⁵ avîndu-și „menirea” lor, după cum va afirma Nicolae Bălcescu mai tirziu. Cu toată naivitatea pe care o fac vizibilă în multe dintre capitolele lor, cronografele reușesc să determine pe traducătorii lor să caute terminologia necesară, specifică, pentru ilustrarea cît mai completă a fenomenelor istorice. Prin aceasta se aducea o prețioasă contribuție la procesul măreț de făurire a limbii române moderne. „Zecile de traducători anonimi din slavonă sau greacă, sutele de copişti ai miilor de manuscrise românești din epoca fanarioților nu sînt mai puțin „naționali”, chiar atunci cînd pentru folosul de obște al neamului românesc traduc opere bizantine, decît Gheorghe Lazăr”.⁴⁶ Prin intermediul manuscriselor cronografelor cunoaștem o serie de traducători și copişti, intelectuali români dintr-o anumită epocă, rămași, altfel, în anonim. Amintim în acest sens cîțiva: Constantin Veisa,⁴⁷ Pătrașcu Danovici,⁴⁸ Dimitrii Ursachi,⁴⁹ Iosaf Luca,⁵⁰ Grigori Cuciureanu,⁵¹ Ioniță sin Seitan ot Turcheș,⁵² Niculae sin Mihalache clucerul,⁵³ Andronic

⁴⁰ *Ibidem*, f. 315 v.

⁴¹ I. C. Chițimia, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, București, Editura Academiei, 1972, p. 26.

⁴² Vezi, spre exemplu, *Cronograful lui Mihail Moxa*, p. 90 și Paul Cernovodeanu, *Cronografele de tipul Dorotei*, p. 133.

⁴³ I. C. Chițimia, *op. cit.*, p. 439.

⁴⁴ Alexandru Piru, *op. cit.*, p. 196.

⁴⁵ Paul Cernovodeanu, *Préoccupations en matière d'histoire universelle...*, p. 677.

⁴⁶ Dan Zamfirescu, *O permanență a istoriei și culturii românești*, p. 5.

⁴⁷ Bibl. Acad. Rom., mss. rom., 48.

⁴⁸ *Ibidem*, 86.

⁴⁹ *Ibidem*, 108.

⁵⁰ *Ibidem*, 254.

⁵¹ *Ibidem*, 938.

⁵² *Ibidem*, 1126.

⁵³ *Ibidem*, 1238—1241. La aceștia se pot adăuga mulți alții: (*Ibidem*, 27), Ioanichie Popescu (*Ibidem*, 938), Samuil (*Ibidem*, 1264), Iosif Samsca (*Ibidem*, 1385), Scarlat Grădișteanul (*Ibidem*, 1412), Nicodim Grigorovici (*Ibidem*, 1536), Pavel Ștefulescu (*Ibidem*, 2599).

Duhovnicul⁵⁴ etc. Interesul societății românești medievale pentru crono-grafele bizantine și slave reliefa în fond tendința generală a lumii balcanice în special și a celei europene în general de a se ralia în lupta anti-otomană.

Cronografele se dovedesc astfel a-și merita un loc de frunte în rîndul elementelor prin care influența bizantină, trecînd inițial prin filieră medio-bulgară și sîrbă, a ajuns în nordul Dunării, fiind receptată de poporul român, care era matur și apt, cu o solidă cultură și conștiință proprie, hotărît a-și cuceri, pe toate planurile, drepturile legitime în spațiul politico-geografic al sud-estului european.

⁵⁴ Paul Cernovodeanu, *art. cit.*, p. 696.

INDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

VIRTUȚILE FEMEII CREȘTINE

PREDICĂ LA DUMINICA MIRONOSITELOR

Grupul femeilor mironosițe, după care și-a primit numele și Dumineca a III după Paști, se găsește în centrul pericopei evanghelice ce s-a citit azi în sfânta biserică [Marcu 15, 43—47 + 16, 1—8].

Cântările Penticostarului amintesc că „adunarea mironosițelor“ era foarte mare, dar nu a răzbătut pînă în zilele noastre decît numele citorva: Maria din Magdala, Maria lui Cleopa, Marta și Maria, surorile lui Lazăr, Salomeia, Ioana și Suzana. Aceste femei simple dar cu suflet mare au săvîrșit lucruri minunate care le îndreptățesc să ocupe un loc de cinste în istoria Bisericii și a vieții creștine.

În timpul activității Sale mesianice, Mintuitorul a fost însoțit de Apostoli și de popor, nelipsind niciodată femeile. Din „ceata mare“ a celor ce au slujit Domnului putem spune că mironosițele au fost cîștigate întru totul de frumusețea și sublimitatea învățăturii Lui divine. De aceea ele L-au și iubit din tot sufletul, I-au slujit cu zel și devotament și L-au însoțit cu curaj oriunde Se ducea să samene cuvîntul lui Dumnezeu. Am putea spune că viața lor a fost o dăruire jertfelnică pentru Iisus și învățătura Sa mintuitoare.

Atașamentul neclintit și curajul lor au fost dovedite mai ales în timpul patimilor Domnului. Au urcat alături de El pe drumul Golgoței, au văzut și au împărtășit suferințele Lui sub apăsarea crucii, au stat lingă El în clipele de grea cumpănă ale patimilor Sale, privind cu ochii lor cea mai zguduitoare dramă din istoria omenirii: moartea Lui pe cruce, luînd parte și la îngroparea dumnezeiescului lor Învățător.

Știînd locul mormîntului, ele puteau să pregătească aromatele necesare, după datina iudeilor. Cum îngroparea Domnului din seara zilei de vineri s-a făcut în grabă și nu s-au împlinit toate rînduielile prescrise, abia au așteptat să treacă simbăta, și Duminecă dis-de-dimineată s-au și îndreptat spre mormînt ca să ungă trupul lui Iisus neștiînd că El va învia a treia zi din morți. Dar ajungînd la mormînt și găsind piatra răsturnată, un înger le-a spus că Iisus a înviat. Cuprinse de spaimă, dar și de bucurie, femeile au vestit apostolilor învierea, devenind astfel cele dintîi mărturii vrednice de crezare ale învierii Sale din morți.

Din felul cum au slujit pe Domnul și s-au comportat față de El în timpul activității Sale pămîntești, a patimilor Sale, ca și după moartea

Sa, ne dăm seama de alesele calități sufletești ale mironosițelor. Profilul lor moral era împodobit cu o salbă de virtuți, prin puterea cărora ele s-au apropiat cu toată ființa lor de Domnul Iisus Hristos. În sufletul lor ardea *flacăra vie a credinței* în El. Ele au crezut în Domnul și L-au iubit mai mult decât viața lor. Focul sfânt al *dragostei lor supraomenești* nu l-a putut stinge nici moartea lui Iisus care pe apostoli i-a derutat. Ele au dovedit că iubirea învinge orice primejdie și nu cade niciodată (I Corinteni 13,8). Este meritul lor de a fi ridicat iubirea față de Domnul pe cea mai înaltă culme.

A treia virtute de care ele au dat dovadă a fost *curajul* lor deosebit. Apostolii, cu excepția lui Ioan, au fugit, s-au ascuns de frică. Dar ele, în atmosfera de groază ce s-a lăsat după răstignirea lui Iisus, au înfruntat orice primejdie. Atitudinea lor eroică a confirmat astfel cuvintele biblice: „În iubire nu este frică“ (I Ioan 4,18) ca și afirmația marelui scriitor bisericesc Origen: „În cei ce luptă pentru Dumnezeu, nu curajul trupesc se cere, ci curajul sufletului“.

Pomenirea mironosițelor ne oferă un prilej de evocare și cinstire a vieții și activității și a altor femei creștine din cursul veacurilor, pe care Biserica le prețuiește și le-a prețuit întotdeauna.

Încă din primele veacuri ale creștinismului au existat femei — fecioare sau mame — cum au fost sfintele mucenice Perpetua, Felicitas, Zoe, Simforoza etc. demne de a fi pururea pomenite, despre care, comparându-le cu fiicele, soțiile și mamele lor, păginiile au fost siliți să declare: „ce femei minunate sînt totuși între creștini“.

În veacul de aur al religiei creștine, în rîndul mamelor celebre, se disting femei ca sfintele Emilia, Nona, Antuza și Monica, care au născut, crescut și educat mari personalități ale Bisericii creștine ca Sf. Vasile, Grigorie Teologul, Ioan Gură de Aur și Fer. Augustin.

În istoria poporului nostru, tradiția virtuților feminine este de asemenea foarte veche. De la începutul său, legendele și baladele au consemnat amintirea multor femei — mame, soții, fiice de păstori și țărani, care au îndemnat la luptă sau chiar au luptat pentru apărarea pămîntului țării de năvălitori. O frumoasă legendă relatează faptele de rară vitejie ale tinerei Maria Putoianca, luptătoare de la Călugăreni de pe timpul lui Mihai Viteazul, ajunsă prizonieră la Turci. Pentru curajul ei sultanul a plimbat-o pe străzile Constantinopolului arătînd-o ca o adevărată minune.

Tot așa, mamele și soțiile unor voievozi și-au îmbărbătat fiii și soții în izbînzii, ca și în înfrîngerii, amintindu-le datoria de a-și apăra țara și a se jertfi pentru ea. Eroină a unei clasice balade, mama lui Ștefan cel Mare a fost amintită adesea pentru tăria și curajul ei de a-și fi îndemnat fiul mai degrabă la moarte decât să capituleze în fața dușmanului păgîn.

Doamna Despina, soția lui Neagoe Basarab, este și ea un exemplu minunat de credință jertfelnică. Pentru terminarea mănăstirii de la Curtea de Argeș, n-a lăsat pe soțul ei să pună biruri noi pe țară, ci a dăruit toate bijuteriile sale în acest scop.

O înaltă ținută morală și patriotică a avut Elena Cuza, soția domnitorului Alexandru Ioan Cuza care și-a dăruit bijuteriile pentru reușita revoluției, precum și 25 000 de galbeni pentru zidirea unui orfelinat de copii.

Un model de mamă creștină este și Anastasia, mama Mitropolitului Andrei Șaguna care și-a crescut copilul în dragostea de neam și credință străbună. În primul război mondial, eroina de la Jiu, Ecaterina Teodoroiu, a căpătat o aureolă istorică.

Exemplele de mai sus la care s-ar putea adăuga multe altele, mărturisesc cu prisosință că au fost și în istoria poporului nostru, femei care și-au afirmat credința în fapte de ajutorare creștină, dragoste de țară și de pământul românesc și curajul pentru apărarea țării și a drepturilor ei sfinte.

Femeile mironosițe, ca și celelalte pe care le-am amintit, rămân pentru toate veacurile adevărate pilde de urmat.

Femeia creștină ca vestitoare a învierii lui Iisus Hristos prin eternele calități ale sufletului ei are menirea să contribuie la procesul de înnoire duhovnicească a vieții creștine, la călăuzirea ei spre un luminos destin.

Pentru realizarea acestor înalte țeluri, femeile creștine pășesc pe urma sfințelor femei mironosițe călăuzindu-se după faptele lor pilduitoare. Ele sînt exemple grăitoare de credință, dragoste și eroism feminin în viața noastră creștină, familială, națională și socială, căci adevărata femeie creștină nu precupește nici o jertfă, nici chiar jertfa propriei sale vieți, pentru mai binele Bisericii.

Făcînd pomenirea mironosițelor aducem omagiu tuturor femeilor creștine cu alesele lor însușiri sufletești, ca unora care, după cum spune Sf. Apostol Petru, merită toată „lauda, mărirea și cinstea“ (I. Petru 1, 7).

Preot IEREMIA B. GHITA

CATEHEZA DESPRE PĂCATUL STRĂMOȘESC

Ascultarea catehezei despre ADAM și EVA.

Introducerea. Deci, cine i-a făcut pe protopărinții noștri Adam și Eva? (Dumnezeu însuși). Și de ce cinste i-a învrednicit El pe aceștia? (Să crească, să se înmulțească și să stăpînească întreg pământul, Facere 1, 28—29).

Anunțarea. Ei bine, din cateheza de astăzi o să aflați în ce fel au trăit și ce s-a întîmplat, ceva mai tîrziu, cu protopărinții noștri, cu strămoșii neamului omenesc.

Tratarea. După ce i-a zidit cu mina Sa, așa cum ați putut afla din cateheza trecută, Dumnezeu i-a așezat pe cei dintîi oameni, pe protopărinții noștri într-un loc de o negrăită frumusețe, zidit tot de El, în

rai, în Eden. Sfânta Scriptură ne încredințează că acolo, în rai, „a făcut Dumnezeu să răsară din pământ tot soiul de pomi, plăcuți la vedere și cu roade bune de mîncat; iar în mijlocul raiului era pomul vieții și pomul cunoștinței binelui și răului“ (Facere 2, 9).

Locul unde Dumnezeu i-a așezat pe Adam și Eva, adică raiul, era deci un loc de aleasă podoabă. Pomii rodeau din belșug spre hrana cuviincioasă a locuitorilor lui; fața grădinii era acoperită cu iarbă-mătase. Celelalte viețuitoare din preajma omului trăiau și ele în bună pace, stăpinite de blîndețe și bucurîndu-se de o negrăită liniște. În acea vreme, acolo, în grădina raiului, nu creșteau nici spini și nici buruieni. Patru râuri cu apă limpede și răcoritoare înconjurau, din patru părți, grădina raiului.

Dar dacă Dumnezeu a rînduit strămoșilor neamului omenesc să viețuiască în frumusețea și fericirea raiului, El le-a dat și o poruncă limpede, zicînd: „Din toți pomii din rai — grăi către Adam — poți să mîncîci. Iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mîncîci, căci în ziua în care vei mîncă din el, vei muri negreșit“ (Facere 2, 16—17).

Firește, Adam și Eva se bucurau de binefacerile care îi impresurau în rai. Căci nu aveau de întîmpinat nici griji, nici lipsuri, nici necazuri, boli sau dureri. Măcar că amîndoi erau goi, nu se rușinau unul de altul (Facere 2, 25).

Iar în cugetul lor era limpede porunca dată lor de Dumnezeu; căci ei nu cunoșteau vicleșugul, iar mințea nu le era umbrită de păcat.

Numai că fericirea strămoșilor noștri Adam și Eva nu era bine văzută de duhul răului, de diavolul; el îi pizmuia pentru curăția trupescă și sufletească în care își duceau viața de toate zilele.

De aceea, la o vreme, luînd chipul șarpelui, care este „cel mai șiret dintre toate fiarele de pe pământ, pe care le făcuse Domnul Dumnezeu“ (Facere 3, 1), el îndrăzni să-i ducă în ispită pe cei dintîi oameni.

Iată cum ne înfățișează Sf. Scriptură ispitirea diavolului și căderea primilor oameni în capcana lui:

„A zis șarpele către femeie: Dumnezeu a zis El oare, să nu mîncăți roade din orice pom din rai?“

Iar femeia a zis către șarpe: „Roade din pomii raiului putem să mîncăm; numai din rodul pomului celui din mijlocul raiului ne-a zis Dumnezeu: „Să nu mîncăți din el, nici să vă atingeți de el, ca să nu muriți!“

Atunci șarpele a zis către femeie: „Nu, nu veți muri! Dar Dumnezeu știe, că în ziua în care veți mîncă din el, vi se vor deschide ochii și veți fi ca Dumnezeu, cunoscînd binele și răul.“

De aceea femeia, socotind că rodul pomului e bun de mîncat și plăcut ochilor la vedere și vrednic de dorit, pentru că dă știință, a luat din el și a mîncat și a dat și bărbatului său, și a mîncat și el. Atunci li s-au deschis ochii la amîndoi, și au cunoscut că erau goi, și au cusut frunze de smochin și și-au făcut pestelci. Iar cînd au auzit glasul Domnului Dumnezeu, care umbla prin rai, în răcoarea serii, s-au ascuns Adam și femeia lui din fața Domnului Dumnezeu printre pomii raiului.

Și a strigat Domnul Dumnezeu pe Adam și i-a zis:

„Adame, unde ești?”

Răspuns-a acesta:

„Am auzit glasul Tău în rai și m-am temut, căci sînt gol, și m-am ascuns!”

Și i-a zis Dumnezeu:

„Cine ți-a spus că ești gol? Nu cumva ai mîncat din pomul, din care ți-am poruncit să nu mîninci?”

Zis-a Adam:

„Femeia, care mi-ai dat-o să fie cu mine, aceea mi-a dat din pom, și am mîncat.”

Și a zis Domnul Dumnezeu către femeie:

„Pentru ce ai făcut aceasta?”

Iar femeia a zis:

„Șarpele m-a amăgit și am mîncat.”

Zis-a Domnul Dumnezeu către șarpe:

„Pentru că ai făcut aceasta, blestemat să fii între toate animalele și între toate fiarele cîmpului; pe pîntecele tău să te tirăști și țărîna să mîninci în toate zilele vieții tale. *Dușmănie voi pune între tine și între femeie, între sămînța ta și sămînța ei; aceasta îți va zdrobi capul, iar tu-i vei înțepa călcîiul.*”

Iar femeii i-a zis:

„Voi înmulți mereu necazurile tale, mai ales în vremea sarcinii tale; în dureri vei naște copii, atrasă vei fi de bărbatul tău și el te va stăpîni.”

Iar lui Adam i-a zis:

„Pentru că ai ascultat vorba femeii tale și ai mîncat din pomul, din care ți-am poruncit: „Să nu mîninci”, blestemat va fi pămîntul pentru tine! Cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale. Spini și pălămidă îți va rodi el și te vei hrăni cu iarba cîmpului! În sudoarea feții tale îți vei minca pîinea ta, pînă te vei întoarce în pămîntul din care ești luat; căci pămînt ești și în pămînt te vei întoarce...”

Și l-a scos Domnul Dumnezeu — pe Adam (și pe Eva) — din raiul cel din Eden, ca să lucreze pămîntul, din care fusese luat. Și izgonind pe Adam, l-a așezat în preajma raiului celui din Eden și a pus heruvimi și sabie de flacără vîlvăitoare, să păzească drumul către pomul vieții” (Facere 3, 1—24).

Iată cum strămoșii neamului omenesc au căzut din fericirea cea dintîi. Dacă au ajuns să cunoască binele și răul, au ajuns să-și plîngă și greșala, dar să cunoască și greutățile vieții. S-au făcut schimbări și în natura din jurul lor, pămîntul rodind spini și buruieni, animalele sălbătăcindu-se spre neplăcerea și necazul oamenilor. S-a întunecat și mintea lor, în urma păcatului săvîrșit. Căci păcat se cheamă fapta săvîrșită de ei cu liberă voință și cu bună știință, *păcatul strămoșesc, care, de la ei, trece din neam în neam*. Însă cea mai amară urmare a păcatului este moartea, așa cum i-a grăit Dumnezeu lui Adam, înainte ca acesta să cadă în păcat. Dar Dumnezeu este bun și mult milostiv. El a continuat să iubească făptura Sa cea mai aleasă, adică pe om. De aceea a făgăduit să trimită lui Adam și urmașilor săi, după mulți, mulți ani, un Mîntuitor,

care să frângă puterea diavolului și să-l ridice pe om iarăși la fericirea cea dintii. L-a trimis pe Fiul Său cel Unul născut, pe Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

(Intuiția. Reproducerea).

Rezumat și apreciere. Unde i-a așezat Dumnezeu pe cei dintii oameni? (În rai). Adică? (Într-o grădină frumoasă...). Și ce le-a dat în stăpînire? (Să folosească spre al lor folos tot ce se găsea acolo.) Fără nici o condiție? (Nu. Să nu mănince din pomul cel din mijlocul raiului...). Dar ce au făcut strămoșii noștri Adam și Eva? (Au călcat porunca dată lor de Dumnezeu). La al cui îndemn? (La al diavolului). Cum se cheamă acest îndemn? (Ispită). Ce urmări a avut călcarea poruncii date lor de Dumnezeu? (...) Care a fost urmarea cea mai amară? (Moartea). Dar, ce este moartea? (Plata pentru păcat). Pentru care păcat? (A celui săvîrșit de strămoșii noștri Adam și Eva). Da, și acesta se numește, cum am mai spus, *păcatul strămoșesc*. Și, totuși, în ce fel s-a milostivit Dumnezeu față de cei căzuți de la fața Lui? (Le-a promis trimiterea unui Mântuitor, care să zdrobească puterea celui rău). Cine este Cel făgăduit? (Mîntuitorul Iisus Hristos).

Asocierea. Așadar, ce au pierdut protopărinții noștri, călcînd porunca dată lor de Dumnezeu? (...) În ce chip puteau ei să rămînă în starea cea dinaintea căderii în păcat? (Ascultînd și urmînd poruncii date lor de Dumnezeu). Ce fel era această stare? (De fericire). Numai ei se puteau sau se pot bucura și alții, în vremea noastră, de aleasă fericire? (Toți cei care ascultă cuvîntul lui Dumnezeu), Cum ne asigură însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, zicînd:

Generalizarea. *Fericiți sint „cei care ascultă cuvîntul lui Dumnezeu și îl împlinesc pe el“ (Luca 8, 21).*

Încheierea. Astăzi, noi, în ce chip putem dovedi ascultare față de cuvîntul lui Dumnezeu? (Să săvîrșim binele față de noi înșine, față de semenii noștri, față de tot omul. Să ne ferim de ispitele celui rău). Adică? (Să alungăm certurile și neînțelegerile dintre noi, să propovăduim și să facem cele ale păcii și buneî înțelegeri între oameni și popoare etc.).

În care din rugăciunile Bisericii noastre cerem zilnic ajutor spre învingerea ispitelor? (În rugăciunea *Tatăl nostru*). Să rostim acum această rugăciune lăsată nouă de Mîntuitorul Iisus Hristos.

Pr. prof. DUMITRU CALUGAR

CATEHEZĂ LA PILDA TALANȚILOR

Ascultarea pildei semănătorului.

Introducerea. Cu ce învățăminte ne-am ales din pilda semănătorului? (Că semințele căzute pe pămînt nu au rodit la fel, deoarece

pământul în care au căzut nu le-a oferit condiții egale pentru dezvoltare). Adică (...) Dar, oare, dacă li s-ar fi oferit asemenea condiții, adică egale, s-ar fi dezvoltat totuși la fel? (S-ar fi putut dezvolta ca asemenea numai dacă ar fi avut în ele înșile puteri egale, ori asemănătoare, în curgerea dezvoltării). Dar la ce s-a referit Mintuitorul nostru Iisus Hristos prin pilda semănătorului? Doar la încolțirea și creșterea, la rodirea unor semințe de griu? (Nu, ci făcând o asemănare între încolțirea, creșterea și rodirea acestora și rodirea cuvântului lui Dumnezeu în ființa oamenilor, atât de deosebiți între ei, din ciți trăiesc pe pământ).

A n u n ț a r e a. Dar, socot, este tocmai potrivit lucru să vă spun, că Mintuitorul nostru Iisus Hristos ne-a lăsat încă și alte pilde cu înțeles asemănător celei cu semănătorul. Așa este *pilda cu împărțirea talanților* de care ne vom ocupa în cateheza de azi.

T r a t a r e a. Din pilda aceasta aflăm că un om oarecare, cu o bună stare materială, a chibzuit să-și lase casa și să întreprindă o călătorie în depărtări, fără să spună când o să se întoarcă din acea călătorie. Dar, înainte de plecare, a găsit potrivit să încredințeze averea sa în grija unora din slujitorii săi, de bună seamă, ca aceștia să o gospodărească cu cât mai multă grijă și pricepere.

Sfinta Scriptură ne grăiește astfel în legătură cu pilda amintită mai sus:

„Un om . . . , plecând departe, și-a chemat slugile și le-a dat pe mină avuția sa. Unuia i-a dat cinci talanți, altuia doi, altuia unul, fiecăruia după puterea lui, și a plecat. Îndată, mergînd, cel ce luase cinci talanți a lucrat cu ei și a cîștigat alți cinci talanți. De asemenea și cel cu doi talanți a cîștigat alți doi. Iar cel ce luase un talant s-a dus, a săpat o groapă în pămînt și a ascuns argintul stăpînului său.

După multă vreme a venit și stăpînul acelor slugi și a făcut socoteala cu ele. Și apropiindu-se cel care luase cinci talanți, a adus alți cinci talanți, zicînd: Doamne, cinci talanți mi-ai dat, iată alți cinci talanți am cîștigat cu ei.

Zis-a lui stăpînul: Bine, slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost credincioasă, peste multe te voi pune; intra întru bucuria domnului tău.

Apropiindu-se și cel cu doi talanți, a zis: Doamne, doi talanți mi-ai dat, iată alți doi talanți am cîștigat cu ei.

Zis-a lui stăpînul: Bine, slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost credincioasă, peste multe te voi pune; intră întru bucuria domnului tău.

Apropiindu-se apoi și cel care primise un talant a zis: Doamne, te-am știut că ești om aspru, care seceri unde n-ai semănat și aduni de unde n-ai împrăștiat. De aceea, m-am temut și m-am dus de am ascuns talantul tău în pămînt; iată ai ce este al tău.

Și răspunzînd stăpînul său i-a zis: Slugă vicleană și leneșă, știi că seceri unde n-am semănat și aduni de unde n-am împrăștiat? Se cuvenea deci ca tu să pui banii mei la zarafi, și eu, venind, aș fi luat ce este al meu cu dobîndă. Luați deci de la el talantul și dați-l celui ce are zece talanți. Căci tot celui ce are i se va da și-i va prisosi, iar de la cel ce

n-are și ce are i se va lua. Iar pe sluga netrebnică aruncați-o întru întunericul cel mai din afară. Acolo va fi plîngerea și scrișnirea dinților". (Matei 25, 14—30).

Rezumat. Despre ce a fost vorba în cateneza de azi? (Despre pilda cu împărțirea talanților). Ce ne spune pilda aceasta, pe care ne-a lăsat-o Mîntuitorul Iisus Hristos? (Ne arată în ce chip, un om oarecare, a chibzuit să încredințeze averea sa, talanții săi unora din slujitorii lui). Anume? (...). Cu ce rost le-a încredințat talanții? (Ca să lucreze cu ei după ale lor puteri). Ce au făcut cei trei slujitori? (...) Ce socoteală a făcut stăpînul lor îndată după întoarcerea sa acasă? (...) Dar ce sînt talanții? (Bani).

Oare Mîntuitorul Iisus Hristos la bani a cugetat, adică la înmulțirea unor bunuri pămîntești trecătoare, atunci cînd a spus această pildă? (Nu). Dar la ce? (...) Da, la talentele, la darurile cu care Dumnezeu îl învrednicește pe fiecare om cînd el vine în lume.

Interpretarea pildei. Asocierea.

Deci pe cine îl înfățișează stăpînul din pilda cu împărțirea talanților? (Pe Stăpînul a toate, pe Dumnezeu). Pe cine îi înfățișează cei trei slujitori cărora acel stăpîn le-a dat talanții? (Pe oameni, pe noi oamenii). De ce ne învrednicește Dumnezeu la venirea noastră în viața aceasta? (De felurite daruri prețioase). Pe toți? (Da) De unde aflăm acest lucru? (Toți cei trei slujitori au primit daruri; unii mai multe, altul mai puține; „fiecăruia după puterea lui“).

Cam ce daruri primim noi de la Dumnezeu? (Înțelepciunea, înțelegerea, sănătatea sufletească și trupească etc.) Însăși viața este cel dintîi și cel mai prețios dar de la Dumnezeu. Dar Sf. Scriptură ne arată limpede, că asemenea daruri sînt: al înțelepciunii, al înțelegerii, al sfatului, al puterii, al cunoștinței, al temerii de Dumnezeu și al bune credințe. (Cf. Isaia 11, 2). Cu ce rost ni se dau aceste daruri? (Ca să lucrăm cu ele, să le facem roditoare spre viața de aici și celei de veci). Pe lîngă silințele noastre însă, Duhul lui Dumnezeu face ca ele să rîdească în ființa noastră, „dragostea, bucuria, pacea, îndelungă răbdarea, bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea, înfruntarea, curăția“ (Galateni 5, 22—23). Cînd ni se va cere să dăm seamă de chipul în care lucrăm cu darurile încredințate nouă? (Cînd Stăpînul, Dumnezeu ne va chema la El).

Ce învățătură de temelie pentru viața noastră trebuie deci să ne rămînă din cateheza de azi? (...)

Generalizarea. Da, să lucrăm cu hărnicie, cu hotărîre și cu tragere de inimă, folosind chibzuit vremea și darurile de care ne-a învrednicit Dumnezeu.

Încheierea. În al cui folos să lucrăm cu darurile încredințate nouă de Dumnezeu? (În al nostru). Numai în folosul nostru? (Și în acela al aproapelui). În ce fel? (Ajutînd pe semenii noștri în toate silințele lor spre bine). Numai în silințele lor spre folos sufletească? (Și în cele spre bunăstarea lor în cele materiale). Adică să lucrăm cu hărnicie spre binele satului nostru, al poporului nostru, al Patriei noastre, al tuturor oamenilor.

COMPORTAREA CREȘTINULUI ÎN BISERICĂ

Dacă obișnuit cărțile de slujbă înscriu, cu de-amănuntul citeodată, prevederi precise pentru actele cultice și care trebuie respectate întocmai de cei ce împlinesc un ritual cu adinci semnificații în Biserică, ele sînt mai puțin cuprinzătoare în ceea ce privește chipul de manifestare a credincioșilor. Închinăciunile, ingenunchierile, așezarea, diferite alte aptitudini în sfîntul lăcaș sau oriunde în timpul unei slujbe religioase se găsesc indicate mai mult în cărțile de rugăciuni, de fapt acestea fiind cele destinate credincioșilor. Dar sfera acestora e limitată mai ales la călăuzirea cultului particular.

Un ansamblu de reguli de cuviincioasă purtare creștinească, ortodoxă, am putea spune că se resimte cu atît mai mult cu cît astăzi credincioșii se simt permanent antrenați la o participare activă la cultul Bisericii, prin cîntare și rostirea de rugăciuni în comun, prin interesul arătat treburilor parohiale. Așadar, nu fără folos ar fi, spre rodire în ogorul Bisericii, cîteva lămuriri privind comportarea credinciosului la sfintele slujbe, care este de dorit să fie în deplină concordanță cu însăși crezul ce-l mărturisește.

1. PREGĂTREA PENTRU PARTICIPAREA LA CULTUL DIVIN

Porunca întîia bisericească, tîlmăcind pe a patra din decalog, îndatorează pe credincioși să se roage neîncetat (I Tesaloniceni 5, 17) și să participe, în duminici și sărbători, la slujbele ce se fac în sfintele noastre biserici.

Pentru ca această participare să fie cît mai folositoare, credinciosul are obligația să se pregătească încă de acasă în acest scop. Această pregătire se referă, deopotrivă, la suflet și la trup. Sf. Apostol Pavel ne îndeamnă „să ne apropiem cu inimă curată, întru deplinătatea credinței, curățindu-ne prin stropire inimile de orice cuget rău și spălîndu-ne trupul cu apă curată“ (Evrei 10, 22; Levitic 16, 4). Despre această dublă pregătire vorbește și Clement Alexandrinul: „La biserică să vină, atît femeia cît și bărbatul, ... curăți la trup, curăți la inimă, pregătiți ca să se roage lui Dumnezeu“ (Pedagogul III, trad. dr. N. I. Ștefănescu, București, 1939,

apud pr. dr. Gh. Paschia, *Buna cuviință creștină*, în rev. Biserica Ortodoxă Română, nr. 9—12, 1977, p. 966).

Pregătirea lăuntrică sau spirituală este de mare importanță, întrecând pe cea trupească. Credinciosului care vine la biserică i se impune o stare de curățenie și o înălțare spirituală. Dacă preotului i se cere o viață la înălțimea celei a Domnului, simplilor credincioși li se cere — zice sf. Ioan Gură de Aur — o pregătire spirituală care să egaleze în vrednicie pe aceea a ucenicilor lui Hristos. Pregătirea sufletească începe de simbăta după masă, prin participare la vecernie, și se continuă duminică dimineața la utrenie și sfânta liturghie. Pregătirea lăuntrică are în vedere liniștirea sufletului, împăcarea conștiinței. Sfânta liturghie fiind slujba împăcării omului cu Dumnezeu, credinciosul trebuie să vină cu „inima curată“, străină de ură și vrăjmășie, stăpinită de pace, bună înțelegere și dragoste frățească, după cuvintele Mintuitorului: „Dacă îți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului, și mergi întâi și împacă-te cu fratele tău și apoi, venind, adu darul tău“ (Matei 5, 23—24; I Timotei 2, 8). Ascultând o liturghie cu liniște sufletească simțim că Domnul petrece în noi și noi în El (Ioan 6, 51), că ni se înnoiește viața, sub adumbrirea harului divin care ne rourează, ne înalță și ne desăvârșește în viața duhovnicească. Un credincios frământat sufletește și cu conștiința neîmpăcată participă la sfânta liturghie fără un deplin folos.

Nu mai puțin trebuincioasă este și pregătirea exterioară privind trupul și ținuta lui. Din punct de vedere fizic se recomandă venirea la biserică pe nemîncate, ceea ce este deosebit de util pentru cel ce dorește să se roage. Nemîncat, acesta are putere mai mare de concentrare în timpul rugăciunii, cîntă mai ușor și poate realiza mai mult la împlinirea îndatoririlor sale duhovnicești. Este știut că stomacul încărcat slăbește vigoarea spiritului. Recomandînd să nu meargă nimeni la biserică cu stomacul încărcat de mâncare și băutură, Sfîntul Niceta de Remesiana, citindu-l pe Sf. Vasile cel Mare, zice: „După cum fumul alungă albinele, tot așa exalarea alimentelor îndigeste întoarce și depărtează harismele Sfîntului Duh“ (Migne, P.G. XXXI, col. 184 B, cf. Sf. Niceta, *Despre priveghere*, în rev. Biserica Ortodoxă Română, nr. 1—2, 1957, p. 171, nota 22).

Cit privește înfățișarea exterioară, Clement Alexandrinul recomandă celor ce vin la biserică „să se îmbrace cuviincios“, ceea ce înseamnă că ținuta și îmbrăcămintea să fie demnă, potrivită pentru a participa la slujbele rinduite de Biserică. Dealtfel, este o cerință firească a simțului pietății și a rațiunii sănătoase care ne obligă să venim la biserică într-o ținută și înfățișare externă corespunzătoare demnității și caracterului divin al slujbelor, mai ales la sfînta liturghie. Dacă în alte împrejurări din viața noastră, ca: întruniri festive, ceremonii, spectacole etc., îmbrăcăm haină de sărbătoare, e firesc ca și la dumnezeiasca slujbă a sfîntei liturghii să ne prezentăm cu o îmbrăcămintă curată, sobră, cuviincioasă, potrivită locului, momentului și scopului pentru care am venit la biserică. Iată ce spune Sf. Ioan Gură de Aur: „Dacă ești chemat la nuntă duhovnicească, la cină împărătească, gîndește-te cum trebuie să-ți fie haina. Nu intra cu haine murdare, ci ia haina potrivită nunții“ (Cateheza a II-a, despre

femeile care se împodobesc cu aur și-și coafează părul, în Mitropolia Banatului, nr. 7—9, 1978, p. 417).

După cuvîntul Sfințelor Scripturi, credincioasele se cade să se îmbrace cu haine „cum se împodobeau odinioară sfintele femei, care nădăjduiau în Dumnezeu“ (I Petru 3, 5). Sfințenia Bisericii și a serviciilor religioase cere ca ele „să aibă în înfățișare sfințită cuviință“ (Tit, 2, 3). Să se îmbrace nu cu podoabe și găтели, ci simplu, curat și cu modestie, respectînd îndemnul sf. Apostol Pavel: „Femeile să se roage în îmbrăcăminte cuviincioasă, făcîndu-și lor podoabă din sfială și din cumîntenie, nu din păr împletit și din aur sau mărgăritare sau din veșminte de mult preț“ (I Timotei 2, 9; Isaia 3, 16) și al Sf. Apostol Petru: „Podoaba voastră să fie nu cea dinafară: împletirea părului, podoabele de aur și îmbrăcăminte hainelor scumpe“ (I Petru 3, 3). Aceste îndemnuri, pe cît este cu putință, să fie respectate, deoarece Dumnezeu nu pune preț pe strălucirea hainelor ci pe curăția sufletului. Sf. Ioan Gură de Aur zice: „Nu frumusețea chipului exterior face ca un chip să fie frumos, ci starea sufletească a celui care are chipul“. În ceea ce privește îmbrăcăminte femeilor să se păstreze o cumpănă dreaptă între porunca tradiției și cerințele vremii.

În sfîrșit, potrivit cuvintelor că nimeni să nu se prezinte în fața Domnului cu miinile goale, credinciosul care vine la biserică se cuvine să-și pregătească, după posibilități și darul său pentru sfîntul altar (Ieșire 22, 15).

Din cele de mai sus, rezultă deci că pregătirea sufletească și trupească a credinciosului pentru participare la sfintele slujbe, este absolut necesară. Aceasta îl va ajuta să beneficieze din plin de comorile spirituale pe care i le împărtășește Biserica, în special la sfînta liturghie (cf. Psalm 83, 1).

2. COMPORTAREA CREDINCIOSULUI ÎNAINTE ȘI DUPĂ INTRAREA ÎN BISERICĂ

Pregătît astfel sufletește și trupește, la glasul clopotelor, credinciosul se va îndrepta spre biserică cu „mers neticluit“ (Clement Alexandrinul). E bine să vină mai de vreme, să ia parte și la slujba Utreniei.

Înainte de a intra în „casa lui Dumnezeu“ (I Timotei 3, 15; Evrei 10, 20), în aceasta „poartă a cerului“ (Facere 28, 17), bărbații să-și potrivească hainele și să-și descopere capul (I Corinteni 11, 7) iar femeile să intre cu capul acoperit, pentru că „orice femeie care se roagă cu capul neacoperit, își necinstește capul; căci tot una este ca și cum ar fi rasă“ (I Corinteni 11, 5) „Judecați în voi înșivă: Este, oare, cuviincios ca o femeie să se roage lui Dumnezeu ca capul descoperit?“ (5, 13). Acoperirea capului este o rînduială veche, care e bine să fie respectată de toate femeile. Aceasta nu înseamnă că femeilor cu capul descoperit și cu părul aranjat li se interzice în vremea noastră intrarea în biserică. Biserica nu ia în considerare doar aspectul exterior al credincioaselor, ci în primul rînd intenția curată și dispoziția sufletească cu care acestea intră în biserică.

Pe frontispiciul multor biserici, deasupra uşii de intrare, găsim următoarele cuvinte: „Cu credinţă, cu dragoste şi cu frica lui Dumnezeu să vă apropiaţi“. Orice credincios care se apropie de locaşul Domnului să ia aminte la aceste cuvinte şi să fie pătruns de sentimentele ce le exprimă.

Înainte de a păşi pragul bisericii să-şi însemne pieptul cu semnul sfintei cruci şi să zică în gând scurta dar cuprinzătoare rugăciune: „Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosului“, sau „Doamne, milueşte-mă şi ajută-mi“. Să intre apoi cu bunăcuviinţă şi evlavie, cu smerenie şi cucernicie, lepădînd „toată grija cea lumească“ şi toată frămîntarea sufletului, rostind rugăciunea: „Veselitu-m-am de cei ce mi-au zis mie: în curţile Domnului voi intra, în curţile casei Dumnezeului nostru! Intra-voi în casa Ta, închina-mă-voi spre sfînta Biserica Ta întru frica Ta, Doamne povăţuieşte-mă întru dreptatea Ta, pentru vrăjmaşii mei, îndreptează înaintea Ta calea mea, ca fără de osîndă să Te laud şi să Te preamăresc pe Tine, Prea sfîntă Treime, o Dumnezeire, Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin“.

Odată intrat în atmosfera de sfinţenie a bisericii, credinciosul îşi va manifesta evlavie şi credinţă în funcţie de momentul în care se află serviciul divin respectiv. Dacă acesta n-a început, păşeşte uşor, se închină în faţa Sf. Evangheliei şi a icoanei de pe tetrapod şi apoi a celor de pe iconostas, sărutîndu-le după toată cuviinţa. La icoana Mîntuitorului se va ruga aşa: „Preacuratlui Tău chip ne închinăm Bunule, cerşînd iertarea păcatelor noastre, Hristoase Dumnezeule; că de voie, bine ai voit a Te sui cu trupul pe cruce, ca să mîntuieşti de robia vrăjmaşului pe cei ce i-ai zidit: toate le-ai umplut de bucurie, Mîntuitorul nostru, Cel ce ai venit să mîntuieşti lumea“. Trecînd, apoi, la icoana Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, va zice: „Ceea ce eşti izvorul milei, învredniceşte-ne pe noi milostivirii, Născătoare de Dumnezeu. Caută spre poporul cel păcătos, arată, precum deapururea, puterea ta; că întru tine nădăjduind, strigăm ție: Bucură-te, ca oarecînd, Gavril al celor fără de trupuri mai marele voievod“.

În faţa icoanelor se pot face închinăciuni şi metanii.

Dacă serviciul divin a început, mai ales sfînta liturghie, să se închine la icoane numai la sfîrşit, pentru a nu împiedeca pe preot în serviciul liturgic şi pentru a îngădui şi altora să-şi facă liniştiţi rugăciunile lor.

Cei ce cumpără luminări, să le aprindă şi să le pună în sfeşnice sau în faţa icoanelor. În unele biserici există locuri anume pentru luminările pentru vii, şi pentru cei răposaţi. Credincioşii vor observa acest lucru.

Dacă au adus daruri, să fie predate din timp preotului liturghisitor, prin uşa de miază-noapte, spre a fi folosite la proskomidie pentru pregătirea jertfei euharistice. Deodată cu aceste daruri să fie predate şi pomelnicile pentru cei vii şi morţi, pe hîrtii separate. Darurile ca şi pomelnicile nu au caracter obligator, ci benevol.

Făcînd toate acestea sau altele după obiceiul locului, să se așeze la locul potrivit, să asculte liniştit slujba care se face şi să se roage pentru sine şi pentru semenii săi, vii sau adormiţi.

Cele sugerate aci, ca și altele ce se cer a fi împlinite, să le respectăm întocmai, intrînd în sfîntul lăcaș cu maniere și atitudini potrivite, demne de niște adevărați închinători ai lui Dumnezeu.

3. LOCUL DE AȘEZARE A CREDINCIOȘILOR ÎN BISERICĂ

Intrat în biserică, credinciosul își va găsi de îndată un loc din care să poată asculta slujbele.

În ceea ce privește locul, în unele biserici s-a creat tradiția de separare a femeilor de bărbați, celor dintîi fiindu-le rezervat pronaosul.

În vremea noastră, această tradiție s-a schimbat, femeile putînd sta și ele în naos, alături de bărbați, dar pe partea stîngă.

Cineva ar putea să obiecteze că această nouă așezare a credincioșilor în biserică ar desființa rînduială veche bisericească, stabilită de veacuri și pentru veacuri și că, nu se poate spune că ar fi existat o asemenea rînduială dintru început.

Desigur, afirmația trebuie dovedită, arătîndu-se în ce măsură se impune noul loc al femeilor, în ciuda tradiției. Dar înainte de a face acest lucru socotim că este necesar a se arăta cum s-a ajuns la această practică.

Izolarea femeilor în pronaos are explicația ei în forma de construcție a unor biserici, ca și în mentalitatea vremii. Este știut că multe biserici de la sate, mai ales din Ardeal și Banat, au pe lingă ușa principală și una laterală. Pe cea principală intră femeile, iar bărbații pe cea laterală, direct în naos. Obiceiul se păstrează încă în multe sate.

Acest specific de construcție a respectivelor biserici, la care pronaosul este despărțit de naos printr-un zid sau printr-un rînd de scaune, a condus la dispoziția ca în pronaos să fie fixat locul femeilor, iar în naos al bărbaților, ajungîndu-se în felul acesta la o separație netă. În această situație femeile trec în naos numai cînd se împărtășesc, cînd iau anaforă și cînd se miruiesc.

Altă cauză a instaurării acestei tradiții trebuie căutată în influența pe care a avut-o concepția orînduirii sclavagiste și feudale asupra rînduiei din biserică, potrivit căreia femeia se găsea pe picior de inferioritate față de bărbat, fără drepturi și posibilități de afirmare. O asemenea optică era firesc să contribuie la consolidarea acestei tradiții.

Izolarea femeilor în pronaos fiind deci lipsită de temeiuri istorice, liturgice, canonice și raționale, nu poate fi menținută. Din contră, ea trebuie înlocuită cu o nouă așezare a credincioșilor în biserică pe potriva și în spiritul vremurilor actuale. Motivele care stau la baza acestei noi mentalități sînt nenumărate și pledează pentru instaurarea ei.

Lumea veche și mentalitatea ei au dispărut. Apare legea nouă, legea creștină. Creștinismul a zguduit din încheieturi edificiul legii vechi. A modificat și poziția femeii, fixîndu-i adevărata ei menire în lume. În concepția creștină se apreciază demnitatea și egalitatea de esență a femeilor cu bărbații (Galateni 3, 28).

În primele veacuri creștine nu existau deosebiri și nu se făceau discriminări în tratarea credincioșilor după sexe. Bărbații și femeile erau apreciați deopotrivă și se bucurau de aceleași drepturi în biserică, fără a le fi rezervate locuri anumite.

Naosul în biserică primară era numit și „oratorium populi“, în care ședeau și se rugau toți credincioșii, inclusiv femeile (cf. Vasile Petrica, Așezarea credincioșilor în biserică, în Mitropolia Banatului, nr. 5—8, 1976, p. 495). Această constatare duce la concluzia că pronaosul era rezervat altor categorii de oameni. Într-adevăr, de aci ascultau liturgia cei ce se inițiau în credința creștină și se pregăteau pentru botez (catehumenii), ca și tagma păcătoșilor care-și ispășeau păcatele grele pe care le-au făcut. A rezerva loc femeilor numai în pronaos, înseamnă a le considera asemenea celor ce erau sortiți să asculte sfânta liturghie din acest loc.

Dacă în toate compartimentele vieții sociale femeile sînt alături de bărbați și îndeplinesc funcții asemenea lor, este firesc ca și în biserică să fie alături de ei, la locul cuvenit. Această nouă dispoziție de așezare, fără îndoială, nu constituie un păcat. Din contră, ea are la bază criterii de moralitate și bun simț.

Stînd în naos femeile au posibilitatea să-și aducă contribuția activă la desfășurarea ritualului, în sensul că pot participa la cîntarea de obște și, în general, la viața cultică a Bisericii.

Optica veacului nostru a schimbat situația femeii în societatea nouă din țara noastră. Acest fapt a determinat Biserica să caute și să propună soluții cît mai adecvate, care să corespundă exigențelor contemporane, încadrînd femeile în anumite organisme bisericești, iar în ceea ce privește locul lor în biserică, ele să stea alături de bărbați, la locul care li se cuvine. Postura de inferioritate, prin izolarea lor în pronaos, nu putea fi menținută din motivele pe care le-am expus.

În spațiul larg și luminos al bisericii, lipsit de acel perete despărțitor, credincioșii de ambele sexe se vor înfrăți în rugăciune și cîntare și vor lăuda pe Dumnezeu într-un glas și într-o simțire ortodoxă și românească.

Preot IEREMIA B. GHITA

MASLUL „DE OBȘTE” INTRELĂSĂRI ȘI ABATERI

Despre Sfintele Taine s-a scris recent în revista noastră (prot. dr. Petru Deheleanu, Sfintele taine, nr. 4—6/1978, pp. 175—191). Autorul a expus, cu competență, un minim de cunoștințe, necesare fiecărui credincios, despre aceste „lucrări văzute prin care se împărtășesc darurile nevăzute ale Sfintului Duh“. Dar, desigur, în general și în special, la fie-

care taină s-ar putea încă multe adăuga. De-a lungul veacurilor s-au produs multe și variate abateri de la dreapta credință, prin practici și interpretări cazuistice. Unele au rezultat din superficială citire a textelor sfinte și multe altele din trufie și rivnă de... particularizare. Oricum, ele au constituit o „piatră de poticnire“ pentru drept credincioșii nedepși informați. Toate și-au primit, la timp, răspunsul autorizat al Bisericii noastre. Apoi vremea le-a decantat și le-a... clasat. Nu mi-am propus să insist asupra lor. În rîndurile ce urmează încerc o completare la cele expuse de autorul citat, cu referire la taina Sfintului Maslu, îndreptîndu-mi atenția, în special spre preotul slujitor, spre ministrul, administratorul, săvîrșitorul tainei.

Mijloace ale harului, prin care se realizează unirea cu Hristos, toate tainele (șapte, după Mărturisirea ortodoxă) configurînd plinătatea darurilor Sfintului Duh, despre care anticipat vorbește profetul Isaia, (11, 2—3) sînt instituite de Domnul nostru Iisus Hristos, avînd indubitabil temei în Sfînta Scriptură. Avînd aceeași menire, toate au aceeași autoritate („Așa să ne socotească pe noi fiecare om, ca pe niște slugi ale lui Hristos și economi ai tainelor lui Dumnezeu (I Corinteni 4, 1).

„Tainele nu sînt altceva decît manifestări variate ale puterii răscum-părătoare a Mîntuitorului, mijloace prin care Hristos stă de față și lucrează în Biserică (Hr. Andruș, Simbolica, trad. de prof. univ. Iustin Moiescu, astăzi Prea Fericitul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Editura Centrului mitropolitan al Olteniei, 1955, p. 239) „Mîntuirea nu se finalizează în moartea lui Hristos pe cruce, ca echivalent juridic al jig-nirii ce a adus omenirea lui Dumnezeu, ci în unirea lui Hristos cel răstîg-nit și înviat cu oamenii ce cred în El, pentru ca și ei să poată muri păca-tului și învia. Consecvent cu aceasta, ea acordă tainelor un loc de mare importanță în economia mîntuirii ca mijloace prin care se înfăptuiește această unire a oamenilor lui Hristos“ (pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Teologia dogmatică ortodoxă, vol. III, p. 7).

Fiind „lucrări văzute“, tainele se săvîrșesc după un anume ritual, cu anumite ceremonii potrivite demnității și sublimității lor. Ritualul administrării Sfintelor Taine nu este dezvoltat în cărțile canonice ale Noului Testament. Avem însă suficiente indicii că ele se practicau în timpul apostolic. Ritualul Sf. Maslu a fost conceput și amplificat ulterior, pe baza Tradiției apostolice, în secolele primare ale Bisericii creștine, după indicațiile esențializate în epistola Sfintului Iacob „Este cineva bolnav între voi? Să cheme preoții Bisericii și să se roage pentru el, ungîndu-l cu untdelemn în numele Domnului (5,14)... Indrumarea Apostolului Iacob se bazează pe învățătura primită direct de la Iisus. Aceasta toți creș-tinii de atunci o știau, Apostolul nu a găsit necesar să insiste asupra deta-liilor, cunoscute comunității primare. Sfînții Apostoli practicau ungerea cu untdelemn ca pe un lucru deja cunoscut (Marcu 6,13, etc). Practica apostolică a continuat-o Biserica, statornicind și rînduiala tainei.

Deși creștinii din toate veacurile (creștinii statornici în dreapta cre-dință) s-au străduit să păstreze nealterate formele primare ale cultului, să respecte rînduiala prescrisă în perioada patristică, totuși devierile,

inovațiile, adăugirile sau întrelăsările n-au lipsit. Această realitate ne-a determinat să schițăm unele „observații” cu privire la săvârșirea „maslului de obște”.

În Biserica noastră bănățeană nu se practica săvârșirea maslului pentru grupuri de credincioși. Practica s-a introdus la mănăstiri, cu prilejul hramurilor. Azi se săvârșește „maslul de obște” în unele biserici parohiale pentru bolnavi și sănătoși (relativ sănătoși). Practica nu este nici greșită și nici dăunătoare. Și nici nouă (necunoscută). În multe locuri ale Bisericii ortodoxe se împărtășește sacramentul eléoungerii și celor sănătoși și anume în Joia și Simbăta Mare, la care ocaziune preoții, care săvârșesc sacramentul, se ung cu untdelemn pe ei înșiși și apoi ung pe toți cei prezenți. Despre datina aceasta, care s-a importat din Orient, nu există nici o orînduire în tipicurile bisericești (V. Mitrofanovici, *Liturgica*..., 1929, p. 851—852).

Deci faptul că maslul se săvârșește deodată pentru mai mulți credincioși și de repetate ori (pentru slăbiciunile sufletului și ale trupului), nu reprezintă un motiv de poticnire, cu condiția să fie urmată rînduială tipiconală și să fie respectată demnitatea tainei. Biserica noastră nu a acceptat „prefacerea maslului în ungerea cea de pe urmă (extrema unctio)”. Nu așteptăm clipele din urmă ale bolnavului și atunci procedăm la această ungere, ci încă avînd nădejdi bune pentru sănătatea lui, ne folosim de această taină... încît, nu o dată în viață, ci se cuvine și de mai multe ori să ne folosim de ea” (Critopulos Mărt. ap. Hr. Andrușos, op. cit. nota la p. 325) pentru iertarea păcatelor. Mintuitorul trimițînd pe cei doisprezece apostoli la propovăduire le-a dat poruncă și putere „să tămăduiască orice boală și orice slăbiciune” (Matei 10,1).

Prefațînd rînduiala tainei, molitfelnicul, după ce arată foloasele ei, ne dă următoarele îndrumări: „Pentru aceasta se cuvine preoților să sfătuiască pe toți creștinii, care vor cere a li se săvîrși această sfîntă taină, ca mai întîi să-și cerce știința lor și să mărturisească curat la duhovnic. Apoi adunîndu-se șapte preoți sau trei numai, în biserică sau în casă...” (Tipografia Cărilor bisericești. ed. 1937, p. 101).

Ei bine, aceste esențiale condiții nu sînt respectate totdeauna la săvîrșirea maslului de obște. Se comit — o spunem cu multă părere de rău — anumite întrelăsări și mai grave abateri care lezează nu numai forma, ritualul, ci însăși esența tainei.

M-aș referi întîi la numărul preoților. Sfînta Scriptură nu ne indică numărul preoților săvîrșitori, dar Apostolul Iacob vorbește de „preoți”, deci de mai mulți. Tradiția bisericească stabilește șapte, cinci sau trei. Taina însăși se cunoaște, în tradiție, și sub denumirea de „sobor”, tocmai fiindcă se săvîrșește de mai mulți preoți. Practic s-a admis și doi preoți, pentru săvîrșirea corectă a tainei. Abuzînd însă, unii preoți cutează să săvîrșească taina „de unul singur”. Evident nu este necesară o pledoarie deosebită pentru a demonstra netemeinicia acestei atitudini. Apostolul Iacob grăește clar: Este cineva bolnav între voi? Să cheme preoții Bisericii...” (5,14)

Preotul care se află singur în parohie și voiește să răspundă la cererea credincioșilor de a le săvârși maslul de obște, poate chema doi preoți din apropiere și... Așa s-a procedat totdeauna în Biserica noastră.

Îndrumările citate vorbesc de o pregătire a credincioșilor („să-și cerce știința și să se mărturisească”). Practica bazată pe tradiția nealterată cere ca mărturisirea păcatelor să premeargă tainei Sf. maslu (cf. Toate manualele ortodoxe de dogmatică și liturgică). „Lucrarea Sfintului D-îh în om, care e cerută și acordată prin taina maslului, nu s-ar putea efectua fără o deschidere a sufletului bolnavului, prin credință și căință” (D. Stăniloae, o.c., p. 205). Aceasta face parte din ansamblul de pregătire spirituală a credinciosului pentru o receptivitate activă față de taină, „nu pentru a se putea săvârși taina, care se săvârșește din rînduiala dumnezeiască, ci pentru ca harul ei dumnezeiesc să lucreze spre mîntuire” (Hr. Andrușoș, o.c., p. 243).

În parohii această „pregătire” lipsește aproape cu totul. Credincioșii (care participă „regulat” la săvîrșirea maslului (— vinerea, de pildă —) nici însemnătatea tainei n-o cunosc, pentru că... nu li s-a vorbit nicio dată despre ea.

Chiar dacă „mărturisirea” nu se face, sau nu se face totdeauna, credincioșii trebuie să aibă credința că se apropie de o taină așezată de Domnul nostru Iisus Hristos, să-și manifeste dorința de a o primi și conlucrea cu harul care li se conferă.

S-a mai observat în parohiile în care taina este oficiată de mai mulți preoți (doi sau trei sau chiar cinci), că rugăciunile mai lungi sînt trunchiate sau înginate. În timp ce unul citește evanghelia, celălalt citește rugăciunea și credincioșii nu pot urmări nici una, nici alta.

Dar abaterea cea mai gravă, constatată la săvîrșirea maslului de obște, o reprezintă o practică ciudată, recent introdusă la noi. E vorba de ungerea hainelor cu mir sfințit și de „bețișoarele” cu care s-a făcut ungerea. Deocamdată ne oprim la aceste „aspecte”, revenind, cu alt prilej, asupra celorlalte.

Credincioșii (sau credincioasele, pentru că majoritatea sînt femei) care participă la săvîrșirea maslului de obște (aproape totdeauna aceleași) prezintă preoților „pomelnice”, adică lista cuprinzînd numele tuturor membrilor de familie, care nu pot sau nu voiesc să se împărtășească de darurile tainei. Preotul le primește și citește, în cadrul rugăciunilor sau ecteniilor, alături de numele celor prezenți și numele celor absenți.

Aceiași credincioși întind în fața preoților haine — batiste, cămăși, fulare, ciorapi, etc. — de ale membrilor de familie „absenți”, pentru a fi unse cu mir sfințit. Și preoții le ung cu mir sfințit... Și nici nu acceptă reproșuri. (Asta-i psihologia „deviatorilor”, nu-și recunosc vina. Dimpotrivă, inclemenți și agresivi, își justifică „poziția” plasînd practica în vecinătatea erezilor).

Ei bine, credem că astfel de preoți au scăpat din vedere că administrează o taină. Au pierdut din vedere faptul că Biserica are rînduială pentru „pomnirea” viilor și morților, pentru binecuvîntarea hainelor, pentru sfințirea obiectelor neînsuflețite, în sfîrșit, pentru „toate trebuințele”. Acestea sînt ierurgiile (euhologiile, sacramentaliile, moliftele). Eu-

hologiile, acte de cult instituite de Biserică, în temeiul puterii primite de la Iisus Hristos pentru a mijloci harul dumnezeiesc, sînt lucrări bine definite în iconomia liturgică, dar ele nu au caracter substituent. Nu se pot substitui sfintelor taine așezate de Insuși Iisus Hristos. Tainele se administrează direct persoanelor vii (numai persoanelor vii și nu prin substituiți cu persoane umane sau obiecte neînsuflețite). Deosebiri sînt esențiale, căci „Duhul este același, dar darurile sînt deosebite“ (I. Corinteni 4,5). Amestecîndu-le substituindu-le, se ajunge la parodiarea lucrărilor de cult. La baza concepției despre taine a Bisericii ortodoxe stă încrederea în putința lucrării Duhului dumnezeiesc al lui Hristos printr-un om asupra altui om (D. Stăniloae, o.c., 7) „Taina se săvîrșește la întîlnirea a două subiecte umane deschise prin credința Duhului Sfînt lucrător în ambianța Bisericii (...) Nu materia și nici cuvintele rostite sau gesturile săvîrșite, luate în ele însele, constituie taina, ci ea se constituie în întîlnirea în credință a celor două persoane în ambianța Bisericii plină de Duhul Sfînt și în atingerea trupestă între cele două persoane, odată cu mărturisirea prin cuvinte a acestei credințe a lor: a uneia care săvîrșește taina și a alteia care o primește (Idem, p. 8). Deci săvîrșirea maslului pe haine, pe motiv că persoana (om nedivizat, om în unitatea sa psihofizică) căreia îi sînt destinate, nu poate sau nu dorește să vină la biserică, nu este conformă cu ființa și funcționalitatea tainei, cu tradiția Bisericii noastre. Demnitatea tainei se pierde într-un amestec de practici confuze.

După tradiția Bisericii noastre, bețișoarele, cu virful învelit în vată, cu care s-a efectuat ungerea cu untdelemn sfințit (de regulă tulpinițe de busuioc), se ard pentru a fi ferite de profanare, căci untdelemnul sfințit închipuie Duhul Sfînt. Unii preoți însă nu le ard. Le împart la credincioși. Mai ales femeile bătrîne beneficiază de acest... dar suplimentar. Bătrînele duc firicelul de busuioc, îmbibat cu untdelemn, acasă. Ung cu el pe ceilalți membri ai familiei sau hainele lor. Uneori fac acest serviciu și la rudeni sau la vecini. (Personal am întîlnit un astfel de caz). Astfel bețișorul, căruia i se atribuie o potențialitate miraculoasă, înlocuiește taina. Bătrîna se substituie preotului și... alunecarea spre un empirism magic este inevitabilă — și regretabilă.

De unde aceste... inovații?

N-ar fi mai corect și mai folositor să respectăm bunele rînduiri ale Bisericii? Ar necesita un efort mai mare...?

Prof. dr. MARCU BĂNESCU

9 MAI

În istoria poporului nostru, ziua de 9 Mai se înscrie cu o dublă semnificație: proclamarea independenței de stat în 1877, și încheierea victorioasă a războiului antifascist în 1945. Deși despărțite prin decenii, cele două evenimente se află într-o continuitate de substanță, ambele atestând cu putere aspirația de neînfrînt și lupta plină de sacrificii ale poporului român pentru a-și făuri o viață liberă și independentă, pentru a înainta în condiții de pace și dreptate socială spre un viitor de bunăstare și progres material și spiritual.

La 9 mai 1877, marele bărbat de stat Mihail Kogălniceanu anunța cu vocea copleșită de măreția clipei: „Sîntem independenți, sîntem o națiune de sine stătătoare!“.

Vitejia și spiritul de totală dăruire manifestate de armatele române pe cîmpurile de luptă de la Grivița, Plevna, Rahova și Smîrdan, unite cu eforturile materiale ale populației din toate ținuturile locuite de români pe tot timpul războiului din 1877—1878, au dovedit lumii întregi că independența reprezenta cauza și izbînda întregului popor român, aceasta constituind, după cum se exprima atunci Mihai Eminescu, „suma vieții noastre istorice“.

Este bine să nu se uite că independența din 1877 „nu a fost rezultatul unor împrejurări întîmplătoare sau al unei conjuncturi politice; nu a reprezentat un dar primit din afară“, ci a fost „rodul luptelor purtate timp de veacuri de înaintași“, cum pe drept cuvînt, sublinia într-o cuvîntare Președintele Nicolae Ceaușescu.

Roadele ținecuvîntate ale epocalului eveniment din 1877 nu au întîrziat să apară. Deschizînd statului român largi posibilități de dezvoltare, independența a constituit una din condițiile fundamentale care au condus la realizarea statului național unitar la 1 decembrie 1918, la înmînunchierea tuturor provinciilor românești, eliberate de sub jugul dominației străine, în fruntariile unui singur stat suveran, pentru a cărui înfăptuire poporul român a dat grele jertfe de sînge pe Jiu, la Mărășești, Mărăști, Oituz, Cașin și pe toate cîmpurile de bătălie din timpul primului război mondial.

Dar ziua de 9 Mai, așa cum spuneam, se asociază în conștiința noastră nu numai cu imaginea tonică a independenței de la 1877, ci și cu chipul expresiv al victoriei împotriva fascismului la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, în 1945. Precum se știe, cu 36 de ani în urmă, după victoria insurecției de la 23 august 1944, poporul român și armata sa se ală-

tura statelor din coaliția antihitleristă cu toate forțele, pentru a izgoni dușmanul de pe teritoriul patriei, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei de sub stăpânirea armatelor naziste. Efectivele cu care România a participat la acest război s-au ridicat la peste o jumătate de milion de oameni. În marile bătălii purtate, din podișul Transilvaniei și pînă la Budapesta, de la Păuliș la Munții Tatra, și-au dat viața peste 170 000 de militari români. Contribuția pe care a adus-o poporul român în cadrul coaliției antifasciste la distrugerea mașinii de război germane, la doborîrea nazismului, a fost unanim recunoscută. Referindu-se la importanța participării României la războiul antifascist, ziarul francez, *Le Figaro*, scria: „Este o contribuție de o însemnătate considerabilă, care a dat una din loviturile cele mai grele celui de al III-lea Reich, frontului german european de sud, care astfel a intrat în plină descompunere“.

Participarea României la războiul antifascist se înscrie ca un fapt de seamă, hotărîtor, în lupta comună victorioasă a popoarelor împotriva forțelor întunecate ale celei mai grave amenințări pentru soarta Europei și a întregii omeniri, la lichidarea celei mai sumbre perioade din istoria contemporană.

S-a spus, pe bună dreptate, că „marile sărbători sînt menite să ne bucure inima și să ne ascute mintea“. Evocînd cele două mari evenimente ale Istoriei poporului nostru din perspectiva lui 9 Mai 1980, se cade să pătrundem, fiecare dintre noi, sensurile adînci cu care aceste evenimente s-au încărcat cu trecerea anilor. Să nu uităm nici o clipă că independența națională, odată cucerită, trebuie întărită pe toate căile; aceasta se impune ca o sarcină de prim ordin fiecărei generații, avînd ferma convingere că independența constituie o idee-forță și în epoca noastră, ea fiind o condiție esențială a succeselor în lupta pentru bunăstare și progres a fiecărei națiuni.

Se impune totodată ca într-o strînsă unitate de aspirații să veghem cu neadormită grijă ca pacea tuturor popoarelor lumii, cîștigată cu incommensurabile jertfe umane și materiale prin victoria asupra fascismului, să rămînă comandamentul suprem al tuturor generațiilor viitoare.

Biserica noastră, participantă la dobîndirea independenței în 1877, ca și a victoriei împotriva fascismului în 1945, sărbătorește cu negrăită bucurie an de an, marea zi de 9 Mai, descifrîndu-i după cuviință adîncile și multiplele-i semnificații de pace, de libertate, de dreptate socială, de unitate și omenie, pentru împlinirea cărora ea s-a străduit neabătut în cursul veacurilor, alături de întreg poporul român.

PREOTUL DIMITRIE TEODORI
PARTICIPANT LA REVOLUȚIA DIN 1848

Între slujitorii altarului, participanți la revoluția din 1848, la loc de frunte se numără și preotul lugojan Dimitrie Teodori.

S-a născut în Lugoj, în 22 februarie 1822, dintr-o familie de „negustori“, avînd ca naș la botez pe „... Iconia soția lui Mihuți, crăescul director al școlilor din Lugoj“¹, împrejurare ce denotă vază de care se bucura familia Teodori în societatea românească lugojană.

Din relatările protopopului Lugojudului dr. George Popovici² reiese că părinții săi — Ioan și Susana — erau oameni foarte evlavioși și buni români. De la ei și-a primit, încă de mic copil, Dimitrie cele dintîi îndrumări în credința strămoșească, în atașamentul față de neamul său, și poate, și primul imbold spre cariera preotească.

Clasele primare le-a urmat în orașul său natal, la școala românească și germană, iar gimnaziul: cursul inferior la Oradea iar cel superior la Timișoara.

Între anii 1839—1841 urmează Institutul teologic din Virșeț pe care îl absolvă cu „eminență“, avînd aici ca profesori pe Ignatie Vuia și Iacob Popovici.

La 24 octombrie 1843 se căsătorește cu Anica „... fiica diplomatorului de stat din București...“ iar peste o lună, la 20 noiembrie 1843, e hirotonit diacon la biserica ortodoxă română din Lugoj.³ Dimitrie Teodori solicitase acest post adunării parohiale încă în anul 1840, pe cînd se afla pe ultimul an la Teologie, fapt consemnat în protocolul adunării paro-

¹ Protocolul botezațiilor pe anii 1820—1824, poziția 38 din anul 1822, în arhiva parohiei ort. rom. din Lugoj.

² Andrei Ghidiu și Iosif Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, 1909, p. 195, subsol nota 1.

³ *Ibidem*, p. 195.

hiale din 29 decembrie 1840, în care se menționează: „Rugătorul Dimitrie Teodori, clericul nostru, după ce arată că a învățat prin școlile latinești și teologice se roagă a-l primi adunarea de diacon...”⁴ Cererea e aprobată și supusă încuviințării episcopului Iosif Rajacici, care se primește abia în anul 1843.⁴

Cam în același timp burghesia românească ajungând la cunoștința naționalității sale, pornește acțiunea „... de a se desbrăca scrierea românească de haină străină și a desface biserica strămoșească de jugul străin...”⁴⁵. Dimitrie Teodori înbrățișează cu însuflețire această acțiune, înscriindu-se între primii preoți cari își semnează numele cu litere latine într-un protocol bisericesc.⁶

În anul 1846 e numit catihet la gimnaziul din localitate⁷, iar doi ani mai târziu — la 10 ianuarie 1848 — e hirotonit preot.⁸

Frământările sociale și naționale ale anilor 1848—1849 situează Lugojul în centrul acțiunilor revoluționare din Banat. Revendicările românilor din această provincie vizau deopotrivă emanciparea națională cit și cea bisericească de sub dominație străină, și aceasta, întru cât Biserica fiind singura instituție recunoscută de stăpânirea acelor vremuri, prin ea se putea asigura îndeplinirea aspirațiilor poporului. Acest fapt și explică prezența unui număr impresionat de preoți — ca în nici o altă provincie românească — la evenimentele revoluționare din Banat.⁹ Între aceștia se remarcă figura luminoasă a tînărului preot lugojan, un entuziast al acelor vremuri, care își face simțită prezența la toate evenimentele mai importante ale acelor furtunoși ani.

Astfel cînd Eftimie Murgu, după eliberarea sa din închisoare, își exprimă dorința de a se stabili în Lugoj, Dimitrie Teodori se află în fruntea celor care hotărăsc încartiruirea martirului libertății în casa „... onoratu-lui și zelosului jude mare al orașului Constantin Udrea, el însuși patriot al libertății și omenimii.” Cu această ocazie s-au redactat și două „Atestate” (procese verbale) care consemnează acest eveniment, unul în limba română nedatat, iar al doilea cu text unguresc datat 21 mai 1848.¹⁰ Textul românesc, care ne este cunoscut, e redactat de Dimitrie Teodori și poartă următoarele semnături: Ștefan Berceanu, Ștefan Ioanescu, Dimitrie Po-

⁴ Protocolul adunării parohiale pe anii 1815—1842, ședința din 29 decembrie 1840, pct. 39, în arhiva parohiei ort. rom. din Lugoj.

⁵ Dr. Valeriu Braniște, *Discurs*, Lugoj, 1911, p. 21.

⁶ Protocolul comitetului parohial din 2 iunie 1846, în arhiva parohiei ort. rom. din Lugoj.

⁷ Funcția de catihet a deținut-o pînă în aprilie 1850, cînd e suspendat din funcția de preot de Consistoriul din Virșet pentru activitatea sa revoluționară.

⁸ Această dată o găsim consemnată și de Dimitrie Teodori pe ultima filă a unui molitvelnic din 1730 unde notează: „... m-am hirotonit de presbiter și paroh al Lugojului la 10 ianuarie 1848.”

⁹ Numărul preoților cari au participat la adunarea din 15 (27 iunie prezidată de Murgu e apreciată la 200) I. D. Suciu, *Monografia Mitropolitei Banatului*, Timișoara 1977 pp. 157—158.

¹⁰ *Insemnările cronologice despre evenimentele revoluției din anii 1848—1849 desfășurate în Lugoj și notate în „Ziarul Domestic” (de casă) al mîndstirii miniorilor din Lugoj, în traducerea lui I. Boros, Lugoj, 1927, p. 11.*

povița, Filip Pascu, Dimitrie Teodori, Ioan Miescu, Gheorghe Tina, Gheorghe Marcu, Pavel Maniu, Nicolae Frenți, Vasile Nicolaevici, Petru Cătrușca, Iosif Panaiot, Ștefan Marcu, Iosif Maniul, Ștefan Dragomir, Ion Paulescu, Aron Popovici, Nicolae Dumitru și Pavel Dragomir.¹¹

După sosirea lui Murgu la Lugoj, la 6 iunie 1848, Dimitrie Teodori participă activ la manifestațiile și întrunirile care au premers și pregătit marea adunare de la 15/27 iunie de pe cîmpia „Balta-Lată”, denumită ulterior „Cîmpia Libertății”, luînd cuvîntul în toate problemele de interes național și bisericesc, remarcîndu-se ca un bun orator, fapt remarcat și de delegații comitetului național din Sibiu — avocatul Ioan Mărgineanu și căpitanul Constantin Stejar din regimentul român din Orlat — în trecerea lor prin Lugoj în februarie 1849.¹²

Românii care luptau acum pentru drepturi naționale în temeiul principiilor libertății, egalității și fraternității erau considerați agitatori. Printre aceștia agentul secret Iankovich Demeter, într-un raport al său din 11 septembrie 1848, îl menționează și pe tînărul preot lugoian.¹³

După decretarea independenței bisericii române din Banat, de către marea adunare populară din Lugoj și numirea ca vicar episcopesc de Virșeț a lui Ignatie Vuia, Dimitrie Teodori e numit secretar al noului episcop român, cu care întreprinde călătorii de lucru „... în părțile mărginene ale Bisericii-Albe, ale Virșetului și Panciovei... în vederea deplinirii locurilor goale...” rămasă în parohii în urma părăsirii acestora de către preoții sîrbi. Dintr-o scrisoare a episcopului vicar Vuia adresată protopopului Lugojuului Ioan Marcu, purtînd data de 30 iunie 1849, aflăm că în dieceza sa s-au „... deplinit toate locurile goale cu preoți români... în parohiile care pînă acuma, răposatii fără țeemonie funebră se înmormîntară, casele dumnezești pretutindeni încuiate se văzură, pruncuții cei nou născuți de botezul cel mîntuitor, iar credincioșii de taina s.cumînicături lipsiți se aflară...” Scrisoarea se încheie cu grija manifestată de episcopul vicar Vuia pentru administrarea parohiei secretarului său Dimitrie Teodori, solicitîndu-i protopopului Lugojuului ca să aibe grijă să nu se întîmple ceva în această parohie în absența acestuia.¹⁴

Odată cu ocuparea Banatului de imperiali — în august 1849 — încep și represaliile împotriva fruntașilor români participanți la evenimentele revoluționare din Banat. Biserica, prin Consistoriul din Virșeț, ia și ea atitudine împotriva preoților vinovați de legături cu conducătorii revoluționari. Astfel printr-o circulară din 8 octombrie 1849 a acestui consistoriu, protopopul Lugojuului e recercat „... să oprească de la dirigătorie precum și de la viețuita bunătațe a parohiei...” pe preoții care „... au cîștigat bunăvoința parohiei de la rebelnicul eparhialnicul Vuia, or fie în ori ce vinovătită deprindere sau stare cu revoltanta rebeliune ar fi

¹¹ Fotocopia acestui „Atestat” a fost reprodusă în revista „Mitropolia Banatului” no. 7—9/1978, pp. 487—522.

¹² I. D. Suci, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1968, pp. 213—214.

¹³ *Ibidem*, pp. 188.

¹⁴ Revista lugoiană „Primăvara Banatului”, no. 4 din 1 iunie 1941, pp. 118—120.

fost amestecați.¹⁵ Protopopul I. Marcu însă nu dă urmare acestei circulații, propunând printr-o adresă din 11 martie 1850 pe preotul Dimitrie Teodori de notar consistorial, deși acesta participase la evenimentele revoluționare. Această propunere îi atrage admonestarea consistoriului, care prin adresa sa din 23 martie 1850 îi ordonă imediată suspendare a sus-numitului preot, precum și a tuturor celor vizați prin circulara amintită din 8 octombrie 1849. Pentru valoarea sa documentară o redăm mai jos în întregime:

„Cu mare neplăcere a procetit acest consistoriu scrisoarea preabineîncuviințării D-tale din 11 martie a.c. unde preotul Dimitrie Teodori, paroh deacolo, de notar consistorial ați îndrăznit a-l recomanda, necău-tînd la înalta poruncă a Sfinției Sale Domnului Patriarh a nostru datată 28 septembrie a.t. (trecut) și a consistoriului acestuia datată 8 octombrie a.t., la voi slobozită, unde toți prelați cari cu slujitorii rebelianți învino-vățitoare relații au avut, de loc (grabnic) de la dobînditele beneficiuri, de la chemarea și beneficiul său, a ridica și ca nevrednici de acelea a se declara. Deci din pricină că Domnia ta ai întîrziat a împlini acea înaltă poruncă, consistoriul acesta poruncește ca pe zisul Teodori să-l suspen-dez, despre ce relația dumitale cit mai curînd se așteaptă. Iar în ce se atinge de cealaltă preoție, Domnia ta vei avea poruncă, sub 16 martie a.c.a te purta.¹⁶

Pentru activitatea desfășurată pe parcursul anilor 1848—1848. Dimitrie Teodori e citat pentru data de 2 noiembrie 1850 în fața Consistoriu-lui pentru a i se întocmi acte de dare în judecată înaintea forurilor bise-ricesti.¹⁷ Însă intervenția hotărîtă a parohienilor din Lugoj, cuprinsă în-tr-o petiție adresată Ministerului cultelor din Viena, are ca urmare în cele din urmă, repunerea preotului Dimitrie Teodori în drepturile sale.¹⁸ Dar aceasta are loc deabia pe data de 12 februarie 1851, deci la aproape un an de la suspendarea sa. Iată și conținutul adresei prin care i se ridică suspendarea:

„Preabineîncuviințate D-le protopresbiter!

„C. (cucernicul) preot Dimitrie Teodori, parohul Lugojului, în șe-dința consistoriului de astăzi, în urma încheeri consistoriale de sub 99, de suspensiune pînă acuma este deslegat.

„Se încunoștințează drept aceia binecuvînțeniei tale ca pe preotul Teodori, după primirea acesteia, în toate funcțiile parohiale și veniturile de parohie atîrnătoare al introduce, să nu întrelași.

„Dată în ședința consistoriului ce s-au ținut în Virșet în 14 februa-rie 1851¹⁹.

Pentru activitatea deosebită desfășurată pe teren bisericesc și pentru înalta pregătire teologică, a fost numit pe data de 28 martie 1857 asesor

¹⁵ Arhiva parohiei ort. română din Lugoj. Dosarul a. 1850 (microfilm).

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Arhiva parohiei ort. rom. din Lugoj. Dosarul a. 1850. Actul no. 99.

¹⁸ Fotocopia acestei cereri e reprodusă de I. D. Suciu în „Monografia Mitropo-piei Banatului” planșa 31.

¹⁹ Arhiva parohiei ort. rom. din Lugoj. Dosarul anului 1851. Actul e înregistrat sub-no. 99/1951.

consistorial, iar în septembrie 1860 profesor de teologie în Virșeț, la despărțământul românesc, unde a funcționat pînă la moartea sa întîmplată la 3 ianuarie 1865.

În literatura de specialitate se confundă adeseori preotul Dimitrie Teodori-Roșiu, participant la evenimentele revoluționare ale anilor 1848—1849 cu Ioan Teodor zis și Ioan Roșu și deasemenea Ioța Dimoni, membru al societății secrete lugojene „Constituția”²⁰ descoperită în anul 1830.

Confuzia pornește de la Ioan Boroș, unul dintre cei mai sirguincioși cercetători ai arhivelor județene din Banat care în broșura sa intitulată: „Constituția”, societate secretă română în Lugoj 1830—1834, reproduce la pagina 16 fotografia unui membru al acestei organizații cu numele Ioan Teodor dedesubtul căruia notează: „Paroh gr. ort. român în Lugoj. Profesor de teologie în virșeț.” Decît Ioan Teodor (I. Roșu; Ioța Dimoni) nu a fost nici preot și nici profesor la teologia din Virșeț și nici nu se cunoaște vre-un preot român cu acest nume în Lugoj, nici în jurul anilor 1830—1834 și nici anterior.

Faptul că Ioan Teodor (I. Roșu, Dimoni) nu a fost preot reiese din actul de acuzare formulat împotriva membrilor numitei societăți secrete²¹, cît și dintr-un act recent descoperit în arhiva defunctului avocat lugojan dr. George Dobrin — înrudit după soacra sa Paulina Rădulescu cu principalul conspirator Damaschin Nedelcu — intitulat „Procesul criminal al mai multor fruntași români din Lugoj în anul 1830—1831 pentru societate secretă” și în care sînt menționați patru preoți lugojeni, printre care însă nu figurează și numele acestuia.²² Este evident că Ioan

²⁰ „Constituția” era o societate „...antifeudală înființată de burghezia română din Lugoj, care urmărea să răspîndească în rîndurile populației române din Banat ideile revoluției burghize de la 1830 din Franța (apud. I. D. Suci, *Noi informații despre vicarul mitropolitan Dimitrie Petrovici Stoichescu*, în revista „Mitropolia Banatului” no. 4—6/1978, nota *subsol.) Despre activitatea acestei societăți au mai scris: Ioan Boroș, op. cit. Tipografia „Minerva” Lugoj, 1928; Nicolae Brinzeu, *O societate secretă a românilor bănășeni acum 100 ani*, în „Almanahul Banatului” Vol. II. 1930, p. 43, Ed. Virgil Molin, Craiova, „Scrișul Românesc”; Alexandru Rusu și Constantin Rudeanu, *Contribuții lugojene la împlinirea aspirațiilor sociale și naționale ale poporului*, în Mitropolia Banatului no. 4—6/1968, pp. 260—268; I. D. Suci, „Monografia Mitropoliei Banatului”, Timișoara, 1977, p. 154.

²¹ I. Boroș o.c., p. 13; N. Brinzeu, art. cit. p. 44. În actul de acuzare sînt menționați următorii patru preoți lugojeni: Demetri Petrovici, paron gr. ort. din Lugoj, asesor consistorial și profesor la teologia din Virșeț; Ioan Lăpădat, preot gr. ort. din Lugoj; Constantin Popovici, capelan gr. ort. din Lugoj și Ștefan Berceanu, diacon gr. ort. din Lugoj.

²² Actul ne-a fost pus la dispoziție prin bunăvoința d-nei Elena dr. Rusalin, fiica defunctului avocat dr. George Dobrin. Iată și conținutul lui: I. Inprocesuații. 1) Damaschin Nedelcu căldăraș închis în temniță. 2) Theodor Nedelcu, fiul lui Damaschin, căldăraș repausat înainte de pornirea procesului. 3) Iosif Nedelcu, fiul lui Damaschin, căldăraș închis în temniță. 4) Ștefan Berceanu închis în temniță. 5) Ioan Theodor închis în temniță. 6) Theodor Ștefanovici închis în temniță. 7) George Radu, închis în temniță. 8) Ioan Vancea, închis în temniță. 9) Ioan Lăpădat, diacon, apoi preot. 10) Demetri Petrovici, paroh, apoi profesor de Teologie în Versetiu. 11) Constantin Petrovici, capelan. 12) Ioan Berceanu, diacon. 13) Ioan Faur, palariu nobil. 14) Acusator. 1) Ștefan Athanasievici, protopopu gr. oriental. III. Martorii. 1) Demetri Ivanovici preot gr. oriental. 2) George Petrașcu, preot gr. oriental. 3) Dionisie (Gyenes) Mitrony, preot gr. oriental. 4) Constantin Popovici, preot gr. oriental. IV. Familia+

Boroș a confundat pe Ioan Teodor (I. Roșu, Dimoni) cu Dimitrie Teodori, care și el avea porecla de Roșu, și care în realitate a funcționat ca „... paroh gr. ort. român în Lugoj și profesor la teologia din Virșeț“, dar care nu a participat la activitatea societății secrete „Constituția“ și

nici nu putea lua parte, întrucât la data descoperirii ei, în anul 1830, avea doar vîrsta de 8 ani, fiind născut în 1822; iar fotografia reprodusă de I. Boroș în lucrarea amintită, nu este a lui Ioan Teodor, ci a preotului Dimitrie Teodori. Această eroare o întîlnim și la alți autori care îl citează pe Boroș, în lucrări destul de recente.²³

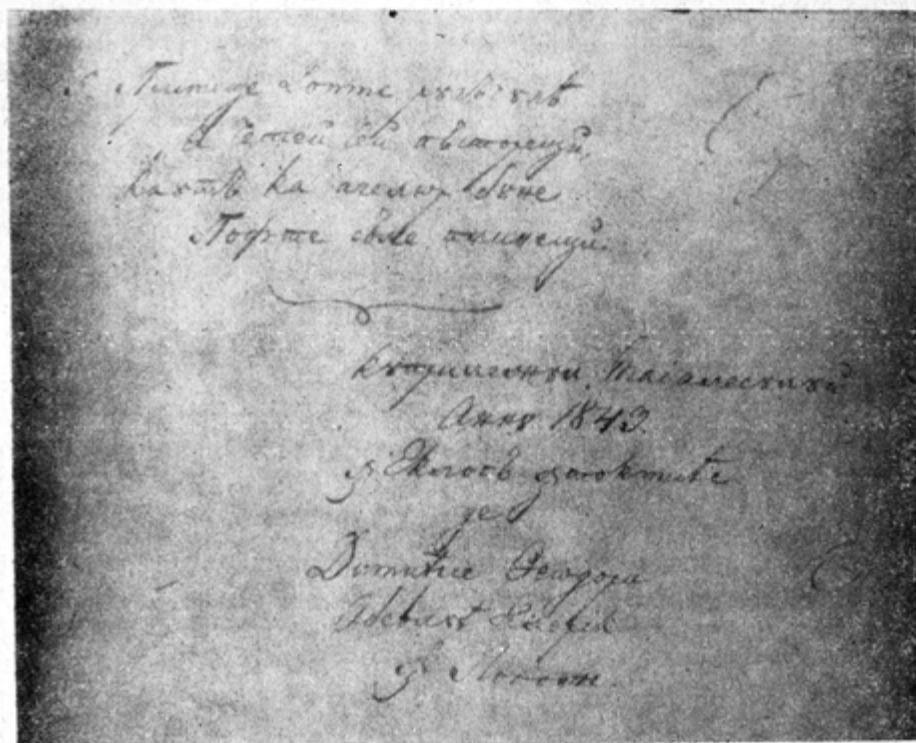
Dimitrie Teodori s-a produs și pe teren literar. El este autorul unei ecloge²⁴ care, avînd o împărțire scenică s-a și reprezentat pe scena tea-

Damaschin Nedelcu, căldăraș. 1) +Theodor căldăraș, socia, Marizza lipovană, (nepot:) +Alexandru socia Anna fundatorii. 2) +Iosif așezat în Szt-Andrei unde și azi trăiesc următorii. 3) +Ilca măritată Lazarovits, turtariu în Timișoara. 4) +Sofia măritată Pavel Seiman în Timișoara, (nepoată:) Paulina măritată Rădulescu în Lugoj. 5) +Nicolae avocat în Timișoara. 6) +Dima profesor la universitatea din Buda-pesta, urmașii trăiesc.

²³ A. Rușu și C. Rudnăanu, *art. cit.* p. 263; I. D. Suci, *art. cit.* Nota * subsol.

²⁴ Poezie pastorală. Originalul acestei lucrări se află în „Colecția de artă a protopopiatului Lugoj.“

trului lugojan.²⁵ Lucrarea e scrisă în limba română cu litere cirilice și este alcătuită din trei cîntece, un „chor“ și o cîntare. Ea poartă data de 1843 și este cel mai vechi text literar cunoscut destinat scenei în limba română.²⁶ Compoziția eclogiei atestă intenția autorului de a oferi un text de spectacol teatral în limba română ca manifestare a credinței și a conștiinței naționale, intenție ce se desprinde din versurile „chorului“: Credincioșii toți / Binele au simțit. / Soarele în sus / Primăvara au venit. / Dumnezeu se preamărește, / Firile le înțește, / Inimi tinere îi cîntă / Mulțumire sfîntă. / 2) Laudă rumânimei / Și jertfa neamului. / Noroc și gînte / Pace sufletului. / A lui mare bunătate / Și lumii toată dreptate / Inimi tinere o cîntă / Cu mulțumire sfîntă.

Ultima pagină din „Ecloga“ lui Dimitrie Teodori cu semnătura autorului și anul apariției

²⁵ Într-o opinie „Ecloga“ s-ar fi reprezentat încă în anul apariției, adică în anul 1843, și nu cum greșit se afirmă în anul 1834 (Victor Birlea, *Icoane culturale artistice din trecutul românilor lugojeni*, în „Drapelul no. 10, 11, 14/1919); într-o altă opinie ea s-a reprezentat pe scena teatrului lugojan de diletanți români pentru prima dată în anul 1848 (Ioan Crișan, *Teatrul amator românesc din Lugoj*, Ed. Statul Popular al Regiunii Banat, Casa Regională a Creației Populare, Timișoara, 1967, p. 181).

²⁶ Ion Crișan, op. cit., p. 179.

O altă lucrare care i se atribuie tot lui Dimitrie Teodori este poemul dramatic „Păstoriul”²⁷ — piesă pentru copii — care s-a jucat pe scena lugojană în anul 1848 de către diletanți români, spectacolul fiind organizat de Vasile Brediceanu.²⁸ În această piesă Coriolan Brediceanu, ca și copil, a interpretat rolul principal a lui „Moș Păun” la un maiâl de copii.²⁹

Dintre lucrările cunoscute rămase de la Dimitrie Teodori amintim: o broșură scrisă în anul 1859 cu ocazia împlinirii a 100 ani de la punerea temeliei bisericii lugojene cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, în prezent monument istoric,³⁰ două suplici scrise în limba germană,³¹ precum și scurta mărturisire ortodoxă răsăriteană.³²

Prin întreaga sa activitate desfășurată pe teren național, bisericesc, literar și didactic, atât în cadrul evenimentelor revoluționare din Banat la care a luat parte activă, cât și mai târziu ca asesor consistorial și profesor la teologia din Virșeț, Dimitrie Teodori ocupă un loc de frunte între elitele spirituale ale Lugojudului de la jumătatea secolului trecut.

Dr. VICTOR LAZĂRESCU

CORIOLAN BREDICEANU

(1850–1909)

În conștiința românilor din părțile de sud-vest ale țării e mereu vie amintirea luptătorului pe tărîm politic, național și cultural Coriolan Brediceanu, cîntat atît de mult de poezia populară locală: „Nu-i român ca Bănățeanu / Bănățean ca Lugojanul / Lugojan ca Brediceanu”.

Familia își trage originea din comuna Brădiceni din județul Gorj și în cadrul mișcărilor demografice din secolul al XVIII-lea se stabilește în comuna Boldur, de lingă Lugoj.

²⁷ *Ibidem*, p. 181.

²⁸ *Ibidem*, p. 181.

²⁹ Coriolan Brediceanu, *Date și reminiscențe pentru Istoria reuniunii române de cîntări și muzică din Lugoj*, pînă la Ion Vidu, Ed. II-a, Tipografia „Minerva”, 1942, p. 8.

³⁰ *Lugojul alcum Lugoș și Lugaș își trage numele de la latinescul locus (locul)*. Tipografia Hazay W. și fii Wilhelm în Timișoara, 1859. Reeditată în 1936.

³¹ Originalele se află între manuscrisele Bibliotecii Academiei R.S.R., cota 1058, filele 108 și 110.

³² Titlul lucrării e următorul: „Scurtă răspundere a unor începuturi de căpetenie ale Mărturisirii ortodoxe răsăritene pentru tinerimea, ceea ce au petrecut catehismul cel mic, cu binecuvîntarea înalt Preasfințitiei Sale Domnului Emilian, dreptcredinciosul episcop al Verșetului, întocmită de Dimitrie Teodori catihatu tinerimei din Lugoj, și a Consistoriei din Virșeț asesor. Sibiu, în Tipografia Diecezană 1859”.

Tatăl lui Coriolan Brediceanu, Vasile, învață meseria de săpunar la Lugoj unde se și stabilește, remarcându-se de vreme în cadrul mișcării culturale din acest oraș prin participare la societatea literară înființată aci, precum și la reuniunile societății de muzică și cînt.

Fiul său, Coriolan, s-a născut la 5 ianuarie 1850. La 12 ani a fost dus de tatăl său să vadă, la 1861, instalarea în Casele Comitatense (a județului Caraș și mai târziu Caraș-Severin) a românului Emanoil Gojdu, comitele suprem, care în 1861 spusese tinerimii din Budapesta că va servi națiunea română, fiindcă „sînt și am fost totdeauna român“.

După terminarea școlii elementare din Lugoj, a urmat cea secundară din Arad și Beiuș, la vestitul liceu „Samuil Vulcan“, unde au învățat românii din Banat și Ardeal. Studiile superioare le-a terminat la Academia de drept din Pojon (Bratislava), iar diploma de avocat și-a luat-o la Universitatea din Budapesta în 3 ianuarie 1874.

Coriolan Brediceanu avea 26 de ani cînd s-a stabilit definitiv în Lugoj, cetate istorică a românilor bănățeni. Aici el se căsătorește cu fiica lui Constantin Rădulescu, primar al Lugojului și vestit luptător pentru cauza română, aderînd la Partidul Național al românilor din Banat și Ungaria înființat prin conferința de la Timișoara din 1869 și condus de Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș.

Între 1874—1909 Coriolan Brediceanu a luat parte la toate evenimentele creatoare de istorie românească. La ședințele consiliilor județene (Congregațiile județului Caraș și mai târziu Caraș-Severin), în parlamentul din Budapesta, la sinoadele și congresele ortodoxe române din Caransebeș și Sibiu, la adunările populare, cuvîntul lui Coriolan Brediceanu totdeauna era avîntat și bine documentat.

Mare a fost entuziasmul lui și în timpul războiului de independență. Îl găsim prezent ca donator pe mai multe liste de subscripție și el însuși a colectat. Pe lista de la Lugoj figurează cu 100 fl. iar pe alte liste apare numele tuturor membrilor familiei sale: Iuliana Brediceanu, Cornelia Brediceanu și Tiberiu Brediceanu, viitorul compozitor, născut în acel an pe care tatăl său l-a înscris ca donator pe lista din comuna Nevrincea (I. D. Suci, *Solidarizarea românilor bănățeni la Războiul de independență*, „Revista de istorie“, 1977, nr. 3, p. 407). Cînd Mihai Kogălniceanu pleacă la Congresul de la Berlin, Brediceanu în fruntea Reuniunii române de cîntări și muzică din Lugoj îl întîmpină în gara Orșova, însoțindu-l pe parcursul drumului pînă la Lugoj.

După ce Vincențiu Babeș și Pavel Rotariu înființează ziarul „Luminătorul“ din Timișoara, el devine colaborator apropiat al acestui organ al Partidului Național al românilor din Banat și Ungaria.

Participă la Conferința de unificare a celor două partide românești ținută la Sibiu în 1881, iar după această dată se impune ca unul dintre conducătorii importanți ai românilor din Banat. Era în permanentă membru al „congregației“, adică adunării comitatense, și în mai multe legislații deputatul comitatului Caraș-Severin.

Ca membru al Congregației Comitatense, Coriolan Brediceanu se solidarizează cu marea grevă a muncitorilor de la minele din Anina și Reșița aducînd în discuția Congregației problema greviștilor. Brediceanu

interpelează pe vice-comitele Caraşului despre cauza prelungirii grevei, mai ales că ştia de intervenţia autorităţilor comitatense pentru aplanarea ei. Brediceanu era convins că autorităţile vremii nu ţineau socoteală de interesele muncitorilor ci doar de cele ale patronilor. „Societatea aceasta — spunea Brediceanu — care zace ca un munte pe conştiinţa şi libertatea lucrătorilor şi a populaţiei de pe teritoriul întinselor sale proprietăţi... e rigidă, nemiloasă faţă de soarta amară a amăriţilor lucrători şi de aceea o grevă a lucrătorilor... durează neîndătinat de lung, pînă istoveşte şi sleieşte şi rămăşiţele puterii de rezistenţă a sclavilor lucrători“. Brediceanu cere să i se comunice cauza prelungirii grevei şi demersurile autorităţilor comitatense pentru aplanarea ei. Vice-comitele îi răspunde că între motivele pentru care nu se poate ajunge la o înţelegere cu greviştii rezidă în pretenţia lor de a fi reprimiţi în întreprindere cei 119 muncitori care au iniţiat şi condus greva. La aceasta C. Brediceanu îi răspunde că se solidarizează întru totul cu cauza muncitorilor cerînd reprimirea lor de urgenţă: „Izgonirea celor 119 căpetenii de lucrători din lucru pentru că au intrat şi condus greva este, pe cît de nelegală, pe atît de nejustă, incorectă şi ilegală, căci îndreptăţirea grevei fiind recunoscută, participarea la aceea sau conducerea aceleia nu este iertat de a o folosi de cauză: a scoate pe lucrători din lucru. Tot sistemul terorismului e şi această manevră. Capii grevei delăturaţi, nimiciţi, turma apoi merge unde o mini“. Brediceanu cere de încheiere să fie reprimiţi cei 119 muncitori fruntaşi ai grevei (I. D. Suci. Aspecte ale conlucrării P.N.R. cu mişcarea socialistă; „Studii“, 1968 nr. 1, pp. 91—92).

Aceeaşi acţiune de colaborare cu mişcarea muncitorească o dovedeşte C. Brediceanu şi în lupta pentru cîştigarea votului universal din anul 1906 pe care o susţine în parlament. În şedinţa din 9 iunie 1906, C. Brediceanu cere guvernului să alcătuiască un tabel din care să se poată urmări cîţi dintre funcţionarii statului aparţin naţionalităţii. Fiind acuzat că s-a întovărăşit cu socialiştii, Brediceanu răspunde că „dacă în năzuinţa şi munca noastră pentru deschiderea acestui drum ne întîlnim cu socialişti, cu ce drept şi ce rezonament am respinge noi pe aceşti tovarăşi socialişti şi democraţi“? (Ibidem, p. 94).

În timpul activităţii sale parlamentare Brediceanu s-a remarcat ca un dîrz luptător pentru apărarea individualităţii etnice a poporului român şi înlăturarea proceselor inscenate diferiţilor fruntaşi politici. El va apăra pe Vasile Lucaci, Valeriu Branişte, Th. V. Păcăţeanu, cărora li se intentează procese nedrepte care urmăreau să distrugă puterea de rezistenţă a naţiunii. A luptat pentru democratizarea vieţii din Ungaria feudală, pentru cîştigarea votului universal, pentru dreptul de întrunire şi dreptul la liberă exprimare, a acţionat energic împotriva legilor din 1907 de restrîngere a învăţămîntului românesc şi pentru înfiinţarea unui liceu românesc în Caransebeş, cu limba de predare română, pentru

fiii grănicerilor. Împreună cu avocatul St. Petrovici și cu Valeriu Braniște s-a înscris printre apărătorii acuzațiilor în procesul memorandiștilor ținut la Cluj în 1894, care constituia o puternică afirmare a maturității politice a poporului român.

După reluarea activității în 1905, candidează în cercurile electorale de la Oravița și Sasca. Cu același entuziasm a fost ales Brediceanu și în circumscripția Bocșei unde alegătorii cîntau: „Frunză verde iorgovan / Să trăiască Bredicean...“

În parlamentul de la Budapesta au intrat 12 deputați români, dintre care 5 din Banat. Coriolan Brediceanu a rostit discursuri ca acela din 21 iulie (comiții supremi), 21 iulie (colonizările și grănicerii), 17 ianuarie 1907 (maghiarizarea școlilor populare) și altele (dr. Aurel E. Peteanu, *Din galeria marilor dispăruți ai Banatului*, vol. II, Lugoj, 1935, pp. 55—56 și anexele III).

Activitatea lui Coriolan Brediceanu a fost bogată și pe terenul cultural, literar, artistic. A fost cîntăreț, interpret, scriitor și ziarist. A colaborat la ziarele „Luminătorul“ (1880), „Dreptatea“ din Timișoara (1894—96) și „Drapelul“ (1901—1909).

Ne-a lăsat o bogată moștenire culturală, și pe lângă numeroase articole publicate în perioadele sus-amintite, el este autorul a două cărți: „Piatra credinței“ și „Fira“. În prima redă în mod romanțat un episod din timpul dominației otomane în Banat, iar în a doua reînvie obiceiurile și tradițiile populare căutînd să combată descîntecele. A mai scris și unele monoloage, dintre care „Niță Panjen“ poate fi citită cu plăcere și azi.

După o muncă susținută și grea dusă în parlamentul din Budapesta, unde a ținut discursurile și interpelările din anii 1906—1909 și o activitate culturală și bisericească bogată, în 9 februarie 1909 a încetat din viață, în etate de 59 ani. V. Braniște, în „Amintiri din închisoare“ arată că la moartea lui Coriolan Brediceanu, „întreaga Congregație, fără deosebire de partid, i-a adus mișcătoare omagii de pietate“. Au fost prezenți și deputații dietali: dr. Vasile Lucaci, dr. Alexandru Vaida Voievod și dr. Aurel Vlad. Coriolan Brediceanu a fost înmormîntat în cimitirul Lugojului, un adevărat panteon al luptătorilor bănățeni, eroi ai neamului românesc.

Coriolan Brediceanu n-a avut fericirea să vadă 1 Decembrie 1918 și unitatea tuturor românilor într-un stat național unitar, deși toată lupta sa pe diferite tărîmuri a închinat-o acestui măreț ideal al făuririi naționale. De aceea generația de la 1 Decembrie 1918 și cea tinăra de azi, îi aduc binemeritate omagii marelui luptător care se numără între făuritorii de istorie românească!

PERSONALITATEA ȘI ACTIVITATEA LUI ION RUSSU-ȘIRIANU

Ziarist, istoric și om politic reprezentativ al generației sale, Ion Russu-Șirianu s-a integrat în constelația cărturărească ardeleană care a participat cu dăruire la pregătirea și făurirea statului național unitar român.

Russu-Șirianu a venit, în cultura românească și pe scena politică, din mediul social al Podgoriei Aradului. S-a născut la Șiria, în 20 iunie 1864¹, fiind fiul lui Iosif și Maria Rusu, născută Slavici. Școala primară o face în comuna natală, iar studiile secundare la Preparandia din Deva². După terminarea lor, ocupă un post de învățător, dar rămâne puțin timp la catedră, trecând în ziaristică. Pe bună dreptate s-a spus despre el că... „din simplu învățător a fost ridicat de aptitudinile sale și mușca-i de fier la rangul de învățător al întregului neam“³.

Atras de cultura românească de „peste munți“ și la îndemnul unchiului său, I. Slavici⁴, în anul 1884, Russu-Șirianu trece Carpații și poposește în mindra capitală a României libere. Aici se angajează la școala particulară a lui E. Bălțeanu și-și face debutul în ziaristică, colaborând la revista „Lumina pentru toți“⁵.

În anul 1886 intră în redacția ziarului „Românul“, iar în anul următor trece în redacția ziarului „Voința Națională“ a lui Gogu C. Cantacuzino, cu care va rămâne bun prieten până la moarte. Șirianu rămâne la acest ziar bucureștean până-n anul 1891.⁶

În anul 1891 revine în Transilvania, oprindu-se la Sibiu, chiar în „era redeșteptării naționale“ și intră în redacția „Tribunei“, tocmai când numărul celor vechi se rărise. Peste un an, împreună cu E. Brote și

¹ Arhivele Statului Arad, Protocolul celor ce s-au botezat, 1859—1874, Registrul 1 028, poziția 83/1864. (În continuare: A.S.A.)

² Cf. „Tribuna“, Arad, XIII (1909), nr. 272, p. 1.

³ Cf. „Românul“, Arad, IV (1914), nr. 86, p. 2.

⁴ I. E. Torouțiu, Studii și documente literare, f. 1, 1940, p. 111, doc. V.

⁵ V. Popeangă, Ion Russu-Șirianu, publicist militant pentru realizarea unității naționale, în: „Ziridava“, Arad, vol. XI, 1979, p. 703—704 (În continuare: V. Popeangă, Ion Russu-Șirianu...)

⁶ „Un mucenic al condeiului: I. Russu-Șirianu“, în: „Viața Românească“, Iași, IV (1909), Vol. XV, p. 450; Cf. și „Tribuna“, Arad, XIII (1909), nr. 272, p. 1.

Sept. Albini, Russu-Șirianu editează „Foaia poporului” cu scopul mărturisit de: „luminare a clasei țărănești.”⁷

Revenit pe meleagurile transilvănene, Șirianu este nelipsit de la acțiunile românești. Era, așa cum îl caracteriza Ilarie Chendi⁸, „figura cea mai nobilă” a epocii memorandiste, „argintul viu și pururea agitat” al partidului.

Russu-Șirianu este alături de neamul său atît ca luptător național, dar și ca ziarist militant, lucru ce-i atrage arestarea și închiderea la Seghedin și Cluj (1893—1894)⁹. La cele două procese de presă (20. XI. 1893 și 13. III. 1894), Șirianu se arată neînfricat luptător pentru cauza națională, declarînd celor ce-l judecau că: „Sintem toți tari fiindcă avem o credință mare: aceea a victoriei dreptății, pentru care luptăm și suferim.”¹⁰

În toamna anului 1895, după eliberarea memorandiștilor de la Seghedin și Vaș, unitatea Comitetului Național al P.N.R.-ului este zdruncinată. Datorită crizei din Comitetul Național, vechii tribuniști: I. Russu-Șirianu, Gh. Bogdan-Duică, Ilarie Chendi etc. sînt siliți să părăsească redacția „Tribunei”. Șirianu trece, din nou, Carpații și poposește la București, unde lucrează, pînă în toamna lui 1896, ca redactor al „Voinței Naționale.”¹¹

Revenind pe meleagurile arădene, Russu-Șirianu își pune pana în slujba ziarului „Tribuna poporului”, ziar pe care fruntașii locali îl scot, începînd cu 13 ian. 1897, la Arad.¹² După un început modest, ziarul a început să ia „în stăpînire” Banatul, cum va scrie Șirianu, prietenului său de la București, E. Brote.¹³

În perioada anilor 1901—1903, împreună cu Nicu Ștefu (Stăjerel), Ion Russu-Șirianu redactează seria a doua a revistei arădene „Gura satului.”¹⁴

După ce-și dă obolul pentru construirea Casei Naționale din Arad, la 12 oct. 1902, Russu-Șirianu participă, alături de ceilalți fruntași ară-

⁷ I. Slavici, Amintiri, București, 1967, p. 134 (În continuare: I. Slavici, Amintiri...); Cf. și „Românul”, Arad, IV (1914), nr. 86, p. 2 și „Tribuna”, Arad, XIII (1909), nr. 272, p. 1.

⁸ I. Chendi, Russu-Șirianul și D. Marcu. O pagină comemorativă, în: „Tribuna”, Arad, XIV (1910), nr. 1, p. 5.

⁹ E. Glück, N. Roșuț, Aradul și mișcarea memorandistă, vol. IV, Arad, 1978, p. 111—112, doc. 75; p. 112, doc. 76 (În continuare: E. Glück, N. Roșuț, Aradul... IV); A. Caciora, E. Glück, Aradul și mișcarea memorandistă, vol. III, Arad, 1976, p. 53—54, 74—76; Cf. și „Dreptatea”, Timișoara, I (1894), nr. 30, p. 2.

¹⁰ E. Glück, N. Roșuț, Arad... IV, p. 75—76; Cf. și „Tribuna”, Sibiu, XI (1894), nr. 87, p. 3.

¹¹ R. Ciorogariu, „Speranția” (1869), „Lumina” (1872), „Biserica și Școala” (1877), „Tribuna” (1884—1912), f. 1., 1934, p. 23—24 (În continuare: R. Ciorogariu, Speranția...); Cf. și „Românul”, Arad, IV (1914), nr. 86, p. 3.

¹² R. Ciorogariu, Speranția... p. 43.

¹³ E. Glück, N. Roșuț, Aradul... IV, p. 161—162, doc. 125;

¹⁴ Aradul, permanență în istoria patriei, București, 1978, p. 346. (În continuare: Aradul, permanență...).

deni, la deschiderea Casei Naționale¹⁵, adevărat „templu” politic al rominilor arădeni.

În fața avântului mișcării muncitorești române din primii ani ai secolului nostru, Russu-Șirianu este primul dintre fruntașii politici români transilvăneni care pune problema colaborării PNR-ului cu socialiștii români, încă din 1903. „În programul nostru național — scria Șirianu — sint formulate dorințe pentru care luptă și socialiștii”, arătând punctele comune: votul universal și secret, precum și egala îndreptățire.¹⁶ El va pune mereu problema colaborării celor două partide române (1905, 1907 etc.), precizând cu multă luciditate politică necesitatea „alianței” PNR-ului cu socialiștii români, „pentru a răsturna oligarhia ce ne domină”.

În 1904 îi apare, la București, lucrarea „Românii din Statul ungar”, una din primele încercări sociologice de la noi, lucrare premiată de Academia Română.¹⁷

La începutul anului următor (10 ian. 1905), participă la Conferința PNR-ului de la Sibiu și este ales candidat „național” pentru alegerile din vara aceluiași an. Șirianu candidează în cercul electoral al Chișineului (azi Chișineu-Criș — n.n.) și reușește să devină deputat parlamentar.¹⁸

Anul 1907, prin proiectul legii școlare a contelui Apponyi, marchează cel mai mare pericol pentru școlile confesionale românești din Ungaria și Transilvania. Russu-Șirianu ia atitudine critică față de această lege, afirmând dreptul fiecărui popor la viața națională, atît la impunătoarea adunare populară de la Arad (1. IV. 1907)¹⁹ cit și-n paginile ziarului pe care-l conducea.²⁰

În 1908, apare volumul întîi din lucrarea „Iobăgia”, lucrare pentru care i se intentează proces de „agitatie” și-n cursul verii aceluiași an, Russu-Șirianu este obligat să treacă din nou Carpații, ultima oară, pentru a găsi în mîndria capitală a României libere, odihna pentru sănătatea sa subrezită, dar mai ales de a scăpa de o nouă întemnițare.²¹

Boala agravîndu-se, într-o după amiază tristă de iarnă întîrziată (23 dec. 1909), la București, se stîngea: „cel mai visător, cel mai credincios și cel mai viteaz ostaș al unui neam obidit,”²² fiind înmormîntat în cimitirul Sf. Dumitru din capitala României.

¹⁵ „Tribuna poporului”, Arad, IV (1902), nr. 184, p. 3.

¹⁶ I. D. Suci, Aspecte ale colaborării Partidului Național Român din Transilvania cu mișcarea socialistă, în: „Studii”, București, Tom XXI (1968), nr. 1, p. 91.

¹⁷ Analele Academiei Române, Seria a II-a, Tom XXVII (1904—1905), Partea administrativă și dezbaterile, București 1905, p. 234—235 (în continuare: Analele Acad. Rom. ... Tom XXVII).

¹⁸ „Tribuna”, Arad, IX (1905), nr. 10, p. 1; nr. 14, p. 1, nr. 20, p. 2.

¹⁹ V. Popeangă, Aradul, centrul politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867—1917), Timișoara, 1978; p. 211 (în continuare: V. Popeangă, Aradul ...).

²⁰ Cf. „Tribuna”, Arad, XI (1907), nr. 85, p. 1, nr. 91, p. 1; nr. 101, p. 1; XII (1908), nr. 64, p. 1 ș.a.

²¹ „Tribuna”, Arad, XIII (1909), nr. 274, p. 2—3.

²² Ibidem, nr. 276, p. 1, 3.

Ion Russu-Șirianu, de tânăr, a dat dovadă de alese aptitudini științifice și mai ales, publicistice. Publicistica lui Russu-Șirianu începe la periodicile bucureștene și se întinde pe o perioadă de peste două decenii. Șirianu a fost, pe drept cuvânt, „Cronicar neostenit al vremii sale,”²³ așa cum avea să scrie ziarul bucureștean „Lupta”. Inzestrat cu o putere de muncă extraordinară și cu un puternic temperament polemist, I. Russu-Șirianu și-a adus o mare contribuție la dezvoltarea ziaristicii românești din Transilvania și pe bună dreptate i se atribuie ca „operă intelectuală” exclusivă ziarul: „Tribuna poporului” (din 1904 — „Tribuna” — n.n.).²⁴

În varietatea problemelor abordate în publicistica sa, distingem următoarele teme importante: 1) Reluarea activismului și organizarea luptei naționale; 2) Apelul la popor și solidaritatea națională în lupta politică; 3) Cooperarea cu celelalte națiuni asuprite din Ungaria; 4) Progresul economic și social al românilor transilvăneni; 5) Promovarea culturii și apărarea limbii și a instituțiilor culturale românești; 6) Demascarea politicii șoviniste promovate de guvernele de la Budapesta și 7) Legăturile cu frații de peste Carpați.

1) Marea majoritate a articolelor sale sînt legate de lupta politică a românilor transilvăneni, Russu-Șirianu fiind un fervent adept al reluării activității parlamentare de românii din monarhie și părăsirea unui „drum pe care n-au ajuns la nici un bine”²⁵. În articole energetice, dar pline de insufletire, Șirianu critica pasivitatea „bătrînilor” (fruntașii politici de la Sibiu și Brașov — n.n.) arătînd că: „pasivitatea de acum, adică, respectată numai de cărturari, este cel mult o înlesnire pentru partidele ungurești”²⁶ și că fruntașii trebuie să-și facă „datoria” din vreme pentru ca „votul țaranului român să nu mai fie nicăieri marfă scoasă la vînzare.”²⁷

Referindu-se la alegerile din 1901, Russu-Șirianu își exprima speranța că „vor fi ultimele” la care românii nu vor lua parte, conchizînd că pasivitatea a dus la „demoralizarea poporului, dus la vot cu bani și cu sila.”²⁸

Arătînd necesitatea „luptei în comitate”, I. Russu-Șirianu scria că, după ce românilor li „s-a închis calea întrunirilor populare și a conferințelor naționale”, doar adunarea comitantensă constituie locul unde ei mai pot să-și spună: „năcazurile și multele nedreptăți pe care le-ndură”. Dar, scrie în continuare Șirianu, cu „durere” trebuie să constate că dacă la Deva, Lugoj și Arad, zone aflate sub influența „tinerilor” (par-

²³ Ibidem, nr. 274, p. 2—3.

²⁴ E. Glück, Un omagiu adus activității lui Ioan Russu Șirianu. Foaia comemorativă din 1909, în: „Ziridava”, Arad, Vol. V, 1975, p. 82 (În continuare: E. Glück, Un omagiu...); I. Chendi, op. cit. p. 5; N. Iorga, Oameni care au fost, Vol. I, Văleni de Munte, 1911, p. 405.

²⁵ „Tribuna”, Arad, VIII (1904), nr. 55, p. 2.

²⁶ I. Russu-Șirianu, Încercare, în: „Tribuna poporului”, Arad, V (1901), nr. 173, p. 1.

²⁷ Idem, Să luăm aminte, în: „Tribuna poporului”, Arad, IV (1900), nr. 198, p. 1.

²⁸ Idem, Încercarea, în: „Tribuna poporului”, Arad, V (1901), nr. 173, p. 1.

tizani ai activismului politic, ca strategie a PNR-ului — n.n.), la Sibiu și Brașov „frații noștri dau îndărăt ori cel puțin nu doresc a fi la înălțimea cerințelor vremii.”

El se adresează fruntașilor sibieni și brașoveni cu indemnul de a-și face pină la capăt „datoria” națională.²⁹

Reluarea activismului politic s-a manifestat în comitatul arădean, începînd cu 1904, prin depunerea candidaturii lui I. Suciul la Nădlac. Referitor la această renunțare, în mod public, la pasivitate ca principiu de acțiune politică, Russu-Șirianu va scrie: „A fost destul cu pasivitatea sub care au lincezit cele mai prețioase puteri naționale”³⁰, militînd, din nou, pentru reluarea activității parlamentare de către toți românii din monarhie.

După reluarea activității parlamentare (conferința din ianuarie 1905), Șirianu militează cu perseverență pentru „stringerea într-un mănunchi a tuturor forțelor naționale”³¹ și pentru trimiterea de către români a cit mai mulți reprezentanți în dieta de la Budapesta, care să lupte „încă și cu mai mare ardoare pentru drepturile poporului, pentru votul obștesc, pentru schimbarea legilor, dărilor (sărării să fie ușurați!) și prin slujba de doi ani (în loc de trei ca acum!) în oștire.”³²

2) Adept consecvent al tezei „apelul la popor”, Ion Russu-Șirianu o va utiliza atît prin intermediul condeiului său, cit și mergînd în mijlocul poporului și vorbindu-i. El va scrie, pe bună dreptate, că: „Politica nu se face stînd la masă și scriind scrisori, apeluri ori articole pentru foi, ci coborîndu-ne în mijlocul poporului și căutînd să cîștigăm mulțimea, vorbindu-i”. Șirianu îndeamnă fruntașii, preoții și învățătorii să se folosească de orice adunare, inclusiv cele electorale, pentru a vorbi alegătorilor români.³³ El însuși procedează astfel, atît în toamna lui 1893, cit și-n anii 1897—1898, precum și-n 1901, cînd, călătorînd prin comitatele Cenad și Torontal, are ocazia să constate că românii sînt într-un stadiu de „redeșteptarea națională” îmbucurătoare.³⁴

Problema „solidarității naționale” este una din problemele pentru care militează permanent³⁵, căci, scria Russu-Șirianu, numai uniți „sub steagul național”, românii din monarhie au șanse de reușită în lupta ce o duc. El se întrebă, cu just temei, ce-i mai rău: „să fim prigonîți de stăpînire ori să ne războim între noi?” precizînd că „războiul dintre frați este mai dezastruos” și că „procesele multe și întemnițările nu ni-au înfrînt”, pe cînd „cearta internă însă, a paralizat orice manifestare și acțiune a partidului național român”. Menționînd că românii sînt „un popor tînr

²⁹ „Lupta în comitate”, în: „Tribuna poporului”, Arad, V (1901), nr. 12, p. 1.

³⁰ I. Russu-Șirianu, Candidatură la Nădlac, în: „Tribuna”, Arad, VIII (1904), nr. 36, p. 1.

³¹ Idem, După Lugoj, în: „Tribuna”, Arad, IX (1905), nr. 201, p. 1.

³² Idem, Sufragiul universal în Austria, în „Tribuna”, Arad, X (1906), nr. 45, p. 1.

³³ Idem, Ce fac românii? în: „Tribuna poporului”, Arad, V (1901), nr. 66, p. 1.

³⁴ V. Popeangă, I. Russu-Șirianu... p. 715—716.

³⁵ Cf. „Tribuna poporului”, Arad, II (1898), nr. 67 și 82; V (1901), nr. 173; „Tribuna”, Arad, VIII (1904), nr. 115 și 140; IX (1905), nr. 154 ș.a.

și oprimat³⁶, Șirianu precizează că doar „uniți” ei vor putea „să se înalte”³⁶.

3) Fruntaș politic realist, Ioan Russu-Șirianu a înțeles necesitatea coalizării națiunilor oprite contra clasei dominante maghiare și de aceea a militat cu perseverență, cu pana și cu prezența proprie, pentru lupta comună a celor patru națiuni oprite din Ungaria (români, sirbi, slovaci și sași — n.n.). Nu odată, prin articolele ori cuvântările sale, Russu-Șirianu a luat apărarea națiunilor oprite sau a salutat cu bucurie victoriile lor. Astfel, el salută lupta națională unitară a sașilor sau victoria deputaților slovaci în alegerile parlamentare³⁷, dar ia și apărarea deputaților „naționaliști” și a presei națiunilor oprite, când guvernanții maghiari se dedau la samavolnicii și persecuții³⁸.

4) Elementele definitorii pentru noul activism propus de fruntași arădeni a fost extinderea ariei de acțiune și asupra compartimentelor: economic, social și cultural, normal totul subordonat întăririi luptei naționale. Militind pentru „întărirea” satului românesc prin înființarea unor „tovărășii economice” sau „reuniuni economice” menite să ajute pe țărani³⁹, Russu-Șirianu pledează și pentru ideea creerii la români a unei „clase de mijloc” („negustori și meseriași”), de sine stătătoare și se adresează, în acest sens, presei românești, „societăților și băncilor noastre”, ASTRE-i, cu îndemnul de a sprijini formarea clasei de mijloc, care, scria Șirianu, va contribui la „întărirea” întregului neam românesc.

Tot pe linia consolidării economice a Românilor din Transilvania și Ungaria, Russu-Șirianu militează și pentru orientarea românilor spre „învățământul profesional” și mai puțin spre cel clasic, cu precizarea că trebuie să țină cont de particularitățile regiunilor⁴⁰.

Șirianu a fost unul dintre puținii fruntași politici români care s-a identificat cu năzuințele și aspirațiile poporului, pe care l-a apărut pînă la moarte. El se va adresa tuturor fruntașilor și intelectualilor români de a ajuta poporul (țărani) care „împinși de sărăcie” și „necunoscînd adică bine legile”, rămîneau pe mina „gornicilor” și a „fibrăului”, arătînd că această problemă este „o adevărată nefericire națională”. Russu-Șirianu preciza că poporul trebuie ajutat „cu sfat bun, dar mai ales sîrînd în apărarea celor nevoiași” și va cere intelectualilor să lămurească „legile” ce privesc viața de toate zilele a țaranului, „Asociațiunea” să scoată cărți de „povețe” pentru țărani, iar cluburile comitatense să plătească 1—2 avocați care să facă, fără plată, țăranilor săraci „jalbele” cînd aceștia sînt loviți „pe nedrept”, căci neavînd bani, țăranul sărac nu se duce la avocat, nu se apără, ci privește mut ori deznădăjduit cum vin

³⁶ „Tribuna poporului”, Arad, VI (1902), nr. 225, p. 1.

³⁷ Idem, Arad, V (1901), nr. 116, p. 1; nr. 178 p. 1.

³⁸ Ibidem nr. 179, p. 1; nr. 200 p. 1; Idem, VI (1902), nr. 232, p. 1.

³⁹ Idem, Arad, IV (1900), nr. 5, p. 1.

⁴⁰ I. Russu-Șirianu, Să îmbrățișăm meseriile, în „Tribuna poporului”, Arad, IV (1900), nr. 163, p. 1; Idem, Învățământul profesional, în: „Tribuna poporului”, Arad, V (1901), nr. 134, p. 1. ș.a.

valurile să-l înghită“ și că prin necunoașterea legilor ori încălcarea lor, cit și prin lipsa apărătorilor „mulțime de țărani români se ruinează“⁴¹.

5) Marele publicist arădan s-a preocupat și de pătrunderea luminii cărții în lumea satului românesc. Normal, sursa cea mai puternică o constituiau „școalele populare“ și de aceea este firesc ca Russu-Șirianu să apere, în primul rând, aceste „focare“ de cultură românească, atât în congregația comitantensă, cit și-n paginile ziarului pe care-l conducea. Așa procedează în 1900⁴², 1902⁴³, 1904⁴⁴, dar mai ales în anii 1907—1908⁴⁵, cind cea mai mare primejdie amenința școalele românești — Legea conțelului Apponyi. După stabilirea la Arad, Șirianu devine membru permanent al Comisiei școlare a sinodului arădan, unde lucrează, alături de Vasile Goldiș și învățătorii Augustin Boțoc și Paul Gavrilite⁴⁶, la propășirea învățămîntului românesc arădan.

Dar pătrunderea culturii la sate, în viziunea lui Russu-Șirianu, trebuia să aibă loc și prin „foaia politică“. El pune, în repetate rînduri⁴⁷, problema necesității pătrunderii „foilor“ în lumea satului românesc, pentru că scria Șirianu: „Cititul stîrnește adică în om dragoste și alipire pentru toate cele naționale“⁴⁸. Sesizînd rolul de factor educațional al conștiinței naționale și de apărător al limbii și culturii românești, Russu-Șirianu îndeamnă pe toți românii „iubitori de neam“ să susțină presa națională⁴⁹, care apărea în condiții atât de vitrege.

6) Partizan al egalității naționale, Ion Russu-Șirianu s-a ridicat cu îndirjire împotriva șovinismului degradat al cercurilor conducătoare maghiare. Va critica cu asprime ideea urmărită cu perseverență de fruntași aristocrației maghiare — K. Tisza, D. Bánffy și Șt. Tisza — de-a maghiariza numele românilor, ideea sprijinită tacit și de Viena⁵⁰. El arată că, pasivitatea îndelungată a națiunilor nemaghiare i-a învățat „rău“ pe unguri și anume, că-n Dietă, loc pot avea doar deputații „patrioți“ (maghiari — n.n.) și cei nemaghiari care tac, chiar dacă li se desființează neamul. Ori „redeşptarea națională“ a neamurilor oprite a determinat cercurile conducătoare maghiare și presa guvernamentală să replice dur la adresa „naționalităților“. Dovedind clarviziune politică, Russu-Șirianu scria că: „ungurii înțelepți ar trebui să se bucure de „naționaliști“, căci, spune el în continuare, „țara aceasta este și a noastră a celor patru

⁴¹ Idem, Poporul trebuie ajutat, în: „Tribuna poporului“, Arad, VI (1902), nr. 202, p. 1.

⁴² „Tribuna poporului“, Arad, IV (1900), nr. 14, p. 1.

⁴³ Idem, VI (1902), nr. 193, p. 5.

⁴⁴ „Tribuna“, Arad, VIII (1904), nr. 101, p. 1—2; nr. 181, p. 1—2.

⁴⁵ Idem, XI (1907), nr. 85, p. 1; nr. 91, p. 1; nr. 101, p. 1; XII (1908), nr. 64, p. 1 ș.a.

⁴⁶ „Tribuna poporului“, Arad, IV (1900), nr. 73, p. 1.

⁴⁷ Ibidem, nr. 177, p. 1; nr. 238, p. 1; VI (1902), nr. 36 p. 1 ș.a.

⁴⁸ I. Russu-Șirianu, Un cuvînt, în „Tribuna poporului“, Arad, IV (1900), nr. 177, p. 1.

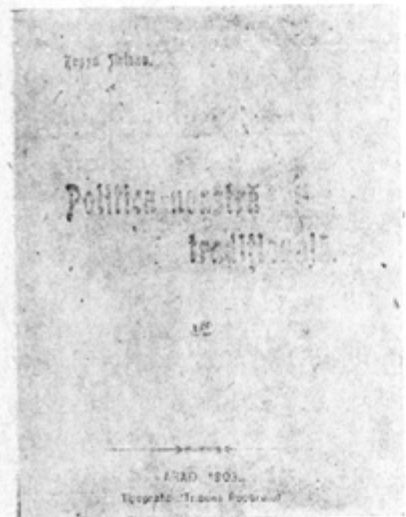
⁴⁹ Idem, Sprijinirea presei române, în: „Tribuna poporului“, Arad, VI (1902), nr. 36, p. 1.

⁵⁰ „Tribuna poporului“, Arad, VII (1903), nr. 107, p. 1; IV (1900), nr. 38, p. 1; „Tribuna“, Arad, XII (1908), nr. 256, p. 1.

neamuri și interesele superioare cer ca în parlament să fie reprezentate toate părerile, toate cerințele". El îi îndeamnă pe unguri: „nu fiți intoleranți, ci mină în mină cu noi cercați să întăriți statul”⁵¹.

7) Conștient de importanța legăturilor cu frații de peste Carpați și a întăririi lor, precum și adept consecvent al tezei tribuniste: „Soarele pentru toți românii de la București răsare”, Ioan Russu-Șirianu a fost un permanent animator al dezvoltării legăturilor românilor transilvăneni cu România. În paginile ziarelor unde a scris, a subliniat de nenumărate ori importanța legăturilor dintre românii de pe două versante ale Carpaților. Astfel, în articolul „România pentru noi”⁵², Russu-Șirianu precizează că „numai prin unire cu frații din România, românii din „Transilvania” pot învinge dificultățile și asigura viitorul neamului”. Cu altă ocazie⁵³, îl vedem subliniind faptul că: „mărirea fraților noștri din România este și mândria noastră”, reliefind cu claritate unitatea spirituală a tuturor românilor.

Activitatea sa de animator al legăturilor cu frații de peste Carpați ne este reliefată și de legăturile și corespondența sa cu o serie de personalități din „Țară”⁵⁴: N. Iorga, Gogu C. Cantacuzino, Barbu Ștefănescu Delavrancea, cit și cu prietenii ardeleni refugiați acolo: Sept. Albini, E. Brote, I. Slavici ș.a., de vizitarea o serie de orașe de peste Carpați (București, Ploiești, Brăila, etc.), ca și de participarea la manifestările de „solidaritate națională” ale tuturor românilor, cum este cazul celei de la Predeal, din vara lui 1893⁵⁵.

Ioan Russu-Șirianu a fost și un istoric reprezentativ al istoriografiei tradiționale transilvănene de la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea. Desigur, în activitatea istorică a lui Russu-Șirianu, alături de multă lumină, stăruie, firesc, și umbre, datorită epocii pe care a traversat-o și concepției istorice împărtășite. Dar opera lui, așa cum a fost creată, își dovedește rezistența în confruntarea cu timpul.

Inscăunându-se pe linia preocupărilor și postulatelor iluministe, în speță ale Școlii ardelenice, și sensibil la imperativele epocii în care a trăit, Russu-Șirianu încearcă să aducă noi argumente în favoarea

⁵¹ „Tribuna poporului”, Arad, V (1901), nr. 179, p. 1; VI (1902), nr. 224, p. 1.

⁵² „Foaia poporului”, Sibiu, I (1893), nr. 50.

⁵³ „Tribuna poporului”, Arad, VI (1902), nr. 227.

⁵⁴ I. E. Toronțiu, op. cit., p. 242, doc. XII; Biblioteca Academiei Române, Corespondența lui I. Russu-Șirianu cu Sept. Albini (1891—1894).

⁵⁵ V. Popeangă, Aradul... p. 125; Oct. Lupaș, Un profet al „Unirei”: I. Russu-Șirianu, în: „Aradul”, Arad, I (1930), nr. 4, p. 5.

rea susținerii drepturilor noastre istorice și a evidențierii rolului istoric jucat de neamul românesc.

Lucrarea istorică fundamentală a lui Șirianu este „Iobăgia“, lucrare care urma să apară în trei volume și din care a apărut doar volumul întâi⁵⁶, căci moartea prematură a autorului nu i-a îngăduit să-și termine integral opera. Lucrarea, printre primele în acest gen din istoriografia noastră, mărturisește virtuțile unui istoric destul de critic. Ea constituie o importantă pagină de istorie socială cu implicații politice, a românilor transilvăneni în sec. XI—XV. Istoric patriotic prin excelență, Russu-Șirianu precizează, de la început, că lucrarea urmărește să releve rolul jucat de români în istoria meleagurilor transilvănene⁵⁷ și face acest lucru pe două planuri: prin sublinierea că iobăgimea română forma majoritatea populației acestor ținuturi și a susținut economic și militar regatul feudal maghiar, cit și prin arătarea rolului jucat de Corvinii „valachii“ în împiedecarea căderii Ungariei medievale „cu cel puțin o sută de ani“⁵⁸.

Toate ideile reliefate de Șirianu (vechimea românilor pe aceste meleaguri, „autonomia“ în cadrul voievodatelor și cnezatelor, recunoașterea de regalitate maghiară a „drepturilor străbune“, etc.), se vor tot atâtea răspunsuri la istoriografia maghiară contemporană cu el, alimentată mereu de interese politice și nicidecum de dorința respectării adevărului istoric. El va combate pe adepții maghiari ai teoriei roesleriene: Jancso Benedek și I. Hunfalvi, care „nu vreau“ să știe de români decât de la începutul sec. al XIII-lea, precum și teoria lui Acsády, care vehicula ideea „colonizării valachilor“ în Transilvania după anul 1437⁵⁹.

Pe aceleași coordonate se situează și lucrarea „Românii din Statul ungar“ (Statistică, etnografie), apărută-n 1904, la București. Pe baza unei vaste informații, cu precădere de statistică, Russu-Șirianu scrie una din primele lucrări sociologice românești, umplind „un gol în literatura noastră economică“, cum aprecia la acea vreme, P. S. Aurelian⁶⁰. Și această lucrare urmărește, chiar dacă utilizează alte dovezi, argumentarea vechimii și permanenței elementului românesc pe meleagurile intracarpatice.

Ion Russu-Șirianu a fost un om al timpului său, angajat în mișcarea de eliberare națională, în frământările atit de contradictorii ale sfârșitului veacului al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea, pe care le-a trăit cu neistovită dăruire. Fiu al meleagurilor arădene, educat în mediul românesc al Podgoriei Aradului, atașat idealului național, Bisericii ortodoxe și rolului ei cultural în epoca de lupte pentru realizarea statului național, Russu-Șirianu a rămas același de-a lungul timpului pe care l-a străbătut.

Prof. IOAN MIRCEA BOGDAN

⁵⁶ I. Russu-Șirianu, *Iobăgia*, vol. I, Arad, 1908, p. 8.

⁵⁷ Ibidem, p. 7.

⁵⁸ Ibidem, p. 10.

⁵⁹ Ibidem, p. 12, 309.

⁶⁰ *Analele Acad. Rom.*... Tom. XXVII, p. 498.

MIȘCAREA MEMORANDISTĂ ȘI CLERUL DIN BANAT (II)*

Cercetările documentare recente continuă să dezvăluie activitatea și atitudinea unor preoți, învățători, studenți și elevi din Banat care, atît în timpul procesului de la Cluj, cit și înainte și după aceea, au desfășurat o intensă activitate de sprijinire a memorandiștilor în rîndurile poporului român. Atitudinea lor de atașament față de popor nu a trecut neobservată de guvernul de la Budapesta.

În Banat, preoții din episcopia Caransebeșului au fost prezenți și ei în vîltoarea evenimentelor din preajma „subșternerii” Memorandului la împărat și, apoi, a procesului de la Cluj, desfășurînd diverse acțiuni cu caracter național, motiv pentru care s-au făcut obiectul unor cercetări efectuate de guvern. Este firesc să nu avem mențiuni documentare despre toate acțiunile acestora, *direct* legate de Memorand ca, difuzarea și răspîndirea conținutului său în rîndurile poporului¹, trimiterea unor scrisori de adeziune către memorandiștii închiși sau oficierea unor servicii divine, cum întîlnim la alți preoți. Avem, însă, documente, mai numeroase, ce reflectă fecunda activitate națională desfășurată de o serie de preoți, care atestă, *indirect*, adeziunea lor față de Memorand, ceea ce determină includerea activității lor naționale în mișcarea memorandistă. Exemplificări documentare există pentru ambele cazuri.

O atitudine direct legată de mișcarea memorandistă este cea a cunoscutului militant al mișcării naționale, *protopopul Mihai Popovici* din Orșova. El este acela ce se remarcă în timpul războiului de independență ca instigator al poporului, în favoarea luptei duse de România în urma căreia aceștia vor opune rezistență îndîrjită autorităților austro-ungare. Din acest motiv i se va intenta o anchetă din partea ministrului cultelor. Numai datorită abilității episcopului Ioan Popasu va scăpa cu o pedeapsă minimă fiind retrogradat din protopop de Mehadia, în postul de preot la Orșova. Ulterior a fost colaborator de încredere al generalului Traian Doda și în 1881 înființează Societatea de lectură din Orșova. La 8 februarie

* Vezi nr. 1—3/1980.

¹ Cum a procedat, de exemplu, protopopul Dobrei, Romul Crainic, inculpat pentru că a răspîndit 20 de exemplare din Memorand. S-a suspendat procedura împotriva sa din cauza bolii, cf. Dr. Mircea Păcurariu, *Preoțimea hunedoreană sprijinitoare a năzuințelor poporului în cursul veacurilor*, în *Mitropolia Banatului*, 1968, XVIII. nr. 10—12, p. 636.

1888 Mihai Popovici este ales deputat în Dieta maghiară al cercului Caransebeș. Urmind tactica lui Doda nu participă la ședințele Dietei, ceea ce îi va aduce înfirmarea mandatului său². Deși la o vîrstă înaintată, îl găsim prezent și în mișcarea memorandistă. În data de 14 noiembrie 1894 s-a ținut la Sibiu o adunare a alegătorilor români din Ungaria și Transilvania cu aproape 4 000 de participanți. Adunarea a fost condusă de alesul președinte Mihail Popovici protopopul din Orșova. În urma dezbaterilor se declară, printre altele, ordonanța ministerială, prin care se sistază activitatea Partidului Național, de neconstituțională și nebazată pe lege; declară că nu se abate de la programul din 1881; protestează împotriva persecuțiilor politice și condamnă legile contrare intereselor bisericești-naționale; și, ceea ce interesează aici, privește procesul Memorandului ca îndreptat contra întregii națiuni române⁴.

Bătrînul protopop, al cărui panegiric, din partea Partidului Național, la înmormîntarea lui îl va rosti Valeriu Braniște, făcea parte din „garda” lui Mocioni, alături de fruntea Banatului, Eugen și Zeno Mocioni, Vincentiu Babeș, Coriolan Brediceanu, Titu Hațieg, Constantin Rădulescu, Ioan M. Roșu, Ilie Trăilă, Ioan Budințianu, Emanuil Ungureanu, Pavel Rotariu, Ștefan Petrovici și George Dobrin⁵.

Din interesante documente aflăm despre suspendările operate de guvern, din punct de vedere al ideii de stat maghiar, pe marginea activității unor slujitori ai altarelor, pe tărîm național, caracterizate ca fiind „agitatoric naționaliste” și în slujba ideilor daco-române. În asemenea acțiuni, cu caracter aproape general, mai sînt prezenți, cum atestă stadiul actual al cercetărilor, preotul Iosif Morariu din Cubin, protopopul Trifon Miclea al Panciovei și preoții Onoriu Conopan și Iancu Milu din Uzdin, de sub jurisdicția episcopiei din Caransebeș.

Este adevărat că după eșecul Memorandului la împărat „credința” în bunătatea și grija acestuia, manifestată către națiunea română, intră într-o nouă fază critică. Aceasta se vădește nu numai în asprele comentarii apărute în presă la adresa lui, ci și în unele documente. În acest caz poziția militantă a clerului este confirmată și atestată documentar.

² I. D. Suciu, *Solidarizarea românilor bănățeni cu războiul de independență*, în *Revista de istorie*, 1977, tom. 30, nr. 3, pp. 408—409; Idem, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 148.

³ Afirmția Georgetei Penelea, în *Însemnările din temnița de la Seghedin ale dr. Ioan Rațiu*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. V, București, 1975, p. 199, că protopopul dr. George Popovici al Lugojului ar fi „gîrat președinția partidului pe timpul detențiunii lui Ioan Rațiu”, trebuie luată cu toată rezerva. În primul rînd, nici într-un caz, nu putea fi oficial. În al doilea rînd, chiar dacă a fost președintele Comitetului substituit, își dă demisia din post. Apoi, trebuie avută în vedere confuzia ce se putea face între protopopul G. Popovici și protopopul M. Popovici chiar de către contemporani. Mihai Popovici, în această vreme era o personalitate politică de prim rang, pe cînd George Popovici, la 32 de ani era la începutul carierei. În cele din urmă, la ședința din 14 noiembrie 1894, îl găsim președinte pe Mihai Popovici, cu o suprafață politică ce-l îndreptăța să ocupe acest post, lucru confirmat de altfel și de mărturiile contemporane (nota 4).

⁴ *Foaia Diecezană*, 1894, IX, nr. 47, 20 noiembrie/2 decembrie, pp. 2—3.

⁵ Valeriu Braniște, *Amintiri din închisoare* (Însemnări autobiografice și contemporane), ed. Miron Constantinescu și A. Porțeanu, București, 1972, p. 175—176.

Constituia un act de curaj, ce reflecta o înaltă conștiință națională, predica acuzatoare rostită de un preot din amvon la adresa politicii de asuprire națională condusă de guvernul maghiar în frunte cu regele său, împăratul Francisc Iosif I.

Intr-o asemenea situație se găsea *preotul Iosif Morariu* din Cubin⁶. Cu ocazia aniversării zilei de naștere a împăratului și regelui Francisc Iosif I, în 6/18 august 1893, preotul Morariu ține, în biserica sa parohială, după îndătinatul Te-Deum, o predică ocazionată de acest eveniment. În fața oficialităților maghiare prezente la acest moment aniversar, și în fața credincioșilor săi, preotul Morariu, spre stupefacția auditorilor oficiali, în predica rostită, acuză guvernul condus de rege, în repetate rânduri, despre politica națională pe care o propagă în detrimentul popoului român. Afirmările acestea au dus la „scandalizarea popoului” așa cum reiese din procesul verbal redactat în 8 octombrie 1893 de către autoritățile maghiare prezente la serviciul divin, înaintat ca reclamație ministerului cultelor. Din păcate, în respectivul proces verbal, nu se menționează mai multe detalii privitoare la afirmațiile preotului. Reclamația urmîndu-și cursul, prin filiera știută, ministerul solicită amănunte episcopului Nicolae Popea asupra celor întîmplate, la scurt timp, în 9 septembrie 1893 și, totodată, manuscrisul predicii rostite de preotul acuzat spre verificare⁷. Protopopul locului, Trifon Miclea, un alt cleric fidel crezului național, constată la locul întîmplării, în urma declarațiilor luate unor credincioși, deveniți martori, auditori ai cuvîntării, netemeinicia acuzelor aduse, predica rostită nefiind „neloială sau nepatriotică”⁸.

Solidaritatea credincioșilor cu preotul lor este cunoscută și nu mai necesită explicații. Spre adevărarea celor susținute de martori, protopopul Trifon Miclea trimite, așa cum solicita guvernul, manuscrisul predicii rostite. La mărturiile aduse de protopop întru apărarea preotului Morariu, episcopul Nicolae Popea, în răspunsul trimis baronului Albin Csáky, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, mai adaugă și aceea că poporul nu a fost „scandalizat” de cuvîntarea încriminată (era firesc) iar pe deasupra după cele întîmplate nu i s-a adus la cunoștință nimic care să ateste neloialitatea predicii ținute. Spre exemplificare, alătură adresei și manuscrisul predicii pentru verificare, predica păstrată pînă astăzi. Evident nemulțumit, ministrul cultelor revine cu încă două adrese, în 16 aprilie și 31 octombrie 1894 către episcopul Popea, mai ales că între timp i s-a trimis încă un manuscris o altă copie a predicii rostite de Iosif Morariu. Distanța în timp, după cum se vede, a celor două adrese ne face să credem că episcopul nu s-a prea grăbit a da curs învinuirilor insistente ale guvernului, ceea ce ar fi dus implicit la condamnarea preotului. Ministrul constată lipsa de veridicitate a manuscriselor pentru că nici unul din ele nu corespunde cuvîntării ținute și intenției acesteia, lipsind din ele

⁶ Originalar din Feldioara Iosif Morariu (1865—1948) va fi numit în anul 1898 protopop al Dobrei în care calitate va participa la Unirea din 1918.

⁷ Arhiva Mitropoliei Banatului, *fondul Caransebeș*, nr. 2095/1893.

⁸ Ibidem, nr. 2823/1893.

chiar părțile incriminate, cele „agitatorice și nepatriotice“ ce au produs indignarea corpului oficialităților, prezenți la timpul predicii în Biserică.

De data aceasta guvernul afirma adevărul; nu poporul a fost „scandalizat“ cum s-a încercat să se insinueze, episcopul era un incomparabil mai bun cunoscător al credincioșilor săi decît guvernul, ci autoritățile comitatense.

Sînt interesante măsurile „drastice“ luate de episcopul Popea împotriva preotului acuzat, ceea ce subliniază atașamentul său pentru preoții din mișcarea națională, suspicionați de guvern. Preotului Iosif Morariu i se dă „sfatul părintesc“ ca pe viitor să se folosească de cuvinte și expresii mai clare, pentru a nu da naștere la o interpretare dubioasă, așa cum s-a întîmplat de această dată.⁹

Atitudini naționale consecvente, ce se pot include, indirect, în mișcarea memorandistă, manifestă și *protopopul Trifon Miclea** al Panciovei.

La solicitarea directorului gimnasiului superior de stat din Panciova, Torday György, din 16 august și 11 octombrie 1894, episcopia îi aprobă protopopului Trifon Miclea numirea de catehet definitiv la gimnasiul de acolo.¹⁰ Activitatea de catehet o începe în 10/22 mai 1894, deci în timpul desfășurării procesului Memorandului de la Cluj, asupra căreia se oprește și publică organul oficial al episcopiei Caransebeșului, Foaia Diecezană.¹¹ După nici două luni de la numirea sa definitivă, în 14 noiembrie 1894, din însărcinarea baronului Lorand Eötvös, ministrul cultelor, se solicită cu „întețire“ episcopului, înlăturarea protopopului Trifon Miclea din postul de catehet.¹² Episcopul Nicolae Popea, însă, bine cunoscut prin îndelunga și fructuoasă sa activitate națională, răspunde în termeni energici și hotărîți ministrului Eötvös, fără să definească acuza adusă împotriva protopopului său, că este surprins de gravitatea faptei cu care se învinuște acesta dar, în același timp, și de modul și tonul scrisorii oficiale „neuzitată“ în care se cere de guvern, înlăturarea protopopului din postul de catehet. Pentru a lua o astfel de hotărîre, comunică episcopul ministrului, trebuie să se călăuzească și să păstreze principiul adoptat în justiție — „fină aluzie la încălcarea ei cu bună știință de către guvern — ca nimeni să nu fie pedepsit fără să fie ascultat. De aceea îi solicită ministrului amănunte asupra locului de unde a provenit reclamația cît și faptul concret de care se face vinovat protopopul. Iată, deci, pînă unde mergea abuzul guvernului, pretinzînd ca pe baza unui simplu ordin și fără nici o cercetare, episcopul să suspende un protopop, un organ de conducere al Bisericii, fără a i se comunica, cel puțin, fapta de care se face vinovat.¹³ Odată cu acuza guvernului apare și plîngerea protopopu-

⁹ Ibidem, nr. 3134/1894.

* Trifon Miclea s-a născut la 23 august 1855 la Maidan. A fost hirotonit în anul 1887.

¹⁰ Ibidem, nr. 2197, 2834/1894.

¹¹ Foaia Diecezană, 1894, IX, nr. 20, 21, 22 etc.

¹² Arhiva Mitropoliei Banatului, *fondul Caransebeș*, nr. 3212/1894.

¹³ Ibidem.

lui Miclea înaintată episcopului Popea, unde se aduce la cunoștință acestuia din urmă, că directorul gimnasiului, cu părere de rău îi arată ordinul ministrului prin care este suspendat din postul de catehet pe motivul că nu este fidel statului. Ordinul nu cuprindea și probele capetelor de acuzare. Protopopul criticând în fața directorului „împrejurările de astăzi“ de la care nu așteaptă nici un bine, îi califică pe cei ce au dat o astfel de dispoziție ca necunoscători ai datoriilor pe care le au față de cetățeni. În acest context apar mai marii zilei, pentru el, „mișei și ticăloși“ și consideră sub demnitatea sa de a răspunde unor acuze ridicate de asemenea oameni. Raportează cele întâmplate doar din dragoste pentru bunul său ierarh fiind convins că de aceea a dispus ministrul înlăturarea lui ca tinerii români să fie trimiși să învețe „államirtároti hűség“. Credința sa este că nu din partea directorului — cel ce a solicitat numirea lui — sau a corpului profesoral a fost reclamat, ci de către protopretorele din Antalfálva, reclamație înaintată comitelui suprem și acesta, la rîndul său, ministrului.¹⁴

Iată că, ministrul, deși a trimis episcopului cererea de suspendare (mai bine spus ordinul) a protopopului, nu a mai așteptat răspunsul acestuia, ci, în același timp cu adresa înaintată episcopiei, a trimis ordinul de suspendare directorului gimnasiului unde funcționa protopopul Miclea.

Raportul protopopului din care am aflat detalii asupra celor întâmplate a fost înaintat episcopiei după ce cu două săptămîni anterior, la 1 noiembrie 1894, acesta acceptase sarcina foarte dificilă de catehet la Panciova, dificilă din cauza drumurilor lungi oșositoare și costisitoare pe care trebuia să le facă. A acceptat postul doar din considerentul iubirii sale de neam, reușind, în acest fel, să-i învețe pe tineri cum să-și iubească „legea strămoșească“.

De atunci deja — cu două săptămîni înainte de suspendare, cînd a acceptat postul — mărturisește neîncercător că pentru această înaltă și nobilă cauză, de instruire a tinerilor, bucuros acceptă postul dacă „nu mi-or sta în cale omnipotenții zilei“. Ceea ce s-a și întîmplat.¹⁵

Lipsa de fidelitate față de statul maghiar a protopopului Trifon Miclea, apreciere cu care-l onorează guvernul, rezultă din evenimente anterioare, petrecute la sfîrșitul anului 1891, asupra cărora trebuie să ne oprim pentru a înțelege suspendarea sa din 1894. În același timp sînt interesante de cunoscut pentru aprecierea activității naționale a unui protopop ortodox român, legat nu de o singură atitudine, ci de o conduită națională fermă și consecventă de-a lungul anilor atitudinea unui protopop pentru care crezul naționala constituit evanghelia politică a întregului popor român.

Amănunte despre cele întîmplate aflăm într-un raport din 11 ianuarie 1892 înaintat episcopului Nicolae Popea de Trifon Miclea prin care denunță caracterul nefast al alegerilor de la sfîrșitul anului 1891 și atmosfera, nefavorabilă românilor, în care s-au desfășurat. În acest sens îi

¹⁴ Ibidem, nr. 3320/1894.

¹⁵ Ibidem, nr. 3399/1894.

comunică episcopului că preotul din Uzdin, Nestor Onciu a participat „a doua zi de Crăciun“, deci 26 decembrie 1891, împreună cu alți doi preoți sirbi, la conferința partidului liberal (maghiar). Aceasta după ce notarul comunal din Uzdin a comunicat cu cîteva zile înainte de ținerea conferinței, în prezența a 600—700 de alegători din cei 950 cit avea atunci această circumscripție, că la toate circumscripțiile s-a plătit băutură cu scopul alegerii de „ablegat“ a lui Iovanovici. Împotriva acestei proceduri de atragere a poporului, mai puțin versat în atări meschinării politice, prin diferite mijloace necinstite, de a-și da votul candidatului guvernamental, protopopul Miclea a luat atitudine recomandînd poporului să se ferească de a-și da votul unui nedorit „pentru rachiu sau bani“. A fost însă, se pare, împiedecat de Nestor Onciu pentru care îl va admonesta la ieșirea din biserică, într-o zi următoare, spunîndu-i că la dorința sa de a recomanda poporului să nu-și dea votul pentru băutură sau bani, ci să procedeze după cum îi dictează conștiința, a fost împiedecat de el. Aluzia protopopului este foarte clară fiindcă alegerea unui „ablegat“ după cum îi dicta conștiința poporului român, însemna alegerea unui român. Revoltat de o asemenea atitudine total antinațională, protopopul l-a admonestat zicîndu-i. „Ești Iuda“, adică vînzător.

Dîndu-și seama de gravitatea politică a afirmațiilor sale, protopopul Miclea mărturisește ulterior episcopului său că nu a observat prezența unor martori ce afirmară, parafrazînd cuvintele lui Nestor Onciu, după spusele lui, „îi vinde pe rachiu și pe bani ungurilor“. Ajungînd la cunoștința notarului comunal, nu se știe cum, cuvintele protopopului, acesta a telegrafiat îndată comitelui suprem care a ordonat cercetări asupra atitudinii naționale a protopopului Miclea. Afirmațiile sale au devenit o cauză penală ajunsă, în acest fel, la tribunalul din Panciova.

Poporul, și de această dată, ia o poziție fermă de apărare a protopopului său provocîndu-l totodată pe Nestor Onciu să-și retragă acuza pentru sistarea cercetărilor ordonate. Așa cum mărturisește și protopopul Miclea din cauza influenței și probabil sub presiunea notarului, Nestor Onciu nu este de acord cu o astfel de alternativă. Pentru a-și rezolva situația, protopopului i se recomandă o audiență la comitele suprem, unde „să recunoască“ cele întîmplate. Departate de o asemenea conduită, dirz. Trifon Miclea îi comunică episcopului Popea intenția sa de a nu se face „sclav“ și că nu se bagă singur în cursă. Chemat la protonotarul comitatens pentru cele întîmplate, cel însărcinat de comitele suprem cu cercetarea cauzei, protopopul refuză categoric, așteptîndu-l pentru lămuriri la domiciliul său. În discuțiile purtate Trifon Miclea încearcă să plaseze cele întîmplate pe făgașul strict bisericesc, pentru ca diferendul cu N. Onciu să nu intre în sfera delictelor politice. Mărturisește episcopului Popea că nu a dat nici o declarație, încă, despre cele petrecute, autorităților comitatense, cu speranța că N. Onciu își va retrage acuza, care de fapt pornea de la notarul comunal. În caz contrar va avea „grozave lupte“. Nu peste mult timp, în 6 ianuarie 1892, preotul N. Onciu își retrage învinuirea adusă protopopului. Cauza determinantă a fost trebuința de a alege între presiunile venite din partea notarului și hotărîrea ce fruntașii români din comuna Uzdin i-au comunicat-o; dacă nu își retrage acuza, nu va

mai rămânea preot acolo. Cu toate acestea, tot N. Onciu îl va întâmpina pe candidatul guvernamental Iovanovici.

Un fapt extrem de semnificativ este că în acest timp, 1892, Trifon Miclea se ocupa cu convocarea Conferinței Naționale pentru alegerea unor delegați la Conferința generală de la Sibiu. Dar din motive întemeiate și în „împrejurările peste măsură critice“ nu a putut convoca Conferința Națională. Cauzele reale erau suspiciunile autorităților comitatense ce planau asupra activității sale naționale și timpul inoportun pentru asemenea acțiuni politice românești.¹⁶

În aceste situații desprindem atitudinea episcopului Nicolae Popea, care este cea din totdeauna, alături de cauza națională. „Reprobând“ fapta lui Nestor Onciu îl cheamă să se prezinte „negreșit“ în fața sa pentru explicații.¹⁷ Cel ce va interveni la episcopie în favoarea lui N. Onciu va fi tot protopopul Miclea, atît în 4 iunie cît și în 2 septembrie 1892, pentru iertarea lui, invocînd drept circumstanțe atenuante, vîrsta înaintată a acestuia, de 79 de ani și faptul că e neputincios.¹⁸

Revenind la suspendarea protopopului Miclea din postul de catehet, întîmplată în anul 1894, la intervenția episcopiei în favoarea sa ministrul răspunde, aducînd pe lingă o acuză formulă, lipsa de competență, și o acuză mai gravă, lipsa de fidelitate a protopopului. E vorba de cazul din 1892, cînd în timpul alegerilor au fost ridicate împotriva sa acuze cu caracter politic, nelămurite, ce vor face ca protopopul Miclea să fie suspendat de la catedră.¹⁹ Înțelegem astfel, în urma celor petrecute în 1892, de ce era considerat ca unul lipsit de fidelitate față de stat, în 1894.

În continuare, episcopia Caransebeșului profitînd de situația rămasă încă nelămurită pentru guvern (cînd de fapt acuza s-a retras în urma atitudinii ferme a fruntașilor români de acolo) arată ministerului că într-un stat, de drept, funcționarii nu pot fi destituiți pe baza unor acuze nelămurite și nedovedite. În caz contrar, suspendările fără să fie motivate de guvern, ar statornici un principiu periculos pentru stat. Ca urmare solicită, aceluiași for, ca protopopul Trifon Miclea să rămînă mai departe în funcția de catehet.

Probabil că presiunile guvernului au fost puternice din moment ce la scurt timp, în 11 aprilie 1895, protopopul Trifon Miclea demisionează din post, propunîndu-l, însă, pe *Onoriu Conopan* din Uzdin, un alt preot cu vederi naționale.²⁰

Episcopia, atentă la recomandarea protopopului Miclea, numește, în mod provizoriu, pe preotul *Onoriu Conopan* în postul de catehet la gimnasiul superior de stat din Panciova, după care comunică această numire și ministrului de culte, Iuliu Wlassics. Episcopul Nicolae Popea nu pierde ocazia de a „insista“ din nou asupra „cazului“ Trifon Miclea revenind pen-

¹⁶ Ibidem, nr. 81/1892.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem, nr. 2611, 1572/1892

¹⁹ Ibidem, nr. 427/1895.

²⁰ Ibidem, nr. 1095/1895.

tru a treia oară asupra lui, la care însă ministerul, în adresa de recunoaștere a lui Conopan, nu face nici o referire.²¹

Atitudinea națională a protopopului Miclea continuă, bineînțeles, și în anul următor, 1896, de data aceasta avînd alături pe tinerii *preoți Onoriu Conopan și Iancu Milu*, acuzați și ei de guvern în 23 decembrie 1895.²² Conceptul de acuzare, original, semnat de ministrul Wlassics, aduce la cunoștința episcopului Nicolae Popea următoarele fapte; capelanii din Uzdin, preoții Conopan și Milu, sub conducerea spirituală a protopopului Trifon Miclea (din nou acuzat) au făcut o mare „agitațiune” națională. Astfel, ambii preoți nu au săvîrșit slujba divină, intrată în uz de ani de zile, de ziua Sf. Ștefan din anul 1895. În al doilea rînd preotul Onoriu Conopan sau protopopul au scos din biserică cununile a doi jandarmi, morți cu cîțva timp în urmă, pe motivul că purtau „inscripție” maghiară și culorile maghiare. În al treilea rînd, toți trei, răspîndesc în popor „foile agitatorice” *Tribuna, Dreptatea* și în mod special *Foaia Poporului*. În al patrulea rînd consecințele ce au decurs din agitațiunile capelanilor, aflați sub conducerea protopopului Miclea, sînt că cea mai „inteligentă” parte a poporului, pînă atunci „patriot, stă acuma în serviciul ideii daco-române”.²³

Existența unui focar național românesc la Uzdin condus de protopopul Trifon Miclea, cu acțiuni clare și concrete pe plan național a determinat mutarea scaunului protopopesco de aici la Satu-Nou la sfîrșitul anului 1894, la „stăruința românilor”.²⁴

Silit de adresa guvernului, episcopul Nicolae Popea solicită declarații celor trei clerici implicați în propaganda ideilor daco-române. Nu se păstrează decît declarațiile celor doi capelani, foarte minuțios alcătuite. Cea a protopopului lipsește, însă, din păcate, deși era probabil o temeinică înmănunchiere a convingerilor sale politice, emanații ale unui suflet românesc aprins, membru al Partidului Național Român.

Fără a ne opri detaliat asupra celor două declarații păstrate, foarte meticolos alcătuite, reținem aspectele de natură politică ce ilustrează convingerile clerului românesc din această perioadă.

Respingînd învinuirile, preoții Onoriu Conopan și Iancu Milu dedică relevante rînduri presei românești. În mărturisirile lor ambii afirmă existența în comuna Uzdin a ziarelor românești, *Tribuna, Dreptatea* și *Foaia Poporului*, însă, meritul răspîndirii lor, nu îl au dinșii, pentru că ele erau și înainte de venirea lor acolo. Explică „darul” poporului român de a fi la curent cu tot ceea ce se întîmplă în lume, realizat prin „cetirea foilor”.

²¹ Ibidem, nr. 1437/1895.

²² *Onoriu Conopan*, teolog absolut din Conop (dieceza Arad) a fost hirotonit de episcopul Nicolae Popea în 23 februarie 1894 pentru postul de capelan din Uzdin, cf. *Foaia Diecezană*, 1894, IX, nr. 9, 27 februarie/11 martie, p. 6. *Iancu Milu*, teolog absolut din Mehadica a fost hirotonit de episcopul Nicolae Popea, în 29 mai 1894, preot pentru postul de capelan protopresbiterial pe lângă protopopul Trifon Miclea al Panciovei cu sediul în Uzdin, apoi Satu-Nou, cf. *Foaia Diecezană*, 1894, IX, nr. 23, 5/17 iunie, p. 6.

²³ Arhiva Mitropoliei Banatului, fondul Caransebeș, nr. 3837/1895.

²⁴ *Foaia Diecezană*, 1894, IX, nr. 50, 11/23 decembrie, p. 6.

Deci, indemnul la „prenumerare“ nu au putut ei să-l facă din moment ce exista. Apoi, cu cât popoarele unui stat au un grad de cultură mai ridicat, cu atât mai „fericit“ se numește statul respectiv. Iar prin indemnul la citirea foilor românești și luminarea poporului, cei doi preoți afirmă că nu au făcut „agitație națională“, ci i-au indemnât spre un act de cultură.

Cea mai gravă acuză adusă era de îmbrățișare a ideilor daco-române. În justificările lor, unul din cei doi preoți, Onoriu Conopan, luînd drept argument hotărîtor cuvintele Mintuitorului „mergînd învățați toate neamurile...“, consideră că este obligat să propovăduiască adevărata credință poporului din care se trage. Din expunerea crezului său național desprindem o caldă și fierbinte dragoste de neam, de locul unde a văzut lumina zilei, de limba și credința strămoșească, o adevărată dragoste de patrie. Iată ce ne spune însuși preotul Onoriu Conopan; „Cine din noi n-are o vatră care să-i fie scumpă și iubită? care din noi n-a fost copil, care n-a iubit focul vetrei ce ne-a încălzit, *limba* în care am exprimat mai întîi cerescul cuvînt mamă, ceriul, aerul, florile cîmpiei unde repausă strămoșii noștri, *locul* unde iubim și suntem iubiți, — cui nu-i sunt sacre și scumpe? Eată ideea unei țări mici! Eată ideea consacrată poporului credincios de a-l face să-și iubească patria în care s-a născut și unde-i sunt osămînte scumpe a moși-strămoșilor noștri, — aci, pre acest loc unde am văzut mai întîi razele luminii, în valea aceasta a plîngerilor trebuie să trăiască și să moară“.²⁵

Onoriu Conopan, mărturisindu-și concepția, își definește profundul simțămînt al tradiției, atît de caracteristic poporului și preoților ortodocși, care privind înapoi sînt copleșiți de sentimentul de întoarcere spre strămoși, aproape divinizați.

Iată concepția unui preot, iată definirea unei generații de preoți, adînc pătrunși, în structurile lor intime și de ultimă esență, de simțămîntul tradiției. Un chihlimbar al Bisericii răsăritene, etalat, prin acest modest preot. Se produce, la acest caz, ce poate deveni clasic, întrepătrunderea, confundarea dintre etnic și religios, pîgorît, fără rezerve, pînă la etnogeneza românilor. Aceasta pe lingă că este frumos este și adevăr.

Concluzia, nu este un exces al fantaziei ce sacrifică frumosului adevărul. Avem prilejul, însă, prin această concepție a lui Conopan, să relevăm, suprapunerea, identificarea cultului adevărului care, pentru poporul nostru este și frumos. Deci, nu procedăm ca elenul, sacrificînd adevărul pentru a „construi“ ingenios un „adevăr“ istoric plauzibil. El există la noi relevant și, pe deasupra, și frumos.

Concepția preotului Conopan nu este de o semnificație tipic-ideală, ci este oglinda faptelor reale, deci primește în urma realului o semnificație ideală. O atare concepție, primită prin străbuni și Biserică, de a cultiva adevărul, în același timp frumos, a jucat imensul rol educativ ce ne-a definit și păstrat, etnic și religios, între cei ce ne înconjurau. Nu mai era necesară o subliniere a faptelor retușate. Străbate cu putere, în cele ci-

²⁵ Arhiva Mitropoliei Banatului, fondul Caransebeș, nr. 173/1896.

teva rinduri înseilate de un prea tânăr preot, ideea nedobîndirii concepției de la sine, și nici printr-o îndelungată experiență, ci numai prin educația suprapusă peste fondul moștenit de la străbuni.

Biserica a fost determinanta privirii cu seriozitate a faptului istoric, istoriografia creștină neurmărind idealizarea sa, ci componența reală a evenimentului, în virtutea semnificației faptelor pentru judecata finală. Vedem, astfel, în ce măsură existența etnică a fost conjugată celei religioase.

Episcopul Nicolae Popea, în 4 mai 1896, pe baza declarațiilor celor doi preoți și, probabil a protopopului Miclea, încearcă, printr-o lungă adresă către ministrul Wlassics, să-i desculpe pe aceștia, solicitînd ministrului, ca pe viitor, să nu mai aducă sentință asupra preoților săi, pînă nu se va aduce la cunoștința sa, învinuirile ce li se aduc pentru a cerceta cauzele iar, în concluzie, preoții implicați să fie considerați nevinovați.²⁶

Cu toate insistențele episcopului, ministrul, în 29 iulie 1896, îl suspendă pe Onoriu Conopan din postul de catehet de la gimnasiul superior de stat din Panciova, unde a fost numit cu puțin timp înainte, în locul protopopului suspendat și el.²⁷ Tot fără rezultat va rămînea și intervenția ulterioară a episcopiei, consemnată în răspunsul ministrului, din 9 ianuarie 1897, prin care din nou nu-l acceptă pe Conopan în postul de catehet.²⁸ În căutarea unei soluții, episcopia va înființa o parohie în Panciova, parohul locului fiind denumit în același timp catehet la gimnasiul de acolo.²⁹

Colaboratorii mai apropiați ai preoților, învățătorii au fost și ei implicați în mișcarea memorandistă. Unul din aceștia a fost învățătorul *Gheorghe Bocu* din Sistarovăț. De numele lui se leagă cunoscutul cîntec-simbol din timpul Memorandului „Doina lui Lucaciu” care va cunoaște o răspîndire vertiginoasă în toate ținuturile locuite de români. Este un cîntec argument, ce atestă, identificarea totală a patriotului militant, cu interesele și aspirațiile poporului său. „Hora lui Roman” scrisă de Iosif Vulcan este o doină închinată lui Alexandru Roman care circula în Transilvania, Banat și părțile ungurene, cu rezonanțe mai intense după condamnarea acestuia din 1870.³⁰ După procesul memorandist a fost adoptată pentru Vasile Lucaciu de talentatul învățător Gheorghe Bocu. Statul maghiar a intentat proces autorului dar la judecată nu a mai ajuns pentru că moare între timp. Cu privire la paternitatea cîntecului, situația a fost lămurită prin intervențiile lui dr. Ioan Suciu și Iosif Vulcan în *Dreptatea*.³¹ Învă-

²⁶ Ibidem, nr. 173/1896.

²⁷ Ibidem, nr. 2366/1896.

²⁸ Ibidem, nr. 27/1897.

²⁹ Ibidem, nr. 1646/1897.

³⁰ I. D. Suciu, *Literatura bănățeană de la început pînă la Unire (1552—1918)*, Timișoara, 1940, pp. 141—144; Gelu Neamțu, *Activitatea parlamentară a lui Alexandru Roman 1866—1887*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, 1969, XII, p. 100; Idem, *Alexandru Roman (1826—1897)*, rezumatul tezei de doctorat, Cluj, 1975, pp. 13, 15.

³¹ *Doina lui Lucaciu*, în *Dreptatea*, nr. 42, 43, 44/1895; Dr. Ioan Suciu, *Doina lui Lucaciu*, nr. 49/1895; Iosif Vulcan, *Doina lui Lucaciu*, nr. 84/1895.

tătorul Gheorghe Bocu a întreținut intense legături și cu Liga Culturală din București ceea ce explică dimensiunea preocupărilor sale.³²

Studentii români de pe la diferitele universități nu au rămas impasibili la cele ce se întâmplau pe terenul luptelor naționale. Participă cu entuziasm la evenimentele zilei. În numele studenților români din Austro-Ungaria, un comitet studentesc, în frunte cu bănățeanul A. C. Popovici, alcătuiește cunoscuta „Replică”³³ răspuns la contra memoriul studenților maghiari. Autorul de fapt al „Replicii” era bănățeanul A. C. Popovici ginditorul politic de atunci al românilor, condamnat, împreună cu N. Roman la 4 ani închisoare.³⁴ A. C. Popovici este acela care atenționează pe membrii Comitetului Național că procesul Memorandului trebuie să fie un proces politic și nu unul de presă. Apoi îi îndeamnă pe cei din România ca în timpul procesului să facă „demonstrații grozave” asigurându-i de amploarea manifestațiilor studenților români din străinătate, care vor „lansa” manifeste, vor trimite delegații la Cluj.³⁵ Printre participanții la manifestația din Cluj se numără și viitorul istoric, dr. Ioan Sirbu.*

Mai mult, în numele „junimei academice” române, scria G. Candrea din Gratz la 20 septembrie 1891 episcopului Nicolae Popea, care „prepară o replică la contra memoriul maghiar”, despre dorința de a li se trimite numărul sufletelor ortodoxe din episcopia Caransebeșului. Răspunsul a fost probabil unul favorabil.³⁶

Atitudinea din timpul „Replicii” ca și cea din timpul procesului de la Cluj, determină introducerea cercetării disciplinare împotriva studenților de la Universitatea din Cluj, apoi Budapesta.³⁷ Pentru acțiuni naționale au de suferit nu numai românii ci și studenții slovaci din care 4 au fost eliminați de la gimnasiul superior din Késmark.³⁸

Atmosfera încinsă din cauza politicii naționalităților, dusă de către guvernul maghiar, va crea prilej de agitație nu numai în rîndul studenților, ci și în cel al școlarilor. Am pomenit spre exemplificare, în articolul precedent, un caz petrecut la Blaj, deși nu intra în subiect ce reflecta adeziunea generală a tineretului față de „Republica” studenților.

Spiritele erau încordate și la Caransebeș. Tinerii elevi de la instituttele diecezanе, teologii și pedagogii, în ziua de 3/15 mai 1894 au ținut un „maial” în Teiuș și au fost conduși acolo de profesorii Iosif Bălan și Petru Ionescu. În tot acest timp au fost urmăriți de poliție. Presa maghiară, în special *Pesti Hirlap* și *Aradi Hirlap* consemnează că elevii au demonstrat

³² Informație de la istoricul I. D. Suci pentru care îi mulțumim.

³³ Șerban Polverejan, Nicolae Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente (1885—1897)*, Cluj, 1973, p. 236.

³⁴ I. D. Suci, *op. cit.*, pp. 210—211.

³⁵ S. Polverejan, N. Cordoș, *op. cit.*, p. 215, anexa nr. 58.

* Informație de la prot. dr. Marcu Bănescu pentru care îi mulțumim.

³⁶ Arhiva Mitropoliei Banatului, fondul N. Popea.

³⁷ *Foaia Diecezană*, 1894, IX, nr. 22, 29 mai/10 iunie, p. 6.

³⁸ Arhiva Mitropoliei Banatului, fondul Caransebeș, nr. 1225/1894.

în acea memorabilă zi pentru români. A doua zi, noaptea, au fost sparte ferestrele de la locuința directorului școlii de stat din Caransebeș, Bánfi Iános, motiv pentru care s-au făcut serioase investigațiuni. Episcopul Nicolae Popea i-a declarat nevinovați. Aceeași părere o împărtășește și primarul Caransebeșului L. Szívós consemnată în *Krasso-Szörényi Lapok* din Lugoj.³⁹

Tot de la Caransebeș își manifestă adeziunea pentru memorandiști „Societatea de lectură teologică-pedagogică = Ioan Popasu =” și „Societatea femeilor române”, care își devansează data ținerii ședinței, împreună cu petrecere, cu o zi, pentru 6 mai, în loc de 7 mai 1894, când începe „săptămîna patimilor a întregului popor român” prin procesul de la Cluj.⁴⁰

În sfîrșit, în acest timp avea loc la Caransebeș și sinodul eparhial anual sub conducerea arhimandritului Filaret Mûsta, în lipsa episcopul Nicolae Popea plecat la Budapesta pentru ședința Casei Magnaților asupra proiectului de lege privind căsătoria civilă. Consemnăm cu acest prilej atitudinea episcopiei din Caransebeș față de procesul de la Cluj, adeziunea deplină, mărturisită, față de mișcarea memorandistă. Deputații sinodali împreună cu întreaga „intelligență” românească trimit Comitetului Național la Cluj, pe numele lui Iuliu Cîrșoiu. O adresă de adeziune și încurajare, în care afirmă că: „Poporul român întreg din patria străbună este cu voi unit în cugete și simțiri, căci cauza națională o reprezentați cu demnitate. De aceea, se spune în adresă, „vă urmăim cu toții” pînă la „învîngere” pentru că grăvaminele cuprinse în Memorand sunt ale poporului român întreg”.⁴¹ Mai mult decît aceasta, episcopul Nicolae Popea, alături de mitropolitul Victor Mihali și episcopul Ioan Meșianu înaintează la 25 martie 1895 împăratului Francisc Iosif I, o cerere de grațiere a memorandiștilor. În urma acesteia și a intervenției suveranului României cei închiși vor fi eliberați.⁴²

Documentele prezentate demonstrează presiunile exercitate de guvern împotriva unor conducători români, ca și intensă activitate desfășurată de aceștia, în lupta pentru împlinirea dezideratelor lor.

³⁹ *Dreptatea*, 1894, I, nr. 110, 18/30 mai, p. 5; nr. 115, 25 mai/6 iunie, p. 5.

⁴⁰ *Dreptatea*, 1894, I, nr. 93, 26 aprilie/8 mai, p. 6 (ediția de dimineață).

⁴¹ *Dreptatea*, 1894, I, nr. 94, 27 aprilie/9 mai, p. 2. Adresa de aderență a fost semnată de: dr. George Popovici protopop, dr. Iuliu Olariu profesor, Gerasim Șerbu profesor, David Terfăloagă paroh, George Popovici paroh, Nicolae Scipione paroh, Ioan Pinciu protopop, Andrei Ghidiu protopop, Filip Adam protopop, Alexandru Popovici protopop, Mihai Juica adm. protopopes, Iosif Tămășel paroh, Sebastian Olariu protopop, Maxim Popovici protopop, George Lupșa paroh, Martin Tiapu învățător, Teodor Cioloca paroh, dr. Petru Cornean avocat, Virgil Tomici proprietar, dr. Ioan Popovici avocat, dr. Alexiu Manguica avocat, dr. Alexandru Birescu avocat, Patriciu Dragalina profesor, dr. Aurel Oprea avocat, Iosif Bălan profesor, Ioan Tieran librar, Ion Lințu, George Tătucu paroh, Alexie Frateș paroh, Petru Ionescu profesor, dr. Petru Barbu profesor, George Bogoievici paroh. (Menționăm că protopopul Mihai Popovici cu sediul în Orșova a lipsit de la sinod).

⁴² Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, București, 1979, pp. 281—282.

Clerul românesc alături de întregul popor a adus astfel un însemnat aport la lupta împotriva tendințelor de deznaționalizare în spiritul iubirii de neam, pentru dreptate socială, libertate națională și unitatea statală.

Preot GHEORGHE NAGHI

DIN TRECUTUL PAROHIEI SINTEȘTI

Frânturi din istorie. În desfășurarea lui spre nord-est de Lugoj, terenul frământat îmbracă o diversitate de forme. Se ridică în trepte, își aliniază culmile lângă Leucușești ca să se lase în coboriri domole spre valea Begheiului. Apoi aproape de Margina, hotarul de odinioară dintre Banat și Transilvania, dealurile se înfrățesc cu munții înscriind un amfiteatru uriaș străjuit de piscurile semețe ale Chiciorei (1159 m), Padeșului (1380 m) și Poiana Ruschii (1369 m), unde este și obârșia râului. Prin întinderea, unitatea geografică și prin complexitatea ei, regiunea a oferit totdeauna posibilități lesnicioase de existență așezămintelor omenești, le-a ocrotit în vremi de restriște iar când s-a așezat liniștea, le-a revărsat spre șesul prea de multe ori pustiit de năvălitori.

Descoperirile din peștera de la Fărășești, cele din alte localități aparținând epocilor pietrii, bronzului și fierului, din timpul dacilor și romanilor, atestă aici o prezență umană neîntreruptă iar legende, tradițiile și toponimia sint mărturii ale permanenței românești pe aceste meleaguri. Alături de ele, memoria pământului păstrează și acum în numiri de locuri un întreg sistem de cetăți străvechi necunoscute istoriei, moștenite de populația celor 8 districte românești de pe valea superioară a Begheiului¹, odată cu limba și cu orînduirile politice și bisericești, cunoscute documentar din secolul al XIII-lea.

Așezată între valea Mureșului și valea Timișului, de care o despart culmile și legată de ele cum și de valea Bistrei cu șosele pietruite, valea de sus a Begheiului a comunicat, ca și astăzi cu Transilvania, pe drumul cel mai scurt și ferit ce duce de la Timișoara peste Lugoj și Margina unde urcă în munți, coborînd prin Ilia și Deva spre Sarmizegetusa. Aceste împrejurări i-au hărăzit un rol militar important cu lupte fără sfîrșit pentru stăpînire, dar mai ales purtate de românii districtelor pentru apărarea libertății și a pământului străbun. De aceea, expansiunea dominației străine e tirzie aici și în continuă schimbare.

¹ Traian Simu, *Organizarea politică a Banatului în evul mediu*, Lugoj, 1941, pp. 25—27; Patriciu Drăgălina, *Din istoria Banatului Severin*, I, Caransebeș, 1899, pp. 124—128.

În această ambianță se desfășoară trecuta viață a satului Sintești, a localităților Fărcăzia, Seliște și Gingani care i se vor alătura mai târziu, numiri păstrate pînă astăzi în hotarul său.

Din ce a rămas în documentele ocupanților ce vorbesc despre noi doar în obișnuitele încercări de acaparare a pămîntului sau cînd se certau între ei pentru hotărnicii, cea mai veche mențiune datînd din 1362² se referă la Fărcăzia și la Andrieșul din apropiere aparținătoare întinsului district Icus, unde în 1288 sînt pomeniți banii români Teodor și Mihai, ai căror urmași protestează în 1359 împotriva donației pe care o face în cuprinsul său regele, unui boier fugit din Țara Românească, după înfrîngerea suferită de Carol Robert la Posada. Cu acest prilej, afirmă ei că în districtul Icus pe care l-au condus și moși strămoșii lor din cele mai vechi timpuri, regele nu are nici un drept și ca atare, nu-și poate exercita prerogativele feudale.³

Cetatea și districtul Margina în care era încadrat și Sinteștiul, după prefacerile de la sfîrșitul secolului al XIV-lea, trec în 1439 în posesia lui Ioan de Hunedoara. În anul următor sînt amintiți Ioan și Pavel din Sintești, iar în 1509 apoi în 1511, Dragulea sau Draculea, sînteștean și el, îl reprezintă pe palatin într-o anchetă privind cetatea Margina din imediată vecinătate. Un document din 1518 a lăsat cîteva știri despre cnezii din districtele românești Margina și Bujorul, iar după un an, dieta Ungariei constatînd că districtele Margina, Sudgea și Mănăstur, stăruitoare întru redobîndirea libertăților surpate de orînduirea feudală, refuză să-și îndeplinească obligațiile impuse, că neagă supunerea față de județul Timiș și că nu aparțin nici Ungariei, nici Transilvaniei, decretează aneierea lor la județul Timiș. O altă încercare cu același scop e zădărnicită în 1599 de dieta Transilvaniei, care ordonă ca apartenențele Făgetului și Marginei să se supună banului din Lugoj.

Seliștea apare într-un act donațional din 1548, iar în 1551 e călcată, ca și așezările din jur, de armata condusă de Petru Petrovici, care ocupă și dărîmă zidurile cetății Margina.

Următoarele patru decenii, sînt acoperite de tăcere. Banatul e ocupat în 1552 de turci ce cuceresc regiunea în 1554 și rezidesc cetatea Margina situată aci la hotarul de răsărit a pašalicului din Timișoara, fapt care a generat neconținute hărțuiri și suferințe. În primăvara anului 1594 reîncep luptele. Armata transilvăneană atacă Margina, Sinteștiul și satele apropiate, ucide, jefuiește, ia vitele locuitorilor și duce o mare parte din

² Datele istorice au ca temei documentar lucrările publicate de istoricul Pesty Frigyes, german de origine. Pentru a evita repetarea numeroaselor trimiteri, dau titlul lucrărilor cu precizările cuvenite: *Krassó vármegye története. Oklevéltár*, (Istoria județului Caraș. Colecție de documente), Budapesta, vol. III, 1882, vol. IV, 1883, anii respectivi; *Krassó vármegye története*, (Istoria județului Caraș), vol. 1 și 2, Budapesta, 1884, la localitățile menționate, cum și *A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek*, (Vechile districte românești din județul Severin), Budapesta, 1876.

³ Pesty Frigyes, Ortway Tivadar, *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez* (Documente privind istoria județului și a orașului Timișoara), Pojon, 1896, pp. 97, 213, 215, 337.

rindurile lor în captivitate. În 1595 luptele continuă cu înverșunare pentru ocuparea cetății Făgetului apărată de turci, sfârșindu-se cu victoria transilvănenilor, cu alăturarea districtelor la Transilvania și cu revenirea la sistemul feudal înlăturat de turci. Astfel, Sigismund Bathory, principele Transilvaniei, donează districtul Margina compus din 43 localități, în 1597, prefectului județului Hunedoara, dar Măcești din Fărcăzia și soția sa născută Pitaru se opun la instalarea acestuia în satele Sintești, Gincani, Temerești și Zorani. Tot în 1597, Oprea Lupu și Ioan Cosma iau parte la instalarea unui nobil în donația din Sad, iar Ion Șandra din Fărcăzia participă la o altă introducere în posesie, la Vărădia de Mureș. Nicolae Brazovan și Ion Pancan din Margina contestă în 1598 dreptul nobilului Ștefan Török de a stăpîni satele Seliște, Coștei, Baloșești, Coșava și alt localități ce i-au fost donate.

Totți, ca înaintașii din veacuri, păstrează moșia străbună și își apără cu hotărîre libertatea.

În 1602, turcii ocupă din nou cetatea Făgetului, dar generalul Basta, care se oprișe în cetatea Margina, o recucerește și trece populația din împrejurimi prin foc și sabie. Districtul Margina e amintit în 1605 cu 40 localități între care și Sinteștiul, apoi în vara anului 1616, în drumul său spre Lipova, principele Transilvaniei Gabriel Bethlen trece prin Deva, Dobra, Coșava, ocupă cetatea Margina, cetățile Sinteștiului, Făgetului și Mănăsturului. Într-o consemnare din 1620, Sinteștiul, Seliștea, Ginganiu și Fărcăzia aparțin tot districtului Margina, împreună cu 39 sate.

Între anii 1658—1688, districtele de pe valea superioară a Begheiului, cu Lugojul și cu celelalte districte din estul Banatului ajung din nou sub dominația turcească pe care populația, în întregime românească, o prefera dominației feudale transilvănene, căci turcii s-au dovedit mai îngăduitori. Ei au înlăturat nobilimea străină lacomă și asupra toare împotriva căreia banii, cnezii și poporul s-au ridicat de atîtea ori; au aplicat un regim mai uman și nu i-a interesat credința lor religioasă. Principii transilvăneni, ca și înaintașii lor oprimatori pînă la 1552, le răpeau pămîntul, persecutau Biserica ortodoxă silindu-i să primească credința calvină apoi catolică, într-o vreme cînd religia era un factor de unitate și rezistență a poporului față de acțiunile permanente de dezmembrare și deznationalizare.

În ultimii ani ai secolului XVII și la începutul celui următor, Sinteștiul, la care se alătură pe la 1650 locuitorii din Seliște și Fărcăzia, iar scurt timp după 1774 cei din Gincani, face parte din districtul Făget.

La 1716, după lupte crîncene, Banatul e ocupat de Austria. Exploatarea fără precedent și asupra religioasă care au durat pînă în 1760 declanșează o serie de răscoale ca aceea de mare anvergură din 1737—1739 ce cuprinde întreaga provincie. La ea participă și populația de pe valea de sus a Begheiului atașindu-se în 1738 muncitorilor de la atelierele metalurgice din Luncani pe care le-a devastat și a trecut apoi de partea turcilor. În 1739 colonelul Marko din armata generalului Lentulus care a transformat în cenușe un mare număr de sate, vine în părțile

Făgetului, cere să i se predea 17 haiduci, capi de răscoală,⁴ aprinde și ucide. Urmează un răstimp de liniște și prosperitate relativă, plătită scump cu atâtea vieți. În 1749, satul apare în evidențele oficiale cu 64 capi de familie impuși cu 32 $\frac{1}{2}$ unități de impozit și 512 florini, de două ori mai mult ca Făgetul și de trei ori ca Margina, deci de două, respectiv trei ori mai populat decît acestea.

Anul 1848, an de foc și de răscurce, e întîmpinat de românii din toate provinciile cu încredere în biruința dreptății. La marea adunare de pe Cîmpia Libertății de la Lugoj din 27 iunie 1848, convocată și condusă de neînfricatul revoluționar democrat Eftimie Murgu ce-și dorea unit întregul neam într-o singură țară românească, cincisprezece mii de participanți, între care se afla și preotul cărturar Partenie Gruescu din Sintești cu delegații satului, votează autonomia Banatului cu conducere românească în toate instituțiile și cu armată proprie. Mișcarea revoluționară, apoi revoluția maghiară, ridicată în numele libertății, egalității și frățietății, îndreptată contra Austriei, revoluție la care se alătură și Eftimie Murgu, hotărăște ținerea primelor alegeri de deputați pentru sfatul țării, cu o participare mai largă a poporului. Conștiința națională, vrerea de libertate și unitatea de nezdruccinat a românilor din județul Caraș-Severin ce-și avea reședința la Lugoj, întreținută mereu de cărturarii satelor, înfruntă, nu fără jertfe, violențele și ademenirile guvernului și în toate circumscripțiile electorale sînt aleși numai deputați români devotați cauzei obștești. În circumscripția Făget, candidatul guvernamental Wodianer, bancher din Budapesta și mare proprietar în Căprioara, cu toate promisiunile și încercările de mituire e înlăturat prin voturile românilor de calfa de măcelar Dionisie Cioloș, o victorie democratică plină de semnificație.

Cruzimile armatelor revoluționare și ale oficialității față de români spulberă încrederea în guvernul revoluționar. În ziua de 22 octombrie 1848, imediat după venirea unei unități militare kossuthiste în Făget, 7 000 de săteni din jur, îngrijorați de actele teroriste ce le săvîrșeau în Transilvania și Banat, înconjoară orașelul sub conducerea preotului Ivanție Popovici din Coșava și se pregătesc de luptă, după ce soldații împușcă 17 țărani care își vedeau de rosturi în moara de lîngă Bichigi. Unității militare din Făget îi vin în ajutor trupe din Lugoj, iar poporul se retrage cu aceeași hotărîre pînă sub dealurile Sinteștiului și numai prin destoinicia preotului Gruescu încredințat cu tratativele, s-a evitat un masacru fără precedent. Faptele sînt descrise amănunțit de acest cărturar în lucrarea-manuscris despre evenimentele din 1848—1849 în părțile Făgetului.

Indepărtați astfel de revoluția maghiară, în 10 decembrie alegătorii din Sintești, Temerești, Făget, Groși, Bulza, Margina, Coșava, Coșevița, Homojdia, Gladna, urmați de alegătorii din celelalte localități, își cheamă deputații din parlamentul revoluționar și, forțați de împrejurări, se ală-

⁴ Costin Feneșan, *Informații documentare privind răscoala populară bănățeană de la 1737—1739*, în „Banatica”, vol. II, Reșița, 1973, pp. 165—171, și extras.

tură armatei austriece care difuzase proclamația imperială ce promitea solemn dreptate și libertate popoarelor din imperiu. După terminarea revoluției, în noiembrie 1849, poporul adunat la Făget și în centrele mai mari din județ, încredințează conducătorilor săi devotați cu semnături și sigilii oficiale, misiunea „... ca în numele nostru, cauza noastră națională română în privința bisericească și cetățenească... a o face a înainta în acele interese naționale române, ... în privința egalei îndreptățiri a tuturor națiunilor și religiilor...”. Plenipotența semnată de reprezentanții a 11 localități din estul Făgetului e deschisă de sinteștenii Partenie Gruescu, primarul Mitru Olariu, de Peun Avramescu, Dionisie Ionaș, Petru Făraș, Iacob Căliman și Petru Benga, membri ai sfatului comunal.⁵

În locul dreptății și libertății promise de împărat se instaurează iar asuprirea, împotriva căreia se ridică haiduci ca Dimitrie din Sintești despre ale cărui fapte de dreptate povestea o baladă uitată astăzi. Prins o dată de panduri, cîntă cu glas de tunet:

Vai săracu Dimitrie
Cum îl duc nemții-n cocie,

Doi în față doi în spate
Pentru că făcu dreptate...

după care haiducii săi îl eliberează, sfîrșindu-se mai tîrziu în spînzurătorile de la marginea de răsărit a Făgetului.

Asupririi îi urmează acțiunile dure de deznaționalizare și strădania de a sparge blocul compact românesc prin colonizări de străini, organizate sistematic cu bani din bugetul statului. Astfel, guvernul hotărăște, în 1903, înființarea unei colonii puternice lângă Breazova, răpind din terenul arabil și pășunea satelor Sintești, Margina, Breazova, Bătești și Brănești, cum au procedat și în alte 14 sate de pe valea Begheiului, pentru a săraci, voit, populația românească. Dar, ca de atîtea ori în trecut, răspunsul nu se lasă așteptat. La Făget, iar în 26 aprilie 1903 la Margina, s-au adunat o mie de țărani din localitățile din jur și au protestat energic contra hotărîrii, prilej cu care plugarul sinteștean Dimitrie Lăzărescu, după cum spun ziarurile vremii, a exprimat revolta poporului față de intenția ucigașă a conducerii țării, prezente fiind și autoritățile.⁶ Aceeași atitudine neșovăielnică o dovedesc și la alegerile de deputați, înlăturînd prin votul lor pe candidatul guvernamental.

Solidaritatea țărănimii și primejdia unei răcoale au silit guvernul străin să-și anuleze hotărîrea. Erau conștienți după o multiseculară și dureroasă experiență că numai unitatea, încrederea în propriile forțe și lupta, pot înfăptui dreptatea și libertatea. Și lupta va continua cu aceeași vigoare pînă la împlinirea aspirațiilor în 1 decembrie 1918, la Alba Iulia.

Credință și „lege românească”. În trecut, singura instituție a românilor din vestul Carpaților tolerată de dominațiile străine a fost Biserica

⁵ Ion B. Mureșianu, *Aspecte ale mișcării revoluționare bănățene din anii 1848—1849*, în revista „Mitropolia Banatului”, Timișoara, an. XXVIII, 1978, nr. 7—9, pp. 517—519, și extras, unde documentele sînt reproduse în facsimile.

⁶ Ion B. Mureșianu și Victor Lăzărescu, *Activitatea protopopului Lugoșului dr. George Popovici în mișcarea agrară din 1903 a țăranilor de pe valea Begheiului*, în revista „Mitropolia Banatului”, Timișoara, an. XXVII, 1977, nr. 1—3, p. 175.

ortodoxă, slujitorilor ei revenindu-le datoria de a-și da aportul pentru apărarea ființei și a unității neamului. Ridicați din popor și părtași la suferințele lui, acești slujitori au înțeles poruncile istoriei și nu de puține ori vor fi în fruntea răscoalelor, în temnițe, sau vor sfârși în furci. Pentru ei și pentru credincioși, ortodoxia era „legea românească”. Biserica fiind alături de popor nu numai prin propovăduirea învățăturii creștine, ci și prin îndemnul stăruitor pentru apărare, dreptate și libertate și încrederea în împlinirea acestor deziderate.

Persecuțiile religioase de secole ce urmăreau să le impună credința asupraitorilor ca astfel să spargă unitatea blocului românesc, s-au oprit în fața rezistenței de neînfrînat a credincioșilor, rezistență ce-și definește conținutul în expresiile „papistaș” și „calvin”, atribuite și astăzi de localnici numai răufăcătorilor.⁷

După ocupația turcească, îngăduitoare față de ortodoxie, Austria Habsburgilor reia violent persecuțiile prin aparatul administrativ, între localitățile din apropiere numărându-se Gladna, Făgetul și Temereștiul vecin, de unde în 1739 au fost maltratate și întemnițate 16 persoane care au refuzat să primească uniția.⁸ Gruescu, întemeiat pe însemnări contemporane adevărate de documente oficiale, le înfățișează impresionat în paginile ziarului „Albina”, nr. 107 din 1870:

„Preoții erau căutați prin păduri, se legau și se puneau în carcere de unde nu mai eșiau; poporul, între baionete era dus de ostași împărătești la unire, la depunerea mărturisirii; mulți preoți și mireni emigrau ca să scape. La Temerești, comitatul Carașovului (județul Caraș), 16 inși fură încarcerati în Timișoara pentru cauza unirii... Preoții atât se răriseră încît abea la 20 sate se afla un preot, și acela plin de bătrînețe... Așa, în lipsă de preoți, se aflau pruncii nebotezați în etate de 14 ani, mirii și miresele se cununau fără preoți întorcîndu-se simplu pe după un măr dulce din care mireasa ținea o creangă prin care mirele prin o dătură de cuțit o cionta. După aceea se învelia și se socoteau cununați; de atunci, datina aceasta se păstrează pînă azi. Morții se îngropau fără preoți, de acolo a rămas datina celor 7 gropăși cari aveau a depune jurămint înaintea autorităților despre cel răposat, ca așa să fie șters de la prestațiile urbariale și cele de țară...”

Înfruntarea silnicilor, răscoalele și alte împrejurări, au determinat Viena să înceteze persecuțiile și să folosească alte mijloace, rămase tot fără rezultat.

Din îndepărtatul trecut se știe că între Margina și Sintești se înalța o mănăstire impunătoare. Existența ei e atestată de un document aflat pe la mijlocul secolului trecut în arhiva veche din Făget, de vechiul sigil al comunei politice Margina în care mănăstirea apare ca o construcție monumentală cu două turnuri. Ea e pomenită și într-o colindă locală⁹.

⁷ Ion B. Mureșianu, *Contribuții la istoria bisericii bănățene din prima jumătate a secolului XVIII*, în „Mitropolia Banatului”, Timișoara, 1968, nr. p. 643, și în extras.

⁸ Ion B. Mureșianu, *Din trecutul slovei bănățene*, Timișoară, 1940, p. 26.

⁹ Ion B. Mureșianu, *Mănăstiri din Banat*, Timișoara, 1976, pp. 78—80.

Dar cea dintii biserică din Sintești despre care avem informații datează din secolul XVIII. Construită din lemn la marginea sudică a satului, lângă vale, pe locul numit „Virgina“, a fost dată satului Sărăzani în 1811, an în care sinteștenii au sărbătorit sfințirea actualei biserici zidită din cărămidă, impunătoare pentru acel timp prin mărimea și frumusețea ei. Evenimentul e consemnat pe fila unui registru matricol astfel:

„În 29 iulie 1809 s-au cetit temelia sfintei biserici Sinteștiului de protoprezvitaru Chiril Radoslavici a Făgetului. Și s-au ridicat sfinta cruce în 6 septembrie a turnului, anul 1810 și s-au mutat sfintele icoane de la biserica cea veche, 24 aprilie 1811. Și sfințirea sfintei biserici au fost 17 septembrie 1811 și sfințirea s-au făcut cu blagoslovenia Preasfințitului arhiereului nostru Ștefan Avacumovici al eparhiei Timișorii episcop. Și s-au sfințit prin domnul Dimitrie Mihailovici protoprezvitaru Jebelului. Scris 18 septembrie 1811. Petru Popovici paroh Sintești“¹⁰.

Biserica are 28 m lungime, 12 m lățime, 10 m înălțime pînă în vîrf acoperișului și 29 m pînă la crucea din turn. Și toate cheltuielile necesitate de o astfel de lucrare neobișnuită în mediul rural în urmă cu 170 de ani au fost suportate de credincioșii parohiei, dovedind astfel atașamentul lor față de credința străbună precum și hărnicia ce le-a creat posibilitățile materiale.

Din obiectele ce s-au adus în 1810 în biserica nouă, împodobeau pronaosul, pînă nu de mult, trei icoane mari pictate în tempera pe lemn. Cea mai veche era zugrăvită în maniera secolului XVII, iar două au fost lucrate cu real talent de pictorul Ioan din Lugoj, cum lămuresc rîndurile ce-i adresează în 1798 preotul Ioan Mihailovici pe partea nepictată a singurului fragment ce se păstrează, vestindu-i că i-a trimis scîndura de tei trebuincioasă și solicitîndu-l să facă „treabă foarte bună și în grabă precum a fost înțelegerea“, fragment expus în Colecția de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului.¹¹ Aceluiași pictor i se datorește și chivotul frumos executat, semnat în 1786.

Foametea din anii 1814—1817 întîrzie pictarea bisericii și a iconostasului, lucrările respective fiind executate prin 1825 de înzestratul meșter al penelului, Gherdanovici din Lugoj. Biserica este repictată de preotul-pictor Nicolae Popescu în 1961.

Cărțile de cult tipărite pînă la începutul secolului XIX au fost înlocuite și înstrăinate, păstrîndu-se doar Cazania apărută la Rîmnic în 1748.

Despre slujitorii altarului, cea dintii mențione ce ne este cunoscută datează din 1767, an în care o conscripție precizează că Sinteștiul avea doi preoți: Nicolae Popovici, localnic, și Mihai Popovici, originar din Margina.¹² Le urmează Ioan Petrovici ce păstorește pînă în februarie 1791, apoi Ioan Mihailovici, decedat în 1805. Între 1805—1829 păstorește

¹⁰ *Almanahul* citat, p. 131. Originalul, în posesia mea.

¹¹ Ion B. Mureșianu, *Colecția de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului*, Timișoara, 1973, pp. 33, 40, 42; fig. 44, 87.

¹² Ion B. Mureșianu, *Un document din 1767 privind aspecte ale vieții bisericești din Banat*, în „Mitropolia Banatului“, Timișoara, 19 , nr. p. 543.

Petru Popovici, fiul preotului Mihai, din a cărui vrednicie s-a zidit și pictat biserica, cel care a însemnat faptele cum și cumplita foame în exprimare scurtă și precisă, caracteristică omului de acțiune. De la 1822 pînă la 1829 servește ca preot-capelan, iar pînă în 1834 ca paroh, Simeon Popovici, care „prenumeră” în 1823 *Istoria universală* tipărită în 1824 de preotul bănățean din Buda, Ioan Teodorovici; abonează în 1829 revista „Biblioteca Românească”, redactată de Damaschin Bojinca și cum-pără *Antropologia* doctorului timișorean Pavel Vasici, tipărită în 1830.¹³

Succesorul său, Partenie Gruescu (1813—1872), s-a născut în Coșava din apropiere, unde părinții săi, țărani săraci, s-au stabilit după ce pleacă din Sintești. Servește ca preot din 1834, administrează un timp protopopiatul Făgetului și trece în 1862 în parohia Birchiș unde se sfîrșește în vara anului 1872.

Cu o cultură bogată, numărîndu-se între cărturarii de seamă ai Banatului, a fost un pasionat cercetător al trecutului în care a folosit o vastă documentare oferită de bogata sa bibliotecă ce cuprindea lucrări românești, străine și publicațiile fraților de peste munți. Observator atent al vieții sociale din lumea satelor în care a trăit împărtășindu-i suferințele și aspirațiile, pe care a descris-o cu talent literar și pătrunzător, ostendînd fără preget și efectiv pentru ridicarea ei materială și culturală, abordînd probleme de bază cu vederi noi și moderne. Desfășoară de asemenea o activitate amplă pe tărîm școlar în Sintești apoi ca inspector școlar cercuial în părțile Birchișului, activitate apreciată elogios pentru gîndirea nouă și pentru realizări.¹⁴

Colaborator la „Gazeta Transilvaniei”, la „Telegraful Român” și „Albina”, Gruescu a pus în discuție judicioasă problemele majore ce frămîntau viața românească din Banat. În 1855 îi trimite lui George Barițiu voluminoasa lucrare originală în manuscris: „*Timpul, sau zise despre unele așezăminte naționale de cultura poporului român din monarhia austriacă*”. În scrisoarea ce însoțea lucrarea, îi spune lui Barițiu că o trimite „nu ca să o publică în gazetă... ci pentru orientare, după cum am arătat într-un articol trimis D-tale mai de mult”. Barițiu îi publică scrisoarea în pagina întâia din „Gazeta Transilvaniei” nr. 93 din 1855, cu răspunsul: „noi credem că chiar acum e timpul ca să publicăm din el [din volum] spre notiță și serioasă combinare cele mai de frunte puncte, și dacă ne-arta strîmtoarea coloanelor și chiar în toată estinderea lor, pentru că a sosit timpul în care trebuie să medităm și despre reformarea școalelor ridicate pe o bază înlesnitoare și regulatoare”. Părțile apreciate ca fiind

¹³ Potrivit „listei premuneranților” de la finea părții a doua din 1829 și a părții a III-a din 1830, revista avea în protopopiatul Făgetului 14 abonați dintre care 11 erau preoți, 2 epitropi ai bisericii, țărani, și un funcționar. Tot din „lista premuneranților” publicată la sfîrșitul *Antropologiei*, rezultă că din cele 30 persoane din același protopopiat care plăteau anticipat costul cărții asigurînd tipărirea ei, 25 erau preoți. Partenie Gruescu, atunci în anul II la institutul teologic din Arad, e printre premuneranți.

¹⁴ Vasile Popeangă, *Presa pedagogică din Transilvania, 1860—1918*, București, 1966, pp. 71—72; același, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea*, Arad, 1979, p. 198.

deosebit de importante apar consecutiv în nouă numere pe prima pagină (nr. 94—100) sub titlul „Meditațiuni asupra organizării școalelor populare“, precedate tot în 1855 de o serie de alte cinci articole (nr. 74—78).

Al. Papiu Ilarion citează în valoroasa sa operă istorică¹⁵ din lucrarea-manuscris, „Evenimentele anului 1848 și 1849 prin părțile Făgetului“ pe care i-a trimis-o din Sintești în noiembrie 1851, ce se păstrează în Biblioteca Academiei R.S.R., secția manuscrise, nr. 1059.

Cronologic, din lucrările rămase în manuscrise ce ne sînt cunocute, face parte complexul „așezămintelor naționale de cultura poporului român“ prețuită de Barițiu, de fapt un studiu de mari dimensiuni cu proiecte de organizarea economică, culturală a învățămîntului și a tuturor sectoarelor de activitate, pătrunzător și practic, scris cu suflet și încredere în viitorul neamului, asupra căruia vom reveni.

În 1859 scrie monografia Sinteștiului care prin tratarea sistematică pe probleme a vieții satului, în 4 capitole și 18 subcapitole, cu date statistice și observații personale așternute pe 30 pagini mari cu literă măruntă, rămîne între cele dintîi monografii sociologice.

Tot din 1859 se păstrează o copie după un alt manuscris de 73 pagini în care Gruescu dă un răspuns bine documentat la broșura semnată în 1855 de protopopul Timișoarei Meletie Dreghici, „Care sînt literile române?“, pagini scrise în același elevat spirit românesc.¹⁶

În 1862, parohia vacantă a fost întregită cu preotul Vasile Matei, de la care s-a păstrat textul unei cuvîntări rostite în 24 mai 1866 cu

¹⁵ *Istoria românilor din Dacia superioare*, vol. II, ed. 2, Viena, 1852, pp. 33—34.

¹⁶ *Convorbire între doi preoți din Banatul timișan, despre scopul broșurei intitulată „Care sînt literile române“ redată prin D. Protopop al Timișoarei Meletie Dreghici în Timișoara în 15 noiembrie 1855, vorbită și scrisă de Partenie Gruescu paroh în Sintești*, copie după manuscrisul autograf făcută de preotul Gheorghe Gașpar în 16/28 octombrie 1859 în Cliciova, conținînd 73 pagini. 20. Copia din 1859, în posesia familiei scriitorului Virgil Birou, după care am transcris-o și eu. Manuscrisul *Evenimentele anului 1848 și 1849 prin ținutul Făgetului* cerut de George Barițiu prin scrisoarea din 7 octombrie 1851 pentru Al. Papiu Ilarian, e trimis de Gruescu cu o frumoasă scrisoare în 13/24 noiembrie același an, din care se remarcă exigența sa în privința documentării. Manuscrisul autograf după care dețin fotocopia integrală din 1943, se află în Biblioteca Academiei R.S.R., secția manuscrise, cota 1059, filele 70—86 și a fost folosit în mai multe lucrări de specialitate referitor la revoluție. Cu unele întregiri despre activitatea sa în acest timp, în lucrarea de față, nota subliniară 5. Manuscrisul autograf *Timpul, sau zis despre unele așezăminte naționale de cultura poporului român din monarhia austriacă*, a fost adus prin 1937 de istoricul Ștefan Manciulea la Timișoara, se pare de la Blaj, și textul s-a dactilografiat cu erori de descifrare în cadrul Institutului Social Banat-Crișana condus de Cornel Groșoreanu. Cum Gruescu și-a lăsat numele o singură dată în manuscris, pagina 81 fără alte indicații, a fost considerat de Ștefan Manciulea ca fiind unul din preoții Blajului. Pe baza corespondenței și a celor șapte articole publicate de Barițiu din manuscris în „Gazeta Transilvaniei“ nr. 94—100 din 1855, a referirilor la Făget și jur, a informației ce am publicat în 1934 în care am menționat titlul lucrării, s-au făcut precizările cuvenite, încredințîndu-mi-se ulterior publicarea selectivă în „Revista Institutului Social Banat-Crișana“, dar revista și-a sistat apariția. Originalul, în Biblioteca Academiei R.S.R., secția manuscrise. Referiri la textul din copia dactilografiată, exemplarul meu; la V. Popeangă, *Presa pedagogică din Transilvania. 1860—1918*, București, 1966, pp. 71—72.

prilejul vizitei canonice la Sintești a episcopului Ioan Popasu, de curind instalat în reactivata episcopie a Caransebeșului. Exteriorizînd marea bucurie a credincioșilor de a-și avea vlădică din neamul lor și de a-l vedea între ei după „mai bine de o sută de ani de cînd aleargă la treptele tronului și cu umilință caută (zadarnic) pre cela ce iubește sufletul lor“, Vasile Matei încheie: „Cu umilință mă reîntorc, Ilustrișime, cerînd înțlia binecuvîntare română de la înțliul arhiereu român, care noi din adîncul sufletului o năzuim ca fii ai poporului român“¹⁷. Fiul său, Partenie Matei, îi este capelan în 1886, apoi paroh pînă în 1927.

Cronologic, au păstorit următorii preoți: Coriolan Ionescu 1927—1952, Iosif Nicolaevici 1954—1957, Nicolae Popescu 1957—1961, Ilie Rugaci 1961—1969, Ioan Bucur 1969—1970, administrator; Doru Cristoi 1970—1971, Doru Milostean 1972—1977, în prezent, protopop al Făgetului și Nicolae Oțican 1977.

Lumini spre viitor. O însemnare din 1752 lăsată pe fila unei cărți dispărută fără urmă, spunea că mai mulți tineri din Sintești și din vecinătate, învățau cu sîrguință cetitul, scrisul și cîntarea bisericească în chilia preotului din sat. E obișnuita școală „din tinda bisericii“ care ființa de veacuri în localitățile mai mari, pregătind cîntăreții bisericești, dintre care se alegeau slujitorii altarelor iar mai tîrziu, învățătorii. Aceeași școală e confirmată documentar în 1776, cînd e cercetată de tineri din Margina, Temerești, Zorani, Nemerești și Coșteiul de Sus.¹⁸

În 1774, cînd s-a făcut improprietărirea în Sintești, pentru școală s-au repartizat două jugăre teren arabil, iar în raportul episcopiei Timișoarei din 1777 înaintat forurilor superioare în vederea sistematizării de către stat, satul apare între localitățile propuse pentru construirea de școli. În 1785, Sinteștiul, aparținînd cercului administrativ Capolnaș, avea local propriu pentru școală. Evidența oficială din anul școlar 1791/1792, arată că frecventau cursurile 25 băieți și 19 fete, cînd era învățător Iosif Popovici originar din Sintești, în vîrstă de 32 ani, fiul unuia din cei doi preoți Popovici amintiți, în 1767, care urma în 1792 cursurile de calificare din Timișoara.¹⁹

Culturalizarea ca mijloc de ridicare a maselor a fost o preocupare permanentă a cărturarilor români. Memoriul bănătenilor din 1804 înaintat împăratului din Viena cerea stăruitor obligativitatea frecventării școlilor satești de către toți copiii și fetele de la vîrsta de 5—pînă la 9 ani precum și aplicarea de sancțiuni severe pentru abateri. Totodată se fac observații interesante în legătură cu organizarea și se explică deficiențele existente prin nedreptățile sociale și apăsarea economică a orîndu-

¹⁷ Ion B. Mureșianu, *Un cuvînt din 1866 la întîmpinarea arhiereului*, în „Foaia diecezană“, an. 57, Caransebeș, 1944, nr. 41.

¹⁸ Arhivele Provinciale din Stremski Karlovci, Iugoslavia (A.S.A.N.U.) I.D.K., 1776, nr. 334 din 1 octombrie 1776, fila 10. Copie xerox în posesia mea; P. Radu, D. Onciulescu, *op. cit.*, pp. 278, 293.

¹⁹ Victor Țircovnicu, *Istoria învățămîntului din Banat pînă la 1800*, București, 1978, pp. 140, 144, 146, 161.

irii.²⁰ Dezideratele se înfăptuiesc în 1812, când ia ființă Preparandia (școala pedagogică) din Arad în care au predat din început, în înflăcărul duh românesc, cărturarii bănățeni: preotul Dimitrie Țichindeal, doctorul în științe Iosif Iorgovici, Constantin Diaconovici Loga. Tinerii dascăli, însuflețiți de înalta chemare, vor da învățămîntului o puternică orientare românească și vor face din școlile existente încă la sfîrșitul secolului XVIII pînă în cele mai mici localități din Banat, focare cultural-naționale.

Alexandru Mihailovici, fiul preotului Ioan Mihailovici, e printre cei dintîi absolvenți ai pedagogiei arădene. În 1816 el ocupă postul de învățător în satul natal, desfășurînd o activitate apreciată de conducerea școlilor. În 1817, ultimul din cei patru ani de foame cînd era director școlar local preotul Petru Popovici iar primar Tănăsie Țona, școala era totuși frecventată de 14 elevi²¹.

În 1824 e amintit Eftimie Blagoe, originar din Lalașinț, județul Arad care a absolvit aceeași școală pedagogică cu trei ani în urmă, școală ce pregătește învățători pentru școlile din Banat pînă în 1876, cînd se înființează institutul pedagogic din Caransebeș. O evidentă din anul școlar 1824/1825 prezintă următoarea situație a frecvenței: copii obligați să frecventeze: 34 băieți și 38 fete; urmează regulat: 26 băieți și 6 fete. Directorul districtului școlar remarcă școala din Sintești ca numărîndu-se printre cele mai active și cu frecvență bună.²² Eftimie Blagoe „prenumeră”, alături de preotul Simion Popovici și de elevul său Alexandru Munteanu din Sintești, Istoria universală a lui Ioan Teodorovici tipărită în 1824, carte voluminoasă cu o hartă frumos executată, la care se abonasera 25 de iubitori de carte din apropierea Făgetului, între care 11 erau învățători și 5 elevi. Îi urmează pînă în 1832 Ambrosie Jurca ce își înzestrează biblioteca cu însuflețitoare Antice ale romanilor publicate de Damaschin Bojinca în două volume (1832, 1833)²³. Succesorul său, în 1840, e învățătorul Spiridon Ignaton care cumpără „Epistolariul românesc” întocmit de Constantin Diaconovici Loga și tipărit în 1841,²⁴ urmat în 1843 de Spiridon Tămaș din Gladna, un tînar ce isprăvise preparandia în 1840.

Referindu-ne la școală, în monografia satului, Gruescu subliniază că, pentru susținerea ei, sinteștenii „înșii de bună voie contribuie, ne avînd pe seama lor nici o fundațiune sau altă dotațiune din partea statului sau

²⁰ Vicențiu Bugariu, *Despre lăcuiitorii Banatului... Un manuscris anonim din 1804*, în revista „Analele Banatului”, an. III, Timișoara, 1930, nr. 2, pp. 18—25.

²¹ *Protocolul vizitațional al districtului literal Caransebeș*, redactat de directorul districtului școlar respectiv, I. Mihuț, la 1 decembrie 1814, Arhivele Statului, București, microfilme Iugoslavia, rola 79. Informația, comunicată de d. prof. dr. V. Țircovnicu, pentru care îi mulțumesc și pe această cale.

²² Vasile Popeangă, *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea. 1821—1867*, Arad, 1979, p. 39.

²³ Ambrosie Jurca e printre cei 11 „prenumeranți” ai cărții, din părțile Făgetului.

²⁴ Spiridon Ignaton, apare alături de alți învățători „prenumeranți” din „districtul cercual local Făget”.

a altor privați, ci singur Dumnezeu e protectorul cel adevărat" și că învățătorul e retribuit „cu patru jugăre de pământ și un salariu așezat după contract". Rezultatele școlarizării pe care o consideră speranța progresului, nu răspund acestui deziderat. Ele au cauze obiective vechi și se cer imediat eliminate: „... pînă acum avurăm așa crescători intelectuali, cari prin mijloace tirane și neumane recomandau știința prin vergea și tiranie, lipsiți de metod precum și de mijloacele ajutătoare și conducătoare spre aceea. Dar și relațiile poporului către stat și domnie mai înainte de 1848 nu le permiteau nici un folos, ba demoralizarea acestor puțini indivizi adăpați cu cita știință intelectuală îi dezgustă cu totul". De fapt, singura funcție publică permisă românilor pînă în jurul anului 1770 de dominația străină era aceea de preot, apoi de învățător. Drumul spre universitate li se deschide mai tîrziu, la sfîrșitul secolului.

Pentru înlăturarea relelor constatate, Gruescu, care era și director școlar local, depune eforturi stăruitoare. Cu aportul material obștesc, Sinteștiul are în 1844 școală nouă înzestrată cu mobilier bun și cu fonduri ce-i asigurau o funcționare în condiții optime. Aci va activa din 1844 pînă în iarna anului 1865, cînd se sfîrșește, înzestratul învățător Florian Ștefanovici. Statistica școlară oficială din 1846, dovedește că școala era frecventată de 62 elevi din cari 47 erau băieți iar 15 fete.²⁵

Din dăruirea generoasă a acestor slujitori ai culturalizării poporului din a cărei sărăcie își duceau viața plină de privațiuni, avînd ca singur apărător Biserica, crește viguros conștiința națională, lupta pentru viitor, încredere în el și se aprind luminos făclilele culturii. Între 1815—1857 termină școala pedagogică de la Arad cincisprezece tineri din Sintești, șapte absolvînd în același an școlar. E concretizarea unei munci, definirea ei prin rezultate de excepție. Numele lor, în ordinea promovării, sînt: Alexandru Mihailovici (1815), Atanasie Popescu (1843), Partenie Gașpar (1851), Gheorghe Făraș (1852), Nicolae Popescu (1853), Climent Dragomir (1854), Atanasie Filip (1855); Simeon Curiac-senior, Simeon Curiac-junior, Petru Fileriu, Atanasie Glava, Iosif Petriman, Ioan Țona, Simeon Țona, toți șapte absolvenți din 1856; Atanasie Făraș (1857), iar în 1881, Ioan Făraș²⁶. Culturalizarea maselor populare românești găsește sprijinitori între țărani ca Toma Curiac, care lasă prin testament, în 1878, o fundație destinată acordării de ajutoare tinerilor din localitate ce urmează studii superioare.²⁷

Între anii 1869—1871, postul de învățător e ocupat de Atanasie Filip apoi de Atanasie Fileriu din Sintești. Activitatea sa pe tărîm național într-o vreme cînd eforturile de deznationalizare s-au extins și asupra școlilor confesionale (susținute de biserică), prin unelțirile notarului Kardoș, urmate de persecuții și reclamații, i-au făcut imposibilă exercitarea funcției și demisionează. În 1876, la concursul pentru completarea pos-

²⁵ Idem, *op. cit.*, p. 84.

²⁶ Teodor Botiș, *Istoria școlii normale (preparandiei) și a institutului teologic ort. rom. din Arad*. Arad, 1922, pp. 418—470, anii și numele menționate.

²⁷ Arhiva Mitropoliei Banatului, Fondul Caransebeș, actele Senatului școlar, nr. 524/1878; 512/1881; 356/1882.

tului se prezintă patru candidați. Petru Borlovan din Jdioara, sprijinit de notar, obține majoritatea voturilor, dar episcopul Ioan Popasu anulează alegerea încredințând cu îndatoririle școlare pe preotul Vasile Matei pînă la clarificarea situației. În aprilie 1878, episcopul îl delegă pe consilierul școlar Iuon Ionașiu originar din Sintești, cu cercetarea și soluționarea cazului. Alegerile ținute în prezența sa au ca rezultat re-așezarea învățătorului Fileriu în post, încheindu-se astfel un moment din lupta națională a sinteștenilor.²⁸

În 1888, la un an după terminarea școlii pedagogice, e ales învățător Traian Mihailovici din Lalașinț, județul Arad, ai cărui înaintași din familia preotului Mihailovici au plecat din Sintești cu aproape un veac în urmă. Activitatea excepțională pe care a desfășurat-o patru decenii, a constituit aportul foarte important dat culturalizării, consolidării conștiinței naționale, pregătirii temeinice a elevilor, îndrumării tineretului spre studii superioare, spre meserii și agricultură. Numit mai tîrziu inspector școlar, ca recunoaștere a muncii sale de o viață, s-a stabilit la Făget unde se stinge în anul 1930, lăsînd împreună cu realizările, pioase aduceri aminte. Din activitatea sa desfășurată în Sintești pe tărîm cultural, e demn de reținut că nouăzeci de ani în urmă, în 1889, Traian Mihailovici reactivează corul, despre care nonagenarul Cioncu, care i-a fost elev, povestea că Florian Ștefanovici a înființat un cor mixt cu care l-a întîmpinat în 1852 pe împăratul Iosif al II-lea, aflat în drum spre Transilvania. Evenimentul din 1889 e consemnat într-o singură frază: „Cor de plugari. În comuna noastră Sintești, la stăruința părintelui capelan Partenie Matei, s-a înființat cor de plugari sub conducerea învățătorului Traian Mihailoviciu”²⁹

După un an de pregătire și participări la serviciile religioase, corul organizează un spectacol cu program bogat, consemnat și el:

„Corul plugarilor din Sintești a dat în 21 Faur (februarie) concert împreună cu teatru. Mai întîi s-a jucat o piesă teatrală, apoi a urmat concertul: 1. V. Humpel, „Iată ziua triumfală“, cor mixt; 2. „Oșteanul român“, cor mixt; 3. I. Vorobchievici, „Doină doiniță“, cor de bărbați; 4. „Ileană“, cor mixt; 5. „Român verde“, cor de bărbați; 6. G. Musicescu, „Răsai lună“, cor mixt; 7. „S-o vezi mamă“, cor de bărbați; 8. „Ia-n privește“, cor mixt. După aceea s-a jucat, petrecîndu-și oaspeții pînă tîrziu. Toate piesele programului au fost executate minunat; oaspeții au fost încîntați de cele ce au văzut și au auzit. Pentru succesul cel splendid al concertului se cuvine toată lauda și recunoștința părintelui capelan Partenie Matei, domnului diriginte, învățătorului Traian Mihailovici, precum și tuturor membrilor din cor.”³⁰

²⁸ Arhiva Mitropoliei Banatului, Fondul Caransebeș, actele Senatului școlar nr. 528/1876; 77/1877; 234/1878.

²⁹ „Foaia diecezană“, Caransebeș, an. 4, 1889, nr. 50.

³⁰ „Foaia diecezană“, Caransebeș, an. 7, 1891, nr. 9. Publicația oficială a episcopiei Caransebeșului, informează că în primele două luni ale acestui an au fost organizate astfel de concerte de corurile din Ghilad, Comlos, Ciacova, Petroman, Coștei și Nicolinț.

Manifestările culturale din care n-au lipsit niciodată poezia cu puternic accent național, piesa de teatru, cîntecul cum și „Călușerul“, au intrat în tradiția satului, îndeplinind chemarea istoriei și pregătind sufletește o întreagă generație pentru marea înfăptuire din 1918³¹.

În 1930, ca și în 1937, corul mixt era format din 82 persoane (ar famfara din 26 persoane,³² instruite și conduse de talentatul țaran Vasile Lăzărescu ajutat de țaranul Simeon Curiac. Ambele formații, începînd din 1930, au participat la mai multe concursuri județene, interjudețene și pe țară, obținînd premii de prestigiu, păstrate în una din sălile căminului cultural.

Din școala atîtor dascăli devotați înaintării culturale, alături de marele număr de învățători și de preoți, se ridică intelectuali cu rosturi în viața socială.

Iuon Ionașiu (1836, 4 octombrie — 1899), dintr-o familie de țărani nevoiași, a învățat în satul natal, la liceele din Lugoj și Timișoara, iar facultatea de filozofie a terminat-o la Viena, ca bursier al familiei Mocioi. În 1864 a fost ales profesor la renumitul liceu românesc din Brașov, unde a funcționat pînă în 1871. La chemarea episcopului Ioan Popasu a venit în Caransebeș unde i s-a încredințat misiunea de a reorganiza și conduce școlile satești. Acest sector a fost cel mai dificil ca urmare a faptului că Biserica în neșovăielnică hotărîre de a imprima școlilor, susținute cu jertfe, caracterul românesc nealterat și a cultiva conștiința națională, într-o vreme cînd acțiunile de deznaționalizare ale guvernelor foloseau toate mijloacele pentru a-și realiza scopul.

Din aprecierile contemporanilor privind activitatea sa rețin: „Iuon Ionașiu a fost un bărbat cu frumoase cunoștințe, care, cu mult zel și tragere de inimă, le-a pus în serviciul postului său greu, precum și în al tuturor afacerilor de interes național și bisericesc. A fost timp îndelungat și profesor la institutul pedagogic. După retragerea lui Bartolomei a fost redactor la „Foaia Diecezană“. Ca deputat sinodal și congresual, ca membru al congregațiunii comitatului Caraș-Severin, ca reprezentant al comunei politice a Caransebeșului și al altor corporațiuni bisericești, școlare și politice, a dezvoltat mare activitate. Deosebit merit are Ionașiu la înființarea Reuniunii învățătorilor confesionali din dieceza Caransebeșului, al cărei președinte a fost pînă la moarte. A luat parte cu multă însuflețire la toate mișcările naționale politice.³³

În afară de articolele publicate, a tradus și tipărit, în 1869, manualul pentru licee: „Exerciții în limba latină din autori clasici. Pentru deprinderea în forme și pregătire la sintaxă“, de Julius Albert Dünnebie, românește de Iuon Ionașiu, profesor la gimnaziul românesc din Brașov.

³¹ După Traian Mihailovici, au servit pînă în prezent, următorii învățători și învățătoare: Ioan Faur, Elena Vlad, Elena Iovescu, Iulia Pascu, Ștefan Popovici, Victoria Iacobescu-Ion, Viorel Boc, Elena Talașman, Ion Tașcău, Eva Lăzărescu, Eugenia Crăciunescu-Istrate, Lucia Mert, Marioara Șcfeoni.

³² *Almanahul* citat, pp. 132, 133, unde sînt publicate fotografiile corului și a fanfarei.

³³ A. Ghidiu, I. Bălan, *Monografia orașului Caransebeș*, Caransebeș, 1909, pp. 181—182; „Foaia diecezană“, Caransebeș, 1899, nr. 41.

Provezetura autorului. Braşov, tipografii Römer et Kramer, 1869", cu o frumoasă prefaţă.

Fratele său, Petru Ionaşiu a urmat teologia la Caransebeş unde a îndeplinit un timp funcţii administrative, apoi a studiat dreptul şi ştiinţele economice cu sprijinul Mocioneştilor. A avut un rol de seamă în conducerea băncii „Timişana” înfiinţată la Timişoara pentru a ajuta ţărănimea română să se consolideze economic şi să nu ajungă tributară străinilor. S-a retras la Bulci, judeţul Arad, la familia Mocioni, ca preceptor.

Un alt frate, Dionisie, după absolvirea liceului şi a cursurilor administrative, a funcţionat ca notar la Sinteşti şi a desfăşurat o intensă activitate naţională.

Alţii doi fii de ţărani, Atanasie Fileriu şi Ion Stoian, termină în 1897, respectiv 1900, liceul din Lugoj, ultimul profesind avocatura în Lugoj³⁴.

Tot în Sinteşti s-a născut în 1836 Ioan Olteanu, fiul notarului Petru Olteanu pe care îl găsim între „prenumeranţii” la „Epistolarul” lui Loga. A studiat la Lugoj, Blaj şi Viena. În 1870, la vârsta de 31 ani a fost ales episcop al eparhiei Lugojului iar în 1874 ca episcop al eparhiei Oradea. A decedat în 1877.³⁵

Prot. ION B. MUREŞIANU şi prof. IOAN I. MUREŞIANU

O ŞCOALĂ DE SLOVENIE LA MINĂSTIREA SVETI GIURGE – SFINTUL GHEORGHE

La aproximativ 42 de km de Timişoara, de la drumul care duce spre Reşiţa, se desprinde unul lateral, spre dreapta, carosabil, lung de 3 km, pînă la satul Minăstire, în aria căruia se află *minăstirea Sveti Giurge — Sfintul Gheorghe*.

Aceasta impresionează de la prima vedere prin aşezarea sa pitorească, la marginea unei perdele de pădure, prin zidul înalt care o înconjoară şi ferestrele chiliilor zăbrelete cu feronerie masivă, dar de ales gust, prin cele două turle de stil diferit, care se profilează deasupra zidului aidoma celui de cetate.

Intemeierea minăstirii a fost atribuită lui Iovan Brancovici, unul din ultimii descendenţi ai familiei domnitoare în Serbia medievală¹. Le-

³⁴ Datele, comunicate de dr. Victor Lăzărescu din Lugoj.

³⁵ I. Boros, *Diecesă Lugojului*, Lugoj, 1901, pp. 92—102.

¹ I. D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timişoara, 1977. La p. 72 pune sub semnul îndoielii această opinie, dar la p. 96 acceptă ideea potrivit căreia minăstirea exista, bazîndu-se pe o însemnare dintr-un Minei slavon, aflător la această minăstire. Optînd pentru această dată, la p. 102 menţionează existenţa în slujba călugărilor a unui exemplar din *Evangeliarul* lui Coresi din 1561.

genda creată în jurul presupusului ctitor se datorește faptului că Iovan Brancovici a fost ctitorul minăstirii Krušedol (Cruședol), ajutat fiind de Radu cel Mare, domnul Țării Românești, de asemenea pentru faptul că a desfășurat o intensă activitate cultural-religioasă în Serbia, în Țara Românească și la sîrbii din Ungaria. Aureola creată în jurul numelui său a constituit factorul pentru care i s-a atribuit, fără vreun temei, ctitoria minăstirii Sveti Giurge.

O lucrare recentă² relevă însă faptul că prima mențiune certă despre minăstirea Sveti Giurge poate fi aceea cuprinsă într-un catastif din anii 1660 și 1664, întocmit de călugării patriarhiei din Peć (Ipek), în care își notau numele și felul daniilor — în bani sau în natură — pe care le primeau de la diferiți donatori, persoane sau instituții.³ Alte informații despre minăstire sînt din prima și mai ales a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁴, care conturează imaginea privind fazele de edificare a minăstirii, de ornamentare în interior cu pictură și sculptură, pînă în anul 1794 — dată la care construcția ia înfățișarea actuală.⁵

Este vrednic de notat că printre contribuabili la ridicarea chiliilor și înzestrarea minăstirii cu icoane și odoare figurează nume românești ca *Dimitrie Petrescu*⁶, sau *Ioan Pană*⁷, „cetățean și negustor din Timișoara“, care donează o icoană pentru altar.

În lumea creștină, dominată de spiritul înfrățirii între oameni și popoare, acest caz de colaborare între populația românească și sîrbească de pe teritoriul Banatului este pilduitor. Ceea ce merită însă să fie reținut, este că prezența românească în acest lăcaș de închinăciune sîrbească, e explicabilă și pentru faptul că minăstirea se afla ca o enclavă în mijlocul unei populații compacte românești, pe cele 3 000 de ha pe care minăstirea le avea ca proprietate. Era firesc ca printre donatori să fie români, devreme ce iobagii erau de aceeași naționalitate, de asemenea să pătrundă dintre ei și în rîndul călugărilor care slujeau minăstirea. Ilustrativ în acest sens este faptul că la 1775, la minăstire erau opt călugări, din care șase erau români și doi sîrbi; toți știau să scrie și să citească în limba română, iar șapte din ei cunoșteau și limba sîrbă⁸. Această situație etnică din lăcașul minăstirii și de pe proprietățile sale justifică cererea formulată la 1790, la „Congresul illir“, ținut la Timișoara, prin care preoțimea românească reclama pentru formarea viitorilor episcopi români, cite o minăstire, în care călugării și egumenii să fie români. Din cele trei minăstiri pe care le revendica era și minăsti-

² Vojislav Matić-Svetlana Djordjević, *Manastir Sveti Djurdje*, Novi Sad, 1970.

³ Svetozar Matić, *Katastif Pečki iz 1660—1664 (Catastiful de la 1660—1664 al Pećului)*, în „Glasnik istoriskog društva u Novom Sadu, br. IV, 4. p. 211—223; IV, 1, p. 447—455; V, 1, p. 72—79, V, 3, p. 418—422.

⁴ Vojislav Matić-Svetlana Djordjević, *op. cit.*, p. 90—92, 97.

⁵ *Ibidem*, p. 97.

⁶ *Ibidem*, p. 95, nota 17.

⁷ *Ibidem*, p. 105, nota 50.

⁸ V. Țircovnicu, *Istoria învățămîntului din Banat pînă la anul 1800*, București, 1978, p. 103.

rea Sf. Gheorghe.⁹ Aceeași factori determină pe conducătorii Bisericii române la 1865, după separarea ei de conducerea Bisericii sîrbești, să ceară în jurisdicția ei această minăstire.¹⁰

Situația de implant de cultură religioasă sîrbească într-o masă etnică românească se oglindește și într-o lucrare redactată la minăstirea Sf. Gheorghe, un *Tropar*, descoperit de autorul acestei expuneri, în care se află două însemnări de importanță deosebită, sugestive pentru concluzia care va fi anunțată mai jos. *Troparul* are dimensiunile de 22 cm/17 cm; este format din 16 pagini din care lipsesc paginile 2 și 3, 5 și 6; este scris citeț și cu duct ales, iar cerneala cu care s-a scris a rămas nealterată. Manuscrisul n-a fost inventariat și se află la Vicariatul Bisericii sîrbești din Timișoara. Limba în care este redactat este evident slavonă de redacție sîrbească. A fost închinat mucenicului Gheorghe, „eliberatorul celor obidiți, ocrotitorul celor săraci, lecuitorul celor neputincioși, luptător al împărăției (cerești), victoriosului marelui Gheorghe“ ... ca să „mîntuiască sufletele noastre.“

O însemnare făcută cu creionul de către Vladimir Radoslavlevici comportă o semnificație specială, care merită să fie reținută. Și anume autorul însemnării se întitulează: „geac“, adică elev la minăstirea unde slujea. O altă însemnare pe fața interioară a copertei, de astă dată în limba română, scrisă însă cu chirilică, invocă în termenii următori mila lui Dumnezeu: „Doamne spune-mi sfîrșitul meu și numărul zilelor mele care sînt, ca să știu de ce mărturisesc eu, sînt cu zilele amăsurate, a pus zilele și păcatul meu... că înaintea ta însă toate sînt...“

Cele două însemnări comportă o semnificație deosebită; coroborate duc la concluzia că la minăstirea Sf. Giurge — Sf. Gheorghe a existat o școală de slovenie, la care se aflau învățăcei români și sîrbi uniți în aceeași năzuință de a sluji un ideal, firește de esență religioasă, pregnant pentru secolul al XVIII-lea.

Episodul semnalat este o dovadă din mulțimea mare a lor de colaborare pe tîrîmul culturii din multiplele relații româno-sîrbești pe care istoria le-a crestat pe răbojul vremii.

THEODOR N. TRĂPCEA

⁹ I. D. Suciu, *op. cit.*, p. 155; cf. mai ales Slavko Gavrilović — Nicola Petrović, *Temišvarski Sabor 1790 (Soborul de la Timișoara 1790)*, Novi Sad, 1972 și Nikola Petrović, *Društvene protivrečnosti i političke borbe za vreme temišvarskog Sabora 1790*, în „Zbornik radova“ knj. 1, 1976, al Istorijski Institut Beograd.

¹⁰ *Ibidem*.

VASILE MANIU – CORESPONDENȚĂ INEDITĂ

Problematica vastă cuprinsă în corespondența dintre intelectualii români, reprezentanți ai culturii sau vieții politice, a fost studiată în manieră istorică și redată în masive tomuri avînd un caracter particular sau general. Dimensiunea valorii, asigurată nu în ultimul rînd de caracterul inedit, oferă o sursă inepuizabilă de informare; prin punerea în circuitul științific a acestor colecții, este îmbogățită nu numai ideea sau viziunea asupra unui eveniment, asupra activității unei personalități, ci, este reconstituită în detalii intime, pline de semnificații, cauza, dar și evoluția frământărilor interne, politice, sociale, culturale. Cu alte cuvinte se destăinuie viața din culisele istoriei românilor, iar alte ori, fără a fi lipsită de importanță, atitudinea istoriografiei românești aflată într-o permanentă corelare cu motivația politico-națională a timpului.

Complinirea imaginii asupra biografiei lui Vasile Maniu, unul din intelectualii cu prestigiu (vrednic a fi luat în considerare nu numai de istoria și istoriografia referitoare la Banat, cît mai ales cuprins într-o exegeză în care esențialul să-l ocupe stabilirea semnificațiilor concrete în planul reprezentării națiunii române), e relevată de configurația corespondenței sale. Cele cîteva zeci de scrisori păstrate în arhive și biblioteci, ne permit reconstituiri care oglindesc principiile de organizare, nivelul teoretic și importanța experienței istorice.

Atanasie Marian Marienescu, Simion Manguica și Aloisiu Vlad de Săliște erau trei din colaboratorii apropiați ai lui Vasile Maniu. Cu toții se remarcaseră prin atitudinea lor național-progresistă, primii excelînd prin interesul acordat studiului istoric, filologic, folcloric sau chiar mitologic (în special Marienescu), iar ultimul, cu deosebire printr-o frumoașă și hotărîtă poziție politică în sprijinul românilor ardeleni și bănățeni.

În arhiva Maniu (aflată în București la conf. univ. dr. Ștefan I. Niculescu, strănepotul istoricului) se păstrează o parte din corespondența celor trei intelectuali. Din partea lui Atanasie M. Marienescu există două scrisori, din 2 aprilie 1879 și din 25 august 1880. Interesul lor se deplasează în spațiul literaturii istorice, acolo unde temeinicele studii ale lui Vasile Maniu atrăsese atenția reprezentanților istoriografiei românești și europene, lucrările editate fiind comentate și recenzate în mai multe cercuri academice europene. După apariția lucrărilor: „Dizertațiune istorico-critică și literară tractînd despre originea românilor din Dacia Traiană“, „Unitatea latină sau cauza română în procesul naționali-

tăților" și „Misiunea Occidentului latin în Orientele Europei“, în atenția lui Maniu intrase cercetarea istorică a Banatului timișan. Concepușe un plan în acest sens din care deslușim metodologia și concepția unitar-științifică preconizată. Corespondența lui Marienescu, face directă referire la planul acestei vaste întreprinderi istoriografice, din prima scrisoare rezultând o solidaritate activă în vederea împlinirii „opului“: „... a trebuit să întârziez cu răspunsul pentru că am predat programa opului pe rînd D-lor Cermenea, Vasiciu, Drăghiciu... Toți de-a rîndul exprima munca mai plăcută surprindere și îndestulare cu programa opului, o aflăm omnilaterală și deplină și în toate-ți dorim sănătate și viață ca să gați opul“. Este interesant și important totodată, faptul că Vasile Maniu, deși plecat la București, întreține o relație permanentă cu Banatul și bănățenii, că studiile sale includ un demers de o ținută elevată și asupra teritoriului românesc cuprins între Dunăre și Mureș, că legăturile cu reprezentanții meleagului sînt de natură să deschidă noi orizonturi în gîndirea politică dar și istoriografică.

Marienescu nu era un istoric de profesie, altminteri cercetările nu ne indică o prezență științifică în sfera scrisului istoric: el cochetase însă și cu istoriografia, în planul căreia preocupările sale se opresc asupra epocii primilor voievozi munteni; dar, „Istoria Română națională, cum bine precizase competentul istoric Ioan Dimitrie Suciu în a sa Literatură bănățeană, este o compilație după cronica lui Șincai, fără vre-o valoare științifică“. Cu toate acestea, întinderea intereselor intelectuale îi conferiseră în fiecare împrejurare posibilitatea unor reflecții sau indicații cu valoare culturală, demne a fi luate în considerare chiar de către un specialist. Bunăoară, nu ne îndoim de semnificația semnalării unor lecturi de mare trebuință, așa cum sînt operele lui Vanicsek, Preyer sau Szent-klaray; desigur, e de presupus că Vasile Maniu intrase nu numai în acest mod în contact cu operele autorilor menționați, cît mai cu seamă prin posibilitățile incomparabil mai mari de extindere a orizontului livresc, oferite prin însăși locul de desfășurare a activității (din 1876 era membru activ al Academiei și mai apoi secretar al secției istorice al acesteia). Marienescu se erijase și în traducător, oferindu-i lui Vasile Maniu „traduceri din Corpus juris hungarici, despre Românii din Croația și Slavonia“; pe de altă parte, atrăsese atenția asupra necesității cercetării arhivelor sîrbești, bogate în material documentar cu privire la istoria românilor bănățeni.

Corespondența lui Simion Mangiuca din 16/4 martie 1884, cuprinde aspecte ale vieții filologice din epoca modernă, avînd substanțiale referiri la propriile-i „studii limbistice“ publicate în „Familia“ sau „Luminătorul“. Mangiuca a scris subiecte de mitologie prin influența exercitată asupra-i de către Marienescu, dar și subiecte istorico-filologice, rezultatele cercetărilor sale fiind concretizate în documentate articole. Luînd ca model autoritatea și competența lui Vasile Maniu, Simion Mangiuca îl rugase să lectureze cu „a tențiune cuvenită aceste studii...“ „... și ți se poate a da o apreteare cuvenită (vreo rece n ziune) într-una din foile literare de acolo din București“. Interesul pentru Simion Mangiuca, cu deosebire pentru realizările acestui prestigios intelectual

român din Banat, îl găsim nu numai la bănăţeanul emigrat în Bucureşti, dar şi la marele enciclopedist B. P. Haşdeu. Dealtfel, autorul „Istoriei critice a românilor,” îi dedicase acestuia o recenzie în revista „Columna lui Traian”. Mănguica scrisese un apreciat tratat intitulat: „De însemnătatea botanicii româneşti”. Din aceeaşi scrisoare ne apare ca edificatoare dorinţa de îndepărtare a curenţilor scrierii lui Vasile Grigore Pop, intitulată „Conspect asupra literaturii române şi a scriitorilor ei”. Pentru aceasta el solicită adresa scriitorului în vederea asigurării unui eventual sprijin cu deosebire pentru completarea noii ediţii preconizate şi, în care, nu mai dorea să fie omişi „scriitorii bănăţeneşti: Ţichindeal, Paul Iorgoviciu, Murgu, Bojinca, Velea, Rosa...”

O ultimă epistolă pe care o propunem în această împrejurare circuitului de valori documentare, este semnată de Aloisiu Vlad de Sălişte, ardelean de origine, participant la revoluţia din Banat, în 1848, a avut reale calităţi politice fiind unul din colaboratorii şi prietenii lui Vasile Maniu. Scrisoarea, păstrată în arhiva amintită şi purtând data de 2 martie 1873, fusese expediată din Pesta, unde militantul paşoptist se retrăsese în ultimii ani de viaţă. Relevantă este mărturia despre fiul său, Aurelian, elev al unei şcoli de căi ferate care, după absolvire, a fost trimis în România. De fapt, aflăm de păstrarea mai vechilor legături între cei doi intelectuali, după cum tot în acest mod cunoaştem soarta fiului lui Aloisiu Vlad, pînă acum necunoscută.

Reproducem cele patru scrisori, aducînd prin ele noi mărturii asupra legăturilor cultural-politice şi sociale între reprezentanţii românilor din secolul al XIX-lea.

VICTOR NEUMANN

Atanasie Marinescu către Vasile Maniu

Timişoara 2 Aprilie (1)879

Mult stimată Dle Maniu!

Prezinta D-tale epistolă cu datul de 31 Dec(embrie) an(ul) tr(ecut) mi-a venit la timp, dar a trebuit să întîrziez cu răspunsul, pentru că am predat programa opusului¹, pe rînd D-lor Cermenea, Vasiciu, Drăghiciu² şi cu fiacarele a trecut mai mult timp pînă mi-a rentors-o.

¹ În anul 1870 Vasile Maniu începuse colectarea materialului necesar scrierii unei istorii a Banatului. În acest sens el a solicitat sprijinul cărturarilor vremii. Întîlnim o asemenea problemă discutată în corespondenţa cu Gheorghe Barişiu şi Vincenţiu Babeş, în cea de faţă fiind vorba chiar de planul intitulat „Programa istoriei critice a Banatului temişan”; vezi arhiva familiei Maniu la Conf. univ. dr. Ştefan I. Niculescu.

² Marinescu se referă la omul politic Petru Cermenea, în acea vreme căpitan al Timişoarei, la reputatul medic Paul Vasici şi la protopopul Timişoarei, Meletie Drăghici.

Toți de-a rândul exprimămunea mai plăcută surprindere și îndestulare cu programa opului, o aflăm omnilaterală și deplină și în toate-ți dorim sănătate și viață ca să gați opul.

Am mai comunicat cauza și în inteligența mai tinără și de la toți am să-ți fac următoarele comunicări:

1. Dl Cermenea mi spuse, că pe la Oct(ombrie) Nov(embrie) 1878 a cetit într-o foaie germană că prof esorul Mom(m)sen, carele se afla în Berlin se ocupa cu „Istoria Banatului“. Deci i-ar fi bine venit și acestuia dacă în unele chestiuni v-ați întreba unul pe altul.

2. Dl Demian Drăgoescu secretariu la direcțiunea fina n țială de aci are un op „Special Geschichte der Militär-Grenze aus Original Quellen von Fr. Vanicsek I, II, III, IV. Band Wien 1875, Aus der K. K. Hof und Staats-Druckerei“.

Am frunziurit opul și pentru instituțiunea militară în Banat e de mare folos: — instituțiunea aceasta e așa ceva încit trebuia să facă o parte din istoria; — ordinațiunile militare dau lumină și asupra altor întrebări.

Eu (i)ți recomand opul și încit nu l-ai căpăta pe acolo, Drăgoescu a promis că ți-l împrumută pentru studiere. Un tom e aproape de 2 degete de gros.

Eu am să-ți fac încă cunoscut, că în anul acesta se ține sărbătoarea centenală a organizării Banatului în comitate și a unirii cu Ungaria.

Dr. Eugen Szentklaray, paroh catolic din Török-Becse și un istoriograf de bun nume la magiari, e însărcinat ca să scrie despre Banat pentru sărbătoarea centenală. Din acest punc(t) de vedere s-a dus la Pesta și Viena să caute arhivele.

Dar în vara aceasta va ieși numai o parte din tomul prim. Din o notiție jurnalistică află că întrebarea colonizărilor de nemți, magiari, serbi, va fi deosebi petractată.

Încit mai aștepți cu opulu-ți pot trămite la timpul său, aceea ce va fi tipărit.

Nu cred ca să ai cunoștința de opurile:

Dél Magyarországy vagy az úgy nevezeti Bánságy külön története 1868 Pest Emich Gusztav tulajdona.

L-am cetit și e bunisior.

Mai departe:

Monografie des königl(iche) Freistaadt Temesvar von Joseph Preyer Temesvar 1853. Nu l-am văzut — Ardeleanu⁴ mi-a dat titula opului

Cred că cunoști:

Franz Griselin, Versuch eines politischen und naturlichen Geschichte des Temescher Banats 1780 Wien.

Am căpătat-o împrumut dela unul — și în caz de lipsă am mijloci să ți-o trămită pre vro 10 luni. Eu de mulți ani mă ocup cu „Etnografia și topografia Daciei“ și am un manuscris de 2 degete — dar încă necomplet, petrucă am lipsă de

³ Cartea figurează în catalogul bibliotecii lui Vasile Maniu; vezi arhiva, la Conf. univ. dr. Ștefan I. Niculescu.

⁴ E vorba de George Ardelean, avocat în Timișoara; acesta susținuse înființarea episcopiei Timișoarei, avind o intervenție hotăritoare în sinodul de la Arad din 1898; vezi lucrarea acestuia, *Istoricul episcopilor noi*; cf. I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, pp. 219—223.

vro 11 autori vechi să mai așteptăm, însă pe aici nu-i pot căpăta și la Pesta, Wiena nu mă pot duce. Dar opul meu e numai despre epoca înainte de Traian și de la acesta până la Aurelian.

Fiind denumit de membru al Academiei de acolo am trimis cite un exemplariu din opurile mele tipărite și m-am rugat ca să mi se trimită statutele, să văd ce datorinția am și nici până azi nu le-am primit.

Dacă poți cumva să mi le trimiți.

Te salut și sărut mina stimatei Doamne

Al Dtale

stimatoriu

Dr. Marienescu

Mult stimat Domnule Maniu!

După cum am amintit în epistola din urmă, i(ți) trimit traduceri din corpus juris hungarici, despre Românii din Croația și Slavonia.

Eu nu știu nimerește-se bine în programa Dtale; dar era traducerea aceasta a Românilor din Imperiul turcesc în Croația și Slavonia, o aflu de un fenomen național în vieția poporului și de moment mare istoric.

Firește că din articolu tradus, încă se tace istoria lor și trebuia a seurla — după părerea mea — chiar în fația locului; iar arhiva capitolului din Zagabria,¹ în(deosebi) ca și al dominiului, pe a cărui teren a fost o parte de acei Români — și în arhivul regimentului din Varadin (dacă nu-s duse actele la Viena în ministeriul de război) s-ar afla multe date și... despre existența privilegiilor Românilor. Mai departe enumerarea statelor unde au fost Românii și chiar și satele din Imperiul turcesc de unde au venit acei Români, încă s-ar face și o schiță geografică...

Un scrutătoriu în fația locului ar afla firele unde să mai caute cite ceva.

În Luminătoriu din Timișoara, a eșit în foileton dela Diacon feciorul lui Diaconovits² din Bocșa, o descriere și despre Românii din Istria, carii avind limba ca și a noastră, se cred asemenea imigrați acolo.

Istoria acestor 2 feluri de Români, duple părerea mea trebuia să fie parte întregitoare a istoriei de aci.

Poate c(ă) Academia ar putea trâmite pe unul, carele știe și sârbește — să scruteze.³ Altul poate că ar zice „cine de mai caută după potcoave de cai morți“; însă nu e rău pentru noi să află m puține date istorice, unde se află să le căutăm, căci pot lumina alte puncte încă ne pricepute, din istorie.

Mi-ar place dacă mi-ai scrie: că ai lipsă de date despre venirea sârbilor aci, anume după privilegiile și pozițiunea lor bisericească, față de Români? — căci am

¹ Localitatea Zagreb din R. S. F. Iugoslavia de azi.

² Atanasie Marienescu se referă la Corneliu Diaconovici, mare publicist și om politic la sfârșitul secolului XIX.

³ Abia în vara anului 1892 s-a aprobat o deplasare în Banat, Crișana și Serbia în vederea studierii istoriei românilor din aceste teritorii. Trimiterea o făcuse Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii publice, persoana desemnată fiind Vasile Maniu.

mai căuta de a traduce din acest punctul de vedere, din corpus juris și din diplomele regești, privilegiu?

Eu în 5 Sept(embrie) voi fi în Timișoara.

Salutându-te, rămân

În Ocna⁴, 25 Aug(ust) (1)880.

Al Dtale

stimătoriu

Dr. At. Marienescu

Simion Mangiucă către Vasile Maniu

Stimate amice Vasilie!

În „Familia” ce apare la Oradia-Mare, redigată de Iosif Vulcan în Nrii 16—52 din 1883 am publicat „Studii limbistice” sau 100 etimologii revindecate elementului român contra Miklosich¹ și Cihac², întemeind aceste studii a mele mai virtis pre dialectele limbelor romane dela apus și pre latinitatea evului de mijloc. Cred că această direcțiune este nouă în acest obiect, de barem până acum dintre filologii noștri nu i-a revendicat nimene atita însemnătate. Aceste „Studii limbistice” a mele s-au reprodus și în „Luminătoriu” ce apare în Timișoara N 40—104 din 1883. Nu știu de ai cetit aceste „studii limbistice” a mele? Pentru caz dacă nu le ai cetit iaca-ți trâmīt sub legătură cruciată (bandă) acele studii limbistice, dar neavind mai mult numeri din „Familia”³ la dispozițiune (i)ți trâmīt Nrii 40—104 din „Luminătoriu”. În capătul acestor „studii limbistice” am promis a publica și „50 etimologii de cuvinte bândăfenești de origine română, cari nu sunt introduse în dicționar”.⁴ Și această publicațiune am făcut-o deja în N 6—10 ai „Familiei” din 1884, cari numeri asemenea ții trâmīt laolaltă cu „Luminătoriu”. Rog a ceti cu (a)tențiune cuvenită aceste studii a mele și ți se poate a da o aprețiarē cuvenită (vreo re-

⁴ Ocna Sibiului.

¹ Franz Miklosich, celebru slavist, profesor de limbi slavice la Universitatea din Viena, membru al Academiei din Viena. Pentru istoriografia românească mai importantă este lucrarea *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, Wien, 1862 precum și *Rumunische Untersuchungen: Istro- und Maceolo-Rumanische Denkmäler*, 1881—1882 la care Simion Mangiucă face cu siguranță trimiterea. Scrierile celebre ale lui Miklosich, rămân însă, cele privitoare la filologia slavă; pentru filologia romanică greșelile sale sînt multe, fapt ce atrage și unele critici din partea istoricilor români ai veacului trecut, între care și critica lui Xenopol.

² Alexandru Cihac, filolog român, fiul drului Iacob Cihac. Operele sale sînt: *Dictionnaire d'etymologie daco-romane. Elements latins comparés avec les autres langues romanes*, Francfort, 1870; *Elements slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais*, Francfort, 1879. După Cihac în limba română se găsesc 1/5 elemente latine, 2/5 slave, 2/5 maghiare, turcești, grecești și albaneze. Defectele operelor sale fiind grave adeseori a fost criticat cu deosebire de Hașdeu, Roesler, Jagiș și Darmesteter.

³ Lucrarea, O sută de etimologii revindecate. Studii limbistice, a fost publicată în „Familia”, 1883, an XIX, nr. 16—52.

ce(n)ziune) într-una din foile literare de acolo din București și a-mi împărtăși și mie Numerii acelei foi în cari a apărut rece(n)ziunea.

În urmă rog a-mi face cunoscută adresa și locuința dlui Vasile Gr. Pop care a publicat „Conspectul asupra literaturii române și a scrietorilor ei” București 1876 căci în acest op se află o mulțime de neexactități și neadevăruri, afară de aceasta a lăsat dînsul afară pre scrietorii bănățenești: Țichindeal, Paul Iorgoviciu, Murgu, Bojinca, Velea, Rosa,⁵ etc. și auzind că dl. Pop voește acum a da a doua edițiune la lumină, a fi bine de a interpreta cele greșite și a adăuga și scrietorii acești bănățenești români afară cu cari date pot să-i servesc și eu. Mai mulți au voit să facă critică despre opul dlui pentru neadevărurile ce se află în el, dar i-am oprit eu, pentru că opul își are meritul său și cele smintite se pot îndrepta.

Oravița în 16/4 mart(i)e 1884

stimătoriu

S. Manguica, avocat.

P.S. În „Albina” din Viena Nii 83—91 din 1866 ap(o)i Nii 98—111 din 1867 am publicat un tractat: „De origin(e)a, vechitatea și însemnătatea istorică a numelui „Valac”. Mai departe în „Familia” N. 43—50 din 1874 am publicat un tractat: „De însemnătatea botanicii românești”, despre care a făcut Dl. Hasdeu o rece(n)ziune în „Columna Traiană” din 1867 pag. 335—336 și 355—361. Dacă nu ai cunoștința despre aceste tractate a mele pot să-i le trimit?

Idem

Aloisie Vlad de Săliște către Vasile Maniu

Pesta în 2 Mart(i)u 1873

Stimate și amate frate Văsălică!

Fiul meu Aurelian de 16 ani de bătrîn acum este anul nevoind a continua studiul gimnazistic, au intrat ca elev al Societății căilor ferate Române, în Nagy Körös la Stațiunea calii ferate de acolo în siervițiul societății menționate și după o prassă de 4 luni depunînd examenul primu și cel mai greu cu succes bun, fu detașiat la București de unde apoi s-a trimis la Găiești de Cassieru la Gara de acolo.

După ce a ocupat acest post în 6^a hepa a.t mi-a scris în 15^a Siep(embrie) o scrisoare iară de atunci neci una.

⁴ Sub acest titlu a apărut în Familia, 1884, an. XX, nr. 6—10, pp. 66—67, 79—80, 91—92, 103—104, 115—116. Asemenea documente articole de filologie precum și de istorie i-au apărut în „Romänische Revue”, „revistă care urmărea să dea străinătății informații exacte asupra trecutului politic și cultural al românilor ardeleni”, cf. Ioan Dimitrie Suci, Literatura bănățeană de la început pînă la Unire 1582—1918, Timișoara, 1940, p. 308.

⁵ Este vorba de filologul Gheorghe Rojoi care a publicat o gramatică.

Fiind eu ca tată ingrigiat de el, m-am adresat în 19 Nov.(embrie) a.t. către amicul nostru Petru Popescu, Directorul Gimnaziului a lui Lazăr în București, rugându-l ca să-și iete osteneala pentru de a se răpezi până la Găiești și a scirici starea în care se află fiul meu. El însă în scrisoarea sa de datul 3 Diec(embrie) (i)mi rescrise, că nu a putut călători pînă la Găiești, a reștiut însă de la Direcțiunea căilor ferate române din București că fiul meu este întru adevăr în Găiești, este sănătos și se poartă bine.

După ce însă de atunci neci dela Popescu nu am căpătat vre o scrisoare, neci de la fiul meu. Te rog amate frate și vechi al meu amic, ca după ce tu ca avocat și altuminterele mai adeseori întreprinzi călătorii pînă la Craiova, să aibi bunătate a te răpezi la Găiești și dăntei fără ca să dai de pricepere că cine ești, a scirici că ce face, cum se poartă și în ce stare se află fiul meu, care după aceea al agrăi părintiește și al întreba ce este cauza de pînă azi nu mi-a scris de 6 luni nemie depus-au examenele restante și este denumit definitiv? etc.

Cunoscindu-ți inima nobilă, nu am neci o îndoială despre ace(e)a că Tu carele nu numai că (i)mi ești amic, ci ești și tată, deci vei aprefiui neastimpărul cel suferă un părinte, cînd nu aude de un copil al său îndepărtat în o țară, deși română dară pentru dînsul totuși străină, barem pînă ce se aclimatizează și se face cunoscut, și-și căștigă cunoștința altora, (i)mi vei implini cererea. Deci reinnoindu-mi rugarea, cu cea mai călduroasă iubire, Te îmbrățișuiază și stimatei doamne se închină cu salutare Al tău cel mai sincer și vechiu amic

Aloysius

adresa mea: Wlád Aloys Királyi táblai biróntnak Pest. Jozsefváros vas utca 17 Szám II em(elet 22 sz(ám)ajtó.

NOI PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU NEDELCU POPOVICI ȘI PICTURA MURALĂ DE LA LIPOVA

Alungarea turcilor din Banat, de către trupele imperiale, la 1716, deschide o etapă nouă în istoria românilor din această provincie. Eforturile lor de a șterge urmele stăpînirii otomane se desfășoară în toate planurile de activitate umană. În domeniul artistic, prima grijă a fost refacerea și înfrumusețarea monumentelor fundamentale, a acelor care legau sufletul poporului român de trecutul său adînc. În această ordine de preocupări, primul moment semnificativ în evoluția artei românești din Banat, în veacul al XVIII-lea, îl constituie pictura murală din 1730, de la mănăstirea Săraca, o veritabilă „sinteză care servește ca punct de plecare pentru cunoașterea formelor de artă de mai tîrziu”.¹

¹ Ioachim Miloia, Mănăstirea Săraca, centru de cultură și artă bănățeană, în „Analele Banatului”, fasc. 9, 1931, pp. 85—104.

Al doilea moment important în elaborarea unei direcții stilistice în arta bănățeană din veacul al XVIII-lea îl reprezintă pictura murală de la 1735—40, din naosul și din exteriorul bisericii ortodoxe române din Lipova. Scoasă la iveală în 1928, de către Ioachim Miloia, în urma lucrărilor de restaurare a acestui monument, lucrarea a fost atribuită în întregime lui Nedelcu Popovici, pe baza inscripției descoperite sub una din ferestrele din naos.² La cei 200 m.p. de pictură dezgropată de sub stratul de mortar, Ioachim Miloia a adăugat încă 300, suprafață dispărută în urma transformărilor suferite de monument la sfârșitul secolului al XVIII-lea.³ Exprimându-și în treacăt mirarea că executarea unui ansamblu atât de vast a fost încredințată unui artist tânăr și neîncercat, cum se aprecia că era Nedelcu la acea dată, harnicul creator al artei din Banat trasează acestui zugrav un prim profil pe care îl întregeste ulterior, în urma descoperirii icoanelor pe lemn de la Butin.⁴

Acest profil, împreună cu datele care fixează locul și rolul lui Nedelcu Popovici în arta din Banat, este preluat tale quale de Ion Frunzetti în „Pictorii bănățeni din secolul al XIX-lea”, lucrare de sinteză încă neînlocuită în biblioografia de specialitate.⁵

O repunere în discuție a creației lui Nedelcu Popovici o datorăm lui Viorel Țigu, doctor în istoria artei.⁶ Studiile sale au relevat unele confuzii ale istoricilor de artă din Jugoslavia, în legătură cu viața și personalitatea zugravului bănățean, contribuind totodată la o mai temeinică cunoaștere a operei sale.⁷

În ceea ce privește biserica de la Lipova, luînd în cercetare vechea inscripție cu numele zugravului, Viorel Țigu stabilește că, alături de Nedelcu Popovici, au lucrat la împodobirea acestui monument zugravii Șerban Popovici și Radu Popovici. În noua interpretare, inscripția a fost citită astfel: „I stuko noi Nedelko zugrav Popovici, Șerban..., Radu Popovici” și tradusă: „Am bătut noi — în sensul de am scris noi — Nedelcu zugrav Popovici, Șerban Popovici, Radu Popovici”.⁸

Prezența unui cuvînt românesc într-un text slavon ne-a determinat să ne îndoim de exactitatea lecturii. Îndoiala ne-a fost întărită de constatarea unor neconcordanțe de ordin artistic (asupra cărora vom reveni) între tot ceea ce a creat Nedelcu în cursul vieții și pictura de la Lipova, care părea executată de o altă mină.

² Ioachim Miloia, *Biserica română din Lipova (Banat)*, în „Analele Banatului”, nr. 1, 1928, p. 35.

³ Ioachim Miloia, *Inceputurile artei românești în Banat*, în „Analele Banatului”, fasc. 4, 1930, pp. 3—4.

⁴ Ioachim Miloia, *Patru icoane executate de zugravul Nedelcu*, în „Analele Banatului”, fasc. 3, 1929, pp. 6—8.

⁵ Ion Frunzetti, *Pictorii bănățeni din secolul al XIX-lea*, București, 1957, pp. 8—9.

⁶ Viorel Țigu, *Zugravul Nedelcu Popovici*, în „Buletinul Monumentelor Istorice”, București, nr. 2, 1971, pp. 67—72.

⁷ Pe lângă cel de la nota 6, menționăm, în special, studiul *Dascălul Nedelcu Popovici zugravul în „Mitropolia Banatului”*, nr. 4—6, 1973, pp. 266—274.

⁸ Viorel Țigu, *Zugravul Nedelcu Popovici*, în „Buletinul Monumentelor Istorice”, București, nr. 2, 1971, p. 68.

*Fragment din inscripție cu numele zugravului ION (sus)
și NEDEL (jos)*

Procedind la o reexaminare a textului, am observat că inscripția a fost mai lungă. Inițial, ea se desfășura pe două rinduri cuprinse într-un chenar de 118 cm lungime și 12,5 cm lățime. Numele lui Nedelcu Popovici și al celorlalți colaboratori se află în rîndul al doilea și sînt scrise cu litere ușor mai mici. Din rîndul întii nu se mai păstrează decît două cuvinte și, în trei locuri, urmele picioarelor unor litere. Primul cuvînt este „stuko“. Al doilea însă nu este pronumele românesc de persoana întii plural, ci numele românesc „Ion“, scris I, Omega, N. și semn tare, după care urmează două puncte. Așadar, lectura lui Viorel Țigu se bazează pe confundarea lui I. cu N, confuzie ușor de făcut datorită asemănării acestor litere în alfabetul chirilic.

Un alt element scăpat din vedere este semnul tare, care se pune numai după consoane, ceea ce exclude terminarea cuvîntului în cauză în vocala I, pentru a-l putea citi „NOI“.

Apreciind dimensiunile literelor și ale cuvintelor, și scăzînd spațiile dintre cuvinte, sîntem îndreptățiți să credem că, după numele zugravului Ion au mai urmat, pînă la capătul rîndului întii, încă două, chiar trei nume. Avînd în vedere toate cele de mai sus, textul complet al inscripției se citește astfel: „Stuko Ion, Zugrav I, zugrav II, Nedelcu zugrav Popovici, Șerban (...) și Radu Popov(ici)“. Ni se deschide astfel o zare

mai largă de înțelegere nu numai asupra aportului lui Nedelcu la această operă, ci asupra artei bănățene din secolul al XVIII-lea în ansamblul ei.

Așadar, autorul principal, cel care a insuflat unitatea stilistică a frescei de la Lipova, este zugravul Ion. În jurul lui a activat un colectiv încheiat având trăsăturile unei adevărate „școli” de pictură.

Cine a fost zugravul Ion nu știm. Stilul lui trădează însă cunoașterea picturii brincovenesti și a întregii tradiții a artei bizantine, așa cum s-a constituit ea în Țara Românească. Găsim aceeași dispunere a personajelor, aceeași tipologie și mai ales aceeași ornamentație cu vrejuri, frunze și struguri care îmbrățișează atât de specific șirul de medalioane de deasupra frizelor de sfinți mucenici de pe pereții naosului. O asemănare izbitoare cu mănăstirea Săraca — ea însăși îndatorată picturii brincovenesti⁹ — o oferă ornamentația de triumfiuri, plasată sub frizele de sfinți, semn că zugravul Ion, poate și colaboratorii săi, au cunoscut în prealabil mănăstirea din Timiș.

Influența barocului este inexistentă, în această pictură de siluete calme, cu un drapaj sumar, executat într-o stilizare largă, încărcată de o spiritualitate și de o noblete de mare simplitate, lipsită de orice urmă de ostentație. A încadra acest tip de pictură în stilul „tradițional sirbo-bizantin aflat în faza de trecere spre baroc” este un nou sens.¹⁰

Ceea ce ni se pare demn de remarcat, ca foarte semnificativ pentru nevoile sufletești ale comanditarilor din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, nu numai de la Lipova, ci din întreg Banatul, este atașamentul ferm față de linia tradițională, așa cum este ea exprimată de monumentele fundamentale din Țara Românească.

Participarea lui Nedelcu în colectivul condus de zugravul Ion ne apare ca o colaborare subordonată unui program și unor canoane pe care le adoptă și le duce mai departe prin talentul său excepțional. Această împrejurare este evidentă în lucrările sale imediat după 1740.¹¹ Temele predilecte sînt „Deisis” și „Maica Domnului pe tron între îngeri”. Compoziția și distribuirea personajelor, precum și elementele auxiliare, tronurile și ornamentația sînt identice cu cele din scenele similare, pictate de zugravul Ion în nișele laterale din naosul bisericii din Lipova. Execuția și expresia chipurilor sînt însă diferite. În execuția zugravului Ion, liniile sînt „mai blinde”, după cum observase, fără să le explice, Ion Stoia Udrea, autorul monografiei bisericii din Lipova.¹² Pensula alu-

⁹ Viorel Gh. Țigu, Longin I. Oprea, *Mănăstirea Săraca*, Edit. Meridiane, București, 1971, p. 18.

¹⁰ Vukica Popović, *Velikobeckerečki Slikarski Ateljer, dvjesto godina Slikarstva u Zrenjaninu, 1740—1940*, Katalog izložbe, Zrenjanin, 1969. Cf. Viorel Țigu, *Dascălul Nedelcu Popovici Zugravul*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 4—6, 1973, p. 268 și nota 8.

¹¹ Vezi cele reproduse de prot. Ion B. Mureșianu, *Colecția de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului*, Timișoara, 1973, fig. 4 și 33.

¹² Ion S. Udrea, *Biserica gr. ort. română din Lipova*, Timișoara, 1930, p. 47.

Cap de sfânt mucenic (naos)

necă cu oarecare moliciune, înfățișind personaje cu umeri căzînd, care degajă o stare de umilință și sfiiciune, străină artei lui Nedelcu. În icoanele acestuia, linia se desfășoară savant și energic, înscriind arabescuri decorative și delimitînd tranșant localitățile de culoare. Drapajul este mult mai complicat, trasat în unghiuri mai ascuțite. În elaborarea tipologiei, Nedelcu preferă majestatea figurilor, Iisus apărînd ca un sever judecător, iar Maica Domnului este mai degrabă o împărăteasă a cerurilor, distantă, uneori rece în perfecțiunea geometrică a ovalului chipului. Cu aceste trăsături s-a impus Nedelcu Popovici ca cel mai strălucit iconar din secolul al XVIII-lea bănățean. Faptul că nu a fost un mare pictor monumentalist nu scade interesul față de opera sa.

Afirmatia că Nedelcu Popovici, fiind una și aceeași persoană cu Nedelcu Sirbu, ar fi zugrăvit fosta biserică „Sf. Apostoli” din Tg. Jiu, împreună cu Dobre Sirbu, în 1755, este neîntemeiată.¹³ Din pisania bisericii, publicată de Al. Bărcăcilă și Alexandru Ștefulescu, reiese limpede că Nedelcu Sirbu și Dobre Sirbu, împreună cu alții (s.n.), au plătit, la 1755, zugrăvirea bisericii care fusese ridicată la 1747 de un grup de

¹³ Ștefan Metes, *Zugravii bisericilor române*, Cluj, 1929, p. 70; Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Edit. Științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 214.

boieri olteni.¹⁴ De fapt, Nedelcu Sirbu și Dobre Sirbu sînt trecuți în rîndul ctitorilor, în pomelnicul bisericii din 25 mai 1846.¹⁵ De altfel, Dobre Sirbu este ctitor și la biserica domnească „Sf. Voievozi“, unde îl găsim înfățișat în antereu verde și giubea peste scurteică cu blană, pe peretele din dreapta de la intrare. Din documentele vremii, publicate de Alexandru Ștefulescu, reiese însă un alt fapt, asupra căruia merită să atragem atenția și anume frecvența numelui „Nedelcu“ purtat de o seamă de boieri din părțile Tirgu-Jiului.¹⁶

Indiferent însă de dubiul pe care numele de Nedelcu poate să-l mai stirnească, opera sa și stilul acestei opere aparțin artei românești a veacului al XVIII-lea. Studiile comparative care vor veni, vor fixa mai exact, sîntem siguri, locul său în ansamblul picturii românești medievale.

HORIA MEDELEANU

¹⁴ Alexandru Ștefulescu, *Istoria Tirgu-Jiului*, Tg. Jiu, 1906, p. 114: „Această sfîntă biserică s-a început cu ajutorul lui Dumnezeu la anul 7255 (1747) de Vlad Giurgiuveanu, Radu Logofătu, Radu Kupeț, Pătru Nicu, Kostandin, Kostandin, Radu Nicolae și s-a zugrăvit prin osteneala lui Dobre Sirbu, Nedelcu Sirbu și a altora...”

¹⁵ Alexandru Ștefulescu, *op. cit.*, p. 148.

¹⁶ Nedelcu Mirșavul, Nedelcu Pircălabul etc.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

INAUGURAREA METROULUI BUCUREȘTEAN

Primul tronson al metroului bucureștean, lucrare menită să contribuie la îmbunătățirea transportului în comun, la sporirea fluenței traficului, din ce în ce mai intens al Capitalei țării noastre a fost dat în folosință.

Realizarea metroului bucureștean, construcție de mare complexitate tehnică a solicitat și solicită un amplu volum de muncă.

La construcția primului tronson al magistralei I, spre exemplu, s-a calculat că volumul excavațiilor echivalează cu un munte conic cu diametrul bazei de 3 000 m și înălțimea de 150 m. Amplasarea și construirea tunelului prezintă un caracter inedit în istoria lucrărilor de acest gen. Caracteristicile și amploarea lucrărilor sînt puse în evidență mai ales de principală stație a metroului, stația din Piața Unirii, o realizare arhitectonică și tehnică impresionantă, avînd multiple funcționalități. Proiectată pentru o capacitate de 60 000 călători pe oră și sens, stația măsoară 300 m lungime și are un peron central de 120 m. Stația permite gararea unui tren format din șase vagoane. Ea dispune de sisteme de circulație, care asigură o maximă siguranță și regularitate traficului, precum și condiții superioare de climatizare. Dispusă pe două niveluri, stația realizează, totodată, legătura pietonală subterană între Spitalul Brîncovenesc și străzile Șerban Vodă și Dimitrie Cantemir, contribuind astfel la degajarea circulației în zona Pieței Unirii. Pînă în 1985, liniile metroului vor trebui să ajungă la circa 30 km ceea ce va crea condiții bune pentru circulația și transportul bucureștean.

Arhitecții și constructorii metroului s-au străduit să confere fiecărei stații o individualitate proprie. Arhitectura și elementele decorative, specifice artei noastre tradiționale, materialele de finisaj folosite, în totalitate de producție românească, plăci ceramice glazurate de diferite forme, mărimi și culori, din gresie, placaje de piatră naturală, travertin și marmură de diferite sorturi asigură stațiilor o ambianță modernă, un aspect plăcut. Fiecare stație dispune de sisteme-dispecer, comunicații radio, televiziune în circuit închis, aparate automate de taxare prevăzute cu celule fotoelectrice, de alte dotări de înaltă tehnicitate.

TRACTORUL U-640 DTC

Colectivul Întreprinderii de tractoare Brașov a reușit să introducă în fabricația de serie un nou tip de tractor: U-640 DTC, apreciat ca unul din cele mai moderne și economice tractoare realizate pînă acum la Brașov. Noul tractor este echipat cu un motor de 64 CP, cu 4 roți motoare, cu punți motoare-față și cu re-

ductoare planetare în roți, ceea ce permite, pe de o parte, realizarea unei distanțe mai mari de la sol și, deci, protejarea culturilor în timpul întreținerii, iar, pe de altă parte, realizarea unei forțe de tracțiune mai mare a roților din față. Noul tractor se aliniază altor produse asimilate de colectivul uzinei, cum sînt: buldozerul de 360 CP, tractorul de 34 CP, tractorul pe șenile de 180 CP destinat lucrărilor pe șantiere, diverse motoare diesel etc.

„DACIA 1300” ÎN IPOSTAZA BRAȘOVEANĂ

Un colectiv de la facultatea de automobile și tractoare a Universității Brașov, condus de prof. univ. dr. ing. Vasile Cimpean, șeful catedrei de automobile, tractoare și mecanică agricolă, a avut ideea realizării cu forțe proprii a motorului Diesel pentru autoturismele Dacia 1300.

Primele trei motoare pe motorină au și fost realizate.

În realizarea noului motor pe motorină s-a pornit de la ideea menținerii principalelor subansamble ale actualului motor pe benzină al Daciei 1300 la care s-au modificat cîteva repere. Aceasta pentru a putea fi ușor introduse în fabricația de serie, pe aceleași linii tehnologice existente la Întreprinderea de autoturisme Pitești, fără a fi nevoie de investiții suplimentare, costisitoare. Caracteristicile și performanțele tehnice ale noului motor Diesel, primul din lume la capacitatea respectivă — sînt date de faptul că păstrează capacitatea motorului pe benzină, avînd 33 CP la 5 000 rotații pe minut. Față de motoarele pe benzină noul motor aduce o eficiență deosebit de importantă prin reducerea consumului de combustibil care la 100 kilometri este de numai 5,5 litri motorină. Concret, eficiența este dată de diferența dintre consumul de benzină și cel de motorină, precum și de diferența dintre prețul celor doi carburanți. În plus, durata de funcționare a noului motor Diesel este mai mare decît a celor clasice iar testele experimentale și probele de rodaj au arătat că parametrii tehnico-funcționali — viteză, demaraj fiabilitate — sînt comparabili cu cei ai motorului clasic pe benzină.

PORTUL MIDIA PRINDE CONTUR

În extremitatea de nord a litoralului românesc al Mării Negre a început să prindă contur cel mai nou port, ce se va înscris, în curînd, pe harta țării: portul Midia. Realizat la indicația Președintelui Nicolae Ceaușescu, noul port vine să răspundă necesităților crescînde ale traficului maritim, în special ale schimburilor comerciale cu produse petroliere furnizate de noul combinat petrochimic de la Midia — Năvodari. S-au realizat, pînă în dimineața zilei de 25 ianuarie, 650 m de dig. O asemenea lucrare a necesitat amplasarea în larg a 500 000 tone piatră, 100 000 de blocuri în greutate de 3—10 tone fiecare și a 60 000 mc prefabricate din beton.

Realizatorii portului Midia, printre căre se numără mulți dintre constructorii care au participat la ridicarea portului Nador din Maroc, s-au angajat să atace,

înainte de termen, lucrările de amenajare a cheiului în lungime de 350 m, să execute un milion mc de dragaje și să încorporeze lunar în mare 120.000 tone piatră și 20.000 blocuri naturale, delimitînd, astfel, incinta bazinului portuar.

PREMIERE NAVALE LA GALAȚI

La Șantierul naval din Galați s-a realizat prima navă românească pe pernă de aer. Nava poate transporta 36 de persoane și este acționată prin propulsie cu jet reactiv de apă. Ea parcurge distanța Galați — Tulcea și retur cu o viteză medie de 57 km pe oră. Tot la Galați a fost concepută și prima navă de cercetări oceanologice, prevăzută cu laboratoare ihtiologice și de tehnica pescuitului, cu laboratoare speciale pentru studiul faunei și florei de pe fundul mărilor și oceanelor, pentru experimentarea sculelor pescărești, pentru cercetarea planctonului — în total zece laboratoare dotate cu aparatură de mare finețe și precizie. Nava este dotată, de asemenea, cu un calculator care prelucrează toate informațiile culese.

MICROCENTRALA EOLIANĂ PE CEHLĂU

Pe muntele Ceahlău a fost pusă în funcțiune o microcentrală eoliană, prima experiență românească în materie de energie produsă, în munți, cu ajutorul vîntului. Microcentrala este compusă dintr-un stîlp înalt pe care sînt montate, în rozete 8 palete de aluminiu. Rozeta, cu diametrul de 3,2 metri, este pusă în mișcare de forța vîntului, antrenînd, prin rotire, axul unui alternator, asemănător celui de la automobil. Curentul produs de alternator este transmis la două baterii de cîte 12 volți fiecare. Deocamdată, microcentrala servește numai pentru alimentarea cu energie electrică a cabinei „Dochia”, aflată la 1.830 m altitudine.

NOI TIPURI DE ASCENSOARE

Întreprinderea de fabricație și montaj ascensoare București a lansat în fabricație două tipuri de ascensoare, unul pentru deservirea clădirilor și instituțiilor publice, altul pentru imobilele de locuințe. Aceste noi produse fac parte din sfera necesităților și confortului, au caracteristici tehnice superioare, înregistrîndu-se competitiv alături de produsele similare din lume. Ambele tipuri de ascensoare beneficiază de o viteză maximă sporită, circulînd cu 2 m/sec., cu porniri și opriri lente, fără șocuri, datorită reglajului continuu al vitezei, fiind dotate cu circuite electronice de memorie selectivă, pentru realizarea curselor. Costul acestor produse este avantajos în comparație cu calitățile tehnice de care dispun. Consumul de energie scade cu 30 la sută, iar cantitatea de material și metal s-a redus cu 10—15 la sută.

EDIFICII PE SEAMA STUDENȚILOR

Debutul anului calendaristic 1980 a consemnat o noutate pentru studenții craioveni: noul edificiu al Facultății de medicină. Această construcție reunește amfiteatre, săli de cursuri, laboratoare și spații de învățămînt preclinic, unde studenții anilor I și II se vor pregăti pentru practica de spital. Totodată s-au turnat fundațiile la noile localuri care se vor alătura clădirilor aparținînd Facultăților de chimie și construcții din Timișoara. La Cluj-Napoca se amenajează hale de microproducție cu profil metalurgic pentru studenții Facultății de mecanică.

SCHIMBĂRI ÎN IERARHIA SUPERIOARĂ A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Urmare acceptării de către Sinodul Permanent a cererii de retragere din activitate pe motiv de neputință fizică a Prea Sfințitului Episcop dr. Antim Angelescu al Buzăului și după împlinirea tuturor rînduielilor, Colegiul Național Bisericesc întrunit la 9 decembrie 1979 a ales ca nou conducător spiritual al clerului și credincioșilor din Episcopia Buzăului pe Prea Sfințitul Episcop dr. Antonie Plămădeală, vicar patriarhal.

În ziua următoare, la 10 decembrie 1979, întrunit în ședință plenară, Sfîntul Sinod — la propunerea Prea Fericitului Patriarh Iustin — a ales în postul de episcop vicar patriarhal rămas vacant pe Prea Cuviosul Arhimandrit dr. Vasile Costin, superiorul așezămintelor ortodoxe române de la Ierusalim.

Ambele alegeri au fost recunoscute — potrivit legii și practicii de veacuri a Bisericii Ortodoxe Române — de Președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu. Decretul prezidențial a fost înminat noilor doi aleși, de către Domnul Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor, în cadrul unei solemnități desfășurată la 12 ianuarie 1980. Au participat Prea Fericitul Patriarh Iustin, membri ai Sfîntului Sinod, conducători și reprezentanți ai cultelor religioase din Capitală, funcționari ai Administrației Patriarhale și Centrului eparhial din Buzău. Au fost prezenți personalul superior din Departamentul Cultelor, delegați ai Consiliilor populare județene Buzău, Brăila și Vrancea, județe al căror teritoriu intră în componența Episcopiei Buzăului, alți invitați.

Înscăunarea episcopului ales al eparhiei Buzăului s-a făcut de către Prea Fericitul Patriarh Iustin duminică 12 ianuarie înconjurat de membri ai Sfîntului Sinod și de funcționari superiori ai Administrației Patriarhale. Departamentul Cultelor a fost reprezentat de Domnul director dr. Ion Popescu însoțit de alți colaboratori. Au participat delegați ai județelor Buzău, Brăila și Vrancea și autoritățile de stat locale. Erau de față personalul Centrului eparhial, membrii Adunării Eparhiale, preoți și credincioși.

Festivitatea încăunării s-a desfășurat la încheierea sfîntei liturghii fiind marcată de citirea gramatei de instalare, înminarea cirjei episcopale, așezarea în scaun, cuvîntul Prea Fericitului Patriarh Iustin în calitate de mitropolit al Ungrovlahiei, de care depinde eparhia Buzăului, salutul P.C. Părinte Gheorghe Guță din partea Centrului eparhial și răspunsul Prea Sfințitului Episcop Antonie Ploieșteanul.

În cadrul recepției care a urmat s-au adresat noului ierarh al Episcopiei Buzăului numeroși vorbitori scoțîndu-i în evidență calitățile și exprimînd importanța momentului. Binemeritate laude s-au adus Prea Sfințitului Episcop dr. Antim Angelescu, care timp de peste trei decenii și jumătate a condus cu înțelepciune, com-

petență și dragoste Episcopia Buzăului. Cu multă atenție au fost ascultate cuvântările Domnului dr. Ion Popescu, director în Departamentul Cultelor și al reprezentantului Consiliului popular județean Buzău. Tuturor le-a adresat mulțumiri Prea Sfințitul Episcop Antonie care a făcut totodată o impresionantă mărturisire privind dăruirea cu care va sluji Biserica, eparhia care i-a fost încredințată, patria și poporul.

Satisfăcut de modul cum s-a desfășurat festivitatea, Prea Fericitul Patriarh Iustin a felicitat pe cei prezenți pentru noul ierarh primit iar acestuia i-a urat activitatea rodnică și binecuvântată.

Cît privește pe urmașul Prea Sfințitului Episcop Antonie Plămădeală în funcția de vicar patriarhal, notăm hirotonirea întru episcop a Prea Cuviosului Arhimandrit Vasile Costin care a avut loc în catedrala patriarhală duminică 20 ianuarie 1980. Odată cu aceasta Prea Sfinția Sa și-a început activitatea preluînd conducerea Serviciului relații externe bisericești al Patriarhiei Române.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ARE UN EXARH PENTRU COMUNITĂȚILE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI OCCIDENTALĂ

La propunerea Prea Fericitul Patriarh Iustin, Sinodul Permanent al Bisericii Ortodoxe Române a încredințat Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului sarcina de exarh pentru comunitățile ortodoxe române din Europa centrală și occidentală. În această calitate, Întistătătorul Bisericii a însărcinat pe Înalt Prea Sfinția Sa să viziteze Arhiepiscopia pentru Europa centrală și occidentală cu sediul la Paris. Pe parcursul șederii în capitala Franței (15 noiembrie—20 decembrie 1979) a întîlnit pe ierarhii ortodocși aflați aici: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Melitie și vicarii săi Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop George Tarasova și Prea Sfințitul Episcop Ieremia dependenți de Patriarhia Constantinopolului, pe Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Pierre l'Huillier dependent de Patriarhia Moscovei, pe Monseniorul Germain Hardy, conducătorul eparhiei ortodoxe-catolice aflată sub jurisdicția Patriarhiei Române și pe Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Serobe Monuhian dependent de catolicosatul armean de la Etcimiadzin. De asemenea a întîlnit pe Eminența Sa Cardinalul Francois Marty, Arhiepiscopul Parisului și pe Excelența Sa Episcopul vicar Daniel Pezeril. La Nunțiatura Apostolică în Franța a avut o întrevedere cu Excelența Sa Monseniorul Angelo Felici. Continuînd seria contactelor cu conducători ai cultelor religioase, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a fost primit de Rev. Jacques Maury, președintele Federației Protestante în Franța și a purtat discuții cu Rev. Ieremia Hodorobă, conducătorul comunității baptiste române din Paris.

Întrevederi au avut loc și cu reprezentanți ai autorităților de stat, în mod special cu prof. Jean Gaudemet și consilierul Lucien Regnault de la Departamentul Afacerilor Religioase din Ministerul de Externe.

Loc central în programul Înalt Prea Sfinției Sale la Paris l-au ocupat problemele Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa apuseană care au fost discutate cu Prea Sfințitul Episcop Lucian Florea și Consiliul eparhial în ședințele din 17

noiembrie și 17 decembrie, cu numeroși credincioși ortodocși de origine română stabiliți în capitală și în alte orașe.

Întrerupându-și șederea în Franța, între 9 și 13 decembrie. Înalt Prea Sfinția Sa a făcut o deplasare în R. F. Germania participând la hramul bisericii parohiei din Offenbach pe Main condusă de P.C. Părinte Aleandru Tudor unde au venit și preoții prof. dr. Mircea Basarab — München, Miron Dan — Hamburg și Vasile Florea — Salzgitter. A cercetat apoi parohia din Baden-Baden condusă de P.C. Părinte prof. dr. Ștefan Alexe și a făcut scurte vizite la Freiburg, Bonn și Köln. În capitala R.F.G. a întâlnit pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Irineu dependent de Patriarhia Constantinopolului și pe Rev. dr. Hermann Kunst, episcop evanghelic.

Călătoria întreprinsă de ierarhul ortodox român în Franța și R. F. Germania, contactele avute și discuțiile purtate au fost un bun prilej de a constata progresul continuu al eparhiei din Europa centrală și occidentală și parohiilor dependente de ea, atașamentul preoților și credincioșilor aparținători față de Biserica strămoșească și țara lor de baștină. A fost totodată posibil să se constate încă o dată prestigiul de care se bucură în străinătate Biserica Ortodoxă Română și patria noastră, largile posibilități de adâncire a legăturilor cu celelalte Biserici ortodoxe, cu Biserica romano-catolică, evanghelică, luterană și reformată, cu alte confesiuni și culte religioase din țările respective, a legăturilor dintre țările și popoarele noastre.

CONFERINȚĂ TEOLOGICĂ INTERCONFESIONALĂ

Institutul Teologic Universitar din Sibiu a adăpostit în zilele de 28—29 noiembrie 1979 lucrările celei de a XXXIV-a Conferințe Teologice Internaționale, la care, pe lângă rectorii, prorectorii, profesorii Institutelor teologice ortodoxe, protestante, și romano-catolice din țară, au luat parte I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P.S. Episcop Vasile al Oradiei, Eminentă Sa Albert Klein, Episcop al Bisericii Evanghelice C.A. Sibiu, Eminentă Sa Nagy Gyula, Episcop al Bisericii Reformate Cluj-Napoca, P.S. Antonie Plămădeală, episcopi și arhieri vicari ai mai multor eparhii, directorul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Consilieri patriarhali, redactori ai revistelor centrale patriarhale și mitropolitane, directorii seminariilor teologice și alții.

Referatul principal intitulat: „Importanța și rolul mărturisirii de credință în teologie și viața Bisericii. Scriptură, Tradiție, mărturisire” a fost susținut de P.C. Părinte conf. dr. Ilie Moldovan de la Institutul teologic universitar — București, iar referatele secundare, având titlurile: „Rolul și importanța mărturisirii de credință în teologia și viața Bisericii”, și „Autoritatea doctrinară în Biserică”, au fost susținute de P.C. prof. dr. Ioan Ică de la Institutul teologic universitar — Sibiu și, respectiv, dl. dr. Hermann Pitters, conferențiar la Institutul teologic protestant-Sibiu.

Pornind de la definirea Mărturisirii de credință — cu cele trei aspecte ale ei: atestarea, păstrarea și transmiterea fidelă a aspectelor fundamentale ale Revelației, referențului temei principale a arătat că Ortodoxia nu ar putea exista fără mărturisirea apostolică, adevărata temelie a existenței sale, ca și fără mărturisirea patristică

a primului mileniu creștin, ca constituind unitatea dintre Scriptură și Tradiție, aceasta din urmă avînd rolul de a completa pe cea dintîi. Baza tradiției fiind mai largă, aceasta cuprinde în sine Scriptura, și nu invers. Mărturisirile de credință apărute în cursul veacurilor dovedesc că lucrarea dumnezeiască se împlinește în lume fără întrerupere, din timpurile apostolice pînă în zilele noastre.

Primul referat secundar a scos în relief îndeosebi forma și conținutul doctrinar al Mărturisirii de credință, necesitatea renouirii acesteia prin aprofundarea conținutului a Scripturii și Tradiției, iar în al doilea s-a insistat asupra noțiunii de autoritate, în sens general și teologic, aplicată la mărturisirile de credință, autoritatea acestora provenind în mai mare măsură de la fondul lor doctrinar, care este raportat la Evanghelie, decît de la formul bisericesc.

Pe marginea temelor expuse au luat cuvîntul o bună parte din ierarhii, consilierii și profesorii reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxă, Evanghelică, Protestantă — C.A. și Reformată, prezenți la conferință. Lucrările din prima zi a conferinței s-au încheiat prin expedierea telegramelor adresate conducerii bisericești.

Concluziile rezultate din referatele susținute și din luările de cuvînt au fost prezentate de comisia rectorilor Institutelor teologice, într-un document comun, din care desprindem următoarele:

1. „Sfînta Scriptură a Noului Testament este expresia scrisă a Tradiției apostolice fundamentale.

2. După convingerea noastră comună există pe lîngă Tradiția apostolică și o tradiție bisericească vie și dinamică, indispensabilă pentru credința și viața Bisericilor noastre.

3. Sîntem de acord că această Tradiție bisericească are caracter obligatoriu pentru Bisericile noastre, întrucît e de acord cu Sfînta Scriptură și Tradiția apostolică.

4. Mărturisirea de credință este răspunsul credinței noastre la cuvîntul lui Dumnezeu și expune învățătura propovăduită și predată de la început de Biserică pe baza Sfîntei Scripturi și a Tradiției apostolice, atît în forma sa concentrată în simbolul niceo-constantinopolitan, cît și în forma sa dezvoltată în hotărîrile sinoadelor ecumenice care au o valabilitate permanentă, precum și în mărturisirile din secolele XVI—XVII, sau în învățătura dezvoltată a Bisericii.

5. Izvorul mărturisirilor noastre de credință îl constituie întreaga învățătură revelată cuprinsă în Sfînta Scriptură și Tradiția apostolică, care se continuă în Biserică de-a lungul veacurilor ca Tradiție dinamică, ca răspuns la problemele fiecărei epoci. De aceea, mărturisirea de credință este o misiune permanent actuală a Bisericii, pentru a expune în formule mereu noi, complementare și paradoxale conținutul inefabil al adevărului revelat.

6. Am căzut de acord că Scriptura, Tradiția și Mărturisirea de credință nu pot fi separate de autoritatea doctrinară bisericească. Autoritatea doctrinară a Bisericii este o funcție esențială a ei pentru definirea adevărului relevant și a conținutului autentic al mărturisirii noastre de credință față de rătăcirii, și pentru nevoile credincioșilor.

7. Biserica are autoritate doctrinară întrucît stă permanent în adevărul descoperit de Hristos și propovăduit de Sfinții Apostoli.

8. Biserica în totalitatea ei are autoritate doctrinară care se exprimă în structuri și forme de colegialitate printr-un oficiu.

9. Înnoirea mărturisirii noastre de credință este o datorie permanentă a Bisericii pentru a răspunde nevoilor credincioșilor în contextul societății și lumii contemporane în care trăiesc."

Lucrările Conferinței au constituit a doua zi, 29 noiembrie, în prezența șefilor și reprezentanților altor culte din România și a dlui Eugen Munteanu, director în Departamentul Cultelor.

În acest cadru, dl Ovidiu Ionescu, consilier în Ministerul Afacerilor Externe, a prezentat tema: *"Eforturile Statutului român pentru abolirea politicii de forță și reglementarea exclusiv pacifică a conflictelor dintre state"*.

Expunerea a fost urmată de discuții la care au luat parte numeroși delegați la Conferință.

În numele tuturor participanților a fost adresată o telegramă de omagiere Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România.

A II-A CONSULTAȚIE ACADEMICĂ ÎNTRE TEOLOGI ORTODOCȘI ȘI REPREZENTANȚI AI COMITETULUI EVREIESC INTERNAȚIONAL

Între 16—18 martie 1977 s-a desfășurat la Facultatea de Teologie din Lucerna prima consultație academică între teologi ortodocși și reprezentanți ai Comitetului evreiesc internațional. Faptul convocării unei astfel de consultații are la bază rezoluția primei Conferințe presinodale de la Chambésy din noiembrie 1976. De organizarea ei s-au preocupat Centrul ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy și Comitetul evreiesc internațional pentru consultații interreligioase (I.J.C.I.C.).

Au participat șapte reprezentanți creștini ortodocși și zece reprezentanți evrei, precum și cinci oaspeți din partea Facultății de teologie catolică din Lucerna.

Temele dezbătute au fost: a) Legea în Tanah (Biblia ebraică); b) Legea în Vechiul Testament din punct de vedere catolic; c) Înțelesul și rolul legii în gândirea și tradiția Bisericii Ortodoxe; d) Legea în concepția iudaismului rabinic; e) Legea în Noul Testament din punct de vedere ortodox.

A doua consultație a avut loc la Institutul teologic universitar din București între 29—31 octombrie 1977.

Din partea ortodocșilor au participat: I.P.S. Mitropolit Damaschinos de Trănopolis, director al Centrului ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Chambésy, P.S. Episcop Antonie Plămădeală, preot prof. Ioan Bria, profesor de Dogmatică și Ecumenism la Institutul teologic din București și secretar de studii și relații cu Bisericile ortodoxe la Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Geneva, prof. John S. Romanides de la Facultatea de Teologie din Tesalonic, preot Chiril Argenti din Marsilia (Franța), preot prof. Dumitru Abrudan, de la Institutul teologic universitar din Sibiu, diacon Elise Jones Golitzin de la Institutul de Științe biblice, Facultatea de Teologie din Lausanne (Elveția), Slavco Valcanov Slavov de la Academia teologică din Sofia, diacon Emilian Cornișescu, asistent la Institutul teologic universitar din București, diacon Vasilios Karaianis — Biserica Ortodoxă din Cipru.

Delegația evreiască la discuții a fost alcătuită din: dr. Moses Rosen, șef rabinul Cultului mozaic din România, rabinul Balfour Brickner, Uniunea congregațiilor evreiești americane, dr. André Chouraqui, Comitetul evreiesc pentru consultații interreligioase din Israel, Michael J. Klein, Congresul Mondial Evreiesc, dr. Gerhart M. Riegner secretar general al Congresului Mondial Evreiesc, rabinul Elie Sabetai, Consiliul Central al Comitetului evreiesc din Grecia, Zachariah Shuster, Comitetul Evreiesc american, Israel Singer, Congresul Mondial Evreiesc, prof. Shemaryahu Talmon, Comitetul evreiesc pentru consultații interreligioase, prof. Michael Wyschogrod, Consiliul Sinagoga al Americii.

Observatori: preot prof. Mircea Chialda de la Institutul teologic universitar din București, preot Athanase Negoită, București, preot Nicolai Goranov, parohul bisericii ortodoxe bulgare din București, arhim. dr. Zarah Baronian, Episcopia armeană din București.

La deschiderea lucrărilor au rostit cuvântări de salut: Înalt Prea Sfințitul Teocrist Arăpaș al Moldovei și Sucevei în numele Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și Eminentă Sa dr. Moses Rosen, șef rabinul Cultului mozaic din România, în numele comunității pe care o conduce.

Au fost dezbătute următoarele teme:

— *luni, 29 octombrie*: a) prof. Michael Wyschogrod, Tradiție și societate în iudaism; b) diacon Elias Jones Golitzin, Rolul Bibliei în Tradiția ortodoxă; c) preot Chiril Argenti, Tradiția și Biblia în Biserica Ortodoxă.

— *marți, 30 octombrie*: a) pr. prof. Dumitru Abrudan, Rolul diferitelor tradiții (liturgică, rituală, canonică, morală, familială, etc.) în Biserica Ortodoxă; b) Slavco Valcanov Slavov, Pace și dreptate în tradiția biblică; c) Israel Singer, Comunitatea iudaică în lumina tradiției iudaice.

Fiecare expunere a fost urmată de discuții.

În seara zilei de luni, 29 octombrie a.c., Prea Fericitul Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a oferit o recepție în cinstea participanților la consfătuire, iar marți 30 octombrie a.c. a avut loc o recepție la restaurantul ritual din str. Popa Soare oferită de Eminentă Sa dr. Moses Rosen, șef rabinul Cultului mozaic din țara noastră.

La încheierea lucrărilor (miercuri, 31 octombrie) a avut loc un schimb de informații cu privire la viața religioasă a comunităților din sinul cărora fac parte participanții la consfătuire.

Eminentă Sa dr. Moses Rosen a vorbit despre viața religioasă din România din perspectivă iudaică.

Prea Sfințitul Antonie Plămădeală a prezentat viața religioasă din România din perspectivă ortodoxă.

Dr. Gerhart M. Riegner — secretar general al Congresului Mondial Evreiesc a făcut o expunere asupra principalelor preocupări ale lumii iudaice în general.

I.P.S. Mitropolit Damaschin Papandreu a prezentat situația Ortodoxiei în general și a problemelor viitorului sinod panortodox.

Profesorul Shemaryahu Talmon a făcut o sinteză asupra întregii desfășurări a consfătuirii. S-a constituit apoi comitetul pentru pregătirea viitoarei întâlniri care urmează să aibă loc în ianuarie 1981 la Atena.

PAPA IOAN PAUL AL II-LEA ÎN TURCIA ȘI LA PATRIARHIA CONSTANTINOPOLULUI

Între 28—30 noiembrie Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II a întreprins o vizită în Turcia. El a fost însoțit de cardinalii Casaroli și Willebrands precum și de alte personalități romano-catolice. La Ankara a fost primit cu onorurile rezervate unui șef de stat de președintele Faari Koroturk. După ce a depus o jerbă de flori la mauzoleul lui Atatürk, intermeiul statului turc modern, a purtat convorbiri cu președintele Koroturk și cu primul ministru Suleyman Demirel. De asemenea a avut loc o recepție la care au participat membrii corpului diplomatic.

În ziua următoare, 29 noiembrie, după ce a oficiat un serviciu religios și a rostit o cuvântare pentru credincioșii romano-catolici din capitala țării a plecat la Istanbul unde a fost întâmpinat de Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I, de ierarhi ai Patriarhiei ecumenice și alți conducători religioși. Au fost de față reprezentanții autorităților civile. În continuare a vizitat celebra biserică „Sfânta Sofia” și palatul Topkapi, vechiul serai, reședința de altă dată a sultanilor. Apoi s-a întâlnit cu conducătorii comunităților armeană ortodoxă și armeană catolică. Seara a oficiat missa la biserica romano-catolică Sfântul Duh în prezența Sanctității Sale Patriarhul Dimitrios când a rostit o omilie.

La 30 noiembrie, prăznuirea Sfântului Andrei, patronul Patriarhiei ecumenice, papa Ioan Paul II a luat parte la sfânta liturgie oficiată în catedrala ortodoxă Sf. Gheorghe de patriarhul Dimitrios înconjurat de numeroși ierarhi, preoți și diaconi. Conducătorii Bisericilor Ortodoxă și Romano-Catolică au rostit fiecare cite o cuvântare. A fost momentul cel mai important al vizitei papei în Turcia.

Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II luând primul cuvântul s-a referit la necesitatea înlăturării obstacolelor care stau în calea refacerii unității Bisericești și a spus: „... Problema care trebuie să ne-o punem nu este atât de a ști dacă putem restabili deplina comuniune dintre noi, cât mai degrabă dacă mai avem dreptul să rămânem despărțiți”.

La rîndul său Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I a vorbit despre eforturile întreprinse pînă acum pentru refacerea unității Bisericii și datorită de a le continua. În acest context el a afirmat: „... Avînd în vedere comuniunea deplină și frîngerea pîinii, am străbătut împreună drumul nostru pînă azi cînd... inaugurăm o nouă etapă foarte importantă... Scopul nostru ulterior și principal este nu numai unitatea celor două Biserici, ci unitatea tuturor creștinilor într-un singur Domn și în împărtășirea din același potir...”

După încheierea serviciului religios s-a semnat o declarație comună în care cei doi capi bisericești au reafirmat „nestrămutata lor hotărîre de a face tot posibilul pentru ca să grăbească ziua cînd se va stabili din nou deplina comuniune între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică și cînd se va putea concelebra dumnezeiasca euharistie”.—De asemenea s-a anunțat începerea dialogului oficial între cele două Biserici.

Ultima etapă a călătoriei pontificale în Turcia a constituit-o vizitarea Efesului. Aici papa Ioan Paul II a oficiat missa în capela „Meryem Ana Evei” (casa Mariei), unde tradiția pretinde că a locuit Sfînta Fecioară la moarte.

E a doua vizită pe care un papă o face Patriarhiei Ecumenice după aceea a lui Paul VI în 1967 și de care întreaga creștinătate leagă speranțe din cele mai mari.

REUNIUNEA COMISIEI INTERORTODOXE PREGĂTITOARE A DIALOGULUI CU LUTERANII

Între 16—26 septembrie 1979, la mănăstirea Amelungsborn, Hanovra, R.F.G., s-a întrunit Comisia interortodoxă pregătitoare a dialogului cu luteranii. Este deja a doua oară că această Comisie se întrunește după sesiunea sa inaugurală din noiembrie 1978 de la Sigtuna, Suedia.

Desfășurându-și lucrările sub președinția I.P.S. Mitropolit Emilianos de Silibria, în cadrul ordinii de zi Comisia s-a ocupat de următoarele subiecte: estimarea contactelor ortodox-luterane în trecut (secolul al XVI-lea — Constantinopol, Moscova; începutul sec. XX România); influența raporturilor din trecut și a dialogurilor bilaterale asupra viitorului; alegerea temei centrale pentru viitorul dialog (s-a sugerat aprofundarea diferenței dintre conceptele ortodoxe și luterane asupra lucrării Sfintului Duh în Biserică); sugestii pentru Comisia luterană în viitorul dialog; constatări diverse și propuneri privind metoda care trebuie adoptată; elucidarea pozițiilor dogmatice ale celor două părți, etc.

Inaugurarea lucrărilor a fost precedată de oficierea sf. liturghii pontificată de I.P.S. Mitropolit Emilianos de Silibria.

La lucrări au luat parte: mitropolitul Emilianos de Silibria, președinte, prof. Theodoros Nikolaou (Patriarhia Ecumenică), arhimandrit Meliton Kavatsiklis și prof. Vlassios Pheidas (Patriarhia din Ierusalim), egumen Augustin Nikitin și prof. A. Osipov (Patriarhia Moscovei), episcopul Lavrentie (Patriarhia Serbiei), episcopul Vasile Coman și prof. Ioan Ică (Patriarhia României), prof. Totue Koev (Patriarhia Bulgariei), mitropolitul Chysanthos de Limassol și prof. Georges Metallinos (Biserica Ciprului), pr. prof. Jean Romanidis (Biserica Greciei), mitropolitul Jean de Helsinki, secretar și preot Ambrosios (Biserica Finlandei), prof. Radin Pulec (Biserica Cehoslovaciei). Au participat de asemenea în calitate de consilieri: dr. Arhanasios Basdekis, preot dr. Christoph Meczanski și dl. Grigori Skabei. Din partea Federației Luterane Mondiale au asistat în calitate de consilieri: prof. dr. Georg Kretschmar și pastorul dr. Daniel Martensen.

S-a propus convocarea comisiei pentru viitoarea sa sesiune în toamna anului 1980.

DIFICULTĂȚI ÎN BISERICA ANGLICANĂ PRIVIND HIROTONIREA FEMEILOR

În timpul celei de a IV-a adunări a Consiliului consultativ al Bisericii anglicane la care au participat reprezentanți ai Bisericilor autonome făcând parte din Comuniunea anglicană (mai 1979), s-a examinat — așa cum indică numărul din octombrie 1979 al buletinului de „Știri din Bisericile anglicane” — problema teolo-

gică creată de hotărârile contradictorii luate de aceste Biserici privind hirotonirea femeilor.

Intr-adevăr astăzi s-a putut constata existența a patru tendințe diferite în sinul comunității anglicane și anume: a) cea a comunităților care au hirotonit deja femei; b) cea a comunităților care au refuzat hirotonirea femeilor; c) cea a comunităților care nu văd nici un obstacol teologic dar care nu au hirotonit încă femeile (ca Biserica Angliei de exemplu) și d) cea a comunităților care nu au luat încă nici o hotărâre în această privință.

De aici rezultă următoarea problemă teologică: cum pot oare Bisericile anglicane să fie în comuniune „atunci când nu mai există acceptare, nici reciprocitate în legătură cu preoția?”. Mai precis, se pune întrebarea dacă se poate admite o clauză care să permită transferul femeilor preoți dintr-o Biserică anglicană în alta.

Asupra acestui ultim punct nu s-au dat soluții problema rămânând deschisă (*Episkepsis*, nr. 219 din 1 noiembrie 1979, pp. 8—9).

• APROPIATA PUBLICARE A UNEI NOI ENCICLOPEDII ORTODOXE

La Belmont (Massachusetts, S.U.A.), Editura Nordland are în plan publicarea apropiată a unei mari Enciclopedii ortodoxe în mai multe volume. Lucrarea va fi redactată de Richard S. Haugh, profesor la Race University, și va cuprinde articole din toate domeniile teologiei și a istoriei Bisericii ortodoxe.

După recenta enciclopedie editată de curînd de Biserica Ortodoxă Finlandeză, mult așteptata lucrare a profesorului Haugh va fi cea de a doua în acest gen apărută în cadrul ortodoxiei — în ultima vreme — (*Service orthodoxe de presse et d'information* nr. 44 — ianuarie 1980).

EVENIMENT EDITORIAL ÎN PATRIARHIA ROMÂNĂ

Se știe de către oricine că nu se poate face teologie ortodoxă fără apelul constant la Sfinții părinți. Înaintașilor noștri din vechime le-a fost clar acest lucru și de aceea au tradus, cu o stăruință de puțini egalată, tot ce era mai valoros din scrierile patristice. Din păcate noi ortodocșii români nu am ajuns să avem reunite într-o colecție operele patristice. A „visat” să realizeze aceasta primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea (vezi rev. Studii teologice, an. I, nr. 3, 1930, pp. 133—139).

Dacă inițiativa patriarhală de odinioară a rămas simplu deziderat, au încercat s-o materializeze pe alte planuri, după un proiect minim, profesorul Ioan Mihălcescu, devenit ulterior mitropolitul Irineu al Moldovei, și apoi doi din teologii noștri de frunte: preoții profesori Olimp N. Căciulă, din păcate plecat în lumea drepților înainte de vreme, și Dumitru Fecioru. Întemeind în 1938 colecția „Izvoarele Ortodoxiei”, aceștia din urmă au intenționat să tipărească 60 volume, din care n-au văzut lumina tiparului decât opt (Dogmatica Sfântului Ioan Damaschin apărută în 2 ediții, Comentariul la Psalmi al Sfântului Vasile cel Mare, Dialogul cu iudeul Trifon al Sfântului Iustin Martirul, Cuvântările la praznicile împărătești ale Sfântului Ioan Hrisostom, Catehezele Sfântului Chiril al Ierusalimului în două volume și Omiliile și predicile lui Asterie al Amaziei).

Colecția „Izvoarele Ortodoxiei”, lipsită de sprijin material, și-a încetat repede apariția, deși pornise la drum cu mult avânt. E meritul Prea Fericitului Patriarh Iustin de a fi înțeles importanța unei colecții patristice și de a fi reluat atît gîndul de oarecînd al primului patriarh, Miron Cristea, căruia de altfel îi poartă multă venerație, ca și încercările foștilor săi colegi de profesorat. Astfel la numai un an după ce a luat cîrma Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericirea Sa a inițiat, după un plan minuțios alcătuit, colecția „Părinților și scriitorilor bisericești” din care a și apărut primul volum: „Scrierile Părinților Apostolici” (traducere, note și indici de preotul prof. dr. D. Fecioru). Restul volumelor se prevede să apară ritmic în anii următori.

De astă dată avem convingerea că lucrurile se află pe drumul cel bun, datorită atît celui care patronează colecția, cît și sprijinului material oferit cu larghețe.

Nu mai avem de-a face cu o inițiativă particulară, deoarece este angajată întreaga Biserică în frunte cu conducătorul ei.

Acum douăzeci de ani, Prea Fericitul Patriarh Iustin saluta, ca Mitropolit al Moldovei, publicarea celor dintîi volume din „Biblioteca Părinților și scriitorilor bisericești” de către „Slujirea apostolică a Bisericii Greciei” (rev. Mitropoliei Moldovei și Sucevei, an. XXXVI, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1960, pp. 7—8). Ceea ce, reproducînd cuvintele de introducere la primul volum, „trebuie pe bună dreptate să

fie salutat ca un eveniment unic pînă acum în istoria Bisericii Ortodoxe", iată că Prea Fericirea Sa infirmă, dovedind că și Biserica Ortodoxă Română este capabilă să întreprindă o lucrare asemănătoare spre urmărirea și slujirea teologiei românești, a Ortodoxiei în general.

Fie binecuvîntată și încununată de succes opera începută de Prea Fericitul Patriarh Iustin.

DIASPORA ORTODOXĂ

Diaspora a devenit la ora actuală una din problemele importante care preocupă Bisericile ortodoxe, atît de importantă încît a fost înscrisă pe ordinea de zi a proiectatului Sfînt și Mare Sinod al Ortodoxiei. Cum s-a ajuns aici nu e greu de înțeles dacă ținem seama de faptul că, mai mult decît oricînd de-a lungul istoriei, în condițiile vieții moderne deplasările, chiar migrațiile oamenilor dintr-o țară într-alta, dintr-un continent în altul, au devenit fenomen curent. Dacă la aceasta adăugăm împrejurări specifice vremii, lor aparținîndu-le și motivări de ordin personal, dobîndim o imagine oarecum rotunjită asupra transferurilor de înși sau grupuri din locurile lor de baștină spre alte meleaguri, adesea foarte îndepărtate.

Aplicînd cele de mai sus Bisericii, inclusiv Bisericii ortodoxe, vom constata că și ele, prin credincioșii proprii au intrat sub incidența fenomenului la care ne referim. Astfel numeroși ortodocși greci, sirieni, ruși, sirbi, români, bulgari etc. s-au stabilit mai decurînd ori mai de demult în alte țări sau continente, constituind o diasporă pe cale de a se mări neîncetat. Cui aparține sub raport bisericesc această diasporă, cine are obligația de a se îngriji de ea, cum se va organiza și care îi va fi viitorul, iată întrebări la care se așteaptă un răspuns obiectiv, competent și responsabil.

La dreptul vorbind pentru că în cauză sînt oameni cu credința și nevoile lor spirituale, pentru că este implicată însăși viața în desfășurarea ei, un anumit răspuns care nu suferea amîinare a fost deja dat, Bisericile mame trebuind, dincolo de orice teoretizări, să ofere asistență duhovnicească tuturor fiilor lor, atît pentru că nu aveau dreptul să procedeze într-alt fel, cît și pentru că acești fii li se adresau cerîndu-le stăruitor sprijin.

Deodată cu înmulțirea diasporei și dezvoltarea ei, deodată cu stabilirea în aceeași zonă geografică a ortodocșilor aparținînd la diferite jurisdicții bisericești, deodată cu îmbrățișarea Ortodoxiei de către unii autohtoni din țările unde s-au așezat noii veniți și, de ce n-am spune-o, deodată cu aderarea unor emigranți la altă diasporă decît a Bisericii din care proveneau, au apărut dificultăți generatoare de neorînduială, tensiuni și conflicte. Acesta e stadiul în care ne aflăm astăzi și, tocmai pentru că nu există o reglementare unanim acceptată, se justifică includerea punctului referitor la diasporă pe agenda viitorului sinod panortodox.

Urmîndu-se practica intrată în uz din vechime, prin studii, contacte bi-și-multi-laterale, schimburi și întruniri la diferite niveluri se încearcă realizarea consensului care să ducă firesc la soluția de toți acceptată. Atare metodă presupune însă timp și viața nu poate cel mai adesea să aștepte. Exigențele ei au și prilejuit anumite soluții — unde și cînd a fost posibil — chiar dacă ele reprezintă formule hibride și

necanonice. Una din acestea este crearea de „conferințe sau comitete ale episcopilor” aparținând diferitelor jurisdicții dintr-o țară sau alta. În câteva cazuri s-a încercat chiar constituirea de Biserici locale, teritoriale, trecându-se însă peste voința patriarhatelor interesate, formulă soldată cu urmări dovedite a cauza surplus de complicații.

Sub imperiul nevoilor reale cărora se adaugă considerații mereu altele, ca într-o avalanșă ce antrenează noi și noi elemente, nu toate valabile, apar puzderie de propuneri. Cu bunăvoință și dreaptă judecată se cuvine a fi luate în considerare fiecare, cu osebire când sint rodul efortului sincer de a găsi soluții valabile. Pe această cale se face apel la regula existentă în Ortodoxie, la sfintele canoane și la tradiția de veacuri, dindu-li-se interpretări cu pretenția de a fi singurele autentice.

Cît ce ne privește, nu vom aborda aici și acum aspectul teoretic al problemei, ci ne vom limita la câteva considerații practice, așa cum le sugerează realitățile cărora trebuie să li se facă față.

Înainte de toate constatăm că în general diaspora ortodoxă reprezintă comunități care, deși au membrii stabiliți definitiv în altă țară decît cea de baștină, nu sînt totuși stabile, mulți din componenții lor venind și plecînd, sau în orice caz fiind indisolubil legați de meleagurile natale spre care privesc cu nostalgie, unde se reîntorc periodic, de unde așteaptă „întăriri”. Incorporați în noua societate unde trăiesc, leal atașați statului care le-a dat adăpost, aflați acolo la a doua sau a treia generație și deja naturalizați, ei constituie în patria lor adoptivă entități cu identitate distinctă care, în ciuda timpului nivelator, nu-și uită „rădăcinile” adică înfipte în imponderabilul ființei umane. Așa se face că și acolo unde asimilarea proaspeților veniți era considerată proces încheiat, a renăscut dintr-odată conștiința identității etnice pînă într-atîta încît statele au trebuit să includă în politica lor soluții de genul „multiculturalismului”.

Dacă astfel se prezintă situația din punctul de vedere al raportului dintre inși și țările în care trăiesc, ar putea sau ar avea dreptul Ortodoxia — al cărei neperitor merit, între altele, este tocmai acela de a fi contribuit la supraviețuirea unor națiuni identificîndu-se cu idealurile lor — să promoveze acum universalismul înțelec ca anulare a specificului etnic, pe motiv că existînd mai mulți ortodocși într-o aceeași țară se cuvine să formeze o unică Biserică? Evident, acesta ar trebui să fie idealul, în creștinism ne mai rămînînd „nici iudeu, nici elin” (Galateni 3, 28); numai că oamenii nu sînt ca bețele într-o cutie de chibrituri!

În al doilea rînd, propovăduitorii creării unei Biserici unice pentru toți ortodocșii aparținînd diasporei dintr-o țară sau alta, n-ar trebui să uite că acele comunități cu care ei doresc să opereze și pe care ei vreau să le contopească în aceeași Biserică, există ca atare tocmai pentru că se află în legătură cu Bisericile mame, pentru că Bisericile mame le-au constituit, organizat și susținut, pentru că Bisericile mame le acordă acoperire canonică și prin aceasta au ajutat ca membrii lor să nu se piardă și să nu se asimileze altor confesiuni.

Ce s-ar întîmpla, bunăoară, dacă Bisericile mame ar înceta dintr-odată să se intereseze de diasporele lor, spiritual și material, spunîndu-le: pînă acum v-am purtat de grijă, dar pentru că vă aflați în altă țară, poftiți și rezolvați-vă treburile cum știți, împreună cu ceilalți confrăți pe care i-ați găsit acolo?! Evident dificultățile ce ar decurge ar crea o situație imposibilă din care nu s-ar găsi ieșire.

Dar dacă asistența Bisericilor mame este necesară pînă la a fi indispensabilă, atunci nu li se poate contesta dreptul de a se interesa de diasporele lor. Acest drept este cu atît mai evident cu cît, datorită condițiilor de minoritate în care trăiesc

respectivele diaspore, insule în mijlocul unor majorități cu convingeri diferite sub raport religios și de altă natură, sînt mereu tentate să iasă din normele specifice și tradiționale, ceea ce duce la neorînduile, încălcări ale canonicității, în cele din urmă la pierderea identității proprii.

În al treilea rînd, cum spuneam deja, idealul ar fi ca în orice țară unde trăiesc ortodocși, indiferent de proveniența lor, să se unească spre a constitui Biserici locale unice. Probabil că odată se va ajunge aici, dar aceasta presupune un proces lent, îndelungat și care cel mai adesea nu urmează o cale rectilinie. Or pînă la desăvîrșirea lui, nimeni nu-și poate asuma rolul de a forța natura să facă salturi, cînd ea singură nu le face, nici să creeze un pat bisericesc al lui Procust în care să introducă forțat toată lumea. În acest caz însă, chiar dacă undeva această Biserică de genul patului lui Procust s-ar crea, introducerea forțată în el a unor comunități ortodoxe dispersate nu va crea reacții de natură să păgubească Ortodoxiei în loc de a-i sluji?

Cei care cunosc și numai parțial realitățile bisericești sînt conștienți de importanța factorilor tradiție și conservatism-acesta din urmă desprins de orice nuanță peiorativă — cum și de primejdia pe care o comportă nesocotirea lor. De cîte ori în istoria bisericească unul sau altul din respectivii factori au fost ignorați, au apărut reacții cu consecințe ce au depășit în gravitate situațiile negative dintru început care se doreau eliminate.

În fine ni se pare absolut obligatoriu a gîndi și la mecanismul potrivit căruia e posibilă crearea unei Biserici noi locale în zona geografică a diasporei unde sînt implicate mai multe jurisdicții. Pînă acum normele canonice și practica au stabilit modalitățile potrivit cărora o comunitate mai mult sau mai puțin omogenă dintr-un teritoriu delimitat prin granițe administrativ-politice, desprinzîndu-se de Biserica mamă, ajunge să dobîndească din partea acesteia — în consens cu celelalte Biserici — întii autonomie, apoi autocefalia.

O Biserică ortodoxă nouă în zona diasporei însă, în acea zonă unde acționează mai multe jurisdicții, nimeni încă n-a reglementat cum poate fi constituită. Evident aceasta ar urma să fie sarcina viitorului sinod panortodox, deși nu este exclus ca însăși acest sinod să găsească necesar a amîna adoptarea unei hotărîri definitive. Oricum pînă la așteptata soluție, cine va avea dreptul să treacă la crearea de Biserici noi fără riscul de a introduce dezordine și haosul acolo unde, chiar parțial, ar putea exista anumită ordine dacă s-ar lăsa posibilitate Bisericilor mame să-și exercite rolul și atribuțiile firești?

Insistența cu care o anumită parte a diasporei ortodoxe caută să forțeze Bisericele mame a statua reșuli în sensul celor mai sus arătate, ar putea determina izbucnirea unui grav conflict între patriarhate de natură să atingă profund însăși ființa Ortodoxiei. Deja un atare conflict există, din fericire limitat și față de care se manifestă înțeleaptă prudență. De aceea cu ocazia vizitei întreprinsă de Prea Fericitul Patriarh Iustin la Istanbul în aprilie 1978, comunicatul comun semnat împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Demetrios precizează: „... Patriarhia Ecumenică și Patriarhia Română, de acord, consideră că, în timp ce toată Biserica Ortodoxă înaintează pe calea către Sfîntul și Mare Sinod iar problemele care, după importanța lor, o preocupă azi au fost înaintate spre judecata și hotărîrea Sinodului acestuia, nu ar trebui ca Bisericile locale, în loc să contribuie la rezolvarea problemelor care deja există, să creeze noi probleme în plus care se adaugă la cele

existente, anume prin declararea de autonome și autocefale a diferitelor Biserici locale, care nu sînt recunoscute în chip panortodox și care în felul acesta sînt declarate și în parte sînt recunoscute căci ele nu adaugă nimic la unitatea panortodoxă, ci mai degrabă sînt spre paguba acesteia și a poporului ortodox al lui Dumnezeu“.

La capătul acestor considerații găsim potrivit să observăm că problema diasporei este foarte complexă iar rezolvarea ei nu se poate obține prin soluții emoționale și de conjunctură. E necesar să fie adînc și competent studiate, lăsînd totodată și timpul să-și spună cuvîntul. Oricum punctul de plecare va trebui să-l reprezinte mereu împlinirea de către fiecare Biserică a drepturilor și obligațiilor cu care este investită, nu însă în izolare una de alta ci în consens și deplină armonie.

Pornind de aici e necesar apoi ca, pe baza aceluiași consens, Bisericile mame să procedeze la înlăturarea tuturor neorînduiriilor care dăinuie în diasporele proprii astfel încît să se ajungă acolo ca fiecare disporă să se prezinte unită, disciplinată și fără greș sub raport doctrinal și canonic. O reglementare a situației întregii diaspore n-o vedem posibilă atîta vreme cît diasporele naționale sînt fărîmîțate și în disensiuni intestinale, încurajate nu o dată de consoartele lor.

În sfîrșit lăsînd de-o parte orice veleități sau pretenții, patriarhatele ortodoxe sînt datorate să se preocupe neîncetat de viitorul Ortodoxiei ecumenice și cu multă responsabilitate să depună eforturi spre identificarea etapelor de străbătut pînă la găsirea acelei soluții care să transforme diaspora proprie dintr-o pricină de scandal și sminteală pentru ceilalți creștini, într-un far capabil să lumineze drumul către Ortodoxie tuturor celor dornici s-o îmbrățișeze.

ALȚII DESPRE LIBERTATEA RELIGIOASĂ DIN ȚARA NOASTRĂ

Acum cîteva luni publicația italiană „Tutorama“ a publicat un articol intitulat „România-libertatea de culturi“ în care sînt prezentate preocupările existente în țara noastră cu privire la garantarea într-un larg cadru democratic, a perfecției egalității în drepturi a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate sau religie. Iată textul acestui articol (după rev. Actualités roumaines, an. II nr. 50(91) din 14 decembrie 1979, p. 7);

„Ultimul recensămînt efectuat în România la 15 ianuarie 1977, a evidențiat între altele că populația țării era constituită din 21.559.416 locuitori dintre care 88,137% români, 7,912% maghiari, 1,616% germani, 0,252% ucraineni, 0,158% sirbi, 0,119% evrei, 0,107% tătari, 0,096% ruși, 0,049% bulgari, 0,035% croați.

„Coexistența unui mare număr de naționalități, în aceeași țară, fără ca ea să ducă la fricțiuni sau discriminări, dovedește că guvernul român nu este doar tolerant, ci că el se interesează de nevoile fiecărei naționalități. Este foarte evident că statul român desfășoară mari eforturi pentru a păstra situația etnică, culturală și folclorică a două grupe din cele mai importante formate din maghiari și germani. Acestea le sînt oferite în virtutea unor dispoziții legale ale statului largi posibilități de manifestare a libertății lor de acțiune, dreptul de a fi reprezentați la toate nivelele, chiar în școli, la emisiunile de radio și televiziune, la teatre unde își vorbesc limba maternă.

„Dar dacă un stat acționează în acest fel — și nu am prezentat decît un mic număr de preocupări și atenții arătate acestor grupe, care îi este atitudinea și cum se reflectă ea în religie și în libertatea cultului?

„Materialismul istoric este el compatibil cu libertatea cultelor?

„Ei bine însăși Constituția României (articolul 30), garantează fiecărui cetățean dreptul și libertatea de a practica sau nu propria credință religioasă. În România orice organizație socială se întemeiază pe respectul voinței cetățenilor, libertatea gândiri, libertatea cultului, conform legilor statului... Nu există nici o discriminare între atei și credincioși, nici între diferitele confesiuni religioase. De exemplu pentru a se înscrie cineva la școală ori pentru a obține un serviciu, nu trebuie să-și dovedească ateismul sau adeziunea la un cult.

„Mai mult decît atît, statul român garantează organizarea religioasă și întrebuințarea limbii materne în exercițiul cultului, în instituțiile religioase, publicarea de reviste, cărți și alte materiale. Astfel de garanții pentru desfășurarea vieții religioase sînt realizate datorită sprijinului constant pe care statul îl dă în funcție de nevoile reale ale fiecărei comunități.

„În România 14 culte religioase își exercită funcția cu peste 17.000 biserici și aproximativ 11.000 preoți. Religia cea mai răspîdită este Ortodoxia (12.000 biserici și 9.000 preoți) apoi romano-catolicismul (1000 biserici și 700 preoți). Există apoi Bisericele reformată, evanghelică, luterană, cultele mozaic, armeanogregorian, musulman, baptist, adventist, penticostal și creștin după evanghelie. Învățămîntul teologic comportă 12 seminarii și școli precum și patru institute teologice de grad universitar. La Alba Iulia există un institut teologic romano-catolic, în timp ce la Cluj-Napoca (unde se învață în maghiară) există un institut protestant. Mai există seminarii baptist și adventist. Conducătorii tuturor Bisericilor protestante și a celorlalte culte fac parte din Consiliul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste. În virtutea dreptului credincioșilor de a participa activ la afacerile publice, reprezentanții lor sînt aleși deputați în consiliile populare precum și în Marea Adunare Națională.

„Această libertate de gândire și cult este integrată într-un larg cîmp de manifestare drepturilor civice în România.

„Pornind de la faptul că în România statul este orientat (din momentul eliberării naționale de sub dominația fascistă) spre lichidarea oricărei discriminări, se ajunge în mod logic la ceea ce reprezintă obiectivul esențial al egalității absolute între toți cetățenii din punct de vedere al naționalității, conștiinței și de asemenea al vieții economice...”

Autorul articolului a făcut, precum ne dăm seama, eforturi de a cunoaște și înțelege realitățile religioase din țara noastră. El a reținut o seamă de elemente principale și le-a consemnat potrivit opticii sale. Evident mai sînt destule altele, nu mai puțin importante, iar cei care le experimentăm zi de zi le știm prea bine. Ne bucurăm totuși atunci cînd, fără prejudecăți și cu obiectivitate, un străin încearcă să se apropie de noi, la fel cum înșine procedăm cînd e vorba de orice țară în lume.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

SESIUNEA ADUNĂRII EPARHIALE

Sesiunea anuală a Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului a avut loc duminică 2 decembrie la centrul mitropolitan. Din încredințarea și în absența Întâistătorului Eparhiei, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae, aflat într-o înaltă misiune peste hotare, lucrările sesiunii au fost prezidate și conduse de Prea Sfințitul Timotei Lugojanul, Episcop-vicar. Precedate de obișnuitul tedeum, lucrările propriu-zise au fost deschise prin cuvântul introductiv rostit de Prea Sfinția Sa.

Legind momentul de șirul evenimentelor interne și externe pe plan național și bisericesc din anul expirat, Prea Sfințitul Președinte a arătat că membrii Adunării Eparhiale constituiți în ședință de lucru urmează să prezinte bilanțul realizărilor din Arhiepiscopie și să traseze liniile directoare ale activității directoare încadrându-se armonice în realitățile sociale actuale din patria noastră.

Constatându-se prezența majorității membrilor, după îndeplinirea formalităților statutare, s-a propus și aprobat expedierea unor telegrame omagiale adresate ocîrmuirii Bisericii și conducerii statului.

P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a dat apoi citire raportului general de activitate pe anul 1979, din care, pe lângă datele statistice privind structura și liniile directoare ale activității spirituale și administrative, s-a putut desprinde o seamă de realizări remarcabile ce denotă linia continuu progresivă a vieții bisericești în eparhie. Sînt demne de menționat: încheierea lucrărilor de construcție a două lăcașuri de cult (Lovrin și Timișoara—Freiderf), reparațiile capitale executate la 43 de biserici, reparații curente de întreținere, conservare și restaurare la 9 biserici — monumente istorice, pictarea parțială sau totală a altor 18 biserici, repararea a 16 case parohiale și continuarea lucrărilor de construcție a altor case noi precum și achiziționarea prin cumpărare a altor case; strădania Centrului eparhial de a sprijini cu mijloacele materiale necesare amenajării de capele în parohiile unde nu există lăcașuri de închinăciune, asigurarea fondurilor bănești de întreținere a parohiilor sărace, activizarea membrilor organelor parohiale și a comisiilor consultative de pe lângă secțiile administrative în vederea bunului mers al eparhiei în toate

sectoarele de lucru, îmbunătățirea activității predicatoriale a preoților și instruirea religioasă a credincioșilor prin cărțile tipărite în editura mitropolitană și revista periodică: „Mitropolia Banatului” etc.

În partea a doua a lucrărilor au urmat rapoartele comisiilor bisericească, culturală, economică și de organizare — validare precum și prezentarea proiectelor de hotărâri de către raportorii fiecărei comisii (preot Ieremia B. Ghita — pentru comisia bisericească, dr. Vasile Lăzărescu — pentru comisia culturală, arhitect Sorin Moldovan — pentru comisia economică și dr. Gheorghe Ciulei — pentru comisia de organizare și validare). După dezbaterile ce au avut loc în jurul problemelor cuprinse în rapoartele respective, proiectele de hotărâri ale comisiilor cu amendamentele propuse au fost unanim aprobate, devenind hotărâri aplicative pentru anul viitor.

Prea Sfințitul Președinte a invitat apoi la cuvînt pe reprezentanții Departamentului Cultelor.

Epuiându-se ordinea de zi Prea Sfinția Sa, după ce a formulat concluziile lucrărilor sesiunii Adunării Eparhiale, a adus mulțumiri tuturor sprijinitorilor eparhiei, conducerii Bisericii, conducerii de stat și tuturor membrilor participanți la lucrări pentru concursul dat bunului mers și propășirii acestei eparhii.

A urmat dejunul oficial oferit membrilor Adunării Eparhiale, personalului cu munci de răspundere de la Centrul eparhial și protopopiate, și altor invitați. În acest cadru s-au rostit toasturi și s-a expediat o telegramă omagială Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae cu prilejul sărbătoririi zilei sale onomastice. Cuvîntul de mulțumire și de bune urări de sfintele sărbători ale Crăciunului, rostit de Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei, a încheiat lucrările sesiunii din acest an a Adunării Eparhiale.

PAZNICELE NAȘTERII DOMNULUI ȘI ANULUI NOU

Sărbătorile Crăciunului și Anului Nou s-au desfășurat și în acest an la Centrul eparhial din Timișoara, ca și în întreaga eparhie, potrivit rînduielilor de veacuri ale Bisericii.

În seara de Ajun, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, împreună cu Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul și alți colaboratori apropiați, au primit colindătorii de la bisericile parohiale din oraș, veniți în grupuri corale, împreună cu preoții lor, să prezinte urările tradiționale. Tuturor vestitorilor Nașterii Domnului li s-au distribuit obișnuitele daruri de Crăciun.

În ziua praznicului, credincioșii catedralei s-au putut bucura de slujba sfintei liturghii arhieresti, în cadrul căreia Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a rostit un cuvînt de învățătură, iar corul catedral a prezentat un bogat program de colinde, pe care doritorii le-au putut audia și în zilele următoare ale praznicului, la vecernie și liturghie.

Aceleași bucurii duhovnicești le-au avut și credincioșii bisericii Timișoara IV, unde a slujit Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei.

După sfînta liturghie, cei doi ierarhi au primit, în cadrul obișnuitei recepții de la reședința mitropolitană, îndătinatele felicitări din partea membrilor Consiliului Eparhial, a preoților și credincioșilor din oraș, precum și a reprezentanților altor

culte din localitate. Cu acest prilej au rostit cuvinte de bună urare P. On. Părinte Ioan Olariu de la parohia Timișoara IV și Reverendisimul Konrad Kernweiss, protopop romano-catolic. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a mulțumit tuturor, exprimându-și la rîndul său bucuria de a fi cu toții împreună de ziua Nașterii Pruncului Iisus și adresînd tuturor aceleași gânduri de bune urări și rodnică colaborare. Corul catedral a oferit din nou un ales buchet de colinde.

A doua zi de Crăciun, la 26 decembrie, Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei, însoțit de P. C. Părinte Petru Dorobanțu, consilier cultural, a liturghisit la biserica catedrală din Caransebeș, adresînd credincioșilor un cuvînt de învățătură, după care a urmat o recepție la reședința eparhială.

Duminică 30 decembrie, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae, însoțit de P. On. Părinte Ioan Blaj, consilier economic, a oficiat sfînta liturghie la biserica cu hramul „Pogorirea Sfîntului Duh”, din Lugoj, în cadrul căreia a rostit un cuvînt de învățătură, inspirat din pericopa evanghelică a zilei. Răspunsurile liturgice, urmate de o suită de colinzi, au fost date de corul parohial.

După slujbă a urmat o recepție oferită la sediul protopopiatului, la care au luat parte, pe lîngă membrii organelor parohiale și enoriași, reprezentanții celorlalte culte din localitate.

La cuvîntul de urare rostit de P. On. Părinte Ioan Țigriș, protopop, prof. dr. Io-sif Constantin Drăgan și alții, a răspuns Înalt Prea Sfinția Sa, împărtaşind tuturor aceleași bune urări de sfîntele sărbători și anul nou.

De Anul Nou 1980, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, a oficiat liturghia arhierescă la catedrala mitropolitană, iar Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lu-goianul la biserica parohiei Timișoara IV.

După săvîrșirea slujbei, îndătinata recepție de la reședința mitropolitană a oferit încă un fericit prilej de a se întruni într-un cadru familiar, frățesc, ostenitorii Centrului eparhial, preoți și credincioși din oraș precum și reprezentanți ai celorlalte culte religioase.

Bunele gânduri și urări pentru noul an au fost exprimate în alese cuvinte de dl. arh. Sorin Moldovan, membru în Consiliul Eparhial, și domnul dr. Ernest Neumann, prim-rabinul comunității mozaice din Timișoara.

Subliniînd că progresul și prestigiul crescînd al Bisericii noastre sînt legate de progresul și prestigiul patriei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a exprimat în răspunsul său nădejdea că în ciuda contradicțiilor, a sușurilor și coborîșurilor ce caracterizează viața internațională, anul care a început va marca consolidarea păcii și progresului în lume.

Încheînd, Înalt Prea Sfinția Sa a mulțumit celor prezenți pentru urări, adresîndu-le la rîndul său aceleași bune doriri de noul an.

DATINILE DE CRĂCIUN LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

Duminică 16 decembrie 1979 la Seminarul teologic din Caransebeș a avut loc tradiționalul program de Crăciun susținut de elevii școlii și alcătuit din mult îndrăgite colinde, piesa „Irozii” de Victor Ioan Popa și îndătinatul Plugușor.

Profesorii și părinții elevilor prezenți, alți credincioși din localitate au răsplătit cu îndelungi aplauze strădaniile interpretative ale tinerilor seminariști.

La sfârșit P. C. Preot Petru Dorobanțu, consilier eparhial, a exprimat din partea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae al Banatului cuvenitele aprecieri pentru calitatea programului și urări de bine cu prilejul praznicului Nașterii Domnului și Anului Nou.

PARTICIPAREA CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR LA ACTIVITĂȚILE FRONTULUI DEMOCRAȚIEI ȘI UNITĂȚII SOCIALISTE

Biserica Ortodoxă Română, ca și celelalte culte din țară, participă efectiv la activitatea F.D.U.S., organizație care urmărește, după cum se știe, antrenarea tuturor cetățenilor în opera de edificare continuă materială și spirituală a țării și poporului român. De altfel, Biserica noastră s-a identificat totdeauna în cursul istoriei sale, de două ori milenară pe aceste meleaguri, cu idealurile de bunăstare, libertate, independență și unitate națională a poporului român. Mergînd pe linia acestei tradiții, clerul și credincioșii noștri s-au încadrat în activitățile acestui organism reprezentativ, contribuind de pe poziția lor și cu mijloacele de care dispun, la propășirea patriei.

Astfel în pregătirea noii etape ce s-a deschis prin cel de al doilea Congres al F.D.U.S. din 17—18 ianuarie 1980, clerul și credincioșii eparhiei noastre s-au angajat în toate inițiativele luate pe plan local, de organizațiile comunale, orașenești și județene. Protopopi sau delegați ai protopopiatelor au luat parte la conferințele orașenești și municipale fiind aleși în consilii și comitete, unii dintre ei participînd și la conferințele consiliilor județene.

În acest context, notăm că Prea Sfințitul Episcop Vicar Timotei a luat parte la conferințele din 21 decembrie 1979 și 12 ianuarie 1980 ce s-au ținut, la nivel municipal și județean în Timișoara, iar protopopul Vasile Petrică la conferința județului Caraș-Severin ținută la Reșița.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și Prea Sfințitul Episcop Vicar Timotei apoi, au participat la lucrările celui de al II-lea Congres național F.D.U.S. Din partea județului Caraș Severin a fost delegat să participe la Congres și preot prof. Ilie Sirbu, directorul Seminarului teologic Caransebeș.

NOI SLUJITORI AI ALTARELOR

În vederea completării posturilor de preoți la parohiile vacante, conducerea eparhiei are între preocupările sale de frunte permanente pregătiri de noi serii de slujitori ai altarelor pentru ca să nu fie nici o biserică fără păstor.

Astfel în cursul primei luni a anului 1980 un număr de cinci tineri teologi au primit arhierasca binecuvîntare pentru hirotonire:

Ionel Bena, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 26, iar preot la 28 ianuarie 1980, pentru postul secund de la parohia Oravița II, prot. Oravița.

Diaconul Viorel Covaci, licențiat în Teologie, hirotonit la 27 ianuarie a.c. pentru nevoile catedralei mitropolitane.

Marian Ștefănescu, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 29, iar preot la 31 ianuarie a.c., pe seama parohiei Belinț, prot. Lugoj.

Ioan Bugărin, absolvent de seminar teologic, hirotonit diacon la 31 ianuarie, iar preot la 2 februarie a.c. pe seama parohiei Goleț, prot. Caransebeș.

Aurel Filip, absolvent institut teologic, hirotonit diacon la 2, iar preot la 3 februarie a.c. pentru nevoile catedralei mitropolitane.

După împlinirea programului de practică liturgică rînduit la catedrala mitropolitană, noli hirotoniți au fost prezentați Consiliului Eparhial unde au primit din partea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae și a membrilor Consiliului părințești sfaturi și îndrumări ce le vor fi de folos în misiunea pastorală ce îi așteaptă.

VIZITE ARHIEREȘTI

În ziua de duminică 27 ianuarie a.c. a avut loc vizita canonică făcută parohiei Ictar-Budinț de Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul, cu prilejul jubileului de 100 de ani de la înființarea corului bisericesc.

Un număr însemnat de credincioși în haine sărbătorești, împreună cu soborul de preoți, format din: Prot. Ioan Tigriș, conducătorul oficiului protopopesc Lugoj, pr. Ioan Dulcu, pr. Teodor Cocoreanu-Topolovăț, pr. Ioan Covaci-Chizătău, pr. Nicolae Morar parohul locului, diac. Viorel Covaci și diac. Ioan Postelnicu de la Centrul eparhial, au făcut primirea Prea Sfinției Sale însoțit de P.On. Părinte Consilier Ioan Blaj, cu un cuvînt de bineventare rostit de prof. Ioan Tigriș în care s-a arătat însemnătatea evenimentului pentru parohia Ictar-Budinț.

După îndătinata primire Prea Sfinția Sa, a săvîrșit sfînta liturghie arhierescă, în cadrul căreia, la momentul potrivit a fost hirotonit întru preot, diaconul Viorel Covaci pe seama Catedralei mitropolitane.

La priceasnă, Prea Sfinția Sa a tilcuit paricopa duminicală, îndemnînd pe credincioși la o trăire cu adevărat creștinească.

La sfîrșitul sf. liturghii parohul locului a prezentat istoricul corului sărbătorit și a mulțumit Prea Sfinției Sale pentru descinderea făcută în parohia lor cu acest prilej, iar Prea Sfinția Sa a adresat un cuvînt de apreciere a felului în care se prezintă corul, urînd viitoare sărbătoriri jubiliare.

Răspunsurile au fost date de corul mixt al parohiei.

După împărțirea anaforei la casa parohială a fost servită o masă la care pe lîngă oaspeți au fost reținuți membrii corului bisericesc. În timpul mesei corul a intonat compoziții religioase și patriotice.

La sfîrșit, în intonarea imnului arhieresc, Prea Sfinția Sa și-a luat rămas bun, mulțumind pentru primirea ce i s-a făcut lăsînd în urmă amintirea zilei sărbătorești în sufletele credincioșilor din Ictar-Budinț.

Duminică 3 februarie a.c. credincioșii parohiei Bazoșul Nou din prot. Timișoara au avut bucuria de a primi în mijlocul lor pe Întistătătorul Eparhiei, Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae.

Însoțit de P. C. Părinte Ioan Popeți, secretar eparhial, Înalț Prea Sfinția Sa a asistat la sfânta liturghie oficiată de parohul locului, preotul Doru Gaga.

După încheierea sfintei slujbe, Înalțul Ierarh a adresat credincioșilor prezenți un cuvânt arhipăstoresc de îndemn de-a ține neîncetat legătură duhovnicească cu Sfânta Biserică în duhul unității și păcii, și de a avea încredere deplină în grija deosebită pe care le-o poartă conducerea eparhiei sprijinindu-i în toate acțiunile ce le întreprind pentru mai binele parohiei. La despărțire, Înalț Prea Sfinția Sa a făgăduit enoriașilor că îi va mai cerceta pe curînd.

PREOCUPĂRI MISIONARE

În conformitate cu hotărârile Sfîntului Sinod și povățuirile Prea Fericitul Patriarh Iustin, activitatea misionară în cadrul eparhiei tinde, an de an, să se ridice la nivelul cerut de necesitatea edificării credincioșilor în dreapta credință a Bisericii și în unitatea ei de cult și organizare. Ea vizează viața bisericească la toate nivelurile ei, nefiind neglijat nici bunul mers al treburilor gospodărești ale eparhiei, și reflectă atașamentul conștient al credincioșilor față de legea strămoșească.

În contextul general al acestei activități, un rol aparte revine misionarilor protopopești. Avînd o funcție cu atribuții precise, eparhia a căutat să le pună în lumină importanța, făcînd din îndrumarea lor o preocupare constantă.

Lucrarea preoților misionari se face practic simțită pînă în cele mai îndepărtate parohii prin grija lor de a trezi în fiecare interlocutor simțămîntul responsabilității față de problemele Bisericii căreia îi aparține. Numeroasele descinderi la diferite parohii și filiale reprezintă nu numai cifra unei realizări, ci și coeficientul strădaniei pe care preoții misionari o depun pentru evidențierea în deosebi a aspectului duhovnicesc al vieții creștine în eparhie.

IMPULSIONAREA ACTIVITĂȚII ÎNVĂȚĂTOREȘTI

Considerînd instruirea credincioșilor în dreapta învățătură de credință ca pe una din îndatoririle esențiale ale Bisericii și răspunzînd totodată exigențelor actuale, conducerea eparhiei a adoptat o seamă de dispozițiuni pe care personalul cu munci de răspundere de la Centrul eparhial, protopopii și misionarii protopopești se străduiesc să le ducă la îndeplinire îndrumînd pe preoți și colaboratorii lor direcți spre scopul dorit. Astfel în anul expirat, 1979, măsurile inițiale au dat un nou îmbold activității omiletice și catehetice. De subliniat în această privință este crearea unei comisii ad hoc compusă din membrii ai Consiliului și Adunării Eparhiale, clerici și mireni, care, în duminicile și sărbătorile din ultimele luni s-au deplasat la diferite parohii cercetînd modul în care se pregătesc și se rostesc predicile și catehezele în

bisericiile parohiale. Constatările au fost supuse examinării organelor eparhiale superioare în vederea îndrumării mai eficiente a acestei activități. În scopul sprijinirii clerului în acest sens, Centrul eparhial a stabilit tematica predicilor și catehezelor pe întregul an 1980 și a hotărât adaptarea planului editorial în sensul publicării de materiale care să slujească acestui scop și totodată se îngrijește a pune la dispoziție colportajul necesar.

RĂSPĂTIREA UNOR STRĂDANII

Pentru activitatea pastorală meritorie, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae, pe temeiul hotărârii Sinodului mitropolitan, cu prilejul Praznicului Nașterii Domnului a conferit unui număr de clerici distincțiuni onorifice bisericești. Astfel au primit distincțiunea de *iconom* următorii preoți pensionari: *Dimitrie Stoichescu* din Timișoara, *Ilie Mihuța* și *Violet Filip* din Caransebeș, *Ioan Perian* din Biled, *Ioan Dulcu* din Belint, precum și preotul *Ioan Săbăilă* de la parohia Lunca-vița, protopopiatul Caransebeș.

Distincțiunile au fost înmînate vrednicilor slujitori de către Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul, prin hirotresire, în cadrul oficierei sfintei liturghii la biserica parohială Timișoara IV și catedrala din Caransebeș, în zilele de 25 și 26 decembrie.

PENTRU ÎNTĂRIREA DISCIPLINEI ÎN RINDUL PREOȚILOR

Viața, comportarea și activitatea clerului sînt reglementate de norme precise care se cuprind atît în sfintele canoane, cît și în legiuirile bisericești, nu mai puțin în hotărârile adoptate de forurile competente. Împlinirea lor constituie obligația de căpetenie a fiecărui preot, prin aceasta asigurîndu-se buna desfășurare a misiunii încredințate.

Cît privește clerul eparhiei noastre, putem spune că în general respectă normele la care ne-am referit, dovedind conștiinciozitate, zel și dăruire. Credincioșii la rîndul lor, apreciînd pe cei care își „fac slujba pe deplin“, îi respectă, le urmează cuvîntul și împreună contribuie la propășirea parohiilor cărora aparțin. Sînt însă și unii preoți care din felurite pricini și cu variate motivații încalcă rînduiele bisericești în una sau mai multe din laturile lor.

Referindu-ne doar la fapte înregistrate pe parcursul ultimelor luni, notăm cu regret că s-au înregistrat anumite neajunsuri decurgînd, între altele, din absența din parohie a unor preoți, ba chiar părăsirea parohiei, ca de exemplu Filimon Barbos de la Lunga, protopopiatul Timișoara, uitînd de enoriașii care i-au fost încredințați, ba chiar și de propria sa familie. Consistoriul Eparhial care a judecat cauza l-a găsit vinovat pînă într-atîta încît l-a depus din treaptă.

S-au semnalat și comportări nedemne calității preoțești, reprobate totdeauna de credincioși și sancționate de autoritatea superioară. Astfel preotul Ioan Criștiu după ce și-a atras pedeapsa transferării disciplinare la parohia Birna, protopopiatul Făget, nu numai că n-a dovedit îndreptare, ci neglijându-și obligațiile care îi reveneau a început să se ocupe cu alte indeletniciri, lipsea constant din parohie iar în cele din urmă a comis chiar delict de drept comun. S-a exclus singur din tagma preoțească, nu fără a-și atrage dezaprobarea opiniei publice.

Am mai avut de-a face apoi cu preoți care ignoră constant rânduilele bisericești devenind recidiviști. Dintre aceștia au ajuns în repetate rânduri obiectul judecății forurilor disciplinare: Virgil Cârdaș de la Lugojel, protopopiatul Lugoj, Ioan Irimescu de la Susani, protopopiatul Făget, Valer Vasii de la Sălbăgel, protopopiatul Lugoj, Afilon Bălu de la parohia Cladova, protopopiatul Făget și Petru Daminescu de la Petroșnița, protopopiatul Caransebeș. Invinuirile aduse acestora oscilează dela absența din parohie, nereguli financiare și abuz de alcool, pînă la neglijarea serviciilor religioase, abateri de la ritualul bisericesc și minimalizarea îndatoririlor duhovnicești.

Apar în fine citeodată și situații neobișnuite de preoți care fac dovada unei atitudini lipsite de responsabilitate, cum ar fi Ioan Montoiu de la parohia Bunea Mare, protopopiatul Făget, sau cazuri absolut singulare ca spre pildă al lui Dăru Aurel Gaga de la parohia Bazoșul Nou, protopopiatul Timișoara care numai după patru luni de activitate a „descoperit” că preoția nu-i oferă un cadru potrivit de manifestare a pretenșelor sale însușiri duhovnicești.

Forurile eparhiale au analizat cu deosebită grijă toate abaterile și delicturile care i-au fost supuse judecății și, după împrejurări, a adoptat hotărârile corespunzătoare. Făcîndu-le cunoscute și pe această cale, dorim să subliniem fermitatea cu care conducerea bisericească urmărește respectarea rînduiei canonice, cum și dorința ca cei ce au greșit să se îndrepte, iar toți ceilalți să ia aminte la respectarea cu strictețe a disciplinei.

GRIJA PENTRU VALORILE PATRIMONIALE

Manifestîndu-și cu consecvență grija pentru valorile trecutului și în contextul măsurilor de aplicare a legii privind bunurile patrimoniului cultural național, în tot cursul anului ce a trecut ca și în prezent, în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului organele eparhiale, parohiile, și așezămintele mănăstirești au desfășurat o amplă acțiune menită să asigure acestor bunuri atât protejarea și conservarea, cît și securizarea lor.

Astfel, în conformitate cu cele stabilite de Sfîntul Sinod, au luat ființă două centre județene de carte veche românească, la Timișoara și Reșița, unde au fost adunate și depozitate corespunzător bunurile bibliofile editate pînă la anul 1830, iar celor pînă la 1900 li s-a asigurat păstrarea la sediile oficiilor protopopești din eparhie. Odată constituite, centrele de carte veche au fost incluse în activitatea de evidență și fișare analitică deodată cu luarea măsurilor vizînd recondiționarea celor care, înfruntînd timpul, au fost deteriorate. Astfel organizate, fondurile respective stau la îndemîna cercetătorilor și specialiștilor, bibliofililor iubitori ai limbii vechi

românești odrăslită în filă de bucoavnă și pe care înțelepți înaintași și-au însemnat timpul părtășiei lor lumești. Nu odată, însemnările lor au contribuit la elucidarea unor evenimente istorice, la completarea unor date și au pus în lumină circulația cărții în limbă românească pe întreaga arie a teritoriilor locuite de români.

Dar nu numai cărțile vechi ci toate bunurile culturale mobile aflate în custodia eparhiei noastre au fost mereu în preocuparea Centrului eparhial și a tuturor uni-tăților în subordine; icoanele, diferitele obiecte de cult, piesele de lapidariu, etc. fiind cu scumpătate cercetate și, în funcție de vechime și valoarea lor, depuse în Colecția de artă bisericească veche de la catedrala mitropolitană, sau în microcolecțiile protopopești de la Lugoj, Caransebeș, Oravița, Reșița și cea de la mănăstirea Partoș — care alcătuiesc astfel rețeaua muzeală a eparhiei; despre valoarea exponatelor și modul de prezentare mărturisesc miile de însemnări ale vizitatorilor din țară și străinătate, care au ținut să-și noteze aprecierile în cărțile de aur ale colecțiilor.

O mențiune aparte se cuvine contribuției pe care eparhia noastră și-a dat-o la organizarea Muzeului culturii vechi românești din Capitală în cursul anului trecut făcând astfel ca bunurile încredințate muzeului respectiv, produse ale meșterilor, pictorilor și zugravilor, cunoscuți sau anonimi, să intre în valorificarea superioară a tezaurului cultural național.

În chiar momentul apariției acestor rînduri, acțiunea de identificare a unor noi bunuri se desfășoară la nivelul întregii eparhii angajînd la aceasta pe toți clericii eparhiei care, cu responsabilitate și dragoste, acordă acestei munci înalta ei semnificație și conștiinciozitate necesară.

BISERICI NOU PICTATE SAU ÎN CURS DE PICTARE

În cuprinsul eparhiei, datorită stăruinței pilduitoare a preoților, contribuției jertfelnice a credincioșilor și ajutorul substanțial oferit de Centrul eparhial, numeroase parohii și-au împodobit și continuă să-și împodobească sfintele lăcașuri cu lucrări noi sau reștaurări de pictură murală și icoane.

Astfel în ultima vreme s-a terminat pictarea bisericilor parohiale din Gîarmata Vii și Fibiș, protopopiatul Timișoara, Mehadia, Zlagna, Ilova și schitul Muntele Mic din protopopiatul Caransebeș, Boldur și Silagiu din protopopiatul Lugoj, Lun-cani, protopopiatul Făget, Berzovia și Zorlențul Mare din protopopiatul Reșița.

La bisericile parohiilor Timișoara III, Timișoara (Freidorf) protopopiatul Timișoarei, și Chizătău, protopopiatul Lugoj, lucrările de pictare se găsesc în stadiu avansat de executare.

Această remarcabilă acțiune de îmbogățire a valorilor de artă religioasă ale Bisericii noastre menite să înalțe inimile credincioșilor și să încinte ochiul privi-toților iubitori de frumos, s-a bucurat de concursul unor pictori de talent ca: Eugen Profeta, preotul Petre Iacobescu și soția, Elvira Dăscălescu, Ioan Sulea, Dumitru Guriță, Constantin Savin, Dan Caceu, Ioan Cosma și alții.

ADUNAREA GENERALĂ A CASEI DE AJUTOR RECIPROC A CLERULUI

În ziua de 24 ianuarie 1980, în prezența Prea Sfințitului Episcop-vicar Timotei Lugojanul a avut loc la Timișoara ședința anuală a membrilor Adunării generale C.A.R. din Eparhia Timișoarei și Caransebeșului la care au luat parte pe lângă ostentorii direcți în administrarea Casei, delegații protopopiatelor, parohiilor, Școlii de cântăreți bisericești și Seminarului teologic din Caransebeș și ai Vicariatului ortodox sirb din orașul de reședință.

Lucrările au fost deschise prin cuvântul rostit de P. Or. Părinte Alexandru Bălaș, președintele C.A.R., care — după ce a salutat prezența la ședință a Prea Sfințitului Episcop-vicar și a preoților delegați, a mulțumit celor de față pentru bunăvoința și interesul ce-l manifestă față de buna chivernisire a Casei și a invitat participanții să procedeze la alegerea biroului Adunării.

Trecându-se în continuare la dezbaterile problemelor de pe ordinea de zi, cei prezenți au putut lua cunoștință pe rînd despre activitatea comitetului de conducere în anul 1979, precum și despre bilanțul și contul de beneficiu și pierderi ce apar din an în an mai îmbunătățite prin numărul crescînd al membrilor ca și prin fondurile mereu sporite.

Aprobînd în continuare transferarea rezultatelor de la 31 decembrie 1979, schema și proiectul de plan financiar pe 1980, Adunarea, potrivit prevederilor regulamentare, a procedat la alegerea noului comitet de conducere și a comisiei de verificare pe perioada 1980—1983, mandatul vechiului comitet încetînd odată cu expirarea anului 1979. În unanimitate de voturi au fost aleși: Alexandru Bălaș — președinte, Ioan Gașpar — secretar, Gruia Ignea și Milovoi Cacic — membri și C. Enache, Vasile Petru — membri supleanți, iar în comisia de cenzori: Vichentie Cuzma — președinte, Gheorghe Laicici — secretar și Victor Mițiga — membru.

În încheierea lucrărilor a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei. Referindu-se la aprecierile aduse activității depuse de conducerea Casei ca și sugestiile pentru îmbunătățirea ei continuă, Prea Sfinția Sa a relevat faptul că rezultatele îmbucurătoare ale conștiințioasei chivernisiri a C.A.R. se integrează armonice în munca depusă cu rîvnă în întreaga eparhie sub îndrumarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae.

În numele Înalt Prea Sfinției Sale, a felicitat noua conducere C.A.R. pentru mandatul încredințat, arătînd totodată că analiza întregii activități pe anul expirat constituie cheazășia bunelor împliniri și pe mai departe.

CONSĂTUIRE LA CENTRUL EPARHIAL

La 23 ianuarie a.c. a avut loc consătuirea trimestrială cu protopopii, misionarii protopopești și personalul avînd munci de răspundere de la Centrul eparhial, protopopiate și Seminarul teologic din Caransebeș.

Ședința a fost deschisă printr-un cuvînt lămuritor rostit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

Cu acest prilej personalul de resort competent a dat lămuriri privind modul de întocmire a bugetelor, după care au fost repartizate pe parohii sumele Fondului eparhial de intrajutorare, avându-se în vedere parohiile mai puțin înzestrate. Notarea administrativă a preoților pe anul 1979 a încheiat seria punctelor principale înscrise pe ordinea de zi a consfătuirii. În continuare s-a procedat la rezolvarea unor probleme curente ale administrației bisericești.

La sfârșit, Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei a mulțumit participanților pentru aportul adus în cadrul dezbaterilor, subliniind spiritul de răspundere dovedit în analizarea situației materiale a parohiilor și activității preoților. Făcându-se interpretul simțămintelor celor prezenți, Prea Sfinția Sa a exprimat sincerul atașament al tuturor față de Sfântul Sinod și Întâistătătorul Bisericii, Prea Fericitul Patriarh Iustin, profundul devotament și grațitudine față de conducătorii țării.

HARAMUL CATEDRALEI MITROPOLITANE

Bucuria prăznuirii hramului catedralei mitropolitane din Timișoara, la 30 ianuarie 1980, a fost împărtășită și în acest an de numeroși credincioși din orașul de reședință și din cuprinsul eparhiei.

Sfânta liturghie a fost săvârșită de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae împreună cu Prea Sfințitul Timotei Lugojanul, Episcop-vicar, înconjurați de un sobor de preoți și diaconi.

Cuvîntul de învățătură prilejuit de sărbătoarea patronilor, Sfinții Trei Ierarhi — Vasile, Grigore și Ioan, a fost rostit de Prea Sfințitul Episcop-vicar. Prea Sfinția Sa a subliniat cu acest prilej, între altele, importanța deosebită ce o are catedrala mitropolitană în istoria bisericească a Mitropoliei Banatului și în viața duhovnicească a credincioșilor.

După împărtășirea celor ce s-au pregătit pentru aceasta încă de la vecernia din ajunul sărbătorii, a urmat rîndulala îndătinată a sfințirii prinoaselor. Slujba hramului s-a încheiat cu împărțirea anaforei de către cei doi ierarhi.

SĂRBĂTORIREA PATRONILOR SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

La 30 ianuarie a.c., de sărbătoarea Sfinților Trei Ierarhi — Vasile, Grigore și Ioan, a avut loc într-un cadru festiv prăznuirea patronilor școlii.

Festivitatea a început prin oficierea sfintei liturghii de către Prea Sfințitul Episcop Visarion al Aradului, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi. În acest cadru Prea Sfinția Sa a rostit un cuvînt de învățătură în care, arătînd unitatea desăvîrșită de credință și de acțiune a Sfinților Trei Ierarhi, a subliniat că aceeași unitate trebuie să ne călăuzească și pe noi azi, după cum i-a călăuzit și pe strămoșii noștri de-a lungul veacurilor, cînd deși erau separați unii de alții, din pricina vitre-

giei vremurilor, în trei provincii, ei formau totuși un tot indivizibil, ca popor, credință și aspirații.

După sfânta liturghie a urmat un bogat program cultural-artistic oferit de colectivul de elevi și profesori ai seminarului sub îndrumarea directorului P. C. Părinte prof. Ilie Sirbu, alcătuit din cîntece, recitări și lecturi alese din operele celor trei lueferi ai Bisericii creștine. Despre viața și opera patronilor prăznuiți a vorbit P. C. Diacon prof. Nicolae Belean.

Serbarea s-a încheiat printr-un călduros cuvînt de îndrumare și îndemn al Prea Sfințitului Episcop Visarion, adresat tinerilor seminariști de a-și însuși întru totul ideile morale și pastorale ce i-au călăuzit pe sfinții patroni ai școlii lor.

PARASTAS PENTRU MITROPOLITUL ANDREI ȘAGUNA

La catedrala mitropolitană din Timișoara s-a oficiat în ziua de 30 noiembrie de praznicul Sf. Apostol Andrei, parastasul anual întru pomenirea marelui mitropolit Andrei Șaguna (1808—1873), săvîrșit de un sobor de preoți, în frunte cu P. O. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ.

Din încredințarea și în absența Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae, a asistat la slujbă Prea Sfințitul Timotei Lugojanul, Episcop-vicar, împreună cu personalul Centrului eparhial, membrii ai Consiliului și Adunării Eparhiale și numeroși credincioși.

Răspunsurile au fost date de corul preoților din orașul de reședință, condus de P. O. Protodiacon Ioan Botău.

DIN ACTIVITATEA CORALEI PREOȚILOR

Corala preoților din orașul de reședință, înființată în 1945 de vrednicul preot Liviu Surlașiu, a pășit în cel de al treizeci și cincilea an de existență.

An de an, la diferite ocazii și îndeosebi la sărbătorile Crăciunului, acest inimos grup coral oferă credincioșilor alese și variate audiții de cîntece religioase și colinde tradiționale din bogatul repertoriu ce și l-a însușit pe parcurs.

În anul expirat, 1979, sub conducerea actualului dirijor, P. C. Protodiacon Ioan Botău, corul preoților timișoreni a avut trei remarcabile manifestări în public, care au rămas în amintirea auditorilor:

— prezentarea în ziua de 25 noiembrie a unui bogat program de piese corale liturgice și religioase de compozitori-români și străini, participarea la comemorarea mitropolitului Andrei Șaguna prin răspunsurile date la slujba parastasului ce s-a oficiat la 30 noiembrie pentru marele ieharh și o selectă audiție de colinde și cîntece de stea dată în seara Ajunului de Crăciun (24 decembrie). Toate aceste manifestări au avut loc în catedrala mitropolitană și s-au bucurat de aprecierea celor prezenți.

DECESE

Preotul pensionar **Ioan Goanță**, fost paroh și protopop la Bozovici, județul Caraș Severin, s-a stins din viață, la București, în ziua de 11 septembrie 1978.

Născut la 21 februarie 1902 în Șopotul Vechi, fiu al preotului Ioan Goanță din Șopotul Nou, adormitul în Domnul își face studiile liceale la Oravița, iar pe cele teologice la Caransebeș. Intrînd în cler în 1924, preotul Ioan Goanță își începe activitatea preoțească în parohia Rudăria, azi Eftimie Murgu, iar în 1929 se transferă la Bozovici, unde păstorește pînă la pensionare, în 1973, cu frumoase rezultate pastorale. Pentru merite deosebite dobîndite în munca neprecupețită desfășurată în parohie, a fost distins cu rangul de protopop și ales membru în Adunarea Eparhială și Adunarea Națională Bisericească.

Corpul neînsuflețit al defunctului a fost depus, în 14 septembrie, la biserica parohială din Bozovici, unde un sobor de preoți în frunte cu protopopul locului P. On. Părinte Gheorghe Neda, a oficiat sfînta liturghie și slujba înmormîntării, potrivit rînduiei bisericești.

Viața, activitatea și alesele calități sufletești și pastorale ale regretatului slujitor au fost relevate în panegiricul rostit de părintele protopop Gheorghe Neda.

În ziua de 28 octombrie 1979 a încetat din viață preotul pensionar **Paisie Răileanu**, fost paroh la Poeni, protopopiatul Făget.

Născut în Botoșani la 5 iulie 1906, răposatul, după absolvirea școlii elementare la Fîntînele urmează cursurile unei școli zootehnice la Ploiești, iar mai tîrziu îmbrățișează viața monahală stabilindu-se la mănăstirea Neamț, unde este făcut iermonah.

În 1940 vine în eparhia Timișoarei și Caransebeșului ca slujitor la mănăstirea Călugăra, dar după șase ani se reîntoarce în eparhia Iașilor, la schitul Preotești, unde slujește timp de 11 ani. În 1957 revine în eparhia noastră slujind pînă la pensionare la Călugăra, Bogodinți și în sfîrșit Poeni, unde se și încheie viața sa de smerit slujitor al Bisericii lui Hristos.

Înmormîntarea a avut loc în 30 octombrie, fiind slujit de un sobor de preoți, în frunte cu preotul misionar protopopesco Iulian Lăzărescu care a arătat în panegiricul rostit activitatea pastorală a adormitului în Domnul desfășurată la mănăstirile și parohiile pe unde a slujit.

La 8 noiembrie 1979 s-a mutat la cele veșnic preotul pensionar **Grigorie Popovici** fost paroh la Globucraiova, protopiatul Caransebeș.

Fiu de preot, născut la 10 octombrie 1893 la Eșelnița, jud. Caraș-Severin, după absolvirea liceului se înscrie la Academia teologică din Caransebeș. Este hirotonit preot în 1915 pe seama parohiei Globucraiova pe care o păstorește pînă în 30 ianuarie 1964 cînd se pensionează.

Serviciul înmormîntării a fost săvîrșit de un sobor de preoți. Preotul misionar protopopesco, Constantin Bolbotină a relevat în panegiricul ce l-a rostit, lucrarea pastorală pe care regretatul adormit în Domnul a desfășurat-o cu mult zel în parohia sa timp de aproape o jumătate de veac.

La 9 decembrie 1979, a trecut la cele veșnice preotul pensionar **Grigore Vancu**, fost paroh la Șandra, protopopiatul Timișoara.

S-a născut la Săvirșin, județul Arad în 22 septembrie 1907. Studiile liceale și teologice și le-a făcut la Arad. Hirotonit preot la 3 decembrie 1933 pe seama parohiei Igrîș, după 18 ani de pastorație se transferă la Șandra unde funcționează pînă la pensionare, 1 august 1970. După pensionare se stabilește în Timișoara.

Corpul neînsuflețit al părintelui Grigore Vancu, catafalcat în biserica parohiei Timișoara III, a fost prohodit de un sobor de preoți. P.C. Părinte pensionar Tiberiu Gutu a rostit un panegiric arătînd cîteva din roadele străduințelor pastorale ale defunctului.

Peotul pensionar dr. **Aurel Neda** s-a stins din viață la domiciliul său din Oravița, în ziua de 23 decembrie 1979.

Născut în 19 aprilie 1897 din părinții Gheorghe și Emilia Neda, descendenți dintr-o familie preoțească, tinărul Aurel Neda începe clasele liceale la Brașov și le continuă la Liceul Loga din Timișoara.

După absolvire urmează consecutiv Teologia la Caransebeș și Dreptul la Cluj, pregătindu-se pentru avocatură. Funcționează ca avocat, pe rînd, în barourile Cluj și Caraș, pînă în 1940 cînd se hirotonește preot pe seama parohiei Oravița Montană, trecînd apoi la Oravița Română și de aici la Broșteni unde păstorește pînă la pensionare, în 1962.

Fiind apreciat ca un preot destoinic, este distins cu briu roșu.

Inmormîntarea a avut loc în 26 decembrie 1979 la Oravița, slujba prohodului fiind oficiată de un sobor de preoți avînd în frunte pe P.On. Părinte Gheorghe Neda, protopopul locului, care în panegiricul ce l-a rostit a relevat viața și activitatea pastorală a adormitului în Domnul.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLIEI ȘI HĂLMAGIULUI

LUCRĂRILE ADUNĂRII EPARHIALE

Duminică, 2 decembrie 1979, membrii Adunării Eparhiale a Episcopiei Aradului și Hunedoarei s-au întrunit la reședința episcopală din Arad, în sesiunea ordinară anuală.

În dimineața zilei respective, la paraclisul reședinței episcopale în prezența Prea Sfințitului Episcop Visarion, Prea Sfințitului Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul, înconjurat de P.P.C.C. Părinți protopopi Liviu Boldura, Alexandru Hotăran și de diaconii de la catedrală, a oficiat sfânta liturghie, după care a urmat un tedeum.

Lucrările Adunării Eparhiale au fost deschise de Prea Sfințitul Episcop Visarion, în calitate de președinte, printr-un cuvânt introductiv în care a arătat printre altele rostul întrunirii anuale a acestei Adunări. „Ne bucurăm acum la ceasul bilanțului, a spus în încheiere Prea Sfinția Sa, că putem constata că preoțimea și credincioșii noștri și-au înțeles chemarea lor de a-și stațornici viața pe dreapta credință și iubirea de Dumnezeu, oameni și societate, dovedind că sînt fii ascultători ai Bisericii și cetățeni loiali ai patriei“.

În continuare s-au propus și aprobat textele unor telegrame omagiale, prin care s-a dat glas sentimentelor de devotament și loialitate față de conducerea statului și a Bisericii.

După stabilirea ordinei de zi, au fost depuse dările de seamă anuale întocmite de cele trei sectoare ale Centrului eparhial: cultural, bisericesc și economic.

Lucrările au fost apoi suspendate pentru o oră în vederea verificării și referirii dărilor de seamă respective de către Comisiile Adunării Eparhiale.

La reluare, i s-a dat mai întâi cuvîntul raportorului comisiei culturale, dl. dr. Tiberiu Iacob, care a prezentat o sinteză a activității specifice acestui sector în cursul anului 1979 precum și obiectivele importante propuse pentru anul 1980.

A urmat raportul sectorului bisericesc, prezentat de dl. dr. Ioan Radu, din care s-a desprins activitatea și înfăptuirile acestui sector, precum și principalele probleme care vor fi în atenția sectorului în cursul anului 1980.

Pe aceeași linie de informare și cunoaștere, a urmat raportul Sectorului economic (referent dl. ing. Jenică Zaharia). În prima parte a fost examinată execuția bugetară a Episcopiei Arad pe anul 1979 și colecta Fondului Central Misionar, iar în ultima parte au fost relevate o serie de propuneri pentru anul 1980.

Pe marginea rapoartelor prezentate au luat cuvîntul: Dl. Barbu Roventă (Brad); P.P.C.C. Părinți protopopi: Alex. Hotăran (Deva), Gavrilă Traian (Arad) și Liviu Boldura (Brad); dl. Emilian Avel, contabil șef la Centrul eparhial, P.C.Pr. Dorel Pogan (Petroșani), dr. prof. Eduard Găvănescu (Arad) și alții, exprimînd deplină

satisfacție pentru realizările obținute și aducând mulțumiri Prea Sfințitului Episcop Visarion pentru neobosita muncă depusă pentru mersul ascendent al eparhiei.

În cuvîntul de încheiere, Prea Sfinția Sa a mulțumit ostenitorilor Centrului eparhial și tuturor participanților pentru sporul în activitatea anului 1979, urîndu-le sănătate deplină și lucrare rodnică pe viitor. Un cuvînt de caldă recunoștință s-a adresat conducerii Departamentului Cultelor, Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin și Înalț Prea Sfințitului Nicolae al Banatului, pentru grija și larga înțelegere arătată neprecupețit față de Episcopia Aradului și Hunedoarei.

SĂRBĂTORIREA CRĂCIUNULUI ȘI ANULUI NOU LA CENTRUL EPARHIAL

În ajunul praznicului Nașterii Domnului Hristos, ostenitorii Centrului eparhial, preoții din Arad și parohiile învecinate, împreună cu numeroși oaspeți, au poposit în sala festivă a reședinței episcopale pentru a exprima Prea Sfințitului Episcop Visarion gânduri și sentimente de aleasă prețuire, de recunoștință și bune urări. Cu acest prilej, corurile bisericești din parohiile Arad-Șega I, Arad-Gai, Aradul-Nou, Arad Grădiște, Arad-Micălaca și altele au cîntat diferite colinde din nesfîrșita comoră a folclorului nostru. Credincioși de foarte vîrstele din parohiile din jur au prezentat unele datini locale legate de praznic.

Prea Sfințitul Episcop Visarion, a mulțumit tuturor pentru urările făcute răsplătind pe colindători cu îndătinutele daruri de Crăciun.

În prima zi a Anului Nou, după oficierea sfintei liturghii, un mare număr de clerici și credincioși, membri al Consiliului și Adunării Eparhiale precum și preoții slujitori din oraș au prezentat ierarhilor eparhiei tradiționalele urări. Corul catedral a intonat un frumos mănunchi de colinde.

În numele colindătorilor a vorbit P.C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ. Asigurînd pe Prea Sfințitul Episcop Visarion și Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim de întregul devotament al tuturor colaboratorilor și credincioșilor eparhiei, P.C. Să a adus celor doi ierarhi omagiile și urările cuvenite.

În răspunsul său, Prea Sfințitul Episcop Visarion, după ce a subliniat unele aspecte din activitatea desfășurată în eparhie în cursul anului expirat, mulțumind pentru bunele urări a împărtășit celor de față, odată cu arhieriești binecuvîntări, aceleași doriri de bine de noul an.

SLUJIRI ARHIEREȘTI

1. Duminică, 4 noiembrie 1979, credincioșii din parohia Cuied, protopopiatul Ineu, au primit în mijlocul lor pe Prea Sfințitul Episcop Visarion, sosit să binecuvînteze lucrările de reparații efectuate la biserica parohială.

După împlinirea rînduielilor obișnuite în astfel de împrejurări, Prea Sfinția Sa a oficiat sf. liturghie fiind înconjurat de un sobor de preoți și diaconi. Răspunsu-

rile liturgice au fost date de credincioșii din biserică, iar predica zilei a fost rostită de P.C. Părinte Simion Fărceș, consilier economic. În timpul slujbei, tânărul licențiat în teologie Schramel Mircea a fost hirotonit întru diacon, iar diaconul Mican Solomon întru preot, pe seama parohiei Văsoaia, protopopiatul Ineu. Pentru activitate meritorie, preotul paroh Cornel Neamțu a fost hirotesit „sachelar“. La sfârșit, Cucernicia Sa a prezentat o succintă dare de seamă asupra lucrărilor de reparații efectuate la biserică.

Prea Sfințitul Episcop Visarion a felicitat pe parohieni pentru dragostea și atașamentul lor față de sfântul lăcaș și i-a îndemnat să păstreze neștirbită credința și unitatea Bisericii, să dovedească — prin muncă cinstită și plină de abnegație — că sînt cetățeni buni ai patriei.

2. Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, în duminica din 4 noiembrie 1979, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a cercetat parohia Brusturi, protopopiatul Ineu.

Cuvîntul de întîmpinare a fost rostit de P.C. Părinte protopop Gavrilă Traian, conducătorul oficiului protopopesesc Arad.

Prea Sfinția Sa a săvîrșit sf. liturghie într-un sobor de preoți și diaconi, în cadrul căreia a hirotonit întru preot pe diaconul Beni Ioja.

A predicat P.C. Părinte protopop Gavrilă Traian despre preoție.

După îndătinata instalare în parohie a noului preot, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a rostit un cuvînt de învățătură.

3. Duminică, 11 noiembrie 1979, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul însoțit de P.C.Pr. consilier Coriolan Mureșan a poposit în parohia Lașinț, protopopiatul Lipova unde a oficiat sf. liturghie, în timpul căreia a fost hirotonit întru preotul diaconul Vesa Pavel pe seama acelei parohii, spre marea bucurie a credincioșilor din parohie.

A predicat P.C. Părinte Coriolan Mureșan, consilier eparhial.

După otpust s-a făcut instalarea în parohie a noului hirotonit. Prea Sfinția Sa a transmis tuturor arhierestii binecuvîntări din partea Prea Sfințitului Episcop Visarion și a adresat pămîntește îndemnuri atît preotului cît și credincioșilor.

În după amiaza aceleleași zile, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a vizitat parohia Dorgoș, protopopiatul Lipova, cu care prilej a oficiat slujba vecerniei rostind un cuvînt de învățătură.

4. Prea Sfințitul Episcop Visarion a descins, duminică 16 decembrie 1979, în parohia Curtici, protopopiatul Arad, însoțit de P.C. Părinte Coriolan Mureșan, consilier bisericesc. Prea Sfinția Sa a oficiat sf. liturghie într-un sobor de preoți și diaconi. La momentul potrivit a fost hirotonit întru preot tânărul licențiat în teologie Ilie Nădăban pentru postul III al respectivei parohii.

Predica zilei a fost rostită de P.C. Părinte Coriolan Mureșan.

La sfârșit P.C. Părinte Gheorghe Bozian, parohul locului a fost hirotesit întru iconom stavrofor, iar la 6 dintre membrii Consiliului parohial li s-au acordat „singhelii“ pentru activitate neobosită și plină de zel pentru bunul mers al parohiei.

Prea Sfințitul Episcop Visarion a felicitat pe cei distinși și, după ce a zăbovit asupra îndatoririlor ce revin noului hirotonit, a făcut stăruitoare îndemnuri la conlucrare sinceră, frățească între preoți.

5. La invitația enoriașilor parohiei Minișul de Sus, protopopiatul Ineu, Prea Sfințitul Arhiereu-vice Gherasim Hunedoreanul, însoțit de P.C. Părinte Simion Fărcaș, consilier economic a oficiat sf. liturghie, în timpul căreia a fost hirotonit preot diaconul Gligor Urechiat pentru parohia Hașdău, protopopiatul Deva.

A predicat P.C. Părinte Simion Fărcaș consilier, despre Sfânta Taină a Preoției.

Prea Sfințitul Arhiereu-vice Gherasim Hunedoreanul a rostit un cuvânt de învățătură.

6. În duminica dinaintea praznicului Nașterii Domnului, 23 decembrie, Prea Sfințitul Arhiereu-vice Gherasim Hunedoreanul a slujit sfânta liturghie în parohia Socodor, protopopiatul Arad, fiind întâmpinat de credincioși, cu multă căldură. Răspunsurile liturgice au fost date de asistenți prin cântare în comun.

A predicat P.C. Părinte Victor Bilboacă de la Centrul eparhial. După terminarea sf. liturghiei, Prea Sfințitul Arhiereu-vice a transmis tuturor arhieresti binecuvântări din partea Prea Sfințitului Episcop Visarion și a rostit un călduros cuvânt pastoral îndemnând la pace și înțelegere.

ITINERAR PASTORAL

1. În prima zi de Crăciun, Prea Sfințitul Episcop Visarion a oficiat sf. liturghie în catedrala din Arad, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi. La priceasnă s-a citit cuvântul de învățătură al Prea Sfinției Sale, dat cu prilejul praznicului Nașterii Domnului.

După slujbă, Prea Sfinția Sa a prezentat credincioșilor urări de bine, sănătate și duhovnicească prăznuire.

2. A doua zi, Prea Sfinția Sa a poposit în parohia „Schimbarea la față” din Hunedoara, protopopiatul Deva, luând parte la sf. liturghie. După terminarea slujbei, Prea Sfințitul Episcop Visarion s-a întreținut cu credincioșii și membrii Consiliului parohial, dând îndrumări pentru bunul mers al parohiei.

3. Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, în ziua întâia și a doua de Crăciun, Prea Sfințitul Arhiereu-vice Gherasim Hunedoreanul a cercetat mănăstirea Hodoș-Bodrog, unde a oficiat toate slujbele rînduite împreună cu P. Cuv. arhim. Timotei Iftimie și cu ceilalți viețuitori ai așezămîntului monahal. Prea Sfinția Sa a rostit în fiecare zi un cuvânt de zidire sufletească.

4. În ultima zi a anului 1979, Prea Sfințitul Arhiereu-vice Gherasim însoțit de P. Cuv. Arhim. Timotei Iftimie, starețul mănăstirii Hodoș-Bodrog, a vizita biserica din parohia Strei-Ruși, protopopiatul Orăștie, monument istoric, recent restaurată. Prea Sfinția Sa a dat preotului îndrumări pastorale folositoare.

5. După amiaza aceleași zile Prea Sfințitul Arhiereu-vice Gherasim Hunedoreanul a poposit la mănăstirea Prislop, unde a oficiat slujba privegherii, la sfîrșitul căreia a rostit un cuvânt de învățătură și indemn.

În prima zi a anului 1980, Prea Sfinția Sa a slujit sf. liturghie, asistat de P. Cuv. Arhim. Timotei Iftimie, P. Cuv. Ierom. Nicodim, duhovnicul mănăstirii și P. Cuv. Ierod. Pavel Ioniță.

La sfârșit s-a săvârșit îndătinatul tedeum, după care predicat Prea Sfințitul Arhiereu-vicar.

HIROTINIRI DE PREOȚI

În părinteasca grijă de a nu lipsi pe credincioși de prezența și slujirea preotului, Prea Sfințitul Episcop Visarion împreună cu colaboratorii apropiați de la Centrul eparhial sînt mereu preocupați de ocuparea parohiilor vacante cu noi slujitori. Astfel în ultimele luni ale anului 1979, prin punerea mîinilor și rugăciuni de invocare a Duhului Sfînt, Prea Sfințitul Episcop Visarion și Prea Sfințitul Arhiereu-vicar Gherasim Hunedoreanul au învrednicit de harul preoției pe următorii candidați:

Viorel Radu absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit întru diacon la 21 septembrie și preot la 23 septembrie pe seama parohiei Vărmaga, protopopiatul Deva.

Gheorghe Breteanu, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, student în anul II la Institutul teologic universitar din Sibiu, hirotonit diacon la 22 și preot la 23 septembrie pentru parohia Mada, protopopiatul Orăștie.

Ioan Blaj, licențiat în Teologie, hirotonit la 28 și preot la 30 septembrie pe seama parohiei Lăsău, protopopiatul Deva.

Sorel Udilă, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 13 și preot la 14 octombrie, pentru parohia Căstău, protopopiatul Orăștie.

Mircea Iov, absolvent al Institutului teologic din Sibiu, hirotonit diacon la 14 și preot la 15 octombrie pentru parohia Boiu, protopopiatul Orăștie.

Solomon Mican, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon la 3 și preot la 4 noiembrie pe seama parohiei Văsoaia, protopopiatul Ineu.

Beni Ioja, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit întru diacon la 3 și preot la 4 noiembrie pentru parohia Brusturi, protopopiatul Ineu.

Mircea Schramel, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 4 și preot la 8 noiembrie pe seama parohiei Mănăștur, protopopiatul Arad.

Pavel Vesa, absolvent al Institutului teologic din Sibiu, hirotonit diacon la 8 și preot la 11 noiembrie, pentru parohia Lalașinț, protopopiatul Ineu.

Alexandru Isac, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, student în anul II la Institutul teologic universitar din Sibiu, hirotonit diacon la 1 și preot la 2 decembrie, preot pentru parohia Pișchinț, protopopiatul Orăștie.

Vasile Vlad, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 5 și preot la 6 decembrie pentru parohia Minișul de Sus, protopopiatul Ineu.

Ilie Năbădan licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 6 și preot la 16 decembrie pentru postul III de la parohia Curtici, protopopiatul Arad.

Gligor Urechiat, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, student în anul II la Institutul teologic universitar din Sibiu, hirotonit diacon la 15 și preot la 16 decembrie, pe seama parohiei Hașdău, protopopiatul Deva.

După hirotonie, noii slujitori ai altarului au efectuat îndătinată practică liturgică la catedrala din Arad și după aceasta au fost instalați în parohiile pentru care au fost sfințiți.

CONFERINȚE PREGĂTEȘTI

1. În a doua jumătate a lunii octombrie, 1979, potrivit hotărârii Sfintului Sinod, la sediile oficiilor protopopești s-a ținut conferința administrativă cu tema: „Căi, mijloace și metode pastorale pentru îndrumarea credincioșilor în duhul ortodox, în combaterea inovațiilor și practicilor străine rânduieților bisericești. Rolul consiliilor și comitetelor parohiale”.

Referatele conferinței precum și discuțiile frățești care s-au purtat, au dovedit conștiinciozitatea cu care preoții au pregătit acest subiect.

Delegații Centrului eparhial au sintetizat, în final, unele din căile, mijloacele și metodele pastorale cu bună eficiență în lucrarea pastoral-misionară a preotului.

2. Ultima conferință de orientare a Clerului pe anul expirat s-a ținut la oficiile protopopești între 22—29 noiembrie, având ca temă: „Învățămintele morale și sociale în opera Sfintului Vasile cel Mare, necesare activității preoților în vremea noastră”. (Cu prilejul comemorării a 1600 de ani de la moartea sa, în 379).

Lucrările conferinței au fost prezidate de Prea Sfințitul Episcop Visarion și de delegații Prea Sfinției Sale: P.P.C.C. Părinți: Coriolan Mureșan, consilier administrativ bisericesc și Simion Fărcaș, consilier administrativ economic.

Referatele, pregătite cu grijă și susținute de preoții: Dimitrie Cuzman, prot. Arad, Iuliu Tiberiu Suciu, prot. Ineu, Alexandru Miclea, prot. Lipova, Serafim Macovei, prot. Deva, Valer Cosma, prot. Orăștie, Amos Iuga, prot. Brad și Ioan Buzdugan, prot. Petroșani au fost întregite prin numeroasele luări de cuvânt ale preoților și prin concluziile finale.

În încheiere, Prea Sfințitul Episcopul Visarion și delegații chiriarhali au pus în relief viața pilduitoare a marelui ierarh de la Cezareea Capadociei, activitatea sa prodigioasă, duhul slujirii și al dragostei de Dumnezeu și oameni, virtuți ce se cer actualizate de clerul și credincioșii creștin din toate veacurile.

PARTICIPAREA LA ACTIVITĂȚILE FRONTULUI DEMOCRAȚIEI ȘI UNITĂȚII SOCIALISTE

Precum în întreaga țară, în municipiul Arad s-a desfășurat în ziua de sâmbătă, 12 ianuarie 1980, lucrările Conferinței organizației județene a Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Episcopia Aradului și Hunedoarei a fost reprezentată la conferință de Prea Sfințitul Episcop Visarion, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul și P.C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ.

În cuvântul rostit cu această ocazie, Prea Sfințitul Episcop Visarion a dat glas profundelor sentimente de care sînt animați clerul și credincioșii eparhiei în zilele premergătoare celui de-al doilea Congres al F.D.U.S. arătînd hotărîrea unanimă a

tuturor fiilor Bisericii de a întări tot mai mult unitatea organică, indisolubilă a întregului popor român în voința lui de bine, de pace, bunăstare și prosperitate.

Prea Sfinția Sa a luat parte ca delegat și la lucrările celui de-al doilea Congres al F.D.U.S. care a avut loc la București între 17—19 ianuarie a.c.

PLECAT DINTRE NOI

La 22 decembrie 1979, a trecut la cele veșnice **preotul iconom stavrofor Alexandru Gherghel** de la parohia „Schimbarea la față” din Hunedoara, protopopiatul Deva, în vîrstă de 51 ani.

Mult regretatul preot a văzut lumina zilei la 16 martie 1929 într-o familie de țărani din Ciocotiș, județul Maramureș. După terminarea claselor primare în satul natal, urmează cursurile seminarele la Rîmnicul Vilcea și Neamț și Institutul Teologic la Cluj și Sibiu.

Hirotonit întru preot în decembrie 1952, preotul Gherghel păstorește cu vrednicie, pe rînd, în parohiile Ponor și Borșa din Eparhia Clujului, Făurești din Eparhia Oradiei, Hațeg și Hunedoara din Eparhia Aradului. Între roadele bogate ale zelului său pastoral se înscriu reparări și pictări de biserici și case parohiale, organizări de coruri bisericești și o neobosită lucrare duhovnicească pentru întărirea unității de credință a credincioșilor încredințați lui spre păstorire. Între anii 1968—1970 a îndeplinit și funcția de protopop al fostului protopopiat Hațeg.

Slujba înmormîntării a fost oficiată de un numeros sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P.C. Părinte prot. Alexandru Hotăran, în biserica parohiei unde defunctul a slujit vreme de 9 ani. Luînd parte la slujbă și Prea Sfințitul Episcop Visarion, Prea Sfinția Sa a citit pentru vrednicul preot adormit în Domnul, rugăciunea de deslegare.

Viața și activitatea răposatului au fost evocate în cuvîntările rostite de P.C. Părinte Alexandru Hotăran, coliturghisitorii săi de la biserica „Sf. Nicolae”, un membru al Consiliului parohial și de reprezentanți altor culte din municipiul Hunedoara.

După terminarea prohodului, sicriul cu trupul neînsuflit al preotului Alexandru Ghergel a fost depus în cavoul familiei.

NESTOR VORNICESCU, Arhiepiscop și Mitropolit, *Despre viața și opera Sfintului Vasile cel Mare.*

Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1979, 162 pp.

Există opere a căror valabilitate nu acceptă limitări istorice, adică nu apun odată cu epoca în care și pentru care au fost concepute, înfruntă adversitatea timpului, asigurându-și, prin forța anticipativă a gândirii, statut de perenitate. Harul acesta l-a dobândit opera ilustrului capadocian din veacul al IV-lea, Sfântul Vasile cel Mare, ceea ce urmărește să învedereze și excepționalul volum semnat de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop și Mitropolit Nestor Vornicescu. O invariantă a întregului mănunchi de eseuri este pledoaria implicită pentru o prezență activă a gândirii Sfântului Vasile în viața religioasă de-a lungul veacurilor. Autorul caută cu asiduitate și discernămint „zone de elevație și valori universale”, caută elementul de progres moral și social, într-o vastă operă așezată la temelia literaturii creștine.

Pentru scriitorul de azi, (mă refer, desigur, la scriitorul de vocație, care arhipăstorește Mitropolia Olteniei) încă la anii generoaselor dăruiri, când, prin aspra nevoință a schimniciei, năzuia către fortificarea morală, viața Sfântului Vasile cel Mare constituia obiect de meditație și admirație. Unele reflecții, din acei ani de trudnicie, le reia, ipse dixit, acum, cu aceeași venerație, la împlinirea a 16 secole de la trecerea la cele vecinice a Sfântului.

Să mi se ierte cutezanța de a încerca aprecieri pe marginea acestui volum. N-am

rezistat bucuriei pe care mi-a produs-o lectura cărții, care găsește și regăsește aspecte și frumuseți noi într-o viață și operă despre care s-a scris relativ mult, începînd cu Sfântul Grigore de Nazianz („Elogiul...”), de-a lungul celor 16 veacuri.

Așa cum ni se prezintă ea, cartea este rezultatul unui efort intelectual la care au colaborat armonios: rîvna și meticulozitatea istoricului, abilitatea filosofului, un remarcabil simț al esențializării și harismele scriitorului, pe care-l cunoaștem din lucrările anterioare. Un patos de o fină expresie artistică conferă prospețime și vigoare unor formulări, unor precepte, răs-pindite, comentate și aplicate în lumea creștină. Sigur, evocarea unor aspecte din viața marelui dascăl creștin și actualizarea unor principii etico-sociale din opera sa, nu este, pentru autorul recentei cărți, un divertisment literar, ci un act grav de responsabilitate morală și cultură teologică.

Cartea este interesantă nu numai prin ceea ce etalează, ci și prin ceea ce sugerează. Dar să ne oprim întîi la structura ei trihotomică.

Partea I: „Aspecte ale desăvîrșirii creștine în viața și opera Sfântului Vasile cel Mare” (Extras din revista „Ortodoxă”, an. XXX (1978), nr. 4, pp. 604—637). Cuprinde două capitole: „Exemplul propriei vieți, învățătura, nevoința, smerenia, necentenita dăruire de sine” (cap. I). „Principii, îndrumări, învățături fundamentale de cugetare și viețuire creștină, pentru spor duhovnicesc întru virtute și desăvîrșire” (cap. II).

Autorul nu rîvnește să adune tot ce s-a scris despre Sfântul Vasile cel Mare. Rețin însă amănuntul semnificativ, pen-

tru a putea contura profilul marelui ierarh capadocian: talentul și truda, harul și rîvna, smerenia și măreția (morală), concepția creștină și umană, neconținută dăruire de sine.

Sfîntul Vasile, Arhiepiscopul Cezareei Capadociei, ca și ceilalți „mari dascăli ai lumii și ierarhi” avea o vastă cultură teologică, filozofică, literară și o aleasă trăire creștină. Familia din care a odrăslit a dat Bisericii cinci monahi, trei episcopi și șase sfinți. Mama sa, Sfînta Emilia, și tatăl său, dascăl de retorică în Cezareea, aveau alese calități și capacitatea de a da o educație deosebită copiilor lor.

Inzeștrăat cu inteligență puțin obișnuită, a studiat toate științele „și pe fiecare din ele pînă la culme”. Ar putea fi comparat „cu celebrii bărbați din epoca modernă a enciclopedismului” (pag. 16). Cu pregnanță este evidențiat, în această patetică evocare, demersul iluminatului creștin de acum șaisprezece secole, în încercarea de conciliere a Sfîntei Scripturi cu filozofia și științele profane, pe care el și le însușise fără egal prin rîvnă și efort neîntrerupt. A studiat cu pasiune clasicii păgîni apropiindu-și elocvența academică a retorilor, logica și dialectica lor, și i-a recomandat creștinilor cu asigurarea că aprofundarea lor nu comportă primejdii dacă sînt bine studiați și pătrunși. „În propovăduirea Cuvîntului dumnezeiesc, a adevărului credinței creștine, el nu ezită să adauge la învățăturile cuprinse în Sfînta Evanghelie maxime judicioase alese și exemple de virtute culese din scrierile profane sau din viețile filozofice și scriitorilor lumii vechi; (p. 28).

La temelia misiunii sale, marele dascăl și ierarh pune pilda propriei sale vieți, „o lege a virtuții pentru toți” (Sf. Grigore de Nazianz).

Pentru viața monahală elaborează „Regulile”... fundamentate pe Sfînta Scriptură, izvorul primordial, și pe o profundă cunoaștere a structurii umane, valabile de-a lungul veacurilor, pentru toți

care se simț „răniți de dragostea frumuseților dumnezeiești”.

Profunde prin limpiditatea lor, formulările marelui dascăl nu sînt rezervate exclusiv monahilor, ele constituind repere prețioase pentru conduita tuturor credincioșilor. Ele „învăț pe creștini să folosească cuvîntul cu măsură, să-l rostească numai cu luare aminte, știind că există o simetrie în vorbă, un timp potrivit (pentru a vorbi) și a anumită însușire a cuvintelor proprii celor evlavioși. Cel liniștit cu sufletul nu se manifestă zgomotos, își arată bucuria prin zîmbet senin și cuviincios. (...) Tăcerea este începutul curăției” (p. 35).

Reliefînd trăsătura fundamentală a vieții Sfîntului Vasile — dragostea —, autorul citează fapte vrednice de rememorare, ca împărțirea bunurilor sale materiale, în vremea foametei din anul 368, săracilor: „Vasiliada”, marele așezămînt de asistență socială, pentru săraci și orfani, văduve și bătrîni, bolnavi și călători.

A stabilit rînduiele privind organizarea vieții monastice introducînd disciplina și statornicia. A elaborat norme precise referitoare la rugăciune, studiu, muncă manuală, modelînd un material uman pentru veacurile ce vor veni.

O frumoasă și folositoare exegeză realizează autorul la omiliile Sfîntului Vasile.

Partea a II-a, „Opere ale Sfîntului Vasile cel Mare în literatura noastră religioasă” (*Texte originale, versuri latine, slave și primele traduceri românești în secolul XIV—XVII; traduceri românești în secolul XVII—XIX și în secolul nostru*) (Extras din revista „Ortodoxia”, an. XXXI (1979), nr. 1, pp. 19—52).

„Cu prilejul împlinirii a 1600 de ani de la trecerea Sfîntului Vasile cel Mare către Domnul, se cuvine a arăta — chiar dacă nu în mod exhaustiv — care au fost, care sînt operele acestui mare Sfînt Părinte ce au circulat, au fost și sînt citite

în Biserica noastră, constituind hrană duhovnicească pentru dreptmăritorii creștini, fiind pînă astăzi tot mai larg cunoscute, fie în limba originală, fie în versuri latine și mai ales slave, sau, în cea mai mare parte, în traduceri românești" (p. 67).

Scrierile vasilene pătrund în Țările Române odată cu organizarea mitropoliei de la Argeș, Severin, Suceava (manuscrise în limba slavă).

În traducere românească primele fragmente din scrierile Sfîntului Vasile sînt incluse în „Întrebare creștinească”, tipărită de diaconul Coresi la Brașov (1559).

În secolul al XVII-lea apar texte vasilene în limba română, precum și texte în limba greacă, însoțite de versiunea latină, tipărite la noi sau în alte părți ale Europei.

În veacurile următoare, al XVIII-lea și al XIX-lea, numărul traducerilor și al transcrierilor din operele vasilene sporște. În traducerea, copierea și tipărirea acestor opere un rol deosebit a avut școala paisiană de la Dragomirna, Secu și Neamț.

În secolul nostru „s-au revizuit și mai ales s-au tălmăcit în românește mai multe scrieri vasilene, tipărindu-se fie ca lucrări aparte, fie în aproape toate revistele bisericești din țară” (p. 85). Menționăm că, recent și revista noastră „Mitropolia Banatului” a publicat „Omilia XV, despre credință” trad. de pr. prof. Nicolae Petrescu (Nr. 7—9/1967); „Cuvînt pentru instalarea preoților” trad. de același (nr. 4—6/1979); „Omilia despre smerenie” trad. de pr. prof. D. Fecioru (Nr. 4—6/1979) etc.

Astăzi „există traduse în românește aproape toate scrierile Sfîntului Vasile cel Mare, cu excepția unor scrieri mai răzlețe (p. 91).

Conștient că, pe lângă cele cunoscute și menționate în această carte, mai există manuscrise neidentificate sau necunoscute, în fondurile unor biblioteci și în de-

pozite ale arhivelor ori în colecții particulare, autorul încheie această parte cu un frumos îndemn: „...avem încrederea că paginile de față (...) vor constitui un ghid și un îndemn către cercetare și noi descoperiri de manuscrise, traduceri imprimate, care conțin opere ale Sfîntului Vasile cel Mare în limba română” (p. 93).

Dorim ca acest îndemn să aibă un ecou și să aducă în patrimoniul culturii naționale și alte prețioase lucrări patristice.

Partea a III-a. „Învățătura Sfîntului Vasile cel Mare despre muncă”. (Extras din Mitropolia Olteniei”, nr. 1—3/1979, pp. 10—18).

„Monahul trebuie să-și petreacă viața în ascultare, priveghere și smerenie, mereu în binevoitoare osteneală și cucernică disciplină, toate prilejuri de bucurie întru duh, spre a fi bineplăcut lui Dumnezeu”, zice „înțeleptul legislator al monahismului”, care „fundamentează prin opera scrisă și prin întreaga sa activitate aspectul conceptual și programatic al problemei” (p. 105).

După un edificator preambul, este analizată concepția despre muncă în lumea iudaică și în cea greco-romană. Morala socială a ideilor (Testamentul Vechi) este dominată de principiul egalității și munca este o lege sacră, universală.

În lumea greco-romană raporturile de muncă sînt reglementate prin obiceiuri și tradiție sau prin legiuri de stat „În mentalitatea stăpînitorilor, a aristocrației, munca manuală era considerată o manifestare umană degradantă, inferioară și era disprețuită (...), lăsată pe seama numeroșilor sclavi” (p. 113).

„În concepția creștină, prin muncă omul nu numai că își manifestă natura sa superioară față de celelalte viețuitoare, ci el și realizează, se desăvîrșește. Pentru obștea creștină ca și pentru societate în general, munca este un mijloc de înfăptuire a coeziunii umane, a fost și rămîne un factor cu pondere considerabilă pen-

tru problema existenței și coexistenței sociale — pe care o și condiționează" (p. 117) „Intocmind *Regulile monahale*, marele dascăl și capadocian insistă îndelung asupra însemnătății și valorii înalte pe care o are munca. El crează un adevărat sistem doctrinar asupra muncii și asupra modului în care ea trebuie înțeleasă și organizată..." (p. 123). „Normele pe care le-a întocmit și au căpătat caracter de lege organizatorică și morală, au izvorit din propria sa experiență, supunându-se însuși la împlinirea lor fără abatere".

Considerații privind aplicarea concepției vasiliene despre muncă și răspîndirea ei (cap. III), încheie lucrarea.

Cititorul poate afla în această expunere prețioase informații despre aplicarea rînduielilor vasiliene în mănăstirile din țara noastră. Aceste rînduieli „adaptate la concepțiile de viață" și muncă specifice mănăstirilor din țara noastră au constituit o puternică și rodnică tradiție de trăire duhovnicească și organizare a vieții de obște" (p. 147).

(Despre „afinitățile" Bisericii române cu Sfîntul Vasile cel Mare revista noastră (nr. 4—6/1979, pp. 249—251) a publicat un remarcabil articol — „Actualitatea Sfîntul Vasile cel Mare" — semnat de înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Nicolae, Mitropolitul Banatului).

Fiecare din cele trei părți ale volumului este rezumată în limba franceză și engleză.

Admirabile ilustrații — planșe (reprezentîndu-l pe Sfîntul Vasile cel Mare și diferiți cuvioși și sfinți care au viețuit după „Regulele" ... Sfîntului Vasile, călugări din mănăstirile românești, care au învățat a trăi din lucrul mîinilor lor, cărturari, sculptori, pictori, tîmplari, țesători, agricultori, pomicultori), ca și întreaga prezentare grafică, completează cele expuse și ridică valoarea volumului abia ieșit din Tipografia Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Viața și opera Sfîntului Vasile cel Mare „reprezintă un strălucit exemplu de atitudine creștină, de noblețe și demnitate umană, constituind, în același timp, un izvor nesecat de înalte învățăminte". Spiritul său civic era exemplar. Sfîntul Grigore de Nazianz spune că în Cezareea se bucura de cel mai mare prestigiu și era considerat un al doilea întemeietor și protector al cetății (pp. 50—51).

La 1 ianuarie 1979, s-au împlinit 1600 ani de la moartea sa (330—379).

A murit la 49 ani. Dascăl, arhieru, organizator, a scris mult și variat: lucrări dogmatice, liturgice, canoanice, ascetice, omilii, epistole, cuvîntări... Cele mai multe au devenit normative, principii care irigă abundent arterele vieții creștine ortodoxe.

Scrisă cu pasiune, mereu în proximitatea pulsului umanitar al marelui capadocian, cartea pe care am prezentat-o reprezintă un prețios dar, pentru literatura noastră teologică, și un act de venerație la împlinirea celor 16 veacuri de la trecerea la cele eterne a celui între sfinți părintele nostru Vasile cel Mare.

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

ION I. RUSSU, *Elementele traco-gețice în Imperiul Roman și în Byzantium* (veacurile III—VII),

București, 1976, 182 pp.

Monografia istoricului I. I. Russu a apărut în Editura Academiei Republicii Socialiste România sub egida Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca.

Lucrarea tratează problema traco-geților din imperiul roman tîrziu și Bizant, veacurile III—VII, privită dintr-un punct de vedere nou, bazat pe o largă documentare istorică și antroponomică. Traco-geții au avut un rol însemnat în perioada „tîrzie" a imperiului roman de

apus ca și în cea de început a imperiului bizantin, în deosebi în cuprinsul Peninsulei Balcanice și al Dunării de Jos, în procesul romanizării, al etnogenezei românești. Cercetătorii anteriori n-au semnalat numărul mare al traco-geților și aportul pe care aceștia l-au adus în conducerea, organizarea, dezvoltarea social-economică, politică și mai ales militară a imperiului roman și bizantin.

Ridicarea elementelor trace în sec. III—VII a fost pregătită de o pătrundere îndelungată a elementelor originare din zonele traco-getice în capitala imperiului și apoi în Italia și în alte provincii din diferite zone ale împărăției.

Romanizarea Moesiei, Traciei și Daciei, important fenomen social-etic, economic și cultural, a contribuit la exodul multor traci și geto-daci din patria lor balcanodunăreano-carpatică spre alte zone ale imperiului, la înrolarea lor militară, economică, socială, precum și la asimilarea acestora în noile relații de viață și de producție; la înălțarea lor în virful societății imperiului, pe care mai târziu îl vor și conduce. Răspîndirea elementelor trace în lumea romană s-a făcut la început prin captivi de război, sclavi aduși pe calea comerțului, gladiatori și negustori, iar după anexarea teritoriilor trace la imperiu, prin incorporări masive de tineri în funcțiuni auxiliare și legiuni (Allae, cohortes), prin recrutări romane și tributul de sînge al popoarelor subjugate.

Maximin Tracul e primul din seria tracilor ridicați la conducerea supremă, ridicarea lui constituind un precedent și o gravă încălcare a tradițiilor monarhiei romane, prin așezarea unui provincial, om de jos, împotriva senatului Romei, la conducerea supremă a imperiului (pp. 23—30).

În sec. al III-lea un rol deosebit l-a avut *Lutius Domitius Aurelianus* (270—275) din Moesia Superioară sau din Dacia Ripensis, care s-a remarcat prin fapte de arme, ca: înfrîngerea germanilor, sarmaților

și vandalilor, *evacuarea Daciei traiane* și organizarea Daciei Nova (Aureliană) 271/3. El poartă războaie cu Palmyra, desființează regatul Zenobiei, supune pe persi, zdrobește pe carpi, face expediții în Egipt și Galia, triumfă la Roma (274). Mare strateg și comandant, Aurelian a restabilit siguranța hotarelor (*restitutor orbis*), ordinea și pacea internă, fiind comparat pe bună dreptate cu Alexandru cel Mare și cu Iulius Caesar. Moare asasinat într-un complot, în fruntea căruia se afla compatriotul său trac *Mucapor* (p. 40).

Începînd cu secolul al IV-lea, Bizanțul (Constantinopolul) devine un centru politic al orientului cu limbă greacă a Europei sud-estice și a Peninsulei Balcanice. În acest timp neamurile tracice dețineau în imperiu un rol important pe care I. I. Russu îl relevă printr-o seamă de documente care în trecut n-au fost suficient studiate, sau au fost total ignorate. Traco-romanii vor fi atrași în orbita Constantinopolului unde vor deține roluri de conducători, mai ales între 450 și 610, în ultima fază de afirmare a acestor numeroase și viguroase populații „indo-europene” (p. 75).

Din dinastia constantiniană autorul relevă persoana și activitatea împăratului Constantinus I, fiul lui Constantinus (Chlorus) și a mamei sale Elena. În politica religioasă Constantius Chlorus s-a comportat față de creștini cu duhul blîndeței, spre deosebire de cezarul Galerius, din Orient, care era un păgîn convins și fanatic.

Constantinus s-a născut la Naissus (Niș) unde locuia și mama sa Elena, pe care, ajungînd împărat el o aduse la palat unde primi botezul (312), acordîndu-i totodată mari onoruri și titluri ca „nobilissima femina” și „Augusta”, diadema imperială, dreptul de a bate monede și medalii cu numele ei precum și imense proprietăți în tot imperiul. Din acestea, împărăteasa Elena a făcut mari donații Bisericii (pp. 49 sq.).

Un loc de seamă în Imperiul roman de răsărit îl ocupă Flavius Iustinianus I (527—565), nepotul lui Iustinus, născut în satul Tauresium la Bedriana Dardaniei în anul 483. Iustinus i-a dat nepotului o cultură multilaterală. Iustinian a avut ca soție pe frumoasa Theodora, iar ca generali pe Tzitta și Belisarius. A purtat multe războaie. A înfrînt vestita răscoală Nika, în 532, dezlănțuită de Hypatios și Pompeius cu complicitatea facțiunilor cercului („Verzii” și „Albaștrii”) din cauza nemulțumirii populației contra fiscalității excesive și a corupției din administrația imperială. Revolta a cuprins masele Bizanțului punînd în primejdie existența imperiului. Energica Theodora și Belisarius au salvat atunci imperiul.

În timpul lui Iustinian au avut loc și „tulburări confesionale”. În 561, la Anabazza Ciliciei și Antiochia, conflictele dintre ortodocși și secta Severianilor au dezlănțuit un adevărat război religios. Restabilirea ordinii a fost făcută de *tracul Zimarhus*, în calitate de „comes orientalis”, cu draconică asprime. Legendarul general Belisarius, care a fost „instrumentul marii politici imperiale și expansioniste a lui Iustinian, este prezentat ca un mare organizator, strateg și conducător de oameni”.

Iustinian a inaugurat opera de reconstrucție prin lucrări de proporții impresionante, o serie de monumente arhitectonice care formează una din cele mai înalte realizări ale artei universale, în loc de frunte situîndu-se perla Constantinopolei, biserica Sf. Sofia, marea ctitorie a lui Iustinian, simbol de sinteză a artei greco-romane din veacul al VI-lea.

„Diminuarea și dispariția lentă a elementelor traco-romane din viața politică, militară și social-economică a Bizanțului, mergînd paralel cu grecizarea imperiului, cînd s-a făcut integrală în sec. al VII-lea, corespund în linii mari cu transformările

adînci în patria balcanică și dunăreană, cauzate de popoarele migratoare și de așezările slavilor în aceste teritorii, unde a început și fracționarea unității etnic-sociale și economice a masei de provinciali autohtoni (majoritatea romanizați) din teritoriul Moesiei și Traciei, ca și a echilibrului politic-cultural romano-bizantin...” (p. 160).

I. I. Russu arată apoi că în sec. al VII-lea, odată cu stabilirea slavilor în fostele provincii romane: Dacia, Moesia și Tracia, toponimia acestor teritorii va fi înlocuită într-o măsură oarecare cu cea slavă. „În fosta Dacie traiană s-au păstrat numai elemente din hidronimia majoră: Aluta — Olt, Crisius — Criș, Marisius — Mureș, Samus — Someș, Tibiscus — Timiș, trecute prin modificări fonetice slave. În amintirea vie a evului mediu n-a rămas decît prea puțin din toponimia dacoromană, așa cum din numeroasele construcții de mare amploare ale Daciei carpatice s-au păstrat numai ruine și materiale dislocate, risipite, îngropate, făcute una cu pămîntul...” Dar — afirmă autorul în concluzie: „populația locală romanizată n-a părăsit teritoriul spre a pleca în alte provincii: ea a evacuat numai orașele și anumite localități cedate noilor ocupanți, din cauza cărora se vedea nevoită a se retrage în locurile ferite, în Dacia, începînd după evacuarea oficială (sfîrșitul sec. al III-lea), în Moesia și Tracia din sec. VI—VII, cînd stăpînirea romano-bizantină nu mai era capabilă să apere teritoriile în fața presiunii crescînde și a pătrunderii slave”. (pp. 165—166).

Lucrarea prezintă două hărți intuitive a Thraciei, Moesiei, Daciei sudice și Imperiului roman în timpul lui Iustinian, precum și un indice (pp. 167—182) conținînd numirile geografice, istorice, autori antici, istoricii români și străini.

Monografia profesorului I. I. Russu e o operă prestigioasă pentru cunoașterea și

importanța traco-geto-dacilor și a rolului ce l-au avut în imperiul roman de apus și de început al celui bizantin.

Prof. CONSTANTIN RUDNEANU

KAROL TELBIZOV, *Esquisse historique de la Principauté de Roumanie, du Banat et de la Transylvanie dans une chronique bulgare du 1784*, în „Etudes Balkaniques”, Sofia, 1979 nr. 2 pp. 83—93.

Studiul lui Karol Telbizov prezintă cronica franciscanilor din „provincia” Bulgaria. Manuscrisul se intitulează „Archivum tripartitum inclitae provinciae Bulgariae sub titulo Immaculae conceptionis Beatae Virginis Mariae, fratrum minorum regularis observantiae S-ti patris nostri Francisci”, și se păstrează în arhiva ordinului franciscan din Budapesta.

Această cronică latină cuprinde multe date despre istoria Țării Românești, a Banatului și a Ardealului. A fost scrisă de călugării franciscani în decursul timpului. Capitolul VIII se intitulează „Descriptio omnium conventuum, monasteriorum, residentiarum in Bulgaria, Valachia et Banatu prorsus ammissarum”.

Cronica latină cuprinde câteva informații despre Dacia, despre Traian-cuceritorul Daciei, care a pătruns la anul 117 (sic!) în Dacia și a învins pe Decebal, „cel mai puternic suveran al dacilor”. Formarea poporului român este redată pe scurt. Urmează câteva date despre Țările Românești (Muntenia și Oltenia). În Muntenia sînt 12 județe, iar în Oltenia 5. Autorii descriu bogățiile Țării Românești și în continuare epoca suzeranității turcești și a stăpînirii fanariote.

Autorii se ocupă apoi de viața bisericească arătînd că numai în București erau la vremea respectivă 19 mănăstiri. Mitropolitul își avea reședința la Tîrgoviște, apoi la București. La filele 177—178 gă-

sim lista domnilor Țării Românești în ordinea cronologică a domniei.

Provincia franciscană a avut mănăstiri la Tîrgoviște, Cîmpulung, București, Rîmnicul Vilcea și Brădiceni. Se găsesc câteva date despre istoria orașelor Tîrgoviște, Cîmpulung, Rîmnicul Vilcea, Craiova și altele.

Istoria Bucureștilor începe cu legenda ciobanului Bucur. Bucureștiul este descris ca un oraș foarte bogat. Autorii cronicii afirmă că pe atunci în București erau 10.000 de călugări și 500 de preoți și multe biserici, cea mai impunătoare fiind biserica princiară (domnească), cu hramul Sfîntul Gheorghe.

Sînt amintite apoi micile mănăstiri franciscane. La Brediceni se găseau bulgari romano-catolici stabiliți acolo după insurjecția din 1688, precum și călugări franciscani. În 1737 orașul a fost incendiat, iar bulgarii catolici de acolo (Oltenia) s-au refugiat la Vinga unde au construit o biserică monumentală.

Michael Bombardi în cartea *Topographia Magni Regni Hungariae* Vol. II p. 184, descrie Banatul. În Banat existau la începutul stăpînirii otomane 970 de orașe și sate. Banatul plătea pașei de la Timișoara un tribut anual de 430.000 ducati (adică 15.012.000 florini). Cronicarii laudă măsurile administrative ale guvernatorului Mercy care a introdus aici sericicultura, cultura orezului, a descoperit minele de argint și de fier de la Oravița, Dognecea, Bocșa, Sasca, Moldova. Cultura viței de vie s-a dezvoltat mai ales în părțile Lugojului, pe la Curtici. Marea majoritate a locuitorilor sînt români ortodocși. Se atestă că au existat episcopii ortodoxe la Timișoara și Virșeț.

Administrativ, Banatul era împărțit în 11 districte. În 1551 el a fost cucerit de Mahmud Pașa, după o bătălie de trei zile, după care Turcii l-au stăpînit timp de 165 de ani. În Timișoara este amintită o catedrală ortodoxă și o mare biserică ortodoxă sîrbească, precum și mai multe bi-

serici catolice. În continuare cronica descrie Banatul Severinului. Despre Turnu Severin se afirmă că ar fi fost construit de Lucius Septimius Severus proconsulul Panoniei și al Iliriei. Autorii cronicii sînt de părere că numele orașului Turnu Severin ar deriva de la Sfîntul Severin.

Cronica cuprinde multe date despre localitățile în care se găseau călugări franciscani (Caransebeș, Carașova, Slatina, Orșova, Vinga, care s-a numit la început Theresiopol).

Începînd cu fila 297, cronica se ocupă de Ardeal, arătînd că marea majoritate a populației de aici o formează românii ortodocși, că în 1698 o parte dintre românii ardeleni s-a unit cu Roma, dar la 1760 foarte mulți s-au reîntors la ortodoxie.

Provincia franciscană bulgară a avut mănăstiri la Deva, (numele acestui oraș ar deriva de la Decebal (Vințul de Jos), unde slovacii au avut în secolul al XVI-lea o comunitate anabaptistă). La Alba Iulia ar fi existat și o mică colonie bulgară. Bulgarii catolici au construit la Alba Iulia o biserică, în care era o icoană a Maicii Domnului, făcătoare de minuni, adusă de la Ciprovăț (din Bulgaria). Sînt arătate și cîteva din minunile săvîrșite de această icoană.

Cronica franciscanilor bulgari dă multe informații despre bulgarii catolici stabiliți în Banat. Este un izvor documentar important și pentru istoria românească, prin datele referitoare la unele figuri din trecut.

Carol Telbizov a reușit să identifice și cîteva autori ai paginilor din cronica latină de care s-a ocupat. De exemplu, Blasius Klevner, călugăr franciscan, care a funcționat cîtva timp la Vințul de Jos ar fi autorul capitolelor 1—7 din partea a doua a cronicii. Pare că și capitolul al optulea din partea a doua, despre mănăstirile și „conventele” din Țara Românească, Banat și Transilvania ar fi scris de același autor. Blasius Klevner este autorul paginilor privitoare la istoria mănăstirilor catolice din Deva și București. El este semnalat și ca „adunător” de date, pe care le-a trecut în cronică ieromonahul franciscan Vipler, în 1764. Se menționează de asemenea că au existat cronici franciscane la Deva, Vințul de Jos, Carașova, Slatina, Vinga, Baia de Criș. Bogdan Petriceicu Hașdeu a publicat și el o *Istorie a mănăstirii catolice de la Tirgoviște*, începînd de la timpii cei mai depărtați pînă la jumătatea secolului trecut redată după documente scrise și monumente, în „*Arhiva istorică a României*” I, 1865 pp. 46—54. O copie după cronica franciscanilor de la Tirgoviște se găsește la Arhivele Statului de la Alba Iulia.

Karol Telbizov a publicat în 1977 și un studiu în limba bulgară despre părțile din această cronică privitoare, în primul rînd, la așezările franciscane din Bulgaria, ca și la bisericile ortodoxe și mănăstirile bulgare din secolul al XVIII-lea.

Prof. IOSIF E. NAGHIU

POȘTA REDACȚIEI

Editura Mitropoliei Banatului a publicat nu demult, precum se știe, o monografie asupra catedralei mitropolitane din Timișoara datorată lui I. D. Suciu, Doina Niculescu și Viorel Gh. Tigu. Legat de aceasta, la redacție s-au primit mai multe scrisori, conținând aprecieri pozitive și negative în aceleași timp, completări sau îndreptări. Dintre ele vom cita pe aceea a *părintelui arhidiacon prof. Valeriu T. Perian din Timișoara* care dorește să facă unele completări la partea istorică a monografiei. Dând curs dorinței autorului scrisorii transcriem aici observațiile sale.

„Se amintește în această monografie, spune părintele V. Perian, de prezența macedo-românilor în Banat și în Timișoara pe la 1800—1802. Privitor la acești macedo-români susținători ai Bisericii Ortodoxe Române și ai școlii române din acea vreme cred că n-ar fi fost o greșală dacă s-ar fi amintit faptul că în Timișoara era unul dintre ai lor care era și el fiu de negustor venit din Moscopole și acesta era generalul Petru Duca (1755—1822), comandantul cetății Timișoara între 1800—1802. Dealtfel acest Petru Duca, încă de pe vremea când era maior în regimentul româno-illiric nr. 13 din Caransebeș, a manifestat interes față de școlile noastre, de organizarea și înzestrarea lor, cum rezultă între altele din informațiile furnizate de N. Stoica de Hațeg în Cronică sa ca unul ce l-a cunoscut personal. Despre Petru Duca care a jucat un rol de seamă în istoria Banatului (comandant militar al Banatului între 1805—1810 și comandant militar suprem între 1810—1822) am scris în revista „Mitropolia Banatului” acum vreo cîțiva ani. El își doarme somnul de veci sub biserica zidită de strănepotul său de frate G. Duca în satul Cadar.

„Un alt lucru care n-ar fi stricat să fi fost amintit este și legătura noastră din trecut cu Bizanțul, căci în anul 1071 Banatul a fost anexat imperiului bizantin de Mihail al VII-lea Duca. Din conținutul izvoarelor bizantine se desprinde existența unui contact viu între Banat și Bizanț. Numai astfel ne putem explica fenomenul că, în apropierea comunei Firliug, jud. Caraș-Severin, există un drum numit de săteni, după împărăteasa bizantină: drumul Irinei” (dr. C. Groșoreanu, *Istoria Bizanțului*, p. 9). Deci și prin aceasta Ortodoxia noastră a avut un oarecare sprijin în trecut.

„Socdesc apoi că se mai pot face alte mici completări care nu vor prejudicia cărții. Astfel mă refer la persoanele care au sprijinit pe ierarhul eparhiei, răposatul mitropolit Vasile Lazarescu, în acțiunea de isprăvire și apoi de tirnosire a catedralei, dintre care aş pomeni pe prot. Ioan Geția care din 1940 a fost consilier eparhial și pe G. Ivin care a dăruit mult dintr-al său binemeritînd titlul de ctitor. De asemenea cred că n-ar fi fost inutil să se amintească despre clerul (preoți și diaconi) care prin serviciile religioase și predicile rostită au atras aprecierea celor care frecventau catedrala imediat după tirnosirea ei, despre preoții care, întocmai prot. dr. Victor Vlădicescu și subsemnatul, au ostenit în domeniul scrisului bisericesc în perioadă de început a existenței eparhiei timișorene.

„Aș mai rectifica informația privitoare la „Corala Banatului” care a cîntat la tirnosirea catedralei, dirijată nu de Sabin Drăgoi, ci de Sava Golumba.

„In fine, pentru că a fost pomenit protopopul Meletie Dregheciu, cred că n-ai fi fost rău dacă se preciza că a scris și el o carte, anume „Legile bisericești în mod estrativ și esplanativ“ în anul 1873, tipărită în Timișoara”.

Am redat pînă aici observațiile părintelui Valeriu T. Perian și le supun atenției cititorilor fără nici o remarcă suplimentară decît precizarea, de altfel și inutilă în condițiile de apariție a monografiei „Catedrala Mitropoliei Banatului“ care își are autorii ei și care a fost întocmită de aceștia potrivit planului și pe baza documentației proprii.

Intr-o altă scrisoare primită din partea d-lui Ilie Batcu — Timișoara se atrag asupra unei erori care s-a strecurat în „Monografia Mitropoliei Banatului“ de către cetătorul I. D. Suci (Timișoara, 1977, p. 163). E vorba de indicarea anului 182 pentru construirea bisericii parohiale din Zăvoi, protopopiatul Caransebeș, jud. Caraș Severin. Corespondentul nostru corectează această dată arătînd că sfîntul lăcaș din amintita parohie s-a zidit în primăvara anului 1934 cînd, comitetului de construcție format din preotul Ion Turcan senior, Ilie Batcu, Alexandru Mălăescu Florei, s-au alăturat toți credincioșii precum și alți binevoitori.

Mulțumim d-lui Ilie Batcu pentru îndreptarea greșelii semnalate și reținem sentimente de recunoștință contribuția ce însuși a adus-o atunci edificării bisericii din Zăvoi. Adăugăm în plus că pentru documentare am consultat „Monografia Eparhiei Caransebeș“ publicată acum 40 de ani de N. Cornean unde la pag. 6 se arată că biserica din Zăvoi s-a zidit în 1936 sub preotul Ion Turcan numai din contribuția credincioșilor.

A N U N T

Redacția „Mitropoliei Banatului“

se adresează pe această cale tuturor celor care doresc să colaboreze la revistă cerîndu-le să trimită materiale temeinic întocmite, bine documentate și posibil de încadrat într-una din rubricile existente. Autorii sînt rugați să utilizeze un stil cît mai îngrijit, să respecte regulile ortografice și să citeze corect bibliografia (numele autorului, titlul complet, locul și anul apariției, paginile). Indicarea referințelor scripturistice și alte amănunte grafice am dori să nu se depărteze de maniera revistei noastre.

Studiile, notele, comentariile, recenziile, etc. ... trebuiesc dactilografiate în trei exemplare, pe hîrtie velină, la două rinduri, trimiterile in-frapaginale fiind numerotate în continuare. Eventualele ilustrații vor fi anexate pe foi de aceeași mărime la sfîrșitul textului.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Redacția ar fi bucuroasă să cunoască părerea cititorilor în ce privește conținutul și condițiile în care apare revista, reacțiile lor față de materialele publicate.

Cititorii din străinătate pot abona revista „Mitropolia Banatului“ adresîndu-se la ILEXIM Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—137; Telex: 11226; București, strada 13 Decembrie, nr. 3.

52419